

Egy el nem hangzott beszéd vázlata

2017. szeptember 28-án, **Tompa Mihály** születésének 200. évfordulóján került vissza a református lelkész és költő szobra arra a helyre, ahol 115 esztendeje felavatták, s ahonnan 1946. november 16-án erőszakkal eltávolították.

Lehetőséget kaptam a beszédre, de úgy döntöttem, hogy átengedem a szólás lehetőségét a református lelkész és költő nevét viselő református gimnázium diákjainak. Ám, ami nem hangzott el ott, álljon itt!

A szobor hányatott sorsa a rimaszombati magyarság sorsának a jelképe.

A serki születésű **S. Szabó József** volt az, aki még pataki diákként felvetette a szoborállítás gondolatát. Alig negyedszázad múltán, 1902. június 4-én leplezték le **Holló Barnabás** alkotását az immáron Tompa Mihályról elnevezett téren.

Trianont követően kezdeményezték a szobor eltávolítását. A hagyomány szerint **Janko Jesenský**, a turócszentmártoni születésű szlovák író, egykoron rimaszombati gimnazista, akkortájt Rimaszombatban székelő zsupán közölte a kezdeményezővel, hogy amíg ő lesz Gömör vármegye főispánja, addig nem fogják költők szobraikat döntögetni...

Az 1945. év az itt élők számára nem felszabadulást, hanem szabad dülást hozott! Az otthonuktól, javaiktól megfosztott és száműzött magyar polgárok között, a könyvmáglyák baljós fényében hogyan is maradhatott volna a magyarságot jelképező alkotás érintetlen?! Nyakába vaskötelet vetettek, s ledöntötték. Talapzatát elásták, a szobrot pedig száműzték a múzeumba.

Az 50-es években az egykoron **Széchenyi István** nevét viselő városi parkban kapott helyet. Mint mondták, méltó helyen... Hát persze, hisz be is olvaszthatták volna, talapzatának kőanyaga pedig valamely szocreál épület alapját is erősíthette volna – mint történt ez **Ferenczy István** gimnáziumnak adományozott ásvány- és kőzetgyűjteményével...

Négy hosszú év telt el 1989 novemberét követően, mígnem 1994 tavaszán visszakerülhetett a szobor az immáron ismét a költő nevét viselő térre. De nem az eredeti helyére, mert ott egy szökőkútnak szánt, működésképtelen kőrakás csúfította az időközben a város új urai által preferált, tájidegen fenyőkkel sűrűn beültetett teret. Végül a tér egyik sarkában kapott helyet a szobor. A sovinizták nem tudták, hogy az Úr csak eszközként használta őket, és pedig annak érdekében, hogy egy évtized múltán mellé kerülhessen az egykori barát és költőtársnak, **Petőfi Sándornak** a szobra, **Izsó Miklós** alkotása.

Most, 71. esztendő múltán visszakerült hát a szobor eredeti helyére. Véget ért a kényszerű vándorút, a „babiloni fogság”. A talapzat, s maga a szobor is megújulva, régi fényében ragyog. Köszönet illesse mindezért a város vezetését!

S hogyan tovább? Az Úr mutatja az utat!

A Tompa-szobor áthelyezésével az addigi harmónia megbomlott. Ennek helyreállítására irányul a képviselőtestület azon döntése, amellyel jóváhagyta **Arany János** szobrának a felállítását a Tompa-szobor korábbi helyén. Mert ki is állhatna Tompa és Petőfi mellett, ha nem a nagy költői triász harmadik tagja, az „érchű” barát?! Ám, hogy megvalósul-e a szándék, kérdéses. Az *Arany János Emlékbizottság* megítélte a városnak a kért 17 millió forint támogatást. A testvérvárosok is jelezték támogatási hajlandóságukat. A gond nem anyagi jellegű.

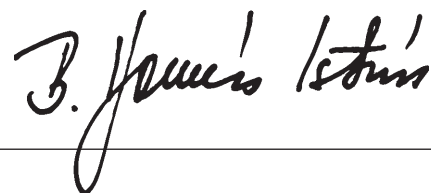
Ahogy ez már szokás tájainkon, megszólalt a *Matica slovenská*, s azok alkalmi kórusa, akik minden magyar vonatkozású kezdeményezés megfojtását, elszabotálását, ellehetetlenítését „legszentebb”, „hazafias” kötelességüknek tekintik. Csak a józslés tart vissza, hogy ostoba, mosatlan szájú mondataikat idézzem ezen a helyen.

A legnagyobb szlovák költőnek számító **Pavol Országh-Hviezdoslav** azt vallotta: költői fejlődésére három lángelme volt döntő hatással: **Arany, Puskin és Shakespeare**. Arany János költészetének a varázsában élt középiskolás korától. A magyar költészet az ő tekintélye és magas művészi színvonalú fordításai révén hódított teret a *Slovenské pohľady* c. irodalmi folyóirat lapjain. A költő Petőfi negyvenkét versének fordítását közölte, Arany Jánostól pedig 28 lírai költeményt és balladát tolmácsolott. Az egy ideig **Fábry János** rimaszombati leányiskolájában tanult, később éveken át Rimapílán élt **Terézia Vansová** (1857–1942) író nő által szerkesztett *Dennica* (Hajnalcsillag, 1898–1908, 1910–1914) című folyóiratban Arany János hét költeményének a fordítása jelent meg tőle. Erdemei elismeréseként a *Kisfaludy Társaság* tagjai közé választotta őt.

Pavol Országh-Hviezdoslav a magyarok és szlovákok közti megértés elkötelezettje volt egész életében. Miskolci gimnazista időszakától az 1870-es évekig mindkét nyelven alkotott. Egy korai versében, magyarul, a hazaszeretetről énekelt („*A költészet s ennek füzérében / legszebb virág a honszeretet.*”) Rimaszombatban utcát neveztek el Róla. Miskolcon emléktábla, Kiskőrösön mellszobor őrzi az emlékét. Helyénvaló volna, ha a magyar irodalom, azon belül is Arany János műveinek szlovák bemutatásáért szobrot is kapna Miskolcon, ahol a magyar nyelvet és kultúrát megismerte. Ez a körülmény nyilván nem maradna hatás nélkül abban a mesterségesen hiszterizált légkörben, amelyet főleg a *Matica slovenská* országos és helyi képviselői gerjesztenek. Sajátos színezetet kap mindez akkor, ha tudatosítjuk, hogy Pavol Országh-Hviezdoslavot a magyar kormány által 1875-ben bezárított, majd a Cehszlovák Köztársaságban 1919-ben újrászervezett *Matica slovenská* elnökévé (!) választották, magyar versfordításait pedig az említett szervezet 1945-ig két kiadásban is megjelentette.

Fékezhetetlen magyargyűlöletükben így kópik szembe az említett szervezet mai képviselői saját egykori elnöküket!

Marosvásárhelyi iskola, ukrán nyelvtörvény, rimaszombati szoborterv: ez is Európa, 2017-ben!

Filep Tamás Gusztáv

Az evangélium közös öröksége

Néhány faktum egy megírandó Péter Mihály-tanulmányhoz

Régen föltűnt számomra, hogy a két világháború közötti csehszlovákiai magyar kisebbségtörténetben alig látszik a református jelenlét; a magyar katolikus közösség sokkal szervezettebb, aktívabb, jelenvalóbb, mint a miénk, de úgy tűnik föl, hogy még a kisebbség kis töredékét képező evangélikusok is láthatóbbak – néhány közülük származó vezető magyar ellenzéki politikus, **Szent-Ivány József** és **Törköly József**, vagy például a közéletbe művelődéstörténetünk egyik klasszikus alma materéből, az eperjesi kollégiumból, ottani tanári múltjukkal érkezők – például **Gömöry János** vagy **Maléter István** – révén. A csehszlovákiai magyar református egyház története sokáig maradt kutatatlan terület, és az egyház vezetőiről sem születtek új tudományos portrék – legtöbbjükéről be kell érni azzal, amit a nekrológokból tudunk.

Péter Mihályról szólva azt a tényt sem árt tudatosítani, hogy mint egyházi vezetőről nyilván azért is tudunk róla olyan keveset, mert – korai, nem előzménytelen halála miatt – nagyon rövid ideig, nem egészen két és fél évig állt egyházkerülete – a *Tiszáninnyi Református Egyházkerület* – élén, az első bécsi döntés után pedig már feledésbe is merült a munkája. Az összegyűjtött első köztársaságbeli történetét tárgyaló, a korszak lezárultát követően megjelent egyetlen monográfia, **Csomár Zoltáné** alig pár bekezdést tartalmaz róla. Az 1945, még inkább az 1989 utáni periódusban pedig a kutatók, úgy látszik, kevésbé találták érdekesnek személyiségét vagy munkásságát. Nekem először azért vált fontossá, mert úgy látom, főképp a *Prágai Magyar Hírlap*ban közölt cikkei révén ő volt az, aki a csehszlovákiai magyar reformátusság ügyét rendszeresen napirenden tartotta, aki folyamatosan tájékoztatta a csehszlovákiai magyar közvéleményt az egyház – és tagsága – állapotáról, jogi helyzetéről, a kormánnyal való tárgyalások eredményeiről, pontosabban eredménytelenségéről. Amennyiben az eddig mondottak értelmében és továbbgondolásaként elmondható, hogy a református közösség a két világháború közötti Csehszlovákiában nem mutatta föl azt, amit a reformátusoktól a történeti topozok alapján elvártak – lásd az „nemzeti egyház”-zal kapcsolatos közhelyeinket – úgy ez kiegészítendő azzal, hogy Péter Mihály azok egyike volt – talán azok legfontosabbika –, akik erre a magyar református tradícióra is folyamatosan figyelmeztettek. Mint alább valamivel részletesebben olvasható, ő volt a szlovák reformátusok problémájának az egyházon belüli legkomolyabb szakértője is. Már jóval a főhatalomváltás előtt rendszeresen publikált; **Szinnyei József** szerint a századfordulót követő években már több mint száz valláserkölcsei, egyháztársadalmi, tanügyi publikációja volt, ezekből több önálló munkaként is megjelent.

Péter Mihály Deregnnyön született 1867-ben, paraszti szülőktől. Sárospatakon járt gimnáziumba, ugyanott – és

Zoványi (korábban pedig az önéletrajzi adatokból dolgozó **Szinnyei József**) utalása szerint Pápán – járt teológiára. Zoványi szerint ezután Nagyráskán lett kántortanító, 1893-tól helyettes lelkész, 1895-től lelkész Kisazarban, 1902-től pedig Gálszécse. 1901 végétől a *Felsőzempléni Egyházmegye* főjegyzője, 1912 tavaszától a *Tiszáninnyi Egyházkerület* aljegyzője. 1917-ben pedig zsinati póttag, 1920-ban tanácsbírója, 1924-ben főjegyzője, 1930-ban – valójában 1929 augusztusától – püspöke a szlovenszói Tiszáninnyi Egyházkerületnek. Ekkor választották meg Rimaszombat első lelkészévé is.

Ha azokat az ideológiai-szemléleti kereteket próbáljuk megkeresni, amelyek Péter Mihály útját kijelölték, szemléletét meghatározták, akkor számításba kell vennünk, hogy születésének és egyben a kiegyezésnek az évében, 1867-ben a református felekezet még nem egyenjogú a többségi katolikkal – az egyenlőséget és viszonyosságot kimondó 1848. évi XX. törvénycikk a neoabszolutizmus korában az összes áprilisi törvénnyel együtt érvénytelenített –, egy év múlva, 1868-ban születik majd új törvény a bevett keresztény vallásfelekezetek viszonyosságáról. Az egyenjogúság azonban a továbbiakban sem jelent majd egyenrangúságot; ahogy ezt Péter Mihály egyik, a századfordulón írt és más szempontból fontos, ezért később tárgyalandó cikkben tételesen megfogalmazza: „*Micsoda felfordult, a szabadelvűséggel homlokegyenest ellenkező állapot az, hogy az egyik egyháznak milliók vannak a kezén, főpapjai százazrekre menő évi jövedelemmel rendelkeznek, mint az uralkodó róm. katolikus, a másik pedig, miként a református egyház koldusabb a koldusnál. S mikor aztán egynéhány szerény publicista, de igazán szabadelvű publicista fel merete vetni azt a kérdést, hogy összeillik-e hát a jog és igazsággal ez a visszás helyzet: jaj, hogy felvonták a nagy politikusok a szemöldöküket, még a reformátusok közül valók is. Ó, ezt ne bolygassátok, ezt a kérdést ne feszegetétek, ez ne bánckvirág, szélmalomharcot vívtok.*” Felmőltkora első fele egyháztársadalmi vonatkozásban e viszonyok között telik el. A második fele viszont az első világháború utáni, trianoni keretben, amelyben egyháza jogilag ugyanolyan rendezetlen állapotban él, mint a Habsburg-önkény legsötétebb korában – az új államkeretbe illeszkedéshez elengedhetetlen, 1923-ban megalkotott törvényeit a Csehszlovák Köztársaság hivatalosan nem ismeri el. Csak a teljes tájékozatlanság mondathatja azt, hogy a magyar református egyház hatalmát kívánja átmenteni a világegészen, az új köztársaságban: gyakorlatilag ugyanúgy – csak talán kevesebb eszköz birtokában – védekezik, mint azelőtt. Ez – mutatis mutandis – e korszak csehszlovákiai magyar politikusaiknak nagy részére igaz. Nem oktalanul szoktam figyelmeztetni arra, hogy a két háború között működő fel-

vidéki magyar ellenzéki politikusok pályája nem ekkor, az országész cseh legionisták általi megszállása után kezdődik. Mint ahogy világképük sem ekkor alakul ki: mélyen bele voltak ágyazva az első világháború előtti magyarországi, Monarchia-beli politikai viszonyokba, s nem egy közülük – például a legjelentősebbeket számítva Szent-Ivány József, **Petrogalli Oszkár**, Maléter István, de a keresztényszocialisták többsége is – akkor is, a fordulat után is ellenzéki volt. Nos, amikor Péter Mihály az 1859–1860-as pátenzsharcról értekezik 1925-ben – akkor világos lehetne számunkra, hogy egy újraaktualizálódott helyzetről beszél, ha ő maga ezt nem hangsúlyozná is. De hangsúlyozza. A magyar ellenzéki pártok közös napilapjában, a *Prágai Magyar Hírlap*ban, annak indulása évében már ilyen tárgyú-vonatkozású cikkei is megjelennek, decemberben például a gályarabságra hurcolt protestáns prédikátorok emlékét is idézi, de egy pillanatig sem hagyja kétségben olvasóját, hogy a jelenről beszél: „Még nincs Eperjesen véstörvénytörvény, még nem úszunk a gályákkal, de már afelé tartunk.”

Egyébként már jóval a fordulat előtt állandóan a figyelemzetett a belső romlásra, arra, hogy (a szabadelvűség kívánt győzelmével párhuzamosan) a századforduló táján lábra kapott az egyháziatlan magatartás, valláselhagyás, szekularizálódás, azaz most már nemcsak a városi lakosságban, értelmiségben, polgárságban, arisztokráciában, de a falusi népesség körében is tömegessé válik az eleyháztalanodás. S a református egyház nagy sérelme, a reverzális is gyériti-fogyasztja az egyházközségek lélekszámát. Ez a kérdés fontos témája lesz püspök korában, mint ahogy a két korszakon áthúzódó problémája a szlovák reformátusok ügye is. Már a századfordulón látta a szlovák – vagy szlovák többségű – református egyházközségek elmaradottságát, azt, hogy a szlovákoknak nincsenek anyanyelvükön szóló hitvallásos könyveik, az e falvakban szolgáló tanítók képzetlenek, a tankönyvek még a magyar anyanyelvű gyerekek számára is nehezen érthetőek; a szlovák hívek magukra vannak hagyatva, településeiken az egyház nem teljesíti hivatását, nem tölti be legfontosabb funkcióját, az – anyanyelven való – igehirdetést. Péter Mihályt nem a kisebbségi jog elismerése, tiszteletben tartása vezeti a szlovákok védelmében, nem gondol (az akkori viszonyok között nem is gondolhat) arra, hogy a szlovákok elindulnak majd a nemzeté válás útján; későbbi idevágó cikkeiből az derül ki, hogy a „tót reformátusokat” magyaroknak tartja, még hozzá semmivel sem kevésbé jónak, mint „a többi” magyart. Azon nemzeteszmé hívének tűnik föl, amely az 1868-as nemzetiségi törvényből következik. Szó szerint kimondja később: vágya az, hogy a „tót magyarok” nyelvileg is azonosuljanak a többséggel, sőt talán az iránt sem táplál kételyeket, hogy azoknak éppen ez volna a céljuk. Két szempont mégis az egyházon belüli szlovák anyanyelvvédelem mellé állítja: látja, hogy az egyház „intéző hatósága” saját világos érdekei ellenében „*határozottan téves, rossz politikát folytat*”, egyfajta „*katolikus invázió*” számára készíti elő a terepet. „*Igy bizony a legtöbbször,*

legkivált a fiókegyházakban, a szórványokban züllés, pusztulás a mi híveink sorsa. Ott vannak a róm. kat. nyomtatványok, oly nyelven, mit a hívő megért. Hát mit tegyen az ilyen elhagyatott ref. ember? – üres óráiban hozzájuk folyamodik. Imádkozni akarna, imakönyve nincs. Ott vannak a róm. kat. imakönyvek, felveszi; felveszi talán éppen róm. kat. feleségeét.” Gálszécsre kerülése óta vegyes gyülekezetben szolgált, megtanult tehát szlovákul, 1913-ban a *Protestáns Szemlé*ben több tanulmányt tett közzé, s ezek közül kettő a korábbi, történelmi szlovák nyelvű egyházi nyomtatványokról szólt. Volt már szó arról, hogy ezen írásai révén az egyházon belüli szlovákkérdés fő tudorává vált; utóbb rendezési kísérletének fő aktorává. Azonban, már hivatalánál fogva is, kezdetektől az egyházszerzés más fontos teendőiből is részt vállalt. Amikor a Csehszlovák Köztársaság követelte az államban működő református egyház önállósulását, azaz a korábbi magyarországi egyháztól való függetlenné válását, a hosszas szervezés és várakozás után 1923-ban lezajló lévai törvényhozó zsinat számára ő dolgozta ki a VI. törvénycikkét. Talán nem eléggé közismert, hogy az új egyházi törvényeket az állam az első köztársaság felbomlásáig nem ismerte el, így a két háború közötti Csehszlovákia még a lelkiismereti és vallásszabadságot sem biztosította. Az első évtized végéig úgy nézett ki, hogy az egyház az exlex állapotában van, csak egy 1930-as per során mondta ki a *Legfelsőbb Közigazgatási Biróság*, hogy a református vallás bevett vallás, a korábbi magyarországi jogviszonyt a köztársaság 1918-ban elismerte, ez tehát érvényes az új egyházi törvénykönyv szentesítéséig. Péter Mihály közéleti szerepét az utolsó tíz évben döntő részben az egyenjogúságért folytatott harc köti le. Már azelőtt, hogy püspökké választották, részt vett a kormánnyal folytatott tárgyalásokon, amelyen az egyház vezetői a törvények elismertetését próbálták elérni; a *Szlovéniai és Kárpátaljai Református Egyetemes Konvent* jegyzőkönyveit ő szerkesztette, de több, a kormánynak, illetve a pozsonyi teljhatalmú minisztériumnak küldött memorandumnak is ő volt a szerzője. Az 1923-as tavaszi pozsonyi konvent idején például ő terjesztette elő az iskolaügyi sérelmeket, és ő ismertette az iskolaügyi miniszternek küldendő, általa írt, ezzel kapcsolatos memorandumot. Az egyház jogállásáról, helyzetéről, az aktuális problémákról, mint említettük, a fő református tisztségviselők közül ő tájékoztatta rendszeresen a kisebbségi közvéleményt az egyházi sajon túl a szövetkezett magyar ellenzéki pártok napilapjában, a *Prágai Magyar Hírlap*ban. Az ellenzéki politikai szerveződésekhez egyébként is kötődött: van adat arról, hogy a *Magyar Nemzeti Párt* egyházpolitikai szakosztályában ő volt a református ügyek intézője, illetve 1922-ben a magyar pártok közös bizottsága tagjaként említi egy PMH-cikk. Már a napilapban közölt írásai is tartalmas és összességükben minden lényeges elemre kiterjedő beszámolók az egyházat érintő politikai vonatkozású kérdésekről, és nem csak azokról. Különös nyomatékkal tárgyalta az iskolák (elsősorban persze az egyháziak) ügyét, a református teológia dolgát – melynek

elindítását az állam nehezítette –, állást foglalt általában a kormány és például az Agrárpárt elnemetietlenítő, magyar református lelkészeket sikerrel a kormány szolgálataiba állító propagadájával és manipulációival szemben – a kormány által fölfogott illetőségi jog hiányában sokan váltak zsarolhatókká –, bírálta a földreform nacionalista jellegét. Vissza-viszatérő témája lett a szlovák egyházmege kérdése, hiszen ez lett az egyház jövőjének kulskérdése. A csehszlovák kormányt a lévai alkotmányozó zsinaton képviselő kormánybiztos, **Juraj Slávik** már ott a helyszínen bejelentette, hogy az állam vezetői a református egyházon belül a szlovákok egyenjogúságát azzal látnák biztosítottak, hogy „a Zsinat a szlovák kisebbségnek a szlovenszkói református egyház kebelében külön szlovák egyházmegyét biztosít, és a zsinati törvény ezen határozatát a református egyház meg is valósítaná”.

Az államnak erről az igényéről már korábban is lehetett tudni, maga Péter Mihály például a *Prágai Magyar Hírlap* első évfolyamában, 1922-ben is értekezett róla. Világos volt számára, meg is osztotta olvasóival, hogy a szlovák egyházmege a cseh nacionalizmus trójai falova – az eredeti néhány egyházközség és filia számát ugyanis az „államalkotó népek” képviselői folytonosan emelték, azaz a létrehozandó szlovák egyházmege nyelte volna el a szomszédos magyar református gyülekezetek jó részét, s ez csak a kiindulópont lett volna egy majdani szlovák többségű egyház létrehozásához. (A helyismerettel és adatokkal rendelkező Péter Mihály szerint a létező 12 szlovák anya- és 15 leányegyház helyett állami dokumentumokban már 20 anya- és ugyanennyi fiókegyház szerepel, illetve Péter a probléma tisztázására szánt *Otázka slovenských kalvínov* című röpiratára érkező egyik válasz 34 egyházközségről és filiáról tud.) Emellett azonban világos volt az állami szándék, hogy a magyar református egyházvezetés húzódozása esetén az egyház működésének legalizálása elmarad. A magyarok álláspontja az volt, hogy a zsinat-presbiteri elv megsértése nélkül a zsinat vagy az egyházkerület nem utasíthatja az alsóbb egyházi közigazgatási egységeket egyházmege létrehozására. A tárgyalások kudarcát látva utóbb éppen Péter Mihály vezetésével bizottságot küldtek ki az egészében vagy részben szlovák egyházközségekbe, hogy megszavazzák a tagokat a szlovák egyházmege szükségességéről. Itt azonban az a meglepetés érte őket, hogy a szlovákok kilencven százaléka az addigi állapotok megváltoztatása ellen nyilatkozik. Ezt viszont az állam vezetése a betérjlesztett bizonyítékok dacára nem volt hajlandó elismerni. Nincs itt terünk a folyamat összes fázisának ismertetésére; tény, hogy a püspök eddigi ismereteink szerint 1932 nyarán tett utolsó kísérletet a Prágából, sőt Amerikából feltüzelt szlovák református szakadárak megnyugtására. Ebben az egyházat nyelvtől függetlenül érő kihívásokra apellált: „[...] *mindenik történelmi egyházban mindjobban érvényesül az a nézet, hogy a keresztyénség ellen intézett veszélyes támadást csak úgy lehet ellensúlyozni és elhárítani, ha mindenik egyház arra törekszik, hogy a legnagyobb erővel és ki-*

tartással kimélyítse a hitéletet, és emelje a vallásosságot – az Isten irgalmában és az ő szent Fia, a Jézus Krisztus által nyújtott vigasztalásban való hitet – nemcsak, hanem hogy a különböző egyházak az evangyéliomi, a krisztusi igazságok megmentése érdekében össze is fogjanak. Hiszen hogyha az evangyéliom mindnyájunk közös öröksége, ez örökséget valóban közös erővel kell megmenteni, mi is állhatja útját ennek a közös munkának? Talán a nyelvek különbözősége? Hiszen az angyal, aki a Jelenések könyve szerint az égen átrepült, kezében az örökkévaló evangyéliommal, így kiáltott fel: Hirdetessék az evangyéliom minden ágazatnak, népnek és nyelvnek! Tehát a nyelv nem akadály a összefogásnak, mert íme az evangyéliom mindenkit összekapcsol.”

Ebből is világos, hogy Péter Mihály nem az egyház nemzeti hivatását látta elsődlegesnek – a történelmi közeg kényszerítette arra, hogy energiája jelentős részét erre fordítsa. Már a háború előtt több írásában szolt a prédikáció nyelvi és tartalmi megújításának szükségességéről. Néhány írásából arra következtethetünk, hogy fogékony volt, legalábbis érdeklődött az új teológiai irányzatok iránt, legalábbis a megújuló erdélyi református egyház jeles gondolkodóit olvasta, idézte. Püspöki éveiben a belmisszió működését szorgalmazta, támogatta a diakóniai munkát, lelkészegyesület alapítását sürgette. Egyik legfontosabb tevékenysége az egyházlátogatások felújítása volt – haláláig 130 gyülekezetből 108-at látogatott meg, köztük olyanokat, amelyekben kétszáz éve nem járt református püspök. Az állam és az egyház kielezett viszonyából fakadt, hogy utolsó éveiben rendszeresen szóvá kellett tennie az egyházi iskolák autonómiájának semmibevételét, a tanítói állások problémáját, a segélyügyek rendezetlenségét és annyi mást. A konvent, amely a kormánytól nem kapott választ a sérelmeket tartalmazó felirataira, őt és **Sörös Bélát** bízta meg egy olyan memorandum elkészítésével is, amelyet a presbiteri Világszövetségnek küldtek el.

Háromfrontos harc emésztette föl – bár ő szorgalmazta a szlovák reformátusok ügyének megoldását, éppen ő vált a szláv nacionalisták céltáblájává. Egyházközségében két ellentábor alakult ki, az egyik vonalon személyei ambíciók folytán, egy másikon – a gyülekezetéhez tartozó kormánypárti csoport révén – politikai indíttatásból. Ez (céloztam már rá) közvetlen összefüggésben volt hirtelen halálával.

Teljesebb portréjának megrajzolását sürgető feladatnak látom. Amiként a többi szlovenszkói és ruszinszkói egyházvezetőt is.

Búza Zsolt

Egy lelkész Isten színes palettáján: Szőke István

Életkörülményei, gyermekora

Szőke István, **Szőke Pál** és **Torma Julianna** református szülők gyermekeként, Rimapálfalán született 1888. augusztus 29-én, földműves családban. A keresztség sákramentumában, a folyó évben tizenhatodik gyermekként, 1888. szeptember 2-án részesült szülőfaluja templomában, amit **Ruszkai Gyula**, helybeli lelkész szolgáltatta ki.¹

A betűvetés mesterségére **Tóth József** rektor tanította, aki a kis István egyedülálló tehetségére negyedik évfolyamos korában figyelt fel, amikor is egy földrajzórán egyszeri olvasás után a gyermek szóról-szóra elmondta az elolvasott szöveget. Ezután Tóth József tanító sok egyéni foglalkozás által felfejlesztette az ifjút, aki komoly, magába mélyedő lett.²

Amikor hatodik elemiben a templomban összegyűltek a gyermekek az évvégi vizsgára, hogy szülei s a gyülekezet előtt mutassák be az egész éves munka eredményét, a tanító úr Szőke István bizonyítványát legfelülre tette. A vizsgákon is szigorú Ruszkai Gyula szeme megakadt a színjeles bizonyítványon. Mivel kételkedett az értékelés igazságában, jól kiforgatta a gyermeket. Nagy meglepetéssel, de örömmel vette tudomásul, hogy a gyermek jártas mindenféle tudományban. Ezután a pap és a tanító együtt unszolták Szőke István kevésbé tehetős édesapját, hogy a gyermeket gimnáziumba kell adni.

Tanulmányai Rimaszombatban és Sárospatakon

1900 szeptemberében Szőke István megkezdte tanulmányait a rimaszombati *Egyesült Protestáns Gimnáziumban*. Az iskoláztatás anyagi szempontból nagyon megterhelte a családot. Az évi 200 forintot elő kellett teremteni, eladták hát a tehenet, majd a sertést is. A lelkész közbenjárására a fél tandíjat elengedték, de még annak a „fél-összegnek” az előteremtése is gondokat okozott. A szerető édesapa minden második nap gyalog vitte fiának az ennivalót Pálfaláról Rimaszombatba.³

A gimnáziumban nagy hatást gyakorolt rá a magyar irodalom lelkes tanára, Dr. **Veres Samu**, aki azt erősítette benne, hogy az irodalmi élet a nemzeti lét egyik legfontosabb tényezője. A legnagyobb hatást vallásánára, **Czinke István** gyakorolta rá, akinek a templomi szolgálatai, igehirdetései, vallásórái elmélyítették benne a fogékony-ságot a lelkipásztori pálya iránt. 1908 szeptemberében Sárospatak ősi és díszes homlokzata alatt találjuk. Patak neki is a nemzeti és vallási élet kiapadhatatlan forrása lett. Az 1908/1909-es iskolai tanévben a *Sárospataki Kollégium* hittanhallgatói névkönyve alapján özv. **Doktor Gábornénál** volt elszállásolva.⁴

Rokonszenves egyéniségét a diákok és tanárok hamar felismerték és megszerették. Nagyon szerette a könyveket, minden írást elolvasott, amelyek a kor égető kérdéseit érintették. Hamar észrevette, hogy a magyar társadalom szüklátókörsége, tájékozatlansága, koncepciótlansága és korszerűtlensége ellen tenni kell.⁵

Szőke Istvánt éppen a történelemhez való vonzódása tette képessé arra, hogy a helyzetet megfelelően értékelje. Vallotta, hogy szükséges a református megújulás, ezért van szükség tanult, művelt, a kor színvonalán álló lelkipásztori karra, amelyik hordozza a felelősséget és betölti a küldetését. Tanárai közül mindig meleg szeretettel beszélt **Radácsy Györgyről** és **Novák Lajosról**.⁶

1912-ben a legnagyobb megtiszteltetés érte: igazgatótanácsai főiskolai szenioroknak választották meg. Ez feljogosította arra, hogy a héber nyelvet oktassa az alsóbb évfolyamokban. 1912. június 25-én első lelkészi vizsgát tett, „jelesen képesített” eredménnyel.

Lelkészként Isten szőlőskertjében

1912 és 1915 között, a *Sárospataki Református Egyházközség* segédlelkészeként, **Bálint Dezső** espereslelkész mellett végezte a szolgálatot. Az ifjú segédlelkész, az első világháború előestéjén (1914. július 12.) keresztelt először a *Sárospataki Református Egyházközségben*.⁷

1888 aug. 29.	Szőke István	fi.	"kör- re- nyes"	"	Szőke Pál ref. Torma Julianna ref.
1888 szeptember 7.	Keresztesdél nélkül meg- bala	fi.	"kör- re- nyes"	"	Nagy János ref. Tóth Károly ref.
1888 október 19/14	Telcsői István	fi.	"kör- re- nyes"	"	Telcsői István ev. Torma Julianna

Jánosi, Pálfala és Bellény református egyházai anyakönyvének (1867–1897) fedőlapja. (A Besztercebányai Kerületi Állami Levéltár tulajdona.)

Szőke István a rozsnói templom szószékén.1935-ben
(Eröss Zoltán szíveségéből)

1915-ben a *Jabloncai Református Egyházközség* megüresedett lelkipásztori állásába kapott meghívást, ahová magával vitte fiatal feleségét, **Tárczy Máriát** is. Házasságukból öt gyermek született, akik közül az első, **Sándor** és a harmadik, **Sára** még Jabloncán meghalt. **Klárában**, **Istvánban** és **Mártában** igen sok öröme volt a házaspárnak.

Jabloncán 10 évig szolgált. Hatalmas harcot vívott a szombatosokkal. Csendes, kitartó munkája árán győzelmes lett az egyház. Jabloncáról 1925 októberében Páskaházára érkezett, ahol tovább művelődött és végezte a közművelődés feladatát is. Nagy áldozatok árán megszerezte **Ravasz László** és **Makkai Sándor** írásait, buzgón forgatta a *Protestáns Szemlét*, olvasta az *Utat*. Hitt egyházunk jövőjében. Igényességére és kitartására jellemző, hogy a önszorgalomból megtanult németül annyira, hogy a német tudományos műveket nemcsak olvasta, hanem állandóan használta is.

Egyházmegyei és egyházkerületi szolgálati körei

Sörös Béla, a *Losonci Teológiai Szeminárium* igazgatója megkeresésére 1928/29-ben kezdett tanítani protestáns egyháztörténetet egyházunk lelkészképzőjében. A felkérés azt követően történt, hogy az 1928-ban rendezett rimaszombati leánykonferencián nagyhatású előadást tartott *Kálvinista öntudat* címen.⁸

1929 szeptemberében igent mondott Dr. **Katona Lászlónak**, aki meghívta a megüresedett *Rozsnói Református Egyházközség* lelkipásztori állásába. 1929. október 15-étől lett a gyülekezet lelkésze.⁹ Ezt követően Szőke István egymás után nyerte el a fontosabbnál fontosabb egyházi megbízatásokat. 1931-ben a gömöri egyházmegye nyugdíjintézeti pénztárnoknak, 1932-ben egyházmegyei tanácsbírónak, 1933-ban missziói előadónak, majd **Kö-**

A Szőke család a rozsnói parókia balkonján
(Eröss Zoltán szíveségéből)

vér Árpád lemondása után a gömöri egyházmegye lelkészgyűlésének az elnökévé választották.¹⁰

A *Szlovenszkoí Tiszánineni Egyházkerület* előbb, 1930-ban egyházkerületi lelkészi aljegyzőnek, 1934-ben, Dr. **Magda Sándor** püspökké választását követően egyházkerületi főjegyzőnek választották meg. 1935-ben az egyetemes konvent hivatalos lapjának, a *Református Egyház és Iskola* c. folyóiratnak a felelős szerkesztője lett, 1936-tól rendes konventi tag.¹¹ Feladatköreit, amelyeknek mindegyike külön-külön is egész embert kívánt volna, fanatikus hűséggel, kötelességérzettel és az őrálló küldetésével végezte.

Milyen volt a Rozsnói Egyházközségben való foglalkozása?

Az ő ideje alatt megkezdődött a missziói munka a gyülekezetben. A kis létszámú leánykör tagjai a lelkipásztorok vezetésével vallásos estéket tartottak. Az 1930. év pünkösdi ünnepkörében vallásos estét tartottak. Sörös Béla teológiai igazgató Jézus főpapi imádságát elemezte a megjelentek előtt. Magda Sándor csicseri lelkipásztor a férfi és a nő egymáshoz való viszonyáról, az evangéliumi keresztyén családi életéről tett bizonyosságot. A rozsnói ifjúság szavalatait **Füleky Sarolta**, **Kőrössy Magda**, **Szőke Klára** és **Penger Katalin** tolmácsolásában hallhatta a közösség. A **Penger Andrásné** és **Czibula Irén** alkotta duó éneke és **Bellágh Barna** tenorja szépítette az együttlétet.¹² A gyülekezet vállalta az *V. Diákkonferencia* megszervezését is, 1930.június 30-án és július 1-jén. A diákkonferencia résztvevői a kálvinizmus közeleti jelentőségének a kidomborítására összpontosítottak. A rozsnói reformátusság is bekapcsolódott az egyetemes egyház jövőt építő munkájába.¹³

Még ugyanebben az évben, Szőke István egy újabb ajánlatot kapott. A gyülekezet 15 000 koronát kapott vol-

Egy-egy dolgozatának a címlapja (A Sárospataki Nagykönyvtár tulajdona.)

na, azzal a kiköltéssel, hogy ebből az összegből gyülekezeti terem építsen. A terem helyet biztosított volna a leánykörnek, az időközben megalakult dalárdának, amelyet Bellágh Barna segédlelkész vezetett, valamint a vallásoktatásra járó gyermekeknek és a bibliaórát látogatóknak. A lelkész két tervet tárt a presbitérium elé, amelyből a presbitérium a másodikat fogadta el. A presbitérium a nagyobb, 60 m² alapterületű gyülekezeti terem megépítését vállalta, de utóbb a lelkipásztor a másik, kisebb költségvetésű javaslatot tartotta elfogadhatóbbnak, mondván, nagyobb létszámú alkalmakat a gyülekezet úgyis a templomban tart. Az egyházközségi közgyűlés nagylelkűen támogatta az elképzelést, és a hívek áldozatkész adakozásával olyan buzgóságot mutattak, hogy az elegendő lett az építkezés költségvetésének teljes fedezésére. A határozat megszületett, a tervek elkészültek és a munkát **Penger András** építőmesterre bízta.¹⁴

Már akkor is nagyon aktuális volt a templomfűtés kérdése. A templomban uralkodó rettenetes hidegre megoldást kellett találni. 1930 karácsonyára **Sztavián Károly** és felesége, betléri lakosok, felajánlottak a templom javára egy „Meidinger”-féle nagy fűtőképességű kályhát.¹⁵

1930 egyéb tekintetben is értékes év volt a gyülekezet történetében. Ebben az esztendőben ünnepelte meg a közösség a templom felszentelésének 25. évfordulóját. A gyülekezet úgy tervezte, hogy ha befejeződik az építkezés, a püspök úr látogatásával kötnék össze a hálaadó alkalmat. De mivel a látogatás elmaradt, a gyülekezet szűk körben, advent negyedik vasárnapján adott hálát Istennek megtartó kegyelméért. Az istentiszteleten **Dusza János** esperes és **Baraxa Lajos**, berzétei lelkipásztor szolgáltak.¹⁶

Az említett évtől tehát lelkileg is építkezett a közösség. Vasárnapi iskola, felnőtt bibliaóra, vegyes- és férfi énekkar, leánykör, szervezett adventi estek tarkították a színes gyülekezeti életet.¹⁷

1931. május 11-én, hétfőn hivatalos látogatást végzett Rozsnyón Ft. **Péter Mihály** püspök. Kíséretében volt **Tornallyay Zoltán** egyházkerületi főgondnok, Dusza Já-

nos gömöri esperes, **Barna Béla** egyházmegyei főgondnok és **Papp József** püspöki titkár. Hétfőn este a gyülekezeti otthonban az egyházak, hivatalok és egyesületek kiküldöttei üdvözölték a magas rangú tisztségviselőket. Este hétkor ünnepélyes vallásos est volt a templomban. A hivatalos vizitáció másnap, reggel fél kilenckor, ünnepélyes istentisztelet keretében folyt le.¹⁸

1931. július 31-én szomorú eseményre virradt a gyülekezet. Elhunyt Dr. Kathona László, a gyülekezet főgondnoka, aki hűséges szolgálatával a legnehezebb időkben mentette át a közösséget az utóknak. A lelkész így nyilatkozott szerett főgondnokáról:

„Amióta ebben a városban lakik, szakadatlanul hűséges munkása az egyháznak, mint egyháztagnak, mint presbyter, majd 20 éven át, mint főgondnok. [...] Az ő erős, kemény kálvinista egyénisége segítette át a bajon ismétellen is süllyedező hajóját. Amennyire fájt neki az egyház hanyatlása és emésződött annak bizonytalan sorsa felett, annyira tudott örülni a biztató jeleknek, tudott megértő támogatója lenni minden életre mozdulásnak. Lelke, esze, keze láthatatlanul is ott volt egyházunk minden életmozdulásában.”¹⁹

Szöke István leánya így jellemezte barátságukat:

„Többször sétálgattak is együtt, úgy hívták őket, hogy a három Pista: Kathona, Dittel²⁰ és Szöke Pista. Ez a barátság később is tartott. Dittel bácsi még a református templomba is eljött az apu temetésére, nagy megbotrányozására a »bigottság«-nak.”²¹

1933-ban a gyülekezet teljesen ingyen egy új, korszerű harangütőt kapott a híres harangöntő **Egry Ferenc**től.²²

1936-ig, a lelkész haláláig a gyülekezetben belső béke uralkodott, csak egy-egy presbiter kirohanása kavarta fel a gyülekezet életét, de a presbitérium jól tudta kezelni az ilyen nehézségeket és csakhamar helyreállt a rend.²³

Művei

Első nagyobb dolgozata a kissároi református konferencián 1929. augusztus 26-án tartott előadását tartal-

mazta. Eredetileg a *Református Egyház és Iskola* című lapban jelent meg, majd **Heiman Vilmos** könyvnyomdájának a gondozásában különnyomatként is megjelent Nagykaposon.²⁴

Bethlen Gábor halálának 300. évfordulója alkalmából, 1929. december 19-én Tornalján, a *Gömöri Református Egyházmegye* emlékünnepe során beszédben emlékeztetett a legnagyobb reformátusokra.²⁵

Ezt követően Bethlen Gábor feleségének, született **Károli Zsuzsannának** a lelki portréját festette meg, amelyet **Gömöri Zoltán** jelentette meg 1930-ban Rozsnyón.²⁶

1932-ben, a 150 éves évforduló alkalmából a *Türelmi Rendeletet* értékelte a kálvinizmus szempontjából, sorsdöntő pillanatként értékelve azt.²⁷

Munkái nem a tudományosságnak készültek, hanem misszió célzattal és okulásul szolgáltak a jövő nemzedéknek. Hallgatósága a fiatal református generáció volt, amely sokat tanulhatott a jellemes példákból.

Idősebb lánya, Szőke Klára vallomása édesapjáról

Szőke István gyomorsavtúltengésben szenvedett, amiből később gyomorfekély keletkezett. Mint említettem, a Szőke család 10 évet töltött Jabloncán, ahonnan 1925-ben Gömörbe, Páskaházára költöztek. „Édesapámnak az volt az elve, hogy hosszabb időt nem is szabad egy lelkésznek ugyanazon a helyen eltölteni. Azt mondta, hogy hivatalból 5 évenként cserélni kellene a lelkészeket.”²⁸

Jabloncán nagy szeretettel emlegették mindig áldott szolgálatát, szerény, egyszerű egyéniségét. A férfiakból énekkart szervezett, a jabloncaiakat rávezette, rászoktatta az almatermesztésre, amiből később sok hasznuk volt.

Páskaházán igen jól érezte magát a Szőke család. A páskaházi hívek is igen nehéz szívvel búcsúztak el jó lelkipásztortól, aki majdnem öt évet töltött el itt. Szeretettel emlegették énekkari munkáját, meg a fiatalok közt végzett kultúr munkát, szindarabok, énekek tanítását.²⁹

Rozsnyóhoz a család legszomorúbb pillanata fűződik:

„Nagyon árva, szomorú lett az egész családjunk a jó édesapa eltávozásával. Nagy áldás volt részünkre, hogy édesanyánk nem nehezítette sírással, panaszkodással amúgy is szomorú, nehéz sorsunkat. Ebben segítségére voltak a jóbarátok, ismerősök, egyháztagok, akik őszintén szerették, gyászolták édesapámat. Segítségére volt akkor káplánunk, **Vízváry László**, majd mikor őt a rozsnyói meghívás után, hivatalból kicserélték egy időre **Bodon Aladárral**, akkor vele is barátságot kötöttünk és mindenben segítségünkre volt. Mi gyerekek még jobban szerettük, mint a néha komor Vízváryt.”³⁰

„Az apu temetésén elhangzott sok szónoklat és ígéret. Úgy emlékszem, hogy anyu, a **Varga Imre** ígéretét komolyan is véve, szeretett volna Rozsnyó után Rimaszombatba kerülni, és ott venni valami kis lakást. Ez azonban nem ígérkezett sikeresnek. Rozsnyón, a parókián úgy maradhattunk, hogy úgy volt, hogy Vízváry külföldi ösztöndíjat kap és kimegy Svájcba. Ő kérte

anyut, hogy addig az ideig még maradjunk, ő is nyugodtabb lesz, ha tudja, hogy az egyházi ügyeket is lesz, aki számon tartja, segít is az akkori káplánnak, aki **Tömösközy Laci** volt. A Kassán lakó **Feix Sándorék**, Jolán mama és Anyu másod-unokatestvér volt Tárczy nagymama révén: Eszenyi lány volt lánynevének. Ők ajánlották a közeli szomszédságban levő eladó családi házat megvételre. És végül sikerült is, így kerültünk Kassára 1940-ben.”³¹

Növendékei és barátai bizalma

Számos levél őrzi annak bizonyítékát, hogy Szőke István jó kapcsolatot ápolt kollégáival és növendékeivel. 1930. július 16-án **Szakall János** rimaszombati segédlelkész a nyári szabadságolás időszakában arra panaszkodott, hogy Rimaszombatban „az összes balyi hivatalokat” ő viselte, és sok esetben az ügyintézés terén nagy a káosz. Elismerését fejezte ki az V. diákkonferencia megszervezése ügyében és hatalmas dolognak tartotta, hogy Gömörben ilyen eseményre sor került.³²

A szilicei segédlelkész 1930. december 9-én keltezett levelében értesítette őt a gömöri egyházmegye belső állapota miatt. Tanácsot kért tőle, hogy az akkori esperes terrorisztikus módszereivel szemben hogyan védhetné meg magát. Sértette őt az esperes hangneme, aki a csécsi gyülekezet felé irányította, de ő a gortva-feledi közösséget szerette volna megcélozni. Ebben kérte Szőke István tanácsát, valamint a Sörös Béláét is.³³

Több szívélyes felkérést is kapott. 1930. július 17-én Kövér Árpád, tornaljai lelkész, lelkészértekezleti elnök levelében kérte, hogy a következő lelkészértekezleten tartson előadást az augsburgi hitvallás 400. évfordulója alkalmából. Szívélyes záró szavait, ahogyan Kövér Árpád jókívánásait testvéri szeretettel közölte, minden lelkész megirigyelhetné:

„Amit még eddig elmulasztottam, most fogadd gratulációmát egyetemes keresztyén aljegyzővé történt megválasztásodhoz. A jó Isten segítsen többről-többré! És ami fő, adjon Neked hozzá erőt és egészséget!”³⁴

A legkiterjedtebb levelezést Sörös Bélával folytatta, aki határtalan előzékenységgel minden levelét a következő címmel kezdte: „Kedves Barátom!” A legtanúságosabb barátság volt ez, hiszen a teológiai igazgató minden szavát komolyan vett Szőke István és legnemesebb kötelességének tartotta a jövő lelkipásztori gárdájának a nevelését.³⁵

Molnár Gyula balogiványi lelkipásztor beszámolt Szőke István nagy tervéről: a lelkészek közötti baráti kapcsolat kiépítéséről.³⁶ **Lengyel József** abaújszini lelkipásztor, pedig arról vallott, hogy miután Szőke István cselekvőleg részt vett a kassai református középiskolások konferenciáján egyháztörténelmi előadásával, így búcsúzott a szervezőktől: „Csak hívjatok, mindig jövök, míg jöhettek.”³⁷

Mint már utaltam rá, a sok gonddal és nélkülözéssel teli diákkor miatt súlyos gyomorbetegségben szenvedett. Anyagi szűkösségük miatt nem volt rá lehetősége, hogy egy mű-

tét révén korrigáljanak az egészségügyi állapotán. Amikor kollégái, lelkésztestvérei sürgették, hogy vesse magát alá az operációnak, csak ennyit mondott: „amikor én az operációra bemegyek, halva hoztok ki onnan.” Sajnos, prófétai szavai beigazolódtak. 1936 novemberében már elkerülhetetlen volt a műtét. 1936. november 28-án délelőtt 11 órakor Szőke István visszaadta lelkét Teremtőjének.³⁸ Temetésére 1936. december 1-jén került sor. A rozsnyói református templomból kísérték utolsó útjára. Magda Sándor püspök szolgált igehirdetéssel a Jeremiás siralmi 5:15 és János 11:25–26 alapján. „Boldogok a halottak, akik az Ūrban halmak meg.” (Jel 14,13)³⁹

A reformáció vezéralakja egyházunkban

„Minden olyan törekvés és munka, amely a múlttal való összeköttetés megszakítására tör, a történelmi múlt tanúságainak felénk ragyogását igyekszik megoltani,

elhomályosítani, lebecsülni, egy-egy nemzedék helyes történelmi látását elhomályosítani, tudását rontani, történelmi érzékét gyöngíteni, vagy kiölni: életgyökereket metsz, életet adó források buzogását folyítja el, halálosan veszedelmes munkát végez.”⁴⁰

Miként reformálta egyházunkat Szőke István?

A történelmi ártértékelésről írott tanulmányában maga rajzolta meg saját küldetését:

„...ha volt valaha egyház, vagy nép olyan helyzetben, amikor fiainak odaadó szeretetére, ezerszeres óvatosságú vigyázására, az ismeretlen áramlatokkal való gondos megóvására szüksége volt: akkor a mi népünk és a mi egyházunk az!... S ha volt valaha ennek az egyháznak, ennek a népnek életében olyan korszak, amikor összetört, legyengült, vére-vesztett állapotában minden újabb beteges tünet a végső katasztrófát vált-hatja ki: úgy ez a mai kor az!...”⁴¹

Prislušný podávajúci poštový úrad v Rožňave

XVI. évfolyam. Rožňava – Rózsnó, 1936. december 5 49. szám.

Református Egyház és Iskola

A Szlovenszkói és Ruszinszkói Egyetemes Református Egyház hivatalos lapja.

<p>Előfizetési díjak:</p> <p>Égész évre . . . 70 korona Félévre 35 korona</p> <p>Hirdetések díjszabás szerint.</p>	<p style="font-size: x-small;">Főszerkesztő:</p> <p style="font-size: x-small;">Dr. MAGDA SÁNDOR.</p> <p style="font-size: x-small;">Felelős szerkesztő:</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">SZŐKE ISTVÁN.</div> <p style="font-size: x-small;">Főmunkatárs:</p> <p style="font-size: x-small;">KÓMIVES SÁNDOR.</p>	<p>Szerkesztőség és kiadóhivatal:</p> <p style="font-size: x-small;">Rožňava, ref. lelkész-i hivatal. Kéziratok, előfizetések, hirdetések és esetleg s reklamációk ide küldendők.</p>
--	--	--

Megjelenik minden szombaton.

SZŐKE ISTVÁN

1888—1936.

Mintha a reánk szakadt tél első hideg lehelletével kelt volna szárnyára onnan a gömőri hegyek felől és terjedne tovább-tovább, végig a gömőri egyházmegyén, a tiszáninneri egyházkerületen és az egész szlovenszkói és kárpátaljai egyetemes református egyházon ez a mindnyájunk lelkét megremegetető híradás. Régóta huzódó betegségéről köztudomásúvá lett aggodalmat keltő híresztelések után többé már meg nem változtatható szomorú valóság, hogy *Szőke István* meghalt.

Fájó, nehéz sóhajtás kél a szívünkben és könnybe lábad a szemünk. Dus aratása van köztünk a halálnak. Egymásután dőlnek ki a *cédrusok*, akad-e még, aki a kidőlték helyébe odaálljon és átvegye a felelősségteljes kötelességteljesítésnek kezükből kihullott munkaszékét?

Anyaszentegyházunk történetének ebben a nagy történelmi jelentőségű korszakában, amikor már évtizedek óta vivjük lelki testi erőink és minden tehetségeink teljes latba vetésével azt a harcot, amelyben évszázadok küzdelmes szenvedései árán kivivott egyházalkotmányunk autonómikus tekintélye és érvénye forog kockán, amely harcnak kimenetelétől, anyaszentegyházunk fennmaradásának „lenni vagy nem lenni” kérdése függ, a legaggodalmas-kodóbb gondossággal kell összekeresnünk és önvédelmi harcunk szolgálatába odaállítanunk minden értékes emberünket, akiben bármilyen irányban segítő társat remélhetünk. Ebben a küzdelemben a Szőke István alakja, Istentől

nyert kiváló képességeinek birtokában, munkakedvével, alapos készütségű nagy tudásával, puritán jellemével, lelkes kezdeményező képességével és készségével olyan nagy jelentőségűvé vált, hogy most, amikor bele kell győződnünk a megváltoztathatatlan igazságba, hogy már csak volt és nincs többé: úgy érezzük, hogy betölthetetlen űrt hagyott maga után mindazokon a munkamezőkön, ahová ő: nem a mai világban divatos mindenáron érvényesülni törekvés, hanem az osztályrészeül jutott szinte felbecsülhetetlen értékű lelki kiválóságai, anyaszentegyházunk vezetőinek előrelátó bölcs gondoskodása folytán odaállították.

Most a lesújtó gyászír hatása alatt még szavakat sem tudunk találni érdemeinek kellő méltatására, de bizonyára az ő minden ünnepeletetéstől visszahuzódó szerénysége is tiltakozna: elismerés magasztaló szavai ellen. Csak odaállunk azok sorába, akik koporsója felett az igazi fájdalom és gyász őszinte könyyeivel siratják azt: veszteséget, amely az ő korai eltávozásával szeretteinek kis körét úgy, mint tisztelőinek nagy taborát és a legméltóbban gyászolót, az anyaszentegyházat érte.

Had emlitem ezek között legelső helyen *hivatalos lapunkat*, amelynek Szőke István ügyszólván megalapítása óta munkatársa, legutóbb pedig két éven át — haláláig — *felelős szerkesztője* volt. E téren kifejtett munkásságát nem kell méltatnom, ismeri őt jól lapunk minden olvasója. Itt jelentek meg írásai: a *Kálvinista Őntudat*, *Bethlen Gábor*, *Gusztáv Adolf*,

A Református Egyház és Iskola címlapja

GÖMÖRORSZÁG 2017/2

9

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Vallotta, hogy a világtörténelem irányát nem az öntudatlan és sokszor esztelen tömeg, hanem a nagy vonzó erejű egyéniségek szabják meg. Szőke István ezért sorakoztatta fel egyházunk és népünk nagy múltú és értékes példáit. **Gusztáv Adolf, Bethlen Gábor, Lórántffy Zsuzsanna, Károlyi Zsuzsanna, Ráday Pál, Szenczi Molnár Albert** hozzájárultak ahhoz, hogy a kálvinista öntudat erősödjön.⁴²

„A XVI. századi reformáció által nemesebb lett a tudomány, edesebb az igazság, több a jog, erősebb a nemzeti érzés. Szerinte igazolni kell létjogosultságunkat. A hangsúly pedig a tagok megújulásával kell, hogy kezdődjön. Ki-ki hajtsa végre a reformációt önmagán. A reformáció egyházainak az evangélium hordozóinak kell lennünk, [...] sőt mi vagyunk hivatva arra, hogy a nagy ellentéteket ennek erejével legyőzzük, s erre a fundamentumra vezessük a jobb jövőre törekvő, önszetört és szabadulás után vágyó emberiséget.”⁴³

Ez alapján fogott bele olyan sok dologba.

Szőke István 1934-es belmissziói jelentésében elemezte a gyülekezetek helyzetét. Jelentette, hogy a falusi gyülekezetek nagy része beleszületett a kálvinista egyházba, de nincs vele mély kapcsolatban, a városi gyülekezetekre pedig a fluktuáció a jellemző. A beköltözött református egyének félnek a „nagy” egyházadótól. Ő a lelkipásztorok feladatának tekinti, hogy az áldozni nem akaró népből terheket viselő egyháztagok legyenek. „A lelkészeknek fűjni

kell a trombitát, szólni kell azt, amit megértettünk az igéből.”⁴⁴

1936-ban, amikor egyházkerületi főjegyző lett, minden aktuális kérdéshez építő módon szólt hozzá.

A *Magyar Tanító* kérdésére megjegyezte, hogy a tanítók teendői megsaporodtak, ám nem a gyülekezeteket kell terhelni külön díj kifizetésével, hanem ezt annak a hatóságnak kell teljesítenie, amelyik a munkatöbbletet megteremtette, vagyis az államnak.⁴⁵

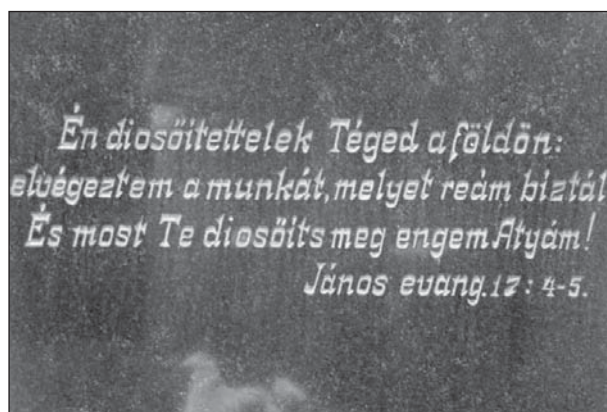
Nagyon megregulázta az egyházba illetéktelenül behatolókat. Kérte az egyház órállóit, hogy minden szinten tegyék lehetővé az aknamunkát, mert „az egyetemes református egyház épülete nem lehet útszéli gazdátlan ház, amelybe minden arra járó vándor beleülhet, hogy ott lakozást vegyen.”⁴⁶

Megoldandó kérdésnek tartotta az énekeskönyv hiányát. A rosznyói gyülekezetben egy félév alatt százan fordultak hozzá, hogy hátha Roosznyón kapható énekeskönyv. Sokan az egyházban felvetették, hogy a Pálóczi Czinke István által kiadott énekeskönyvön kívül másra is változtatni kellene. Ő azt szorgalmazta, hogy a misszió zavartalansága miatt a legcélszerűbb lenne a második kiadás változtatás nélküli újrakiadása.⁴⁷

Élete utolsó hónapjaiban érintette a legégetőbb problémát, a nyugdíjintézet és a nyugdíjügy kérdését. Javasolta annak teljes átszervezését. Konventi bizottság létrehozását sürgette, aminek a feladata az alsóbb egyházi testületekben

Szőke István síremléke a rosznyói köztemetőben
Buza Zsolt felvételei

a kérdés életbentartása és a javaslatok készítése. Példaként említette a szilicei lelkipásztort, **Nagy Jánost**, aki 85 évesen, 59 szolgálati év után még mindig ott áll a gyülekezet élén, hiszen az állampolgárság megszerzése után az állam csak hat évet ismert el nyugdíjaztatási kérelme alapján.⁴⁸

Előadásai és évfordulós beszédei még aktuálisabbak voltak.

Az ágostai hitvallás 400 éves évfordulóján (1530–1930) joggal kérdezte meg az egész egyháztól: „*merünk-e protestálni és hitvallást tenni?*” Válaszolt is erre a kérdésre: „*Tudnunk kell, mernünk kell, ha élni akarunk.*”⁴⁹

A Kálvin János által írt *Institutio* 400 éves jubileumára azt fogalmazta meg, hogy csak az az egyháztag tudja méltóképpen megünnepelni, aki igazi kalauzként használja. Ez a könyv kalauz Krisztushoz, híd a Bibliához, az igéhez, az evangéliumhoz.⁵⁰

Szabó Lajos a *Tiszáninnyi Református Lelkészek* III. kötetében így emlékezett meg Szőke Istvánról: „*gyöngye testalkatú, szép felkészültségű, fáradhatatlan munkás volt.*”⁵¹

Varga Imre kiemelte az Illés lelkével megáldott Szőke István értékes jellemvonását, hogy sem egyénnel, sem közösségekkel szemben nem ismerte a hízélgést. „*Kész volt közölni mindenkivel kendőzetlenül a fájó igazságot. Benne megtalálható volt Bod Péter szorgossága, Méliusz Juhász Péter hitvalló készsége, Szegedi Kis István tudomány szeretele, Sztáray Mihály zenei készsége, Geleji Katona István orthodox hite, Tolnai Dali János és Szikszay György kegyessége.*”⁵²

Narancsik Imre úgy jellemezte Szőke Istvánt, mint aki tudta, hogy mit jelent a „*militia Christi*”-be való tartozás.⁵³

„*Sokan egyházunkban Kálvin Jánoshoz hasonlították, hiszen testében is szikár, beteges ember volt, de lelkében nyughatatlan szorgosság, bátorság és tudás-szomj lakozott.*”⁵⁴

A gömöri református egyházmegye lelkészközössége a Szőke István által létrehozott *Segélyalap* nyomán kiadta a *Gyászemléklapokat*, amelybe összegyűjtötték az 1936. december 1-jén elhangzott gyászbeszédeket. A befolyt tiszta jövedelmet Szőke István síremlékének a felállítására fordították, amire 1940. július 5-én reggel 9 órai kezdettel került sor a roznányi köztemetőben. A sírnál Nt. **Lenkey Lajos** gömöri esperes szövege a lelkészközösség által választott ige, János evangéliuma 17,4–5 versei alapján: „*Én megdicsőítettelek téged a földön azzal, hogy elvégeztem azt a munkát, amelyet rám bízál, hogy elvégezzem: és most te dicsőíts meg, Atyám*”, ami nagyon jól jellemezte Szőke István földi pályáját.⁵⁵

Értékelés

Hogyan dicsőítette az Atyát itt a földön?

Szőke István roznányi református lelkész, egyházkerületi főjegyző, egyházmegyei tanácsbíró, lelkésztestületi elnök, gyámintézeti pénztáros és teológiai előadó 48 éves hűséges szolgálatát Isten Igéje pecsételte meg, imádságai szentelték meg. Az Úr szava erősítsen meg minden emlékezőt Ft. Szőke István halála 80. évfordulója alkalmából,

hogy a *Szlovákiai Református Keresztény Egyház* minden lelkésze, gondnoka, hitvallója Pál apostollal vallja: „*Mint Krisztus apostolai élhettünk volna tekintélyünkkel, mégis olyan szelíden léptünk fel közöttetek, mint ahogyan az anya dajkálja gyermekeit. Mivel így vonzódtunk hozzátok, készek voltunk odaadni nektek nemcsak az Isten evangéliumát, hanem a saját lelkünket is, mert annyira megszereltünk titeket. Hiszen emlékeztek, testvéreink, a mi fáradozásunkra és vesződségünkre: éjjel és nappal dolgoztunk, hogy senkit meg ne terheljünk nálatok, és úgy hirdettük nektek az Isten evangéliumát. Ti vagytok a tanúim és az Isten: milyen szentek, igazak és feddhetetlenek voltunk közöttetek, akik hisztek. Aminthogy azt is tudjátok, hogy mint gyermekeit az apa, mindenkit egyenként intettünk és buzdítottunk, és kérve kértünk titeket: éljete az Istenhez méltó módon, aki az ő országába és dicsőségébe hív titeket.*” (IThessz 2,7–12)

JEGYZETEK

¹ Ft. Szőke István kereszteselési bejegyzése. In: Jánosi, Pálfala, Bellény református egyházainak anyakönyve 1867–1897. A Besztercebányai Kerületi Állami Archívum tulajdona.

² Varga é.n. 52.

³ Varga é.n. 53–54.

⁴ Hiitahallgatók Névkönyve az 1904–05-iki iskolai évtől kezdve. Sárospataki Tudományos Gyűjtemények.

⁵ Varga 1936. 5.

⁶ Varga é.n. 57.

⁷ Sárospataki Református Egyházközség Kereszteselési Anyakönyve. Sárospataki Református Lelkeszi Hivatal.

⁸ Puntigán é.n.

⁹ Jegyzőkönyv, felvétel Rozsnány 1929. évi október hó 9-én a roznányi ref. egyház presbitériumának gyűlésén. In: A roznányi ref. egyház jegyzőkönyve, II. kötet, 342–343.

¹⁰ Varga é.n. 61.

¹¹ Varga 1936. 5.

¹² A roznányi református egyház vallásos estéje. Rozsnányi Híradó, 1930. június 8., 2.

¹³ V. Diákkonferencia. Rozsnányi Híradó, 1930. július 6., 2.

¹⁴ Cséplő 2005. 27.

¹⁵ Jegyzőkönyv, felvétel a roznányi ref. egyház presbitériumának 1930. december hó 12-én d. u. 5 óra kezdettel az új gyülekezeti szalonban megtartott üléséről. A roznányi ref. egyház jegyzőkönyve, II., 361.

¹⁶ Uo., 362.

¹⁷ Jegyzőkönyv, felvétel a roznányi ref. egyház presbitériumának 1930. július 23-án tartott presbiteri gyűlésén. A roznányi ref. egyház jegyzőkönyve, II. 354.

¹⁸ Püspöklátogatás a roznányi református egyházban. Rozsnányi Híradó, 1931. május 17., 2.

¹⁹ Jegyzőkönyv, a roznányi ref. egyház presbitériumának 1931. július 31-i üléséről. A roznányi ref. egyház jegyzőkönyve, II. 370–371.

²⁰ Dittel István 1914 és 1923 között volt Rozsnány város katolikus közösségének a plébánosa. (Tökölly 1999. 80.)

²¹ Szőke Klára visszaemlékezései. Kelt 1992. február 13-án. 7–8. (Erőss Zoltán tulajdona.)

- ²² Jegyzőkönyv, mely felvettette Rozsnyón a rozsnyói ref. egyház presbitériumának 1933. június 14-én tartott presbiteri gyűlésén. A rozsnyói ref. egyház jegyzőkönyve, II. 381.
- ²³ Cséplő 2005. 27.
- ²⁴ Szőke 1930a.
- ²⁵ Szőke 1930b.
- ²⁶ Szőke 1930c.
- ²⁷ Szőke 1932.
- ²⁸ Szőke Klára visszaemlékezései. Kelt 1992. február 13-án. 1. (Eröss Zoltán tulajdona)
- ²⁹ Szőke Klára visszaemlékezései. Kelt 1992. február 13-án. 1. (Eröss Zoltán tulajdona.)
- ³⁰ Szőke Klára visszaemlékezései. Kelt 1992. február 13-án. 13. (Eröss Zoltán tulajdona.)
- ³¹ Szőke Klára visszaemlékezései. Kelt 1992. február 13-án. 14. (Eröss Zoltán tulajdona.)
- ³² Szakall János üdvözlőlapja Rimaszombatból. [Rimaszombat, 1930. július 16.] Beérkező levelek 182/1930. VII. 17. Rozsnyói Református Lelkészi Hivatal.
- ³³ Kovács Ferenc, szilicei segédlelkész levele. [Szilice, 1930. december 9.] Beérkező levelek 252/1930. XII. 11. Rozsnyói Református Lelkészi Hivatal.
- ³⁴ A tornaljai református lelkesi hivatalból. [Tornalja, 1930. július 14.] Beérkező levelek 174/1930. VII. 16. Rozsnyói Református Lelkészi Hivatal.
- ³⁵ Sörös Béla [Losonc, 1930. január 31.] Beérkező levelek 39/1930. II. 2. Rozsnyói Református Lelkészi Hivatal.
- ³⁶ Molnár é.n. 69.
- ³⁷ Lengyel é.n. 68.
- ³⁸ Varga é.n. 65.
- ³⁹ Magda é.n. 3–15.
- ⁴⁰ Református Egyház és Iskola, 1936. december 5., 4.
- ⁴¹ Szőke 1930a.
- ⁴² „Vess”. Szőke István. Református Egyház és Iskola, 1936. december 5., 5.
- ⁴³ Szőke 1933.
- ⁴⁴ Szőke 1934.
- ⁴⁵ Szőke 1936a.
- ⁴⁶ Szőke 1936b. 2.
- ⁴⁷ Szőke 1936c. 2.
- ⁴⁸ Konkoly-Thege 1936. 5.
- ⁴⁹ Szőke 1930d. 2.
- ⁵⁰ Szőke 1936d. 14.
- ⁵¹ Szabó é.n. III. k.
- ⁵² Varga 1936. 5–6.
- ⁵³ Narancsik 1936. 6.
- ⁵⁴ Vargha 1936. 5.
- ⁵⁵ V. P. M 1940.

IRODALOM

Cséplő Veronika

2005: A Rozsnyói Református Keresztény Gyülekezet és Temploma: Történelmi áttekintés. Rozsnyó

Konkoly-Thege István

1936: A gömői egyházmegye közgyűlése. Református Egyház és Iskola, október 3., 5.

Lengyel József

é.n.: Emlék-sorok. In: Gyász-Emléklapok. Nyomatott a „Friedman” könyvnyomdában, Tornalján

Magda Sándor

é.n.: Gyászima és beszéd néhai Szőke István rozsnyói ref. lelkész, egyházközségi főjegyző, egyházmegyei megyei tanácsbíró, gyámpénztáros, lelkészegyesületi elnök koporsójánál. In: Gyász-Emléklapok. Nyomatott a „Friedman” könyvnyomdában, Tornalján, 3–15.

Molnár Gyula

é.n.: Baráti biznyságtétel. In: Gyász-Emléklapok. Nyomatott a „Friedman” könyvnyomdában, Tornalján

Narancsik Imre

1936. A hűség és őrálló. Református Egyház és Iskola, december 5., 6.

Puntigán József

A losonci Református Theológiai Szeminárium (1925–1939) és jelentősége. http://users.atw.hu/muzsnailaszlo/files/puntigan_j__a_losonci_reformatus_theologiai_szem.pdf. [2016. november 20.]

Szabó Lajos

é.n.: Tiszáninenni Református Lelkészek III. kötet N-Zs. In: Sárospataki Tudományos Gyűjtemények.

Szőke István

1930a: „Történelmi áttértékelés” – Előadás a kissárói ref. diákkonferencián.

1929. augusztus 26. Heiman Vilmos könyvnyomdájában Nagykaposon

1930b: Emlékezés Bethlen Gáborra halála háromezredes évfordulóján. A Gömői Ref. Egyházmegye által Tornalján 1929. évi december hó 19-én rendezett emlékünnepélyen. Gömői Zoltán könyvnyomdája Rozsnyón

1930c: Károlyi Zsuzsanna, Bethlen Gábor fejedelem hitvese. Gömői Zoltán könyvnyomdája Rozsnyón

1930d: Az ágostai hitvallás 400 éves fordulóján. Református Egyház és Iskola, augusztus 17., 2.

1932: Egy sorsdöntő pillanat egyházunk történetében. A türelmi rendelet 150 éves fordulójára. Nyomatott Gömői Zoltán könyvnyomdájában. Rozsnyón

1933: A reformáció létjogosultsága. Református Egyház és Iskola, október 29., 1–2.

1934: Belmissziói jelentés a gömői egyházmegyéből. Református Egyház és Iskola, december 16., 2–3.

1936a: Néhány megjegyzés egy aktuális kérdéshez. Református Egyház és Iskola, február 1., 2.

1936b: „Református akció”. Református Egyház és Iskola, február 1., 2.

1936c: Az énekeskönyv ügye. Református Egyház és Iskola, június 6., 2.

1936d: Az Institutio négy százéves fordulóján. Református Egyház és Iskola, május 2., 14.

Tökölly Gábor

1999: Ki kicsoda Rozsnyón. Méry Ratio, Somorja

Varga Imre

é.n.: Szőke István (1888. augusztus 29. – 1936. november 28.). Emlékbeszéd. In: Gyász-Emléklapok. Nyomatott a „Friedman” könyvnyomdában, Tornalján.

1936: Szőke István. Református Egyház és Iskola, december 5., 5.

Vargha Sándor

1936: A kötelesség óra. Református Egyház és Iskola, december 5. 5–6.

V. P. M.

1940: Szőke István síremlékének felavatása. Rozsnyói Híradó, július 14. 2–3.

Böszörményi István

Ráday Pál emléke Losoncon

Ráday Pál Losoncon született 1677. július 2-án. Birtokos köznemes, Nógrád vármegye jegyzője, **II. Rákóczi Ferenc** titkára, diplomatája, a kuruc kiáltványok szerkesztője, a bányavárosok főharmincadosa, az erdélyi kancellária igazgatója, országgyűlési képviselő, a református egyház első főgondnoka, költő, imák, vallásos énekek szerzője, könyvtáralapító. Meghalt Pécelen (Pest megye) 1733. május 20-án. Kívánsága szerint, Losoncon temették el 1733. szeptember 20-án.

Életéről és a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban betöltött szerepéről a Gömörország 2003. évi 3. számában már megemlékeztünk. Születése 340. évfordulóján életének losonci vonatkozásait, valamint azt tekintjük át, hogyan élt, él emléke szülővárosában.

Ráday Pál tömören fogalmazott, saját, vagy családi használatra, 1720-ban írt önéletrajzában nem nevezte meg szülőhelyét, azt utóbb méltatói se tudták egyértelműen azonosítani. Csak a születése 300. évfordulójára készült Ráday emlékkönyv¹ megjelenése óta elfogadott tény, hogy Ráday Pál Losoncon született. Önéletírásában iskolai helyszíneként említi Losoncot: „*A tudománynak sengéjét vettem az Lossonczi Oskolában Syntaxisisgh. Azontúl küldettem Ráhóra, ama híres és a tanításban szerencsés Braxatoris nevű praeceptor keze alá, kinek halála törtévé, csak egy esztendeig maradhattam tanítása alatt. Aztán annak egyik tanítványát, Missovitz Mihályt hozatván atyám uram másokkal együtt Losoncra: annak paedagogiája alatt tanultam egész a logikáig.*”²

A losonci és környékbeli kálvinista nemesek, köztük a **Ráday Pál** apja, **Gáspár** által is támogatott, helvét hitvallású *Lossonci Oskolának* 1683-tól 1686-ig, tehát kilencéves koráig volt a diákja Ráday Pál. A református alapok után evangélikus magániskolák következtek. A buzgó evangélikus édesanyának szívügye lehetett, hogy fia a lutheránus szellemiséget is megismerje, ugyanakkor mindkét szülő fontosnak tartotta, hogy a lehető legjobb pedagógusokra bizzák fiuk nevelését. Mivel az iskolát magasabb szintre emelő rektor, a tankönyvíró, Comenius-fordító **Menyői Tolvaj Ferenc** (1650?-1712?) ekkor már nem volt Losoncon, máshol keresték, és meg is találták a megfelelőnek tartott tanárokat. A rimaráhói várkastélyban (ma: Hrachovo, Rimaszombattól északra) már a XVI. században alapított egy evangélikus magániskolát **Jákóffy Ferenc**, amit az örökös **Jánoky Gáspár** (1609-1692) is működtetett. Itt oktatta wittenbergi tanulmányai után **Braxatoris** (alias **Bánóczi**) János környékbeli nemes ifjakat, köztük a Jánoky fiúkat és egy évig Ráday Pált is. Braxatoris praeceptor (tanító) korai halála után a tízeszentes Rádayt visszahozta apja Losoncra, ahol 1660 táján lutheránus szellemiségű nemesi magániskolát alapított ifj. **Bulyovszky Ferenc** (1689-1693), Nógrád megye alispánja. Legismertebb pedagógusa **Missovitz Mihály**, Braxatoris tanítványa volt. A tudós literátor volt az első, aki

Ráday Pál portréja. Mányoki Ádám olajfestménye (1727)

a középiskolai oktatásban magyar jogot adott elő. Utóbb több helyen is eredményesen tanított. Ráday Pál mellett a majdani polihistor **Bél Mátyás** (1684-749) is járt ebbe a losonci magániskolába.³

Ráday Pál napló-szerű jegyzeteiben az 1711-es évben említi ismét Losoncot, amikor is a nagymajtényi fegyverletétel után levélben elbúcsúzott fejedelmétől, és Lengyelországból hazatért, magával hozva Przemyslben elhunyt apja koporsóját. 1711 őszén temette el apja földi maradványait a losonci templomban. Ennek a temetésnek nem maradt semmilyen nyoma. 1849 augusztásában az oroszok által felgyújtott Losoncon leégett a református templom is. Újjáépítések két sírhely is napvilágra került, az egyiket gótikus köriratos kő fedte, benne a csontok közt XV-XVI. századi érméket találtak. A templom közepén feltárt kisméretű kriptá 1851-es feltárásakor felvett jegyzőkönyv csak ékszereket említ, ezekről utóbb kiderült, hogy XVI. század végi reneszánsz darabok, melyeket nő viselt. Mivel Ráday Gáspárt Przemyslből, illetve ideiglenes nyughelyéről, egy Dukla melletti templomból szállították Losoncra, a holttestnek megfelelő, feltehetően kettős koporsóban kellett lennie, ez azonban nem került elő. Valószínűsíthető, hogy a temetőben épített családi sírbolt elkészülte után Ráday Gáspár koporsóját oda helyezték át. Decemberben ismét temettek Rádayék. Féléves korában meghalt **Klára** lányuk, akit a temetőben, feltehetően a ma is álló Ráday kriptá helyén, vagy annak közelében helyeztek végső nyugalomra. Ez volt a legrégebbi ismert losonci temetés.

Ráday Pál állandó lakhelyei, losonci háza és az általa Ludányban (ma: Ludányhalászi, Nógrád megye) épített

1733. 20. Máj Megalkodván Péceleni Strepiczter
 János úrnak kőműves mestert bizonyos temető hely
 nek elkészítése iránt, lásson az egész munkára ígért
 béré: 30. Rf. forint, 10. kila bura, 3. Akó Ler,
 9. kila Zab, és egy Pertés más fél esztendő, vagy
 helyette 3. forint; Nem különben megújnak intézked.
 néja mindén a munka tekintésére de fordul. Mel.
 helyett tartozik őt a le vizsgolt Speceris forint az
 egész munkát annak rendi forint emberül vágás
 imis, és elvégezni Losoncz, 20. Junij 1733.

K. C.

Az özvegy, sz. Kajali Klára feljegyzése a kripta költségeiről (A szerző archívumából)

kastély voltak. Élete utolsó éveiben többnyire Pécelen élt. A felesége örökségeként birtokába került Pest-megyei községben épített kúriát fia, (I.) **Gedeon** (1713–1792) utóbb fényes barokk kastéllyá alakította.

1733-ban az évek óta kínzó köszvény következtében Ráday egészségi állapota egyre romlott, és május 20-án meghalt. A temetést későbbre halasztották a távolban diákoskodó fiúk, Gedeon és **Pál**, a szülés előtt álló **Ráday Eszter**, gróf **Teleki Pálné** hazatérésére, valamint a sírhely elkészültére várva. Ráday Pált kívánsága szerint Losoncon temették el a családi sírboltba, amelyet özvegy, **Kajali Klára Strepiczter János** szécsényi kőművessel csináltatott. „Szept. 20. féltetem az édes Uram testét a Lossonczí temetőben készített új Cryptában az én példás nagy keserűségemre.” – jegyezte fel naptárába Kajali Klára. A temetésén öt szónok mondott gyászbeszédet, köztük az a **Kármán András**, aki Ráday Pál támogatásával tanult külföldi egyetemeken és patrónusa halálakor már a losonci református gimnázium rektora volt. Feltehetően ő fogalmazta meg a latin nyelvű sírfeliratot is. A sírkövet az özvegy eredetileg márványból akarta csináltatni, de az intézkedésre felkért **Szandai Sréter János** alispán 1733. július 20-án kelt levelében lebeszélte erről:

„...márvány Kövön kívül is vannak olly kövek, az kik kívül essön száz és több esztendeigis el állnak, és az Császár Pesti Épületeinek külső faragott képei is ollyanokból állók, azért azon az Asszony meg ne ütközzön, mer csak másként jó kő legyen, könnyű romlandóságtul félteni nem kell ugyis ha fen állón fogja az Asszony kőfalba csináltatni”⁴

A kiválasztott homokkő sajnos nem állta ki az idő próbáját, mára sírfelirat fölé díszes keretbe faragott családi címer teljesen lemállott, a szöveg viszont még jól olvasható.

Ráday Pál losonci szülőházáról, vagy annak helyéről csak feltételezések vannak. Az eddigi ismeretek szerint két épület jöhet számításba: a Gács utcában, azaz valahol a főutcán (ma Masarykova ulica) a nagyapától, **Libertsey Mihály**tól örökölt régebbi ház, vagy pedig egy újabb, 1676-ban bérletként vagy zálogként a Rádayak használatába került épület. Gróf **Forgách Simon**, Rákóczi tábornoka 1705-ben nyilatkozatot tett, hogy a losonci házat, melyet apjától **Forgách Ádám**tól Ráday Gáspár bérbe vett, és azt jelenleg is lakja, Ráday Pálnak, „aki az ügyet hűségesen szolgálja [...] és fiúágon lévő maradékinak Irredemptibiliter inscribálja, liberálja és conferálja (szabad használatba adja) úgy hogy azt, mint eddig is, ezután is használják.”⁵

Losonc épületeinek 1790-ben készült listáján (*Series Domorum in Lossontz*) a Gács utca 95. sz. ház tulajdonosaként az erdélyi nemes, **Gróff Toroczkai Zsigmond** szerepel, aki feltehetően hitvese, gr. Teleki Eszter – Ráday Pál unokája – révén jelent meg Losoncon. Lehetséges, hogy ez az épület azonos azzal a gróf Forgách Simon által a Rádayaknak adományozott Gács utcai házzal, ahol Ráday Pál született... A XIX. század első felében már a **Kubinyi Ferenc**é volt ez a ház, amely 1849-ben leégett, de újjépítették, és a XX. században városi tulajdonba került. Boltíves kapualja napjainkban az ún. Arany utcácska bejárata.⁶

Az említett listán a Gács utca déli oldalán a 188. sz. ház tulajdonosaként szereplő **Báró Rádai**, Pál fia, (I.) **Gedeon** lehetett, aki 1742-ben vett házat Losoncon.⁷ Ennek

későbbi sorsáról nincsenek adatok. XIX. század írások, visszaemlékezések, különböző Losonccal kapcsolatos kiadványok már nem emlegetik a Rádayakat, kivéve a református egyház és iskola jegyzőkönyveit, amelyekben Ráday Pál fia, (I.) Gedeon, unokája, (II.) **Gedeon**, dédunokája, (III.) **Pál** és ükunokája, **László**, mint az egyház és iskola támogatói szerepelnek. (I.) Gedeon 1762-ben egyike volt a gimnáziumi könyvtár alapítóinak. Az ükunoka, gróf **Ráday László** az 1830-as években egyháztanácsos, a református líceum jogi tanszéke egyik alapítója volt.

Ráday Pál emlékét csak 1874-ben élesztette fel a *Losonczy Lapok* c. hetilap a *Nógrád régibb költőit* bemutató cikksorozatában egy **Concilia Milos** álnévű szerző.⁸ „A losonczy ref. temetőnek a városra néző lejtőjén egyszerű mauzoleum áll. A levágott partoldalból négyszögű tető ugrik ki, mely elől két oszlopon emelkedő boltívre támaszkodik. A part és az oszlopok közötti tér szintén át van boltolva. A hátsó falon pedig egyszerű homokkő-tábla mondja meg a vándornak, hogy itt nyugszik Ráday Pál. Losoncz azon szerencsésének daczára, hogy földjében olytörténelmi nevezetességű férfit porai nyugosznak, e mauzoleum mégis oly rideg, oly bántólag egyszerű! Vigyük hát [...] az emlékezés szerény nefelejsét annak feldásztására!”

Ráday életrajza után a *Lelki Hódolás* című, először 1710-ben Kassán kiadott, imádságokat és istenes énekeket tartalmazó könyvet értékeli a szerző, abból idéz is.

„Ez énekek a legszebbek, melyeket a protestáns vallásos költészet eladdig felmutatni képes. [...] Mély vallásos érzülettől áthatott szív, s Isten iránti forró szeretet nyilvánul bennök. A régi embernek levelkezése és egy újnak felöltése, elhagyása önmagának, a világ, test, sátlán szolgálatának és átadás Jézus uralma alá - ezek Rádaynál költői kidolgozásban részesülnek.”

A kétrészes megemlékezésben⁹ „Főmunkatárs” aláírással közölték a latin nyelvű sírfelirat teljes szövegét is:

VIS SCIRE VIATOR
DORMIT VT EVIGELET LAPIDALI MOLE SVB ISTA
PAULVS DE RADA STIRPIS HONOS ET AMOR
QVIS QVANTVS FVERIT SCIT PANNONIA NEC EXTERA NESCIT
NATIO TESTANTVR SCRIPTA NEC ACTA TACENT
REGIO RELIGIO IVNCTIM SOCIATQVE VIRTVS
AMISSVM DEFLET SAVCIA QVAEQVE VIRVM
I NVNC VIVE MEMOR CINERVM VITAE QVE FVGACI
CONDOLE ET VT POSSIS VIVERE DISCE MORI

1892 júniusában a *Losoncz és Vidéke* hetilap kritikusi hangvételű írása a Ráday-sír elhanyagoltságára hívta fel a figyelmet:

„Ráday Pál sírja el van hanyagolva. A dísztelen, négy lábon nyugvó épületecskének teteje rongyos, a falba beépített egykorú, homokkőből készült sírkő, melyen négy párvers jellemzi a halottat [...] össze van firkálva, a Ráday-czimer még nagyon kevésbé van rajta megromgálva, de az egész emléktábla, mint történelmi emlék,

nagy gondot igényel, mert itt-ott meglátszik rajta az idő vasfogának pusztítása. Ilyen kiváló egyén sírját Losoncz város szabadságszerető polgársága nem engedheti elpusztulni, nem engedheti, hogy a sírkő, mely egyszersmind történelmi emlék is, kitéve maradjon az idő viharainak s gondatlan gyermekek irka-firkáinak, sőt inkább gondoskodni fog, hogy a sír rendben tartassék, a sírkő kitisztíttassék.”¹⁰

Csak 1898 áprilisában számolt be a helyi lap a sírhely részleges felújításáról, és ezzel kapcsolatos civil kezdeményezésről:

„Ráday Pál költő sírboltjának rozszant teteje immár eltűnt, helyette újonnan zsindelyezett tető fehérlik. Hogy a sírbolt falainak kitatarozása is lehetségessé tétessék, a gymnasium zene-, dal-, és szavalóköre, dr. **Layer Antal** tanár buzdítására elhatározta, hogy e célra [...] a városháza dísztermében zenei matinét rendez mérsékelt belépő díj mellett.”¹¹

Július végén megtudhatták az olvasók, hogy a „Ráday-mauzoleum kőműves munkája [...] elkészült, és a sírboltozat környös körül a tető alatt párkányzattal ellátva, falai pedig kívül halványzöldre, belül fehérre meszelve csinos látványt nyújtanak. A sírbolt alja betonirozva van. Most már csak a felirat betűinek kifestése és a vasrácszat van hátra.” A cikkíró azt is megjegyezte, „hogy a mauzoleum környéke is csinosodott és egyenesen oda vezető út is készült.”¹²

A helyreállítási munkák idején, 1898 tavaszán a *Losoncz és Vidéke* tárca-rovatában, folytatásokban jelent meg **Latkóczy Mihály** (1857–1906) *Ráday Pál XVIII. századi lantos költő* című írása. A losonci főgimnázium jeles tanára, klasszika-filológus, író, költő, műfordító, a *Pallas Lexikon* társszerzője, a hetilap munkatársa volt. Ráday Pál életét és munkásságát a kor történelmi, kultúrtörténelmi kontextusába helyezve méltatta. A Rákóczi-szabadságharc bukása utáni évtizedeket a hanyatlás korszakának nevezte, amikor „...az új viszonyok hatása alatt mindenek előtt a deák nyelv foglalja el a nemzeti nyelv jogait az iskolákban, a közéletben pedig a latin mellett a német, francia és szláv nyelvek szorítják háttérbe a magyart... Amit e kor különösen a költészet terén teremtett, édes kevés [...] egyedül a lyra mutat barátságosabb tért, hol báró Amade László, Faludi Ferenc s Ráday Pál adnak életet a költészetnek, melynek vallásos terén különösen ez utóbbi valóságos jelenségként tűnik elé.”

Az életrajz ismertetése után a *Lelki Hódolás* imáit, énekeit elemezve Latkóczy megállapítja:

„Ráday élete teljesen egybehangzó a korról, melyben élt. De hogyisne, hiszen ő nem elvonulva élt, hanem ott volt mindig a tettek mezején: élete, mint vészoltam, merő nyugtalanság, küzdés, fáradhatatlan munkásság. Se férfi, kinek vállain az országos terheknek [...] súlya fekédt, ki hazája szűk határai közt tényezőleg folyt be Európa politikai életébe, ki nagy s nemes lelkű fejedelme kegyét, őszinte bizalmát megnyervén, azonosította magát az ügygel, melyet fejedelme képviselt,

az ágyumoraj és fegyverzörej, a győzelem és veszteség váltakozásai közt nem a harcz s a magyar vitézség, nem a harczra buzdítás s polgári szabadság megének-lőjeként lép fel, hogy vért öntsön a tespedőbe, bátorságot a gyávába, reményt az elcsüggedőbe, [...] hanem felemelkedik az istenséghez, az emberi lélek legneme-sebb érzelmeihez, a vallásos kedély legártatlanabb örömtárgyaihoz, a hit, remény, szeretethez, megénekli az ember önmegtagadását, a keresztyén békességes tű-rést, a haládatlanságot, a bűnbocsánatért való töredel-mességet. Ezek vallásos költészetének öntudatosan [...] választott tárgyai, s ez nem ellentmondás zavart életvi-szonyai s költészete közt, sőt költőnk belső természetéből eredett sajátság, mire nézve ő maga nyilatkozik Lelki Hódolás-ának előszavában, midőn azon támadható ellenvetésre, – hogy őt világi ember létére nem illetvén meg a vallásos tárgyakkal való foglalkozás, miért nem hagyta e vallásos munka megírását egyházi férfitu-ra, – azt mondja, hogy mivel ezt az egyet itélem lenni szükséges dolognak és ez által a jobb részt kívántam választani, úgy hiszem, ment leszek előtted (az olvasó előtt – B.I), kivált ha az Úr Istennek Hazánkon mostani összecsoportozott itéleti közt először az Istennek orszá-gát és annak igazságát más dolgok felett keresni velem együtt jobbnak és hasznosabbnak lenni bizonyosan elhi-szed. Igazi, mély vallásosságról tanúskodó szavak ezek, melyek valódi értékét s erejét mindenütt megtaláljuk köl-teményeiben, de melyek egyszersmind mély pillantást vetnünk is megengedjük költőnk hazafiui lelkébe.”

Ráday Istenes énekei közül a legszebbek egyikének tartja *A szeretetről* címűt, melyből két strófát idéz:

„Te vagy, Úr Isten, megvallom szívből,
Oly kegyes, jó s hív és szerelmes Atya,
Ki ingyen való szerető kedvből,
Mely Szent Lelkedet épen álltalhatja,
Sok javaiddal felkoronáztál,
Szeretél, midőn még nem is formáltál.

Megadom tehát, Uram, a kölcsönt,
És meghódolok néked szeretettel,
Amelyet szívem Tehozzád kiönt,
Mert hozzád vagyok kötve erős hittel,
Szeretetemet, l e l k e m a d ó j á t,
Vedd kegyelmesen, s ne számláld hibáját.”

(kiemelés: B.I.)

„Ráday e vallásos énekeivel új világot tárt fel a val-lásos, különösen pedig a református vallásos költészet mezején [...] főleg a nyelvnek az a mesteri kezelése ra-gad csodálatra bennünket, mely az irodalmi hanyatlás korszakában [...] csaknem páratlan volt. Sokszor mint-ha Balassa Bálintot hallanók, a mint azon az egysze-rű, mégis hajlékony s zengzetes nyelven nyilatkozik.”¹³

1898. október 16-án, immár a felújított sírhely kap-csán, Latkóczy tanár úr megosztotta a *Losonczi és Vidéke*

olvasóival három évvel ezelőtti, első református temetői sétája emlékét:

„A topolyfákat elérve láttam csak, hogy temetőbe kerültem. De nem olyanba, a hol úgyszólván könyök-vel taszigálják egymást a halottak, hanem olyanba, a hol szép kényelmesen pihennek. Tekintélyes távolból nézegettek egymásra a sírkövek, közbe pedig hullámvonalba sorakoztak egy letűnt emberöltő jeltelen, immár névtelen sírdombjai. Az egyikre leültem [...] eltűnődtem a körülöttem terülő képen. A régi Róma jutott eszembe, melynek eltemetett nagyságából csak egyes emlékek ma-radtak meg. A mai olaszok cserépfedelű házikói közül, mint ott feledett óriások emelkednek ki az Angyalvár, a Colosseum és sok más. Itt is a losonczi református te-metőben már csak egyes emlékek jelzik a régi terjedel-met, a régi népséges állapotot. Hatalmas obeliszkok, tágas rácskerítések és amott a távolban egy sajátságos oszlopos házikó, a mely úgy hasonlított a régi magyar köznemesi kriptákhoz, mint egyik tojás a másikhoz. Közeledtem hozzá és minél tovább néztem az egyszerű-ségében is tiszteletreméltó emléket, annál inkább meg-ragadott a részletek érdekes volta, de kivált a függőle-gesen alkalmazott sírfelirat, igazabban a sírbolt felső épületébe falazott sírkő. Maga a kő abban a franczia-olasz genre-ben (zsáner, stílus – B.I.), mely a kétszáz év előtt élt emberek izlését gyönyörködtette [...] A párisi Pére Lachaise és a pisai Campo Santo főpapi emléke-in láthatni, hogyan utánozták kőből a palástot, mely a püspöksüveg és bibornoki kalap alatt függött. Az olasz renaissance sírkövek másodvirága volt ez, a hol a főüri öltözetnek még a szövetét is utánozták. A XVI-XVIII. szá-zad beérte a körvonalakkal is. Később ezt világiaknál is alkalmazták: a palást helyét egy-egy redőzött függöny foglalta el, a felső kalapdísz helyébe az illetőnek nemesi czimere lépett. Ilyen izlésű az a kő is, melyről a magyar embert önkéntelenül is megragadó elérzékenyüléssel olvastam le a következő latin verses feliratot...”

A fentebb már idézett szöveg után folytatódik Latkóczy lírai gondolatmenete, melynek végén – elsőként – lefordít-ja Ráday Pál sírfeliratát.

„A sírfeliratban lakozó őszinte érzés, a meleg hang megragadott és egyszerre emlékezetembe idéztem Ráday Pált, a Rákóczi-kor ezen érdekes alakját, a kinek sokol-dalú érdemei szerencsésebb körülményeknek közepette talán világtörténeti szerepet is biztosíthattak volna. De így is bámulhatjuk ügyességét, a mint egyénisége lelki szemeink előtt elvonul, mint egyházi költő, diplomáciai író és ügyvivő, a nagy Rákóczi kancellárja a szécsényi országgyűlésen. Lelkemet magával ragadta a felirattól csengő meleg hang és nem pihentem, a míg emlékköny-vembe le nem fordítottam. Magyarul, megtartva az ere-deti versmértéket, így hangzik:

VÁJH TUDOD-E VÁNDOR,
KICSODA ALSZIK E KŐ ALJÁN, VIRRASZTVA FELETTED?
RÁDAY PÁL, KI E NÉVNEK DÍSZE, VIRÁGA VALA.

KICSODA, MEKKORA VOLT PANNONIA TUDJA, S A KÜLFÖLD
NÉPE IS, ELMONDJÁK MŰVEI TETTEI MIND.
A HAZA ÉS EGYHÁZ, S VELŐK EGYBEN A FÉRFI ERÉNYEK
KÖNNYET HULLATNAK ILY JAVA FÉRFI FELETT.
MENJ, MOST, S E HANTRÓL GONDOLD MILY RÖPKE AZ ÉLET,
GYÁSZOLJ, S HOGY JÓL TÖLTSD ÉLTEDET, HALNI TANULJ.

Séta egy sírkő körül című, személyes hangvételű írása végén Latkóczy összehasonlította öt évvel azelőtti, első losonci temetőlátogatása és a mostani tapasztalatait:

„Akkor az emlékkő és a sírbolt is magán viselte az elhagyatottság bélyegét. Ma hál' Istennek másképp áll a dolog. Akadtak férfiak, a kik deresedő fürtjeik alatt ifjú lelkesedéssel méltó állapotba helyezték azt a kis házat, mely egy nagy reményekkel megindult élet minden büszkeségét kipótólá. Hála mondassék nekik, a hála mindazoknak, a kik majd elzarándokolnaka sírhoz, melyben a nagy Rákóczi kancellárja álmodja tovább egykori álmait egy boldog, egyetértő Magyarországról.¹⁴

Alig három évtized elteltével, a *Losonci Hirlap* cikkírója szerint a síremléket „az idő vasfoga az évek és az évtizedek vad rohanásában kegyetlenül megtépte és megrongálta”, de II. Rákóczi Ferenc születése 250. évfordulója évében, tehát 1926-ban, **Toth Kálmán** református egyházközpont kezdeményezésére „mozgalom indult meg a lakosság körében a fejedelmi kancellár megrongált síremlékének rendbehozatalára. [...] Losonc város

közönsége azonnal megértette, mivel tartozik a legendás kor emlékeinek s a legrövidebb idő alatt önkéntes adományokból összegyűlt az az összeg, amelyből a renoválás költségeit fedezni lehetett. A munka már befejezést nyert, s a halhatatlan Ráday Pál porrészei felett ott áll megújulva az impozáns síremlék, hirdelve minden cifra szónál ékebben az utódok háláját és kegyeletét. Most már a viator, az erre menő utas minden nehézség nélkül elovashatja a síremlék kőtáblájáról az elhunyt férfit az életének és jellemének jeles tulajdonságait, a családi címer újból hirdeti azt a kiváló törzset, amelynek az elhunyt Ráday valóban méltó sarja volt, aki egyházának és nemzetének szentelte egész életét, s míg istenes énekeivel, egyszerű bensőséges imáival a hívő lélek emelkedett világnézetéről tett bizonyosságot, mint a fejedelmek világát látott kancellárja megmutatta azt, hogy nemzetéért semmit sem tudott megtagadni.”¹⁵

Ráday Pál emléke 1932-ben ismét előtérbe került, augusztus 28-án a *Losonci Hirlap* jó előre felhívta a figyelmet a közelgő Ráday-évfordulóra:

„1933-ban lesz kétszázados évfordulója a nagy magyar politikus és író halálának. A losonci református temető szélén egy vaskerítéses síremlék látható. [...] közelebbről megtekintettük ezt az egyszerű, de mégis impozáns síremléket s mikor utána érdeklődtünk, az illető, aki bizonyára nem volt tudatában a síremlék jelentőségének, azt a felvilágosítást adta, hogy valami orosz, vagy lengyel herceg fekszik a síremlék alatt.¹⁶ Igen, va-

Losonci képeslap az 1940-es évekből. Jobbra, a fa alatt a Ráday-kripta

lami előkelő ember, valami Rada nevezetű. A síremlék feliratát nem volt nehéz kibetűzni. A sírban porladozó férfit Paulus de Rada, magyarul Ráday Pál, a Ráday család őse. A sírfeliraton meg van örökítve a megboldogult puritán, tiszta jelleme, kiváló egyénisége, rövid életrajza [...] Halálának kétszázadik évfordulója a losonci magyar társadalmat az elé a kötelesség elé állítja, hogy a nagy férfit érdemeiről megfelelő ünnepség keretében emlékezzék meg.”

Tíz hónap elteltével a helyi lap hírül adta, hogy „A Ráday emlékünnap Losoncon igen nagy közönség jelenlétében folyt le [...] a református templomban és a temetőben.” Május 21-én a délutáni istentiszteleten **Sörös Béla** lelkész, teológiai igazgató hirdette az igét, Ráday Pált „a kiváló, szolgálatában hű és fáradhatatlan igaz embert példaképül állította” a templomot „csaknem színültig megtöltő érdeklődők serege” elé. Miután a vegyeskar elénekelte a XLVI. zsoltárt, **Bód István** teológus Ráday Lelki Hódolásának „XII. adóját” szavalta el, majd **Vilcek Zita Tinódi Lantos Sebestyén** Imádkozatok és buzgón kérjétek kezdetű szerzeményét énekelte. Ezután **Kövy Árpád** lelkész, teológiai előadó „történelmi elmélyedésre valló emlékbeszédében rajzolta meg Ráday egyéniségét”, méltatta közéleti és irodalmi tevékenységét, kiemelve azokat a szolgálatokat, amelyeket a vallásszabadság ügyének biztosítása és a protestáns sérelmek orvoslása körül végzett. A beszéd után elhangzott Rákóczi Ferenc imája és Ráday „I. adója az igaz Istennek imádságáról”.

A templomi ünnepség után a „résztevő közönség 4-es sorokban, harangzúgás között, ünnepi komolysággal vonult ki a református temetőben lévő Ráday síremlék elé. Több mint ezer főnyi közönség hullámszórt a temetőben, hogy [...] a síremlék megkoszorúzásának tanúja legyen”. A XC. zsoltár eléneklése után **Kovács József** teológiai szenior mondott „fennkölt gondolatokban gazdag beszédet”, amely a *Losonci Hírlap* cikkírója szerint „komoly bizonyágtétele volt a történelmi múltját és hivatását az adott körülmények között megbecsülni tudó magyar ifjúságnak”.

A feliratos kőtáblához elhelyezett hatalmas babérkoszorú fehér szalagján arany betűkkel ez a felirat volt olvasható: „Ráday Pál emlékének – a losonci ref. theol. szeminárium ifjúsága. 1677–1733”.

Miután a teológusok énekkara **Riszner Ede** tanár vezényletével előadta Beethoven, *Isten dicsősége* c. karéneket, **Vízváry László** teológus imájával véget ért az emlékünnepe.¹⁷

Ugyanakkor a *Prágai Magyar Hírlap* vasárnapi képes mellékletében megjelent Ráday losonci síremlékének, és a sírkőnek a fényképe.¹⁸

1934-ben Beregszászon látott napvilágot az a könyv, amelyben **Szőke István** (1988–1936) rozsnyói lelkész foglalta össze Ráday Pál életét, munkásságát, annak jelentőségét, a jelennek szóló üzenetét. Ráday jellemzésére egy jól kiválasztott „korabeli feljegyzést” is idézett vastagon szedett betűkkel:

„Virtusait külső dolgokban, bölcs elméjét, deáksgában, poetica, oratoria, geographica, scientiákban, törvényekben, statumokban sok országbeli experienciákban ritka tudományát, sebesen járó pennáját egyformán dicsérik.”

Az már a szerző saját megfogalmazása volt, miszerint „Ezt az embert nem azért állította be a földi életbe Isten akarata, hogy itt gondtalanul, csöndes nyugalomban élje a neki kimért időt, hanem azért [...] mert sokat bízott rá, sokat várt tőle, mert feladatául azt tűzte ki, hogy egy nehéz időszakban legyen a rábízottaknak hű gondviselője, az Isten dicsőségének egy sötét korszakban felragyogatója. [...] Nagy és fényes alkalmat szalasztott el kihasználatlanul egyetemes egyházunk akkor, amikor Ráday Pál halála kétszázéves fordulóján [...] nem újította fel e nagy és igaz keresztyén ember emlékét szélesebb körben is, akit pedig 1733 májusában messzeföldről összesereglett gyászoló sokaság és a református egyetemes egyház, sőt a protestantizmus összességének sűrű könnyhullatásai között helyeztek utolsó nyugvó helyére a losonci temetőben.”

A bíráló gondolatok után a szerző – a losonci teológiai szeminárium előadója – elismerően nyilatkozott az egy évvel azelőtti megemlékezésről:

„...jóleső meghatottság fogja el a lelkünket, ha látjuk a sírbolt falán azt a hervadt koszorút, amelyet 1933. május 20-án [...] helyezett el oda a losonci teológiai ifjúságnak és a losonci református gyülekezetnek hála kegyele, mert ez jele annak, hogy az a gyülekezet, amely hozzá életében olyan közel állott és a jövőbeni papi nemzedékünknek Losoncon tanuló része igyekezett az emlékezés tüzeinél melegekedni és hálás tudott lenni Istennek eme kiválasztott emberben megmutatott felemelő bizonyosságért.”

Tanulmányát kortársainak címzett üzenettel zárta Szőke István:

„Ha a mi történelmünk emlékei sem bírják az utódokat lelkesedésre gyujtani, tette készletni, akkor nekünk nincs mit keresnünk tovább az életben s akkor hozzánk csakugyan az időknek vége elérkezett. Jövője csak a múlt emlékeit számontartó, tanulságait megértő és azokat megfogadó egyháznak, nemzetnek és társadalomnak lehet.”¹⁹

1943-ban Losonc és környéke a magyar irodalomban címmel kiadott sokszorosított füzetben, többek között Ráday Pálról is megemlékezett **Kaszab Andor**, gimnáziumi tanár. A sírfelirat az ő szabad fordításában így hangzik:

„Alszik, mégis fennen virraszt Ráday Pál,
Kőből emelt emlék méltón fölülte áll.
Ha elmész sírja előtt, mondj érte imát,
S tőle tanulj halni, hogy méltón éljed a márt.”

Ismertetőjében hivatkozott Ráday életrajzírójára (Budapest, 1915), **Gorzó Gellértre**, aki szerint ő korának egyik legkiválóbb prózáírója volt. Kaszab emlékeztetett elsőként arra, hogy Ráday Pál „Vette meg alapját a híres

*Ráday-könyvtárnak, mely Budapesten a róla elnevezett utcában van.*²⁰

Kaszab tanár vezetésével a losonci *Kármán József Gimnáziumban Ráday Pál Szavalókör* működött, melynek tagjai 1943-ban, Ráday „*emlékének a református temetőben tartott emlékünneppel hódoltak.*”²¹

Ráday emlékét utcanévek is őrizték – őrzik. 1937-ben nevezték el a kriptá közelében, a temető alatt húzódó rövidke Árok utcát Rádayról. Az 1939-es átkeresztelések alkalmával egy, a városközponthoz közelebbi utca viselhetette a Ráday nevet. 1945 után nem volt, 1990 óta viszont ismét van Ráday utca Losoncon.

A 2. világháború alatt és után a Ráday-kriptá állapota nagyon megromlott. 1958-ban a Csemadok irodalmi körének időszaki irodalmi lapjában, az *INDULÁS*-ban, egy losonci lokálpatrióta, **Ferencz Ferdinánd** porolta le a feledés porát Losonc jeles szülőttéről, utalva az omladozó sírbolt rossz állapotára is:

„A losonci református temetőben van egy családi sírbolt, mely 1733. szeptember 30. (helyesen 20. – B.I) óta egy nagy férfiú, diplomata és költő porait takarja. Ez az omladozó sírboltozat ma elhagyott, és nem emlékeztet semmi egyéb körülötte az alatta nyugovóra, csupán a falba helyezett porlepta latin sírfelirat.”

A szerző nyilván nem ismerte **Latkóczy Mihály** átköltését, ezért saját, szó szerinti fordítást publikált:

*„Tudd meg vándor,
(hogy) álmodat kőanyag őrzi, mely alatt
Ráday Pál törzsének tisztelet és szeretet,
ki, és mily nagy volt, tudja Panno(nia),
és ismeri idegen nemzet is, (ezt) bizonyítják
az írások, (és) a tettek sem hallgatnak
Az ország, a kötelezettség és a társult
megsebzett erény siralma az elvesztett
férfiút, most élénken emlékezz
porhüvelytől és élettől menekülő, érezz
mely fájdalmat, és míg élhetnél, meghalni tanulj.”²²*

1968. március 30-án a losonci járás Csemadok szervezeteinek elnökei állást foglaltak a losonci járás 4 200 Csemadok tagja, ill. 45 000 magyar nemzetiségű polgára

A Ráday-kriptá kívülről és belülről a felújítás előtt (a szerző archívumából)

érdekeinek képviselőjében, és 16 pontban megfogalmazták igényeiket. Ezek között szerepelt a járásban 1945–48 között eltávolított, vagy megrongált magyar emlékművek helyreállítása – jelesül Kármán József emlékművének visszahelyezése és Ráday Pál síremlékének rendbehozatala.

A *Kármán emlékoszlop* 1969-ben megfelelő helyre került, Ráday Pál sírja viszont csak 1971. október 26-án került napirendre, amikor a Csemadok Járási Bizottsága a losonci alapszervezet javaslatára határozatba foglalta, hogy „*támogatja a tönkrement Ráday síremlék restaurálását*”, és megteszi az ezzel kapcsolatos lépéseket az állami szervek irányába. A szavakat csak hat évvel később követték a tettek. 1977-ben, Ráday Pál születése 300. évfordulója alkalmából, az *Állami Műemlékvédelmi Hivatal* képviselő Dr. **Krúdy Gábor** irányításával a *Járási Építkezési Vállalat* (OSP) teljesen felújította a síremléket, amely új tetőt, vakolatot, kovácsolt rácsozatot, a Rádayak és Losonc címerével díszített vaskaput kapott. A 9 315 koronás költségvetésben ugyan szerepelt „*a feliratok javítása*”, erre azonban nem került sor.²³

Az ünnepélyes újraavatáson, 1977. július 2-án megjelent a pozsonyi magyar nagykövetség konzulja, a *Magyar Tudományos Akadémia* és a *Magyar Írószövetség* képviselője is, a helyi és járási Csemadok vezetők – **Csák István, Lőrincz Albertné, Dr. Lóska Lajos, Bednár József** – valamint a református lelkész, **Böszörményi László**. Ünnepi beszédet **Szabolcsi Miklós** irodalomtörténész, akadémikus mondott.

A jubileumi évben, még az újraavatást megelőzően, április 1-én a helyi Csemadok szervezet ünnepi műsorral adózott Ráday Pál emlékének, **Benda Kálmán** történész, **Béres Ferenc** énekművész és **Bige József** zenész közreműködésével.

A következő időszakban, 1983-ban és 2003-ban rendezett a Csemadok losonci alapszervezete műsoros Ráday megemlékezést. Az utolsó rendezvényen megjelent Ráday Pál ükunokájának ükunokája, **Ráday-Pesthy Pál Fri-**

Ráday Pál sírköve restaurálás előtt és után (A szerző archívumából)

gyes is. Az ő szerkesztésében megjelent *Ráday Pál és a Rákóczi-szabadságharc* c. tanulmánykötetben így ír a kései leszármazott:

„*In Nomine Jesu. Vita quid est? Labor est. (Jézus nevében. Mi az élet? Munka.) Ez áll mottó gyanánt Ráday Pál önéletrajza kezdetén, s ugyanez vonul át egész életén is. Istenbe vetett mélységes hite, hazájáért és egyházáért való szakadatlan, haláláig tartó önzetlen munkálkodása. Maradékitalanul megvalósított életfilozófiája gyümölcsének tekinthetjük műveltsége kimagasló fokát, általános elismerést és tiszteletet kiváltó teológiai szak-képzettségét, a kegyességi irodalombeli jeles alkotásait csakúgy, mint a Rákóczi-szabadságharcban betöltött kulcsszerepét, vagy a szatmári békét követő politikai és egyházvédő tevékenységét, melyek együttes hatásának köszönhetően Ráday Pál a XVIII. század első harmada magyar történelmének egyik kiemelkedő személyiségévé vált. [...] Ráday Pál személyében a hazájáért minden áldozatra kész magyart, páratlan felkészültségű egyházvédőt és igazi példaképpül állítható férfit veszítettek el. [...] Ráday Pál sírjától távozóban gondoljunk az idő gyors múltára. Emlékezzünk elhunyt szeretteinkre, de ez ne feledtesse velünk a legfontosabbat: kölcsönkapott életünkkel való jó sáfárkodási megbízatásunkat. A megbízatás ugyanis egyszer lejár. Kinek előbb, kinek később. Úgy töltsük életünket, hogy emelt fővel várhasuk a számadás napját. A példa előttünk áll. Tőlünk függ, követjük-e őt és mennyiben.*”²⁴

Az 1977-es felújítás óta a síremlék állapota ismét leromlott, a vaskapu címereit és a helyi Csemadok szervezet által 1984-ben a külső falon elhelyezett réztáblát ellopták. A legrosszabb állapotba a 2 x 1 méteres, homokkőből készült feliratos tábla került, amit a korábbi felújítások nem érintettek, a betűk időnkénti átfestése pedig többet ártott mint használt.

Az idei Ráday-évforduló, születése 340. évfordulója alkalmából „*a külhoni, magyar vonatkozású, különösen veszélyeztetett műemlékek megmentésére vonatkozó Rómer Flóris Terve*” anyagi forrásainak köszönhetően Losonc város önkormányzata helyreállította a megromlott állagú műemlék épületet. A málladozó sírkövet a *Losonci Református Egyház* restauráltatta, **Bogárdi Szabó Istvánnak**, a *Dunamelléki Református Egyházkerület* püspökének támogatásával.

JEGYZETEK

¹ RPE

² Négyesy 1889.

³ Fabiny 1980. 261–280.

⁴ A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára anyagai

⁵ Schneider 1980. 393–407.

⁶ Böszörményi 2012.

⁷ Schneider 1980. 393–407.

^{8,9} Concilia 1874.

¹⁰ Losoncz és Vidéke, 1892. június 19.

¹¹ Losoncz és Vidéke, 1898. április 23.

¹² Losoncz és Vidéke, 1898. július 30.

¹³ Losoncz és Vidéke, 1898. április 10. – május 1.

¹⁴ Losoncz és Vidéke, 1898. október 16.

¹⁵ Losonci Hírlap, 1926. XI.14.

¹⁶ A tévedésre az adott okot, hogy a r. katolikus – evangélikus köztemetőben valóban megtalálható egy orosz tisztnek a sírköve, akit 1849. augusztus 1-én lőttek le a környékbeli gerillák.

¹⁷ Losonci Hírlap, 1933. május 28.

¹⁸ Prágai Magyar Hírlap – Képes Hét, 1933. május 21.

¹⁹ Szőke 1934.

²⁰ Kaszab 1943.

²¹ A Losonci Magyar Királyi Állami Kármán József Gimnázium Értesítője 1942/1943.

²² INDULÁS 1. évfolyam, 2. szám, 1958. június

²³ A Csemadok Losonci Alapszervezete irattárában.

²⁴ Ráday-Pesthy Pál 2005.

IRODALOM

Böszörményi István

2012: Losonc utcái, házai és lakosai a XVIII. sz. végén. Gömörország XIII/2. 2–14.

Concilia Milos

1874: Nógrád régibb költői. Losoncz Lapok, XII/20, 27.

Fabiny Tibor

1980: Ráday Pál iskoláztatása. In: Ráday Pál Emlékkönyv (szerk.: Esze Tamás). Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 261–280.

Kaszab Andor

1943: Losonc és környéke a magyar irodalomban. Kézirat gyanánt. Losonc

Négyesy László (összegyűjtötte s életrajzzal bevezette)

1889: Rádai Ráday Pál Munkái. Franklin Társulat, Budapest

Ráday-Pesthy Pál Frigyes (szerk.)

2005: Ráday Pál és a Rákóczi-szabadságharc. Akadémiai Kiadó, Budapest

RPM

Ráday Pál Emlékkönyv. Előadások és tanulmányok születésének 300. évfordulójára. (szerk.: Esze Tamás.) Kiadja a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1980.

Schneider Miklós

1980: Néhány adat a Nógrád megyei Ráday-birtokokról a XVII–XVIII. század fordulójáról. In: Ráday Pál Emlékkönyv (szerk.: Esze Tamás). Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 393–407.

Szőke István

1934: Ráday Pál 1677–1733. Beregszász

Zsupos Zoltán

A nemzetőrség és a honvédség szervezése, tevékenysége Gömör megyében 1848-ban*

A gömöri lovas nemzetőrsereg szervezésének folyamatát sorozatunk 4. részében 1848. június közepéig ismertettük. Június végén érkezett a megyébe a ruházatukra vonatkozó szabályzat, amit július 3-án adtak át a lovas nemzetőrsereg ügyeit is irányító **Fáy Gusztáv** másodalispánnak: „Az országos nemzetőrségi tanács a lovas és gyalogos nemzetőrök ruházatát egészben kimutató rajzképet, tudomás végett közli. [Végzés] Fáy Gusztáv másodalispánnak, használat végett kiadatik.”¹

A lovas nemzetőrsereg tisztjeire vonatkozóan néhány iratból értesülünk. Gróf **Almásy Albert (Bertalan)** százados, mielőtt az egyik gömöri gyalog nemzetőrségi zászlóalj vezetője lett, már korábban idézett, 1848. július 4-ikén Pesten kelt levelében az elmúlt időszakról írta: „... a Gömör megyei lovas nemzetőrseregben százados kapitány lettem, s mint olyan, ottan századom elrendezése és betanításával mai napig működtem”.² Helyettese ott is **Okolitsányi Lajos** őrmester volt, akit „...e megyében alakított lovas nemzetőrségben megválasztott őrmestert ideiglenesen magam mellé vévén, kit, mint ügyes, alkalmazható ügy a lovas, mint a gyalogság fegyveres gyakorlatban elegendő ügyességet mutatott -, használtam.”³

1848. júliusának első napjaiban Gömör megye szerveződő lovas nemzetőrsége Borsod és Heves megye hasonló őrseregével együtt **Dick György** nemzetőrségi őrnagy irányítása alá került, aki erről 1848. július 3-ikán, Kassán kelt levelében tájékoztatta a megyét:

Tekintetes Nemes Vármegye!

A nemzetőrség Haditanácsának múlt hó 28-án 250-ik szám alatt kelt, s mai napon hozzám érkezett tudósítása szerint, a Gömör, Borsod és Heves megyékben rendezendő lovas őrsereghez, folyó hó 1-ső napjától őrnagynak neveztettem ki, mely kinevezésemet a megyének hivatalosan jelenteni kötelességemnek tartom, azon tiszteletteljes hozzáttel, miszerint rendeltésemre azonnal elmenni, s a tisztelt megyének egyet értésével a lovas nemzetőrség rendezéséhez és osztályozásához fogni fogok, miről azonban az illető megyét, mindig előre tudósítani el nem mulasztom.

Ez alkalommal bátor vagyok egyszersmind azt is jelenteni egész tisztelettel, hogy, miután a Kormány által tartózkodásom helye meg nem határozatott, részemről a szolgálatra nézve, Borsod megye lévén a középpont, Miskolcot véltem legcélszerűbb állomásnak, hova a netalán szükségessé lehető levelezéseiket s hivatalos írományikat, hozzám címezni kegyeskedjenek a tisztelt megyék.

Kelt Kassán, július hó 3-án 1848.

*A tekintetes nemes Vármegyének alázatos szolgálja
Dick György őrnagy, az állandó nemzetőrségnél⁴*

A szervezés azonban nem bizonyult hatékonynak. Az *Országos Nemzetőrsereg Haditanácsa* 1848. augusztus 7-ikén Pesten kelt levelében erre nyomatékosan felhívták Dick György figyelmét, egyben utasították, hogy Miskolcra tegye át székhelyét Gömör megyébe.

*Az Országos Nemzetőrsereg Haditanácsától.
Dick György lovas osztályparancsnoknak Miskolcon.
Pesten, 7. augusztus 1848.*

Borsod, Heves és Gömör megyékben tett körutazásáról beküldött jelentéséből a két első megyékben, hogy még semmi lovas nemzetőrök, Gömörben pedig csak 77 alakult volna, kitetszik - s ez valóban, ezen gazdag, s a lovasság iránt előszeretettel viseltető megyékben igen fellűnő, s csak az összeírás kori részvételességnek tulajdonítható -, iparkodjon Ön egész tehetségéből oda működni, hogy a fentebb érintett megyékben egy osztály mentül előbb alakíttathasson. Miskolcon vett lakása jóvá hagyaték akkor, ha majd Borsod megyében valamint Hevesben alakulva lesz a lovas nemzetőrsereg, de jelenleg csak Gömörben létező lovas, nagyon következetes, hogy csak itt felelhet meg leginkább kötelességének s hivatásának, s azért is ideiglenes tartózkodása helyéül Gömör tűzetik ki. Illetményét a legközelebbi Sóháztól fogja húzni.⁵

Batthyány Lajos miniszterelnök augusztus 27-én kelt, a haza védelmére mozgósító rendeletét a szeptember 4-én Rimaszombatban tartott bizottmányi ülésen tárgyalta. A végzésben több pontba szedve határozták meg a tennivalókat, a lovas nemzetőrökre az 5. pont vonatkozott: „Miután lovas nemzetőreink is maguk között abban állapodtak meg, hogy önként a haza védelmére 8 hónapra kiindulnak, a miniszterelnök, ha vajon jelenleg lovasainkra van-e szükség, gyorsan kéreltsék fel, s azon esetre, ha ezen lovas nemzetőrök kiindulandának, Fáy Gusztáv másodalispán az ezekre szükséges felszerelésről is gondoskodjék.”⁶

Gömör megye állandó bizottmánya még aznap elküldte Rimaszombatból levelét Batthyány Lajos miniszterelnökhöz:

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Megyénkbeli mintegy 80 egyénből álló lovas nemzetőreink, tekintvén a haza veszélyes állapotát, magukat 8 hónapokig a haza védelmére önként felajánlották, - minthogy pedig bizottmányunkban kérdés támadt az iránt, ha vajon a lovas nemzetőrség, jelen körülmények között, mennyiben csak gyalogok kiállítása rendeltetett, elfogadható-e vagy sem? tisztelettel kérjük meg

* A tanulmány előző részei: Gömörország XVI/1,2,3,4, valamint XVII/1.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Miniszterelnök Urat, miképp bennünket az iránt, hogy lovas nemzetőreink kiindulhatnak-e a többi kiállítandó önkéntesekkel? hovaelőbb értesíteni méltóztassék.

Kik egyébiránt hazafiúi tisztelettel maradunk. Kelt az 1848-ik év szeptember 4-én Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésünkből.

*Tisztelt Miniszterelnök Úrnak alázatos szolgálói
Gömör megye állandó bizottmányá7*

1848. szeptember 11-én Tornaljáról kelt, de csak 5 nappal később került elküldésre a Gömör, Borsod és Heves megyék lovas nemzetőreit vezető Dick György őrnagy levele, amiben értesíti Gömör megye választmányát arról, hogy lakhelyének Tornaljára történő áthelyezéséhez az *Országos Nemzeti Őrsereg Haditanácsa* hozzájárult:

Tisztelt Választmány!

Folyó év augusztus hó 7-én az Országos Nemzeti Őrsereg Haditanácsától 2266-ik szám alatt kelt kegyes rendelkezésénél fogva, sietek a tisztelt Választmányt az iránt értesíteni, miszerint állandó tartózkodási helyemet folyó év szeptember hónap 11-étől Gömör megye Tornalja helységébe méltóztatott megengedni: minek folytában, tisztelettel vagyok bátor a tisztelt Választmányt megkérni, hogy a részemre szóló, legyenek azok hivatalos vagy azon kívüli levelek, azokat ezentúl Tornalja helységébe méltóztassanak állaltatni.

Mely hivatalos tudósításom mellett, becses kedvezésükbe magamat ajánlanám, vagyok Tornalján, 1848. szeptember hó 11-én.

*A tisztelt Választmányt alázatos szolgálója
Dick György őrnagy⁸*

A lovas nemzetőrök létszámának növelését nagyban akadályozta az, hogy a soraikban álló személyek a szolgálat mellett egyúttal igen komoly anyagi terhet is kénytelenek voltak vállalni. Pedig számuk gyarapítása, kiképzésük és felszerelésük nagyon fontos lett volna, amint arról az 1848. szeptember 13-án Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyve is tanúskodik:

Hazánk időről-időre aggodalmasabb helyzetében méltó gond és komoly sejtélem fogja el a hazafiak kebelét, a jövő, mely Isten kezében van, reánk nem oly színben mutatkozik, melytől jólétet és biztos nyugalmat várhatnánk, sőt inkább mindig messzebbre látjuk az ármánynak fonalszárait, mely hihetőleg az emberiség gyalázatára, a magyar népesség teljes kiirtására van tervezve, ez okoknál és körülményeknél fogva oly előkészületekhez kell folyamodni, melyek által a jó rend, személy- és vagyonbátorság lehetőleg biztosítva legyen, fel kell hívni a polgárokat ezen kötelességük teljesítésére. [Végzés] Erélyességéről ismert másodalispánunk ezenel megbízatik, hogy felhíván minden, e megyében tiszta hazafiságukról ismert egyéneket, különösen a lovas nemzetőröket, igyekezzék ezekből egy gyakorlott és jól

felszerelt lóvész csapatot alkotni, kiknek szolgálatuk a haza védelme mellett különösen a megye belbékéje, a jó rend fenntartása, és a személy- és vagyonbátorság megőrzésére szorítkozik. Ennek mielőbbi kiállításáért leginkább kívánatos, hogy a jelen veszélyes időben netalán lehető kitérések megakadályozása ily módon eszközölhető.⁹

Azt, hogy milyen anyagi vonzata volt egy-egy személy számára ennek, jól mutatja az a kimutatás, amit egy évvel később készített **Tomcsányi József**, a gömori lovas nemzetőrök őrmestere. Azoktól, akik a felszerelést nem fizették ki teljes egészében, a fent maradt összeget a szabadságharc leverése után is beszédtek.

Az AA. alatti ellennyugtatóvány szerint, Dapsy Pál főpénztárnok úrtól a nemzetőri pénztárból a lovas nemzetőrök felszerelésére 820 pengőforintot vettem fel, melyet részint ruhák, részint nyeregszerszámok kifizetésére fordítottam. Ezen ruhák és nyeregszerszámok árába tartoznak még következők; kiktől, ha törvény útján is beszédendő összegből, a fent írt 820 forintot felül, más kiadásai is pótolandók.

szám	név	jegyzés	ru- háért	nye- reg	tarto- zik	Befiz.	Ft.
					Ft.	Kr.	Kr.
1.	Hanvay László	A többbit kifizette.	ru- háért		5		
2.	Szathmári István	Nem kapott egész ruhát.	ru- háért		5		
3.	Gothard Károly			nye- reg	20		
4.	Fáy Barna		ru- háért		30		
5.	Hámos Lajos		ru- háért	nye- reg	35		
6.	Lenkei Rafael és Bónis		ruha	nye- reg	20		
7.	Bacso Mihály		ru- háért		26		
8.	Gaal András		ru- háért		26		
9.	Böd Péter	Állítja, hogy 10 pengőforintot fizetett - de én kezemhez nem vettem.	ru- háért	nye- reg	36		
10.	Szentmiklóssy Kálmán			nye- reg	20		

11.	Gothard István		ru-háért	nye-reg	43			
12.	Szentiványi József	Állítja, hogy Kriknek a nyeretget kifizette.		nye-reg	15			
13.	Lakatos Ferenc	Állítja, hogy Kriknek fizette.		nye-reg	5			
14.	Kossuth Adolf	Nem kapott egész ruhát.	ru-háért		20			
15.	Farkas Lajos		ru-háért		10			
16.	Szabó Márton	Ló iskoláért tartozunk, melyet Pongó elvitt.		nye-reg	20			
17.	Adorján József		ru-háért	nye-reg	60			
18.	Czikó Ferenc		ru-háért	nye-reg	60			
19.	Csemitzky Pál		ru-háért		30			
20.	Dusza Pál		ru-háért	nye-reg	60			
21.	Kovács Antal		ru-háért	nye-reg	60			
22.	Lóczy Ábrahám		ru-háért	nye-reg	60			
23.	Kakó István		ru-háért	nye-reg	60			
24.	Sándor Ferenc		ru-háért		30			
25.	Gecse József		ru-háért	nye-reg	60			
26.	Mihályi Ferenc		ru-háért	nye-reg	60			
27.	Lóczy László		ru-háért	nye-reg	60			
28.	Zabludi András	Tomcsányi megtudandó	ru-háért		30			
29.	Várnai Márton		ru-háért	nye-reg	60			
30.	Antal János		ru-háért		30			
31.	Bíró László			nye-reg	30			
32.	Zadi István		ru-háért		30			

33.	Deme Antal		ru-háért		30			
34.	Lenkei Sámuel		ru-háért		30			
	Összesen	ezerszázhetvenhat			1176			

Költ Kesziben, augusztus 18-án 1849. esztendőben.

Tomcsányi József
gömöri lovas nemzetőrök őrmestere¹⁰

A honvédség szervezésére áttérve, szintén vissza kell utalnunk a sorozatunk 4. részében az önkéntesekkel kapcsolatban írtakra. Ennek lényege, hogy a nemzetőrségi törvény keretében, önkéntes seregbe állásra buzdítva került sor a hadsereg megszervezésére, amit 1848. június közepéig követtünk nyomon. A délvidéki szerb felkelés gyors kibontakozása, továbbá a sorkatonaság erőtlensége miatt, június elejétől előtérbe került a nemzetőrség mozgósításának és táborba szállításának gondolata.¹¹

Az 1848. június 19-én Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésen ismertették **Mészáros Lázár** hadügyminiszter június 16-án kelt felhívását, amelyben hangsúlyozta, hogy nyilvánvalóvá vált a haza védelme érdekében az összeírás minél gyorsabb befejezésén túl a nemzetőrség „*rögtöni felfegyverzése*”. Az állandó bizottmány határozata alapján Fáy Gusztáv másodalispán teljesen felhatalmazást kapott a fegyverek beszerzésére, amihez a megye nemesi és nemzeti pénztárából az összes tőkét erre a célra szánták.

Mészáros Lázár hadügyminiszter folyó év június 16-ról 255 sz. a hivatalosan tudatja, miképp Újvidék, nemcsak, hogy a törvényeknek ellenállott, de fel is zendült, mihez képest a haza és királyi trón megőrzése tekintetéből felhív bennünket, miképp a nemzetőrségi összeírást késedelem nélkül meglévén, azt küldjük fel, úgy a nemzetőrséget minél nagyobb hatalommal szervezzük, azokat saját fegyverekkel ellássuk, és őket minden kitelhető módon begyakoroltatni siessünk.

Hazánk egén tornyosodó fellegetek aggodalomteljesen nézvé, mennyiben már a nemzetőrségi összeírás megtörtént és be is mutatott, a sürgős körülményekhez képest, következő határozat keletkezett:

Fáy Gusztáv másodalispán teljesen felhatalmazatik és megbízatik avégre, hogy eddig is tanúsított eredményességénél és hazafiúi buzgóságánál fogva, mindent tehessen, mi a nemzetőrség rögtöni felfegyverzése s begyakoroltatására nézve szükséges és célirányos, ehhez képest előlegesen is kimondatik, hogy nemesi pénztárunkból 200 ezüst forint, úgy a nemzeti pénztárunk összes tőkéje fegyverek szerzésére fordítassék, a megyében található fegyver biztosilag összeírassék, valamint az is, hogy a szükséghez képest, még fennmaradandó nemesi pénztárunkból, megbízott másodalispán utalványozhasson. Továbbá arra is felhatalmazatik: hogy a haza oltárára tett ajándékoknak és kölcsönöknek

rendbeszedését, gyors befizetését, az e tekintetben tett utasítás szerint eszközölje, valamint az önkéntesek állítására nézve is gonddal legyen. E célból a nemzetőrségi összeírások egyik példánya, úgy az ajándékok szedésére nézve utasítások részére kiadatni, másika a Hadügyminisztériumhoz felküldetni rendeltetik.¹²

Ezen az ülésen Fáy Gusztáv másodalispán részletesen ismertette a fegyverek beszerzésével kapcsolatban eddig történt intézkedésekkel, előzetes tárgyalásokkal kapcsolatos fejleményeket.

Másodalispán, Fáy Gusztáv, mint a megyei nemzetőrség rendezésével megbízott biztos, szóval előterjesztvén, miszerint fegyverek megszerzésére kiküldött **Latinák Rudolf** kiküldetéséről lemondván **Miklovics Ferencet** véleményezi helyettesítendőnek, nemkülönbben a sürgető körülmények által igényelt fegyverek mielőbbi kiállítása iránt **Schlosser Ernő** gyárossal értekezvén, nevezett gyáros, ha e megye őt 6000 darab puska iránt biztosítandja, annak tökéletes kiállítását 8 hónapok eltelte alatt bizonyosan igéri, s mentül nagyobb számmal rendeltenének azok, annál gyorsabb és nagyobb számbani kiállítást ígér eszközölhetőnek.

A szükséges ágyúkra nézve véleménye az volna, hogy e megyének körülbelül fél [üresen hagyott hely] lévén szüksége 4 darab, 5–6 fontnyi golyós réz ágyú, és két, vasból öntendő kartács ágyú, általa szintén rövid idő alatt elkészíthetők – a fegyverek darabját 13 pengőforintokért, az ágyúkat egyenként körülbelül 400 pengőforintokért állítandaná ki.

Jelentő alispánunk a haza közszükségeire eddig is példásan áldozott megyei vasgyárosok nagylelkűségét e szorongó körülmények között biztosnak tekintvén, tökéletesen hiszi, miszerint az ágyúk és fegyverekhez megkívántató vasmennyiség – általa lelkesedésre felhívandó megyebeli illető vasgyárosok által, a honvédelemnek felfegyverzés általi mielőbbi eszközésére – meg fog ajánlani.

[Végzés]

Biztos alispánunk jelentése egész lelkesedéssel fogadtatván, 6 ágyú és 2000 darab puska készíttetése iránti biztosított szerződés kötésére, nemkülönbben az alakítandó gyár körüli felügyelésre felhatalmaztatik, amennyiben pedig szerződő gyárosnak előleges költségekre lenne szüksége, miután minden pénztáraink, melyekhez biztosan nyulhatnánk, kiürítvék, hadipénztárunkból kölcsön, rövid időre felveendő 2000 forintnak kifizetése megrendeltetik. Erről, valamint a gyár alakítása s feltételeiről, minisztériumunk rögtön értesítetni, s e gyár iránti nagyobb közrészvélnék terjesztése végett, főjegyzőnk által, a gyár alakítása s bármily nagyszámbani fegyverek kiállításáról – a Közlönyben közhírré teendő cikk által – az egész haza értesítetni rendeltetik.¹³

Fáy Gusztáv másodalispán az állandó bizottmányi ülés végzése alapján 1848. június 26-án Bodolón megkötötte a megállapodást Schlosser Ernő rozsnyai mérnökkel, gyárossal, aki vállalta, hogy a nemzetőrség számára kétezer darab szuronyos puskát 8 hónap alatt elkészít.

Alább is írtak, úgy mint egyrészlől én, Schlosser Ernő kötelezem magamat, hogy ezen Gömör megyei nemzetőrségnek számára 2000, azaz kétezer darab szuronyos puskát, a hadügyminiszter által megküldött, vagy megküldendő minta szerint, mindennemű készülékekkel ellátva, darabját 13 pengőforint, szóval tizenhárom pengőforintért, legfeljebb nyolc hónap alatt kiállítani fogok, ha azonban a minta puskák nem egyszerű percussionok, hanem a sorkatonaságnál legújabbban behozott komplikált fegyverekhez hasonlólag rendeltenének készíttetni, akkor a szerződő felek között új alkunak van helye; a gyártáshoz rögtön hozzáfogatván, másodalispán Fáy Gusztáv úr rendeletére és parancsolatára, hetenként vagy hónaponként – amint kívánni fogja –, a már tökéletesen elkészülteket kiszolgáltatni tartozom, úgy azonban, hogy amelyek alkalmatlanoknak találtatnak, azokat ingyen visszavenni köteles leszek, megjegyezvén, hogy a puskáknak a katonaságnál divatozó próbát ki kellett állani; továbbá kötelezem magamat, hogy mindaddig, míg a kitelt mennyiséget ki nem szolgáltattam, senki számára vagy rendeletére, még csak egy darabot is kiadnom, a szerződés megsértése nélkül, szabad nem leszen, sőt azon túl is, a megye engedelme nélkül senki számára fegyvert gyártani és kiszolgáltatni, sem pénzért, sem semmi szín alatt, szabadságom ne lehessen.

Másrészlől én is, Fáy Gusztáv, a megyei bizottmány-nak mai napon hozott határozata értelmében, a kétezer puska fent kitelt árának kifizetésére magamat úgy kötelezem, hogy e célra most előlegesen kétezer pengőforintot feladván, a részenként kiszolgáltatandó fegyverek árát, ha és amelyek a próbát tökéletesen kiállandják, minden hónap végén kifizetni tartozom, azon megjegyzéssel, hogy a most feladott kétezer pengőforint az utolsó kétszáz darab puskánál jön számításba, addig pedig ezen pénz ott fog maradni, mint előlegezés. Végre én, Schlosser Erneszt, bár teljes igyekezetemet oda fordítandom, hogy a kívánt puskákat már csak hazafiúi kötelelenségemnél fogva is kiállítsam, ha mindaz által, minden iparkodásom dacára, munkásokat, kik leginkább külföldiek, nem kaphatnék, szabadságomban állandó kétezer pengőforintoknak visszatérítése mellett, a mai naptól számítva három helek alatt a szerződéstől visszalépni, de azon túl nem; azon esetre azonban, ha a már megrendelt, s fent kitelt, vagy netalán ezen túl ezen megye számára még szükségeseknek találandó fegyvereket kiszolgáltattam, akkoron arra, hogy akár a Hadügyminiszter rendeletére, akár más magyarhoni törvényhatóságok megkeresésére, gyáram-

ban akármilyen nagyszámú fegyvereket gyártathassak, az engedelmet Másodalispán Úr kiadni tartozik.

Kelt Bodolón, június havának 26-ik napján 1848-ik évben.

Fáy Gusztáv másodalispán, a megye e részbeni meghatalmazottja

Schlosser Ernő gépész¹⁴

Schlosser Ernő megkezdte a fegyverkészítéshez szükséges munkálatok előkészítését. A szakképzett munkaerő hiánya miatt, annak biztosítására, kénytelen volt külföldön tájékozódni, ezért felkészült Bécsen át Belgiumba vezető újtárra. 1848. május 15-én Bécsben kelt, latin nyelvű útlevelelének hátlapjára **Rosztly József**, Rozsnyó főbírája június 25-én, a Budapesten tartózkodó főispán, **Szentiványi Károly** június 29-én írt támogató sorokat.

Rozsnyói lakos Schlosser Ernő úr személyesen előttem avégett jelent meg, hogy arról neki bizonyítványt adnék ki, hogy ő rozsnyói lakos, hogy ő becsületes, jámbor viseletű, hogy ő Bécs városába dolgai elintézésére, mint mechanikus utazik, – mindez igaz lévén, neki e tekintetben a bizonyítványt jó lélekismerettel nem csak kiadánk, de őt az illető törvényhatóságoknak, mint olyant ajánlván, szabadon jönni és menni engedjék.

Költ Rozsnyón az ezernyolcszáznegyvennyolcadik év június hó 25-ik napján.

Rosztly József, Rozsnyóbánya városa főbírája

Alól írt bizonyítom, hogy Schlosser Ernő úr Gömör vármegye megbízásából utazik Belgiumba az általa felállított gyárban dolgozandó munkások szervezése végett. Minél fogva hivatalosan kérem az illető rendőri hivatal, hogy Schlosser Ernő úrnak a szükséges úti levelet kiadni méltóztassék.

Költ Budapesten az 1848-ik év június 29-én.

Szentiványi Károly gömöri főispán¹⁵

Schlosser Ernő még aznap, 1848. június 29-ikén Budapesten a belügyminisztertől magyar nyelvű útlevelet kapott „Belgiumba és vissza utazásra”.¹⁶

Schlosser Ernő újtjáról, a június 19-i állandó bizottmányi ülés határozatának megfelelően, 1848. június 28-án Gömör megyéből kelt hírként számolt be a Közlöny, 1848. július 5-iki számában.

Gömörből június 28-án. Hazánkat sok oldalról fenyegeti a veszedelem, készen legyen minden hazáját s királyát szerető alkotmányos polgár, hogy szükség esetében élete feláldozásával bár, teljesítse legszentebb kötelességét. Így beszél nálunk a tiszta magyar ajkú nép, kik megyénk népességének felét teszik. Így beszélnek kevés kivétellel szláv ajkú, mindamelllett magyar nyelvben is jártas polgáraink, kiknek békés magaviseletük, anyagi jólétük erős biztosíték arról, hogy családi

nyugalmukat, rajongó csábítgatásoknak, zavaroknak egykönnyen kitenni nem engedik. Ezért legyen figyelmeztetésül mondván, hogy azok, kik az Alföldön munkakeresés s kereskedés végett járó szláv ajkú embereket, minden különbség nélkül visszautasítják, fenyegetik, s némely helyeken meg is kergetik, a haza érdekében nem elég óvatossággal járnak el. Büntetni kell az orosz érdekekben lázító fanatikusokat, büntetni azokat, kik az alkotmányos egység, s néptestvérség ellen izgatnak, kik nem bánják, ha az ártatlanul elcsábított nép nyomorúságba taszítatik, új szabadságától megfosztatik is, csak ok herostrati dicsőségre tehessenek szert; de uraim, azon polgárokat, kik szláv ajkú létükre éppen oly alkotmányosan éreznek a haza iránt, mint minden tiszta keblű magyar, azokat mondom, bántani, vagy csak megtámadásoknak is kitenni engedni, túlbuzgó eszelytelenség. Egységre, békére, viszonyaink megszilárdítására kell most törekedni minden jó hazafinak, ha ezen elvek ellen vétkezünk, csak növeljük ellenségeink erejét.

Nemzetőrségünk 9000 főből áll, ezen kívül 80 huszár. Fáy Gusztáv erélyes másodalispánunk hadbiztosnak nevezetvén, szükséges pénzzel ellátatott, s a nemzetőrség rendszeresítésére s azonnali felfegyverzésére nézve teljesen meghatalmaztatott; ki is 6 rész ágyú, 8000 darab puska kiállítására nézve, Schlosser Ernő gyárossal, nyomban alkura lépett. Egy darab hat fontos ágyúnak ára 400, egy darab kész fegyver ára pedig 13 pengőforintokba kerülend.¹⁷

Schlosser Ernő kijelenté, hogy ha nagyobb mennyiségben fognának nála puskák rendeltetni, képes lenne rövid idő alatt, 2 vagy 3 száz darab kész fegyvert naponként kiállíthatni, addig azonban július hó elejétől kezdve naponként 30 darabnál több nem készíthetetik. Azon esetre, ha Schlosser puskákat nagyobb mennyiségben állítand ki, figyelmeztetni fogom a haza polgárait, hol és miképp tehessék a megrendeléseket. Gömör megye számos gyárosai egy kis áldozat mellett, bizony három hónap óta, meglephették volna már vagy 200 000 darab kész puskával a veszéllyel fenyegetett hazát; de úgy tapasztaltam, miképp ezen urak, a gépek átfordíthatására nézve, legalább is 100 000 forint segélypénzt várnak a minisztériumtól. Kérem, ne várják ezt önök, hiszen önök tehetős emberek, csak az akarat hiányzik.

A követek választása, megyénk mind a hat kerületében, dacára a némely helyeken történt izgatásoknak, a nemzetőrök méltó dicséretére, békésen ment véghez. Az izgatás úgy látszik, leginkább a rimaszombati és jolsvai kerületben volt tapasztalható; s innen van az, hogy e két szakaszban a választással sokan elégedetlenek.

Rimaszombat s környéke petícióval járuland az országgyűléshez, hogy mennyiben e megye népessége a Fényes szerint vett 186 ezer számot jóval meghaladja, e tisztán magyar környéknek, melynek nullifikációját első alkalommal is, vallás, nyelv s más mellékes érdekek ürügye alatt 637 önálló szavazat ellenébe módolták ki, külön követválasztási jog engedtessek.

*Szentiványi Károly folyó évi június 27-dikén foglalta el főispáni székét; a rend nálunk eddig sehol meg nem zavartatott.*¹⁸

Fáy Gusztáv másodalispánnak a fejlemények iránt érdeklődő levelére, 1848. július 10-én Rozsnyóról a címzett testvére, **Schlosser Károly** válaszolt.

Tekintetes Alispán Úr!

Öcsém, Erneszt hon nem létében hozzá írott, ezen igen becses levelére bátor vagyok válaszolni, hogy ő, szerződés megtétele után rögtön Bécsbe utazott munkások megszerzése végett, de ottan alkalmas egyéneket nem találván, tovább utazott a külföldre, vajon ottan szerencsésebb leend-e vagy nem, aztat én eddig nem tudom.

Különben részemről jelentem még azt, hogy a Berzéti Vasgyárban olyan készüléteket tettem, hogy ottan nagyobb számú szuronyokat, és Borsod megye számára dzsidákat is készítendek, és csak azért teszem ezen jelentést, vajon szabadon árulhatom-e bárkinek a készítenő dzsidákat, melyek kasza formára készítve, jól kezelve, hatalmas fegyvert képeznek.

Itten helyben, vallásbeli izgatások oly fokra jutottak, hogy a közcsend és béke feltartásáért senki jót nem állhat, azért kérem tehát tekintetes Alispán Urat, méltóztasson bölcs belátása szerint rendelkezni, szabadon árulhatom-e bárkinek ezen dzsidákat, vagy nem, ne-hogy később kellemetlenséget okozzak magamnak.

Mely alázatos jelentésem mellett maradok Rozsnyón, július 10. napján 1848.

*Tekintetes Alispán Úr legalázatosabb szolgálója
Schlosser Károly*¹⁹

A másodalispán erre írt válasza nem található a levéltári iratok között, azonban fennmaradt Schlosser Károly július 22-én kelt levele.

Tekintetes Alispán Úr!

Július 17. napján kelt igen becses levele, hon nem létem alatt érkezvén ide, arra bátor vagyok válaszolni, hogy a dzsidák eladása tekintetében szorosán fogom tekintetes Alispán Úr rendeleteihez magamat tartani; ami pedig a fegyvergyártást illeti, nagyon örvendek, hogy Tekintetes Úrnak jelenthetem azt, hogy Öcsém hozzájárulása nélkül is, a Berzéti vasgyárban olyan készüléteket tettem, hogy egynéhány hét múlva, ide való munkásokkal is, melyekre szert tettem, fegyvereket készítendek. Különben, Öcsém, Mürzschlag nevű városból értesített, hogy ő ottan is egynéhány egyénekre, akik fegyvercsövek fűrés[á]ban jártasak, szert tett, de mivel a Murányi Vasgyár Egylet sokat kér ottani gyáraik átengedéséért, engemet felszólít, hogy a berzéti gyárban pusztán álló hámost fordítanám át fegyvergyárrá.

Ez mindazonáltal már általam, még levele érkezte előtt megtörténvén, úgy visszajövele után még annyí-

val hathatósabban, általa bérelt emberek hozzájárultával, működend.

En részemről egész erővel azon dolgozok, hogy mentől előbb állíthassak ki fegyvereket, és csak arra kérem tekintetes Alispán Urat, méltóztatna nekem egy minta fegyvert átküldeni, mely szerint dolgoztassam a többieket. Ami pedig Öcsémmel kötött szerződést illeti, ettől eltérni neki, úgy hiszem szüksége nem leszen, mert van reménységem, hogy 13 forintért ki lehet állítani darabját.

Ennélfogva kérem tekintetes Alispán Urat, ezen dolgot Öcsém hazajövelelég függésben tartani, és méltóztasson meggyőződve lenni arról, hogy mindketten, nem nyereszkedési vágyból, de tiszta hazafiságból elkövetünk mindeneket, hogy mentül olcsóbban, és lehető legrövidebb idő alatt a fegyvereket kiállíthassuk.

Mely nyilatkozatom mellett, magamat további kegyeibe ajánlván maradok Rozsnyón, július 22. napján 1848.

*Tekintetes Alispán Úr alázatos szolgálója
Schlosser Károly*²⁰

Július végén hazaérkezett Schlosser Ernő, és 1848. augusztus 1-én Rozsnyóról tájékoztatta Fáy Gusztáv másodalispánt a legújabb fejleményekről.

Tekintetes Alispán Úr!

Tegnapelőtt visszaérkezvén utazásomból, kötelességemnek tartom ezt tekintetes Alispán Úrnak megjelenteni, úgy egyszersmind ezt is, hogy késő érkezésemnek nem egyéb oka volt, hanem a külföldi munkások – ámbár sikeretlen –, de mégis országszerte való keresése. Mindazonáltal teljes bizodalom van benne, hogy az ide való munkásokkal e dolgot végrehajthatom, mert a fegyvergyártás módját külföldön tökéletesen megtanultam.

Ennél fogva, 2000 darab fegyver gyártásra magamat ismételve ajánlom, csak azon feltételeket szabom ezen munka átviteléhez, hogy az előlegezett 2000 pengőforint 5000 pengőforintokig növeltesse, mert az első gyári felszerelésre tetemes summa pénz elkerülhetetlen, és ezen summa felvétele nélkül, a munkát nagyban meg nem indíthatom.

Másrészről kénytelen vagyok kinyilatkoztatni azt, hogy az árára nézve most rögtön nem nyilatkozhatok, mert annak megszabása az előlbe adandó mintától függni fog.

Végre, azon időt, melyet a fegyverek elkészítésére és átszolgáltatására szántam, mostan is megtartandom.

Ha tehát tekintetes Alispán Úr ebbéli pontokba beleegyezni méltóztatna, úgy én újabbi szerződésre lépni kész vagyok, és így egy új iparág létrehozatala által, vidékünknek újabbi kereset módot nyújtván, már e részről is, ajánlatom pártolásáért esedezek. Mely alázatos előterjesztésem mellett maradok

Rozsnyón, augusztus 1-sején 1848.

*Tekintetes Alispán Úr alázatos szolgálója
Schlosser Ernő*²¹

A levélben foglaltak, a Schlosser Ernő által vázolt feltételek alapján a másodalispán úgy ítélte meg, hogy nem lesz eredményes az együttműködés, ezért annak megszüntetését javasolta. Előterjesztését a megye állandó bizottmánya még aznap elfogadta, Schlosser Ernőt az előre felvett összeg visszafizetésére kötelezték.

Fáy Gusztáv másodalispán, mint a nemzetőrség felfegyverzése és elrendezésével megbízott, körülményesen terjeszti elő a közte és Schlosser Ernő között keletkezett, fegyverek iránti alkunak – habár eszerint 2 000 ezüst forintok vállalkozónak előre fizettek legyen is – sikerelenségét előadja, ugyanis hogy mindez-ideig puskák nem készültek, sőt a készítéshez is kevés remény lehet, mert alkalmas egyéniségek nincsenek, az alkut is másképp kívánja vállalkozó megkötni.

[Végzés] Jelentést tevő másodalispán Schlosser Ernőtől, miután jelenleg is újabb alkukötést sürgetvén, vállalkozásához bízni nem igen lehet, vegye vissza az előlegezett 2 000 ezüst forintokat, a szerződés nagyobb biztosításául – törvény értelmében – betábláztatni rendeltetett.²²

A fegyverek beszerzése ebben az időben számos ok miatt igen nehéz feladat volt. A körülményeket a megye másik próbálkozása is jól szemlélteti. Az 1848. június 19-én Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés már idézett 1405. pontjában foglaltak szerint, Fáy Gusztáv másodalispán lépéseket tett a Pesten történő fegyvervásárlásra is. Előterjesztette, hogy a „fegyverek megszerzésére kiküldött Latinák Rudolf kiküldetéséről lemondván Miklovics Ferencet véleményezi helyettesítendőnek...”.²³ Másnap Miklovics Ferenc biztosként megbízást kapott 200 fegyver beszerzésére. Ami ezután történt, arról a bizos jelentéséből kapunk részletes felvilágosítást.

E folyó év június hó 20-ik napján, a megyei nemzetőrség számára leendő fegyverek vásárlásával megbízatván, tudva van a tisztelt választmány előtt, hogy pesti puskamíves Hindelang Jánossal 200 fegyverek iránt – egy-egy lőfegyvert 16 pengőforintjával számítva –, az ./. alatti szerződést kötöttem. Most a fegyverek körül azóta történetekről következőkben teszem tudósításomat:

Hindelang puskamíves, a ./. szerződés szerint, 100 fegyvernek kiállítását a szerződéstől öt hét alatt, vagyis augusztus hó elejére vállalván el, – a július 20-ik napja körül Pestre indult Dapsy Vilmos urat felkértem, keresné fel Hindelangot, s figyelmeztetné a határidő közeledésére, ki is ./. szerint július 20-án Hindelangot felkereste, és mivel még július 20-án Hindelang egy fegyvert sem bírt készen mutatni, haza jöve a tapasztalatról engem értesített.

Ennek következőjében, megkértem Hindelang puskamívest levél által megkeresni, és amint Lovnyiczki Pál gyorskocsi ügynök ./. alatti bizonyítványából látható, július 27-én egy levelet adtam a gyorskocsira,

mely aznap megindulván Pest felé, 28-án reggel 9 óráan már Pesten volt. Ezen levelemben arra szólítottam fel – a szerződéshez való számot tartás kijelentése mellett – Hindelangot, tudósítana engem nyomon: készen lesznek-e a fegyverek a kitelt 5. hétre, nehogy azokért hiába legyek kénytelen alkalmatosságot fásasztani. Minden gyorskocsin és postán tudakozódtam az érkező felelet után, s midőn augusztus 7-ike, 8-ika körül sem érkezett meg, – a puskamíves hallgatását nem tudva hova magyarázni, Rombauer iparügyi osztályfőnök urat egy levélben megkerestem, lenne szíves Hindelanghoz elmenni, a körülállásoknak végére járni, s engem rögtön tudósítani. Rombauer úr augusztus 12-én megkeresésemre ./. alatti válaszolt, melyben jelenti, hogy a 100 darab fegyver a határnapra készen volt, Hindelang azonban a leveletem nem kapván, a szerződést felbontottnak tekintette, s már a fegyverekből néhány darabot el is adott. Jelenti ugyanezen levélben, hogy a levelet Hindelang csakugyan nem kapta, mivel azt Rombauer úr a gyorskocsi hivatalnál még akkor is átadatlán találta. Ezen levélben Rombauer úr az aznapon délben Szombatba megérkezni kellett gyorskocsin bővebb tudósítást ígervén, ugyancsak délben vettem Kubinyi Rudolf és Rombauer uraktól az ./. és ./. alatti levelet, melyben tudósítván, hogy Hindelang még az el nem adott fegyvereket sem akarja a megye számára ide engedni, a szerződés megküldésére szólítanak fel. E körülállásokban nyomon megkerestem tekintetes Fáy Gusztáv alispán urat, és midőn kölcsönös értekezés útján, tisztelt Alispán Úr is azt látta jónak, hogy személyesen Pestre utazzam, magamat 7/. útilevéllal s megbízással ellátva, másnapi gyorskocsin Pestre indultam, s a gömöri követ urak lárságában Hindelang urat felkerestem. Hindelang a fegyvereket nem maga készítette ugyan, hanem egy bécsi gyárból hozatta, – a kikötött időre való elkészültét is be nem tartá, de kiadni felszólításomra sem akarta; majd a szerződés megsemmisültét, majd pedig a fegyvereknek általvételéből eredett kárát emlegetvén. Mely kárt ekképp magyarázott ki: hogy a fegyverek augusztus 7-ik napjáig át nem vétetvén, neki ez napon fizetni kellett a puskák előállítására kölcsönvett summát, s mivel azt fizetni nem tudta, meghosszabbítás fejében 100 pengőforintot volt kénytelen adni, – s ezen 100 forint feltöltése mellett, a még el nem adott 82 darab fegyver kiadására ajánlkozott.

Hindelang puskamíves hosszabb szóváltások után is, csak ezen kimondása mellett maradván – kettő volt előttem: vagy perre fakadni Hindelang ellen, vagy vele egyezkedni, és ámbár sem bánatberbeni elmarasztalástól, sem ama kárnak nyakunkba rakhatásától nem tartottam, sőt inkább Hindelang szegte meg a szerződést, azáltal tudniillik, hogy mielőtt a fegyverek készenlételéről e megyét tudósította, vagy ezen megye a szerződéstől elállást nyilvánította volna, a fegyverek eladásához hozzá nyúltni mert. Mindemellett leg-

LÁSSÁTOK, FELEIM!

inkább azon okból, mert vége lehetendett volna é egy pár nap alatt a pernek? Nem bizonyos, - s tudtam, hogy a nemzetőrségnek hazánk jelen viszonyaiban inkább fegyverre, mint nyert perre van szüksége. Jelen volt követ urakkal is értekezve, jobbnak találtam az egyezkedést, s megegyeztem úgy, hogy némi kárpótlás fejében 30 pengőforintot fizetek, a 82 darab fegyvert átveszem, Hindelang a másik 100 fegyvert szeptember 6-ik napjára, a hiányzó 18 darabot pedig szeptember 29-ik napjára kiállítja. S a szerződést így módosítván, a 82 darab lőfegyvereket, **Hevesy Bertalan** úrnak ottan volt szekerein haza is szállítottam, s a megyeházánál vannak letéve.

Mi a fegyverekért esett, s még esendő pénzmennyiséget illeti: tisztelt Fáy alispán úrtól 2000 pengőforintot átvéven, idáig abból a 8/. számolás szerint, kifizettem 1639 forint 9 krajcárt, így még nálam, melyet bemutatok, 360 forint 51 krajcár. A még elkészítendő fegyverekért esik 1888 forint, tudniillik 118 fegyvert, darabját 16 forinttal; ebből előre fizettetett 200 forint, bemutatatik 360 forint 51 krajcár, így hiányzik 1327 forint 9 krajcár.

Kérek oly rendelést tétetni, hogy a már feladott 200 forinton felül lévő 1688 forint szeptember elejére Pestre leküldessék, hogy a 6-án történni kellett fegyverek átvételére alkalmával, mint a szerződés is tartja, Hindelangot nyomon kielégíteni lehessen. És mivel még a hazahozatalnál költségek is fognak előfordulni, jövődő beszámolás mellett is, méltóztassék e választmány néhány forintot fizettetni, - részemről -, meny nyiben csak a pakoló ládákért 14 pengőforintot kellett fizetnem, célszerűnek látom, hogy szeptember 6-ára innen küldessenek szekerek a fegyverért, - ezen ládákat lehetnének használni, s ezáltal már 35 forint, mi egy szekér ára, meg fog kíméltetni.

Téven jelentésemet Rimaszombatban, 24/8. 1848.

Miklovics Ferenc biztos²⁴

A biztos jelentéséhez csatolta az 1848. július 31-én és 1848. augusztus 24-én Rimaszombatban kelt elszámolását, a Fáy Gusztáv másodalispántól átvett összegről.

Az 1848-ik június 20-án fegyverek vásárlása végett Pestre indulván, általvettem tekintetes Fáy Gusztáv másodalispán úrtól 2000 ezüst forintot, abból kiadtam:

		pengőforint	krajcár
1.	Pesti puskamíves Hinderlang Jánosnak	400	
2.	Pestre ment fuvarbér Tornaljától Losoncig	8	
3.	Losonctól Vácig	15	
4.	Váctól Pestig pakkkal együtt		52
5.	Pesten fiakkeresnek, és Budán, puskamívesekkel értekezésnél	2	

6.	Pesten 4 napi élelemre	6	11
7.	Pesten szobáért, annyi napokra	2	43
8.	Inasnak és szobaleányának, szolgálatért	1	
9.	Vissza Pesttől Vácig, tráger és fuvar	1	46
10.	Váctól Vadkertig fuvar	2	15
11.	Vadkerttől Ludányig	2	50
12.	Ludánytól Losoncig	3	
13.	Az útban, menet s jövet élelemre	4	10
		449	47

14. július 27. Hinderlangnek szóló levélért, sürgetvén a fegyvert

449 forint 54

ezt lehúzáván, az átvett 2000 pengőforintból marad nálam

1550 forint 6 krajcár.

Költ Rimaszombatban, július 31-én 1848.

Miklovics Ferenc biztos

		pengőforint	krajcár
Augusztus 8.	Rombauernek fegyverek iránt		8
Augusztus 14.	Rombauertől levél fegyverek iránt		6
Augusztus 14.	Rombauer levél		7
Augusztus 14.	Kubinyi Rudolftól levél		7
Augusztus 15.	Gyorskocsi Pestig	7	20
Augusztus 17.	82 fegyverért esik pengőben 16 forint, 1312 forint, de mivel 400 forint előre adatott, fizettem	912	
	toldásul	30	
	előpénzül a hátra levőkre	200	
	pakoló ládák 14 forint, pakolás 2 forint	16	
	felrakásánál szekerekre, és szalmára		26
	vaspálya, s szolgálat jutalmazás	2	
	menet, jövet, s Pesten magam élelmezése	7	24
	haza jövet, a fegyvert hozó két szekeren volt 3 cseléd, s 7 lovak élelmezése	13	37
		1189	15

449 54
1639 09

2000-ból

1639 09

360 forint 51 krajcár

Így a 2000 forintból van még nálam 360 forint 51 krajcár.

Költ Rimaszombalban, augusztus 24-én 1848-ik évben.

Miklovics Ferenc biztos²⁵

A biztos fenti jelentésében hivatkozott iratok közül néhány napjainkban is megvan, ezek az események időbeni sorrendjében az alábbiak. Először Dapsy Vilmos ügyvéd kereste fel, július 20-án a fegyverművest, majd tapasztalatairól értesítette Miklovics Ferencet, óvatosságra intve őt.

Alól írt, szükség esetére hitemmel is erősíteni kész, bizonyosságot teszek arról, miképp Miklovics Ferenc, Gömör megyei fő közügyész úr által lett megkerestésem folytában, múlt július hó 20-ik napján Pesten történt létem alkalmával, a Kis híd utcában boltot tartó Hindelang puskamívesnél, **Krámer Ignác** úrral együtt megjelentem, hogy a Gömör megye részére nála megrendelt puskák iránt tudakozódnék; amikor is legelsőbben, azon kérdésekre, ha ő legyen é az, kinél Gömör megye részére fegyverek rendeltettek? Igennel felelvén, kérdeztem tőle, meg lesznek é ama fegyverek a rendes időre?, nehogy hiábavaló utat tegyen emiatt tisztelt Fő Közügyész Úr; e feleletemre is igennel felelvén nevezett puskamíves, kérdeztem tőle, hány fegyver lenne már készen, s kívántam, hogy mutatna egyet? Erre azt felelte, hogy még készen nincsen, s készlet nem mutathat, de a puskákat idejére kiállítani ígérte. Én, boltjáról ítélve a nevezett puskamívesnek, minthogy benne sokat nem bízhattam, előre felhívtam, hogy e puskák elkészültével jó lesz a Megrendelő Urat tudósítani, hogy hasztalan utat ne tegyen; haza jöttömmel pedig figyelmezteltem megrendelő Fő Közügyész Urat, hogy szerződő mestert szemmel tartsa, nehogy előre feladott pénze elveszen.

Költ Rimaszombalban, augusztus hó 15-én 1848.

Dapsy Vilmos hites ügyvéd²⁶

Lovnitzky Pál ügynök bizonyosságlevélben igazolta, hogy július 27-én Miklovics Ferenctől egy levelet átvett, és még aznap gyorskocsin tovább küldte, ahogyan ő írta, Hinderlangnak.²⁷

A Lőcsén született Rombauer Tivadar, kohómérnök, aki 1843-tól a *Rimai Coalitio*, vagyis a Rimai Egyesület élén állt, tevékenyen részt vett a **Kossuth Lajos** által létesített *Védegylet* szervezésében. 1848. április 27-től Kossuth kívánságára a *Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumban* az *Iparügyi Osztály* igazgatója, majd november 17-től a Pesten létesített *Országos Fegyvergyár* igazgatója és a hadianyaggyártás ügyeinek központi intézője lett. Őt kereste meg levelével Miklovics Ferenc augusztus 8-án, „*lenne szíves Hindelanghoz elmenni, a körülállásoknak végére járni, s engem rögtön tudósítani*”. Kérésének Rombauer Tivadar eleget tett, a Hindelangnál

tett látogatásáról augusztus 12-én az alábbi beszámolótt küldte:

Kedves Barátom Uram.

Vett levele folytán, **Marikovszkyval** tüstént Hindelang úrhoz elmentem. Ő a levelet meg nem kapta - annak következtében a legnagyobb zavarban volt maga; mint állítja a fegyver nála - letiltatott, és amint mondja, a mai újságban valami hirdetést is kibocsájtatott ügyvédje, mely egyébiránt, állítása szerint, Önt már meg is említette. A fegyverek közül mai napig 25 darab már el van adva. 75 még nála - de azt sem akarja megtartani, s azt mondja, hogy csak azon fegyvereket kész állatadni, melyek akkoron, ha kifizetetlen nála, még találhatni fognak.

Eleinte azt gondoltam, hogy csel lappang a dologban - s hogy Hindelang a levelet talán eltagadja. Elmentem tehát mindjárt tüstént a Gyorsutazási Intézet-hez, ahol is a levelet átadatlanul találtam, s ily formán csakugyan, Hindelang ártatlan a dologban. Hogy a levél ott van, hogy július 18-án már Pesten volt, arról Marikovszky és a miniszteriális expeditorunk tehetnek hiteles tanúságot, valamint én is.

Ezeknek megtudomása iránt, siettem mindjárt Kubinyi Rudolffhoz, és vele akartam törvényes lépések megtétele végett valamit tenni - de őt csak délben az ebédnél találom, akkor a megteendőket megtegyük, ha hogy a fegyverek kifizetésére ill mindjárt tüstént pénzre lesz szükség, azt kifizetem, és a még meglévő fegyvereket általveszem. De azt Prorátor nélkül tenni nem akarom, mivel alkalmasint a kétszáz forint vinonlumot Hindelang követelni fogja, erre pedig - a szerződés kezemenél nem lévén, semmit sem mondhatnak és tehetnek; Prorátort pedig Kubinyi Rudolf nélkül választani nem akarok.

Tessen tehát legalább a pénzt, az 1200 forintokat Hindemanhoz, rendelkezésem alá mielőbb elküldeni, a holnapi gyorskocsival környülállásosabban írok.

Pest, augusztus 12. 1848.

Igaz barátja, Rombauer²⁸

Kubinyi Rudolf, a megye rimaszécsi kerületében június végén megválasztott országgyűlési képviselője, szintén augusztus 12-én írt levelet Miklovics Ferenchez. Felhívta a figyelmet arra, milyen apróságnak tűnő dolog, a címzett nevének egyetlen betűvel történt elírása - Hindelang helyett Hinderlang - okozta a bonyodalmat.

Polgár Kapitány!

Hindelang János - amint Rombauer leveléből már tudhatja - idejében készen lévén, miután Ön a kitézett napon a hátra lévő pénzzel a fegyverekért nem jelentkezett, azoknak részletes eladásához fogott; a 200 forint vinculum iránt követelését fenntartván. Magam is elmennék hozzá személyesen, a még kezénél lévő körülbelül 70 fegyvert, azon ígéretemre és ajánlatomra, hogy

az előpénz beszámítása mellett átveszem, és rögtön kifizetem, átadni nem akarta, az előpénzt odaveszettek tartván, vagy minden esetre abból a vinculumot lehúzódnak vélvén. Mert egyrésztől kíváncsi vagyok azon szerződésre, mely 400 pengőforint előpénzen felül az általvételt oly szorosán órához kötötte, de azért is, mert Hindelangnak a 400 pengőforint zsebében lévén, bíróra nem igen van szüksége, hanem ahhoz nekünk fog kelleni folyamodni. Kérem és sürgetem, hogy a kérdéses szerződés a forduló gyorskocsival és határozott utasítással, nekem rögtön megküldessék. Kettő szolgáljon addig is jövőre hasznos és üdvösséges tanulsággul: először, hogy ha Hindelangnak akarnak írni, ne Hinderlangnak írjunk; másodsor, hogyha 200 pengő vinculumot kötünk, bátran tehetünk a kitűzött időre rendelkezést, a költségek abból meg lévén téríthetők. Isten velünk, Polgár Kapitány.

Kelt Pesten, augusztus 12. 1848.

Kubinyi Rudolf²⁹

Rombauer Tivadar 1848. augusztus 13-án írt levelében a fegyverszállítási szerződést kérte Miklovics Ferencőtől.³⁰ E levelezésekről Miklovics tájékoztatta Fáy Gusztáv másodalispánt, aki késlekedés nélkül, augusztus 14-én útlevelemel, megbízólevéllel látta el, és Pestre küldte a fegyverek átvételére.

Alól írott, tekintetes Gömör vármegye fő közügyészét, Miklovics Ferenc urat, ki egyébiránt még június havában fegyverek vásárlására, avagy azok készítése iránti szerződéstételre, Megyei Választmány határozata mellett Pestre elküldetett, s ott Hinderlang János pesti puskaművessel kétszáz lőfegyver iránt szerződést kötött; ezennel oda utasítom s megbízom, hogy Pestre elmenvén, Hinderlang János úrnál készen lenni kellett száz darab lőfegyvert vegye által, az árát, az előpénzt bele számolva, fizesse ki, s ha netalán a fegyverek általvételenél bármilyen akadályok fordulnának elő, azokat a törvény útján intéztesse el.

Tisztelt Úr ezen megbízásommal egyszersmind, mint jó dologban járását bizonyító útlevelemel, az oda menetelben, ott mulatásban és visszatérésben ellátatván.

Költ Bodolón, augusztus 14-én 1848.

Gömör megye másodalispánja, és a nemzetőrség felfegyverzésével foglalkozó biztos,

Fáy Gusztáv³¹

A fegyvervásárlásokkal kapcsolatos fejleményeket Fáy Gusztáv augusztus 24-én írt jelentésében foglalta össze.

Alább írt hivatalosan jelentem, miszerint Hinderlang pesti puskaművestől megalkudott kétszáz darab szuronyos lőfegyverből nyolcvankét darab már megérkezett, a hátralévő száztizennyolc darab pedig szeptember tizennegyedikén érkezend meg; ezen lőfegyve-

rek ára fejében Miklovics közügyész úr kezeihez kétezer pengőforintok adattak, a hátralévő ezerkétszáz pengőforintokat is, valamint szállítási és utazási költségek fejében, melyekről a részletes számadás bejövendő, száz, s így összesen ezerháromszáz pengőforintokat ez alkalommal utalványoztatni kérek.

Gedeon őrnagy úrnak tegnap Pestről lett visszaérkezésekor megértettem azt is, hogy jelenben már Pesten nagyobb mennyiségű szuronyos lőfegyverekre is lehet szert lenni. A nevezett őrnagy ösmerve a megye kívánatait, azon remény alatt, hogy azokat a megye általveendő, egy bécsi kereskedőtől tizenkét darab igen szép és kitűnő fegyvereket vett, tizenhét forint 45 krajcárával pengőpénzben, úgy szinte, **Kirner**, pesti puskaművestől hatvan darabot tizenhat pengőforintjával; ezeknek összes árát is tehát, mely ezerszázhetven pengőforintokból áll, utalványoztatni kérem. Jelenté még a nevezett őrnagy továbbá, hogy ugyanazon kereskedővel, kitől a tizenhét darab vevődött, több száz darabokra is lehetne szerződni úgy, hogy hetenként húsztól harminc darabig szállítana, tizenhét forint 45 krajcárjával; sőt ajánlkozott egy más, bécsi kereskedő is, ki több ezreket is szállíthatna, ezekből kétszáz darabot egy pár hét alatt egyenesen Rozsnyóra küldene. Nézetem szerint, miután a Haza jeleni állapota a felfegyverkezést, az eddigénél még szükségesebbé teszi, s ugyanezért megbízatni kérném magamat, hogy a felül elősorolt számon felül, még ötszáz darab lőfegyvernek megvásárlásával bizatnék meg, annyival is inkább, miután a Schlosser Ernest által kiállítani célzott kétezer darab fegyverhez reménység nem igen lehet; ugyanis, miután a nevezett egyén a kötött szerződéstől önként ellépett, mint azt a múlt választmányi üléskor jelentettem, annak határozata folytán, az általa felvett kétezer pengőforintoknak visszafizetésére a nevezett egyént már kétszeresen felszólítottam; másodsorzi felszólításom után, újabban reménységet nyújtott a fegyvermennyiségnek kiállításához, sőt egy általa készített próba puskát is hozott: ezt meg akarám próbálni, s megtöltettem, azonban iparkodásom dacára sem tudtam elsütni, így kevés reményem van, hogy az általa készítendő puskák jók legyenek, de ahhoz sem, hogy a kiszabott időre elkészüljenek, így nem látok más módot, mint az általa felvett kétezer pengőforintokat is kész puskák vásárlására fordítani. Miután azonban felszólításom után sem kaphatám e summát kezeimhez, a perlekedés útja pedig igen hosszú, azt hiszem, határozottan ki kell a hatóságnak mondani, hogy miután Schlosser úr a szerződéstől maga lépett el, az általa előlegezett kétezer pengőforintokat az illető járásbeli szolgabíró rövid úton, végrehajtás által is, vegye vissza. Egyébiránt szükségesnek látom az illető járásbeli szolgabírák által, a megye kebelében fekvő városokat, és nagyobb, békét szerető, és az Alkotmányhoz hű helységeket felszólíttatni: mennyi számú lőfegyverek megvásárlására volnának hajlandók, s így a felül kiírt mennyiségen felül is, a nevezett puskaművesekkel és

kereskedőkkel magamat értekezésbe tévén, számukra, a szükséges fegyvereket kiszolgáltathatnám; ezek iránt azonban sietve kellene a tudósítást beküldeni, nehogy a fegyvereket előttünk mások elkapják.

Két zászlónak készíttetésével is megbízva lévén Gedeon őrnagy úr, kettes alatt előterjesztem a zászló készítő árjegyzékét; a megyétől függ a különböző árú és formájú zászlók között választani. A csákokra való, pakföngből készített ország címere, és vármegye jegy készítésére is szükség lévén, ez iránt is értekezésbe lévén magunkat a pesti mesteremberekkel; tizenkét darab magyar címet, és tizenkét darab megyei jegyet tizenhat váltó forintokért készítenének. Minthogy ilyenre nagyobb számmal lenne szükség, azt hiszem, célirányosabb lenne, olcsóság tekintetéből, az ide való mesterembereket megpróbálni, mustrát hozatva Pestről, azoknak formájára készíttetni.

Melyről teszem hivatalos tudósításmat, 1848. augusztus 24-én

Fáy Gusztáv másodalispán

[Hátirat] A nemzetország felfegyverkezés tárgyában való hivatalos jelentés. Olvastatott az 1848. év augusztus 24-én Rimaszombalban tartatott állandó bizottmányi ülésében. Végezés.

Miután Hinderlang, pesti puskaművestől megalkudott 200 db szuronyos lőfegyverért járó, s még kifizetendő összeg Miklovits Ferenc e tekintelbeni biztosnak jelentése folytán már utalványoztatott, e címen kért összeg jelenbeni utalványozásának szüksége elenyészett. Egyébiránt ezen előterjesztett jelentés egészben helyeseltetvén, a Gedeon őrnagy által Pesten vett 72 db fegyvernek összes ára, 1170 pengőforint, nemkülönben 2 zászlónak – egyet 100 pengő forinttal számítva – összes ára 200 pengőforint, összesen 1370 pengőforintok nemesi pénztárunkból jelentőnek ezennel számadás terhe alatt utalványoztatnak, egyszersmind – miután a haza jelen állapota a felfegyverkezést az eddiginél szükségesebbé teszi, jelentő 500 db lőfegyvernek megvásárlásával akként bízatik meg, hogy az erre megkívánható összeget előleges kölcsönképpen bármely megyei pénztárból – számadás terhe alatt – felveheti, e tekintetben, valamint a csákokra szükséges pakföng címerek megszerzése iránt teendő lépésekről jelentése, a számadásával együtt annak idejében bevértván.

Szolgabírói hivatalunk pedig oda utasítatik, miképp a járásaikban fekvő városokat és az alkotmányhoz hű, békét szerető helységeket ezen jelentéshez képest szólítsák fel, nemzetőreink számára mennyi számú lőfegyverek megvásárlására lennének hajlandók, s e tekintelbeni tudósításaikat jövő szeptember 4-én tartandó választmányi ülésre, – hogy a szükséges intézkedések annak idejében megtétethessenek –, felelet terhe alatt adják be; őrnagyaink pedig felhívának, miképp zászlóalji századosaik által a nemzetőröket szólítsák fel, hogy csákokat a rimaszombati megyeházánál letett

csákokból 2 váltócédula forinttal vehetnek, s ez okon az illető tiszteket, kik nemzetőreink számára csákokat venni kívánnának, ezeknek megvételére nézve utasítsák Markovits Pál megyei őrmesterhez.

Elvégre miután Schlosser Ernő által kiállítatni ígért 2000 darab fegyverhez, – hogy azok általa a kiszabott időre elkészüljenek –, többé semmi remény nincsen, s nevezett egyén a kikötött szerződéstől önként visszalépett, **Stymmel Soma** közügyész ezennel oda bízatik meg, hogy a szükséges adatokat másodalispántól átvéve, Schlosser Ernőn a megye által ezen fegyverekre nekie előlegezett 2000 pengőforintok mielőbbi behajtására nézve, minden szükséges lépéseket a lehető legrövidebb idő alatt, szigorú felelet terhe alatt tegyen meg; teendő lépéseinek sikeréről körülményes jelentése szeptember 4-ki választmányi ülésünkre már mindenestre bevértván.

Kelt, mint fent. Jegyzé s kiadta első aljegyző **Nagy Pál**.³²

Sthymmel Samu (Sámuel) tisztí közügyész 1848. szeptember 3-án már azt jelenti, hogy a pénz visszafizetése megtörtént.

Alább írt, a tisztelt Állandó Megyei Bizottmány-nak múlt hó 24-én tartatott gyűlése alkalmával történt azon megbízatása folytában, miszerint rozsnói lakos Schlosser Ernő úrtól; – az általa szerződésileg kötelezett 2000 darab fegyver kiállítására előlegezett kétezer ezüstforintok, a szerződés meg nem tartása miatt, követeltesenek vissza, hivatalosan jelentem: hogy érdekllett Schlosser Ernő úr, az előlegezett kétezer ezüstforintokat visszafizetvén, azokat a szükséges intézkedés tekintetéből, a kiadott irványok visszacsatolása mellett bemutatom, tévén hivatalos jelentésemet.

Költ Rimaszombalban, az 1848-ik év szeptember hava 3-án.

Sthymmel Samu tisztí közügyész³³

A fegyverek beszerzésével kapcsolatos események áttekintése után térjünk vissza június közepére, hogy a hadsereg szervezésével kapcsolatos egyéb történéseket is szemügyre vehessük. A lelkesedés, az önkéntesek jelentkezése folyamatos volt, erről olvasható néhány példa az alábbiakban. A Serki járásban, Jánosiban lakó **Török Andor** esküdt június 18-án ajánlotta fel szolgálatait a Hazának.

Tisztelt Választmány!

Hol a hazát vész környezi, hol a nemzet jólétén, sőt lételén dúló féreg rágódik, ott egyesek magán érdekei[nek], s kegyelmeinek nem múltia kell.

E vész környezte haza fia vagyok én is, minél fogva, ezen bősüztl armány, s kaján irigység által körülövezett édes haza védelmére sietve, annak oltalmában, s épségben tartásában – mint eróm engedi – részt vegyek.

Ezen tekintelből hagyom el közelebb viselt esküdti hivatalomat, s feledjék Önök gyengeségeimet, s lehető

hibáimat, mint emberi közös gyarlóság szüleményeit, s fogadják leköszönésemmel búcsúszavamat: Isten Önökkel, mindnyájukkal, igen tisztelt Polgártársak; Isten keze lebegjen kedves hazámon, s nemzetemen.

Jánosi, 18. június 1848.

Önöknek alázatos szolgálója, Török Andor³⁴

Hasonlóan tett **Abonyi Pál** írnok Rimaszombatban.

Tisztelt Választmány!

Sajnosan esik ugyan, hogy azon bizalomnak megfelelően, melyet ezelőtt nyolc hónapokkal a tisztelt Választmány igénytelen személyemre ruházni méltóztatott – csak ily kevés idő méretett; de hazánk állása, a kor igényeihez képest, oly helyzetek közt van, hogy méltán kívánhat hű fiaitól tetteles áldozatot. Ezen indok viitt engem is arra, hogy eddig futott pályámat, egy némileg bizonytalan[nal], s talán életkockázattal cseréljem fel; de, mint hű polgára kedves hazámnak, saját egyéniséget nem tekintve, kész vagyok a haza s polgártársaim jólétükért életemmel is áldozni. S most mindazok, kik eddig bizodalomukra méltattak, vegyék hálámat, s azon őszinte vallomásomat, hogy valamint eddig, úgy új pályámon is ernyedetlen szorgalommal fogok hivatásomnak megfelelni igyekezni.

Magamat továbbra is a tisztelt Választmány hathatós pártfogásába ajánlva, maradtam Rimaszombatban, június 18-án 1848-ik évben.

A tisztelt Választmánynak alázatos szolgálója, Abonyi Pál m. írnok³⁵

A korábbi végzésnek megfelelően, 1848. július 3-án tartott állandó bizottmányi ülésen született döntés a helyettesítésükről: ...Serki járásban végre Török Andor rendszertint esküdt helyére, ki hivatalából a haza védelmére lelkesült önkéntesek közé lett beállása miatt búcsúzott el, **Balajti László** közfelkiáltással megválasztott.

Abonyi Pál és **Pál György** írnokok helyébe **Szűz János** és **Stelkovits István** főjegyző ajánlatára, úgy **Pongo József** helyett úti biztosnak **Balajti Sándor** szinte közakarattal megválasztottak...³⁶

Egyúttal, másokkal együtt, altisztnek is ajánlották őket az önkéntes sereg ideiglenes haditanácsánál, ugyanis **Sütő János**, Borsod megye polgári toborzó biztosa 1848. június 22-én kelt levelében erre vonatkozóan kért javaslatot Szentmiklóssy Antaltól, Gömör vármegye első alispánjától:

Tisztelt Alispán Úr!

Az önkéntes nemzetőrségnél többnyire olyanok nevezetnek ki altisztnek, kik illető hatóságaik által, mint jó viseletűek, ajánlhatik. Én ezen kötelességet örömet teljesíteném, de mivel eléggé nem ösmerem, azt sem kívánám, hogy ezáltal netalán, megérdemelt előléptetése elmaradna – annál fogva kérem egy, Megyei Választmány által azokat, kiket reménylenek, hogy ezen kitüntetésben részesülhetnek, az illető Választ-

mány által ajánlani, és ezen ajánlást legjobb lesz egyenesen Kassára, az illető zászlóalj főnökhöz, Pestre az önkéntes sereg ideiglenes haditanácsához felküldeni. Jó lesz azonban ezen ajánlással óvatosan élni, nehogy sok ajánlatván, egy se neveztesse ki. Gömör megyéből **Kubinyi Adolf** már megyénk részéről is ajánlatott.³⁷

Költ Miskolcon, június 22-én 1848.

Sütő János, Borsod megyei polgári toborzó biztosa

[Hátirat] Olvastatott az 1848. év július hó 3-ik, s következő napján Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésen. Végezés. Jó és becsületes magaviselet által magukat megkülönböztetett **Fáy Tamás, Csák István** Pesten az önkéntes sereg ideiglenes haditanácsánál, **Török Andor, Madarász József, Szontagh Miksa, Abonyi Pál, Kálmán Károly, Soós István, Broncs Ferdinánd, Klebovits József, Bódy Zsigmond, Lovas János, Marton Dénes, Liptay Dénes, Palugyai Lajos** Kassán, az illető zászlóalj főnökénél ajánlatni fognak. Km.f. Jegyzé főjegyző **Győry Dániel** 1510.³⁸

A fentiek példáját többen követték. **Szörtsei Antal** putnoki alszolgabíró Pelsőcön, az állandó bizottmányi ülésen határozta el, hogy beáll az önkéntes seregbe. Folyamodását elfogadták és döntöttek a helyettesítéséről.

Tisztelt Választmány!

Nagy hálával érzem magamat lekötelezettnek a megyének, azon, irántam eddig tanúsított kegyességéért, mely szerint engemet, – kinek e megyében senki rokonom, mert atyám székegy, s én itt első ivadék vagyok, s eszerint pártolásra számot nem is tarthattam –, mégis, díszes hivatalommal több éveken át, szerencsétlenül méltóztatott.

Mint vittem eddig hivatalomat, itéljen afelett a közvélemény, részemről engemet megnyugt az ön tudat, miként – annak becsületesen és lelkiismeretesen megfelelni igyekeztem. Vakmerő volnék én, ha csekély érdemeim mellett, kegyeletüket tovább bitorolni kívánám; de egy szentebb kötelesség is hí fel engemet, ki magamban erőt és tehetséget érzek, midőn édes hazánk veszedelemben forog, s kipótolhatja az én helyemet itt oly egyén, ki harcra nem termelt; de én nékem, édes hazámért fegyvert ragadni, s így polgári kötelességemnek ezen adóját is leróni, erős és határozott akaratom. Miért is, midőn hivatalomtól felmentésemért esedeznék, hódolt tisztelettel maradtam Pelsőcön, július 3-án 1848.

A tisztelt Választmány alázatos szolgálója, Szörtsey Antal³⁹

Júniusban és júliusban az alföldi városok és megyék gyengén kiképzett és felszerelt nemzetőrsége nem tudott megfelelően fellépni az egyre erősödő szerb felkeléssel szemben. Megindult a nemzetőrség átszervezése és a honvédszászlóaljak megalakítása, de ehhez időre volt szükség.

Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848. július 26-ikán Pesten adta ki Gömör megyére is vonatkozó utasítását.

Hont, Nógrád és Gömör megyékhez.

Mind a kettő hiba: a túlságos lelkesedés, és a nem-lelkesedés; mert más a hadi cél és más a polgári cél feltétele; e kettő egybesítése és ügyes felhasználása az a tudomány, melyet még nem tudunk, és melyet tanulnunk kell.

Mikor én Hont megye nemzetőrseregének kiindítását elrendeltem, sokkal kisebb számot vártam, és íme, nagy számmal jöttek a lelkes hazafiak; igen, de hazulról csak bizonyos időre voltak lekötelve, mit én el nem fogadhattam, mert ha semmi műtétel végét sem lehet előre bizton megmondani, még annál kevesebbé a had menetét.

Azért a második tartalékseregből, a 3-ikba tettem át Hont megyét, nem sokára a haza védelmére újonnan megjelenendőt.

Nógrád, Gömör és Hont megyéket pedig ezennel oda ulasítom, hogy nem minden őrseregeiket indítsák útnak; Nógrádból 2200, Gömörből 1200, és Hontból 1200, jól felfegyverzett, vadászpuskákkal és kaszákkal ellátott, gyakorlott, erős, egészséges ember elég lesz; ha ezeket összeállították, küldjék ide a jelentést, hogy én majd a szükséges intézkedéseket a szállítás és élelmezés végett megtehessem.

Pest, július 26-án 1848.

Hadügyminiszter

Mészáros Lázár.⁴⁰

A következő napokban a főszolgabírók körlevélben tájékoztatták a megye lakosságát a legújabb fejleményekről. **Széplaky Lajos** főszolgabíró 1848. július 28-án Rimaszombathból írta.

Körlevél

Felsőbb rendelet folytán, megyénkben a haza védelmére 1200 fegyveres embernek mielőbbi kiállítása hagyatván meg, Első Alispán úrtól érkezett sietős levél következtében, az ezen fegyveres erő sürgető kiállítása iránti célszerű módok tanácskozás alá vétele – folyó év augusztus 1-ső napjára Rimaszombathba tüzetelt ki. ...

Július 28-án 1848. Főszolgabíró, Széplaky Lajos.⁴¹

Másnap, Kuntapolcáról kelt **Szontagh Gyula** főszolgabíró körlevele

Futólevél

Hadügyi miniszter, Mészáros Lázárnak e megyéhez sürgőnyileg érkezett rendelet folytán nyilvánvaló lévén az, miképp a megháborított haza védelmére megyénkbeli nemzetőreink közül is bizonyos meghatározott szám, jól felfegyverkezve leendő kiindítandó; minél fogva a kellő intézkedéseknek eleve leendő erélyes megtétele, minél számosbb igaz honfiak

tanácskozmányát igényelvén, ezért a szükséghez képest az e tárgy feletti tanácskozmányra, a legközelebb Rimaszombathban leendő állandó választmány első összeülése tisztelt Első Alispán úrnak e pillanatban vett hivatalos levele szerint kitűzetett, köröztetik.

Kelt Taplocán, július 29-én 1848.

Szontagh Gyula főszolgabíró⁴²

1848. augusztus 1-jén, valamint a következő napokban, Rimaszombathban **Szentmiklóssy Antal** első alispán elnöklete alatt tartottak választmányi ülést. Először Mészáros Lázár rendeletével kapcsolatban intézkedtek.

Azon hadügyminiszter folyó esztendő július 25-ről 692. sz. a. hivatalosan tudatván a nemzetőrségnek kiindítására szolgáló rendeletét, miszerint a megyei és más hivatalnokok, posta, só, uradalmi tisztek, lelkészek, orvosok ne késztessenek mind az elmenetelre, egyszersmind ezzel kapcsolatban arról is értesít, hogy rendelete vételével ne minden nemzetőreink, hanem 1200 jól felfegyverzett, vadászpuskákkal és kaszákkal ellátott gyakorlott, erős és egészséges emberek állítassanak össze, ha ezek össze fognak állíttatni, akkor a jelentést, hogy a szükséges intézkedésre szállítás és élelmezés iránt megtéthessenek, küldjük fel.

*A haza védelmére férfias elszánással lelkesült polgárok e felhívás következtében nagy számmal iraták be magukat önkéntesekül élni, és ha kell halni függetlenségünk és szabadságunk megtartásáért, egyszersmind a nemzetőrség parancsnokai által felhívandók lesznek ezen aláírási ívek másolatainak közlésével minden nemzetőrségi századot, hogy a megszabott 1200 szám önkéntesen mihamarább kiállíttassék. Mennyiben először a kiállítás eszközlése, az elindulandó nemzetőrök felszerelése és begyakoroltatása haladéktalanul szükséges, erre nézve Fáy Gusztáv, **Darvas Pál**, 2 őrnagy s **Lakatos Miklós** választmányilag vélemény készítés végett kiküldetnek, valamint másrésztől **Szathmári Pál**, **Bodon Antal** és Nagy Pál jegyző, hogy az elmenetel által szükségbe jövő hivatalkoknak időközi betöltéséről, a nemzetőrök napidíjaikról és a hátramaradható özvegy és árvákról gondoskodásról véleményt készítsenek, szinte megbízattak.⁴³*

Az egyik bizottmány még aznap elkészítette jelentését.

Alább írt, az elmenendő nemzetőrök napidíjaiknak miképp leendő pótlása; ezek elmaradott özvegyeik[ről] s árváikról miképp leendő gondoskodás; azon megyei tisztviselőknél, kik az önkéntes nemzetőrök közé sorozták magukat, miképp leendő helyettesítése; s minden, e tárggyal szoros összefüggésben lévő dolgok iránt egy javaslatnak készítésével megbízott biztosság jegyzője hivatalosan jelentem, miképp a fentebb előadott pontokra nézve véleménye e következendőkben összpontosul.

1-ször. A nemzetőrök napidíjaik pótlása iránt a biztosság véleménye az, hogy ez 7 krajcárról 12-re, s így

a megye által 5 krajcárral pótolva akként emeltessek fel, hogy ezen fizetést az elmenetel előtt is, a nagyobb összevonulási gyakorlati idő alatt is rendszeresen húzzák, - ennek eszközöltetése tekintetéből pedig, miután az újonnan összeírás és kivétel huzamosabb időt igényelne, a biztosság oda vélekedik, hogy a nemzetőrök napidíjaik fedezésére szükséges összeg először felszólítás útján szedessék, - ha pedig az célhoz nem vezetne, akkor a szükséges pénzösszeg kölcsönképpen úgy vétessék fel, hogy az a kölcsönadónak a jövő novemberi kivétel útján a házipénztárba befizetendő összegből fizetessen vissza.

2-szor. A nemzetőrség útnak indulását illetőleg, a fuvarozás terhét a megye a Duna vagy Tisza gőzhajózási állomásig, vagy ha ez másfelé lenne indítandó, addig, míg a nemzetőrök minisztérium által elvitetnek, a megye egészben viselje.

3-szor. A netalán elesendő nemzetőrök özvegyeik[ről], vagy árváikról gondoskodást a megye vállalja magára olyképpen, hogy ezeket a körülményekhez képest gyámolítani erkölcsi kötelességének ismerendi, - mely ezen határozat az illetőknek buzdítása, s biztósításukra, az őrmesterek közé minél nagyobb számmal leendő beállása végett, megveszerte közre hirdettessek.

4-szer. Az önkéntes nemzetőrök közé beállott hivatalnokok helyei a katonai gyakorlásoknak minél jobb sikerrel eszközölése céljából, azonnal, rögtön, akként töltsenek be, hogy a helyettesített hivatalnokok az elmentek rendes fizetéseiket ezeknek visszatéréséig húzzák, mely határozat azon reményben, hogy ez az egyházak által is méltányosnak, s igazságosnak elismertetni fog, ezennel a lelkesíti s tanítói hivatalnokokra is kiterjesztendő.

5. Elvégre, azon nem remélt esetben, hogyha a szükséges 1200 nemzetőrök száma az önkéntesekből ki nem telnék, akkoron a még hiányzó szám a századokból töltsék be, azon megjegyzéssel azonban, hogy olyanok, kiknek rendkívüli házi körülményeik elmenetelüket meg nem engednék, azok kihagyattassanak, vagy pedig, ha ez nem történhetne, s az elmenetelre ezek is kényszerítetnének, lehető gazdaságukról illető helység gondoskodni köteles legyen.

Kelt Rimaszombaiában, augusztus 1-én 1848.

Biztossági jegyző, ifj. **Török Bálint**⁴⁴

A jelentés összefoglalása és az intézkedések a megye jegyzőkönyvében találhatók.

Török Bálint, mint a nemzetőrök napidíjainak meghatározása, önkéntes tisztviselők betöltése, s ezzel összefüggésben levő kérdések megoldására kinevezett biztosság véleménye következőkben összpontosul.

1.) Napidíj 5 krajcárral feljebb emeltessek, s nagyobb összevonulási gyakorlati idő alatt egész 12 krajcár napidíj húzzatik; a fizetés könnyebb eszközöltetése tekintetéből először felszólítás útján, ha ez nem lehetne,

kölcsönképpen felvenni úgy, hogy azt a jövő novemberi kivétel útján házipénztárba befizetendő összegből az illetőknek visszaadottnak.

2.) Az elindulandó nemzetőrséget a Duna vagy Tisza gőzhajózási állomásig, vagy ha másfelé indítatnának, mindaddig, míg a minisztérium által elvitetnek, a megye egészben viselendi.

3.) A netalán elesendő nemzetőrök özvegyeik[ről] s árváikról gondoskodást, s körülményekhez gyámolítást erkölcsi kötelességének ismerendi, mely a nagyobb buzdítás végett megveszerte köröztetni rendeltetik.

4.) Az önkéntes nemzetőrök közé beállott hivatalnokok helyei rögtön, a katonai gyakorlás végett betöltsenek, úgy mindazonáltal, hogy a helyettesített hivatalnokok fizetésüket az elment hivatalnokok visszatéréséig húzzák, mely határozat az egyház által is méltányoltatván, ezekre is kiterjesztendő.

5.) Végére, ha szükséges 1200 nemzetőrök száma az önkéntesekből ki nem telnék, hiányzó szám a századokból töltsék be úgy, hogy olyanok, kiknek rendkívüli házi körülményeik elmenetelüket meg nem engednék, azok hagyattassanak itthon, vagy ha ez nem történhetné, lehető gazdaságukról illető helység gondoskodni köteles legyen.

[Végzés] Jelen biztosi vélemény azon módosítással, hogy az 1-ső pontban nevezett napidíjakra szükséges pénzösszeg házipénztárunkból lévén ugyan fizetendő, miután az üres, másodalispánunk bármely pénztárra adandó utalvány kibocsátására felhatalmaztatván, a kölcsön fejébe a házipénztár részére vétessék fel, s kulcs készítésék, miszerint a fizetésben az elmenendőkön kívül aránylag ki-ki részesüljön, s az azoktól beszédettessek, úgy a 4-ik pontban az elmenendő tisztviselők fizetésüket itt nem létük ideje alatt is húzzák, és az új hivatalnokok tiszteletből hivataloskodjanak, valamint az 5-ik pontban az elmenendő nemzetőrök közül csak a bénák vagy betegek vétethessenek ki, s az elmenendők családjaikról s gazdaságaikról az illető helységek állandó választmányunk felügyelése alatt gondoskodjanak, mindenkiben helyben- és jóváhagyatik.⁴⁵

Másnap a nemzetőrség felfegyverzésével megbízott biztostmány is beadta jelentését.

Alól írott, mint a megyei nemzetőrség két zászlóalja felosztása, úgy e megyéből táborba menendő nemzetőrség mikénti kirendelése s felfegyverzése iránti vélemény adás végett kinevezett választmány jegyzője, hivatalos tisztelettel jelentem, miszerint a megyének 10681 nemzetőrei, e választmány által két zászlóaljra akként osztattak fel, hogy: Chisnyó, Jolsva, Róce, Murány, Sumjác, Vasgyár, Pohorella, Polonka, Dobsina, Bellér, Csetnek, Nagyszlabos, Berzéle, Gice, Ratkó, Kövi, Tiszolc, Rozsnyó s pelsőci, összesen 5398 egyénből álló századok, **Gedeon Miklós** őrnagy parancsnoksága alatt álljanak; - Ragály, Zádorfala, Sajógömör, Tornalja, Put-

nok, Hamva, Rimaszécs, Hangony, Zabar, Várgede, Jánosi, Radnót, Uzapanyit, Felsővály, Rimaszombat, Osgyán, Pongyelok, Alsószkálnok, Varbóc, Rimabrézó, Kokova és klenóci, összesen 5286 egyénből álló századok pedig gróf **Almási Albert** őrnagy parancsnokságához tartozzanak.

Mi a táborba szállítandó 1200 nemzetőrnek mikénti kirendelését illeti, e választmány, bizván e megye nemzetőrei lelkesedésében, úgy e számnak mentül dicsőségesebben kiállítását tűzvéni ki irányul, oda vélekedik, hogy amennyire lehet, e csapat önkéntesekből állíttassék ki, s e célból az ide visszacsatolt felhívást minden század kapitányának kiadatni véleményezi, hogy azok századjaikat lelkesítvén, önkénteseket gyűjtsenek, s azok névsorát illető őrnagyjaiknak, folyó hó 7-éig beküldeni ne késsenek; mely napon e választmány Tornalján összeülvén, az önkéntesekből netalán ki nem telhető számnak mikénti kirendelése, s az egész csapatnak hol s mikori összehúzódása iránt ekkor intézkedend. Mennyiben pedig az 1847-ik évi 3. törvénycikk, nemzetőrök közé kvalifikációval nem bíró, de becsületes egyének felvételét megengedi, a netalán ajánlkozandó, ily nemű önkéntesek, szinte be lennének sorozandók.

A megyebeli két zászlóaljhoz megkívántató két zászló kiállításával, Pestre utazandó gróf Almási Albert lenne megbízandó, az árát megtéríti a pénztár.

A felfegyverzést illetőleg: mentül jobb, s alkalmazható fegyverekre lévén szükség, az egész megyében, a fegyverek mindenki által, az illető szolgabírói hivatalnak átadandók, kik azt nyugtatók mellett átvenni, s az átvettek száma s minőségéről, másodalispánt rögtön értesíteni kötelesek legyenek; a netalán fegyvereiket kiadni nem akarók ellen karhatalmat használhatván. Az elmenendő csapatból 800-nak puská, oldalaikon kard, fokos vagy balta; 400-nak, mennyire eszközölhető lenne, lándzsa vagy pedig vasvilla és kasza osztatnék ki; – mennyiben pedig e megye felső vidékén lévő gyárakban, ily nemű lándzsák eddig is készítették, Gedeon őrnagy úr azok megkészítetését legsikeresebben eszközölhelvén.

Mennyiben pedig az összehúzóandó csapatnak az előleges gyakorlatokra nagyobb számú puskaporra lenne szüksége, a minisztérium 3 mázsa puskapornak mielőbbi kiadása iránt lenne felkérendő. Gedeon őrnagy a szükséges elkészítetését magára vállalván, a megyei kereskedőknél lévő minden puskapornak, s a golyókra szükséges ónnak, nem különben az általa célszerűnek ajánlott vas puskavesszők kiállítására, s ahhoz szükséges drótneműek megvételére lenne felhatalmazandó; a szükséges pénzüsszetre másodalispánunk által nekie utalvány adatván.

A táborba menendők részére szükséges sebészi eszközök megszerzésére **Marikovszky** főorvos bizassék meg, a szükséges pénzüsszetre neki utalvány adandó lévén.

Megebeli hölgyeink, a netaláni megsebesültek használatára szükséges vászon darabok[nak] s tépéseknek, Marikovszky főorvoshoz leendő küldésére felszólítandók.

A táborba okvetlenül szükséges suszterok iránt, minden kirendelendő század gondoskodjék, hogy legalábbis számuk összesen 10 legyen.

Tábori puskaművesnek rimaszombati **Herman**⁴⁶ ajánlkozván, neki strázsamesteri, legényének tizedesi napidíj lenne határozandó, s ha vissza térend, megye által valamennyire megjutalmazandó lenne.

Kelt Rimaszombatban, augusztus 2. 1848.

Biztosság jegyzője, Lakatos Miklós⁴⁷

E jelentésről, a meghozott intézkedésekről a megye választmányi ülése jegyzőkönyvéből értesülünk.

Lakatos Miklós, mint a nemzetőrség felfegyverzése s zászlóaljakra leendő felosztása iránt véleményadás végett kiküldött bizottmány jegyzője jelenti, miszerint az őrség két zászlóaljra osztatott, a felfegyverzésre nézve 800-at puskával, karddal s illetőleg balta fokossal, 400 pedig lándzsákkal véleményez é választmány felfegyverezendőnek, lándzsa készítés Gedeon őrnagyra bízatik. Nemzetőri két zászló Pestre menendő gróf Almási Albert őrnagy által lesz meghozandó, ára nekie megtérítelvén. Az egész csapat kiállítására önkéntesekből véleményeztetett, az őrnagyok erről folyó hó 7-én jelentést tesznek Tornalján, hol a választmány összeülend, a kirendelés, úgy az összehúzóadás iránt intézkedhetend. Önkénteseknek az 1847. évi 3. törvénycikk értelmében nem nemzetőrök is besorozhatók. Patronok elkészítését Gedeon magára vállalja, evégre a megyében levő puskaport vegye meg, úgyszinte a golyóhoz szükséges ónt, nemkülönbén vas puskavesszőhöz szükséges drótneműeket. A szükséges pénzüsszetre másodalispán Fáy Gusztáv adjon utalványt. 3 mázsa puskapor kéretik a minisztériumtól előleges próbákra. Sebészi eszközöket Marikovszky szereze meg, pénzt – utalvány mellett – a házipénztárból kap. Suszterokról századosok gondoskodjanak, legalább 10 legyen. Puskaművesnek Herman ajánlkozott, strázsamesteri legénye káplári fizetést kapjon. Egyenruha: vászon kelti és nadrág, fekete könnyű csákó, utóbbi 800-at Dapsy Vilmos szerezen. 200 patrontást, 600 kulacsot szinte ő állítson ki, felszámítás után az illető pénzüsszeg neki adandó. Végre melyik őrnagy legyen vezető parancsnok? A választmány véleménye: kinek zászlóaljából több leend az önkéntes.

[Végzés]

Jelen biztosi vélemény mindenekben helybenhagyatván, azzal pótoltatik, hogy 300 darab zubbonynak kiállításáról Dapsy Vilmos gondoskodjék, egyébiránt másodalispáni hivatalunk a működő biztosság, vagy az őrnagyok által szükségelt pénzüsszetteknek utalványozhatására meghatalmaztatik.⁴⁸

Ahogy azt a választmányi ülés kezdetén említették: „A haza védelmére férfias elszánással lelkesült polgárok e felhívás következtében nagy számmal iraták be magukat önkéntesekül élni, és ha kell halni függetlenségünk és szabadságunk megtartásáért...”, ennek szellemében a megye több tisztviselője, köztük az első számú vezetők is az önkéntesek közé álltak.

A hazát minden oldalról fenyegető vész elhárítása, s ellenségeink legyőzése végett, megyénk nemzetőrei közül is 1200-an hadügyminiszter által fegyverre szólítottak, s miután ezen 1200 szám kiállításához önként ajánlkozások útján fogtunk, több lelkes tisztviselőnk, haza iránti tiszta érzellemmel magukat önkéntesekül felajánlották, az eképpen megüresült hivatalnoki helyek ideiglenes betöltése szükséges.

[Végzés] Hazánk védelmére határozott készséggel ajánlkozó tisztviselőink férfias lelkesedését örömmel tapasztalván, addig, míg a haza megmentésének küzdelemteljes helyéről visszavitetnének, ideiglenesen Szentmiklóssy Antal első alispán helyébe első alispánnak közbizodalommal **Abaffy János**, Fáy Gusztáv helyébe másodalispánnak **Marton János**, főjegyzőnek Győry Dániel helyébe **Marko József**, főcímmel első aljegyző helyébe **Fabricius István**, másodaljegyző helyére **Vladár Antal**, egyszersmind árvaszéki, harmadik aljegyző helyébe **Jánosdeák András**, egyszersmind csőd- és számvevőszéki jegyzőknek, főügyésznek id. **Csák Pál**, **Huszt János** alügyész helyébe **Huszt József**, hadi főpénztárnoknak **Lakatos László**, házi főpénztárnoknak **Hanvay Károly**, Kishonti főszolgabírónak **Szontag István**, **Lubik József** helyébe alszolgabírónak **Czeglédy Sámuel**, esküdtnék **Hudoba Károly** helyére **Malatinszki István**, Serki járási főszolgabírónak **Kubinyi Gedeon**, Putnoki járási főszolgabírónak **Mumhart János**, alszolgabírónak **Soldos Gedeon**, esküdtekül **Dancs Lajos** és **Rác Sámuel**, Ratkai járásban **Istók Imre** helyére szolgabírónak **Ján Márton**, esküdtnék **Dóka Mihály**, Felső járásba alszolgabírákúl **Ötvös József**, **Szontag Imre** és **Istók Sámuel**, esküdtekül **Marton János** és **Balásfi Ferenc**, **Maléter Ede** helyett al-adószedőnek **Maléter István**; gondbiztosoknak **Markus András**, **Czékus Márton** és **Walten József**, várnagynak **Marikovszki Gábor**, hajdúk hadnagyának **Miklovics László** ideiglenesen megválasztottak, s többen, kik jelen voltak feleskettettek, mely is járásszerte közhírré teendő lévén, az újdön választott ideiglenes tisztviselők, hogy illető hivatalos irományukat hivatalbeli elődeiktől jegyzék mellett vegyék át, elutasítottak^{49, 50}

A választmányi ülés fontosabb határozatairól a szokott módon, körlevélben tájékoztatták a megye településeit.

1848-ik év augusztus hó 1-én Rimaszombatban tartott bizottmányi ülésben, az 1200 önkéntesek között

ment megyei tisztviselők helyébe, következők választottak: Szentmiklóssy első alispán helyébe Abaffy János, másodalispán Fáy Gusztáv helyébe id. Mártony János, főjegyzőnek **Ratkó József**, első aljegyző helyébe Fabricius István főcímmel, 2-ik aljegyző helyébe Vladár Antal, 3-ik aljegyző helyébe Jánosdeák András, főügyésznek id. Csák Pál, alügyésznek **Csák József**, hadi főpénztárnok Lakatos László, házi főpénztárnok Hanvay Károly, Kishonti főszolgabíró Szontag István, alszolgabíró Lubik helyébe Czeglédy Sámuel, esküdtnék Malatinszki István, Serki járási főbírónak Kubinyi Gedeon, Putnoki járási főbírónak Mumhart János, alszolgabírónak Zsoldos Gedeon, esküdtnék Dancs Lajos, Raisz Sámuel, Ratkai járásban Istók Imre helyébe szolgabírónak Ján Márton, esküdtnék Dalen Mihály, Felső járásba alszolgabírónak Eötvös József, Szontag Imre, Glósz Sámuel, esküdtnék ifj. Márton János, Balásfi Ferenc, Maléter Ede adószedő helyébe Maléter István; csendbiztosoknak Markus András, Czékus János, Nolten József, várnagynak Marikovszki Gábor ideiglenesen megválasztottak, hajdú[k] hadnagyának Miklovics László, s többen, kik jelen voltak feleskettettek.

618. szám alatt belügyminiszter, Szemere Bertalan által felszólítottatik a megye, hogy minden, kebelében található⁵¹ hadifegyver összeíratassék és összegyűjtessék a haza védelmére; – azért az illetők ezennel előre is kéretlennek, hogy azokat akár ajándékba, akár kölcsön fejében, a járásbeli szolgabíráknak minél hamarabb átadni szíveskedjenek.

Jövő állandó bizottmányi ülésnek határnapja folyó év és hó 8-án Rimaszombatba tűzetett ki.⁵²

A Közlöny című hivatalos lapban 1848. augusztus 4-én kelt tudósítás jelent meg, amelyből röviden értesülhetek az olvasók a Gömör megyei eseményekről.

Gömörből, augusztus 4-én. A hadügyminiszter rendelete, miszerint 1200 válogatott nemzetőr gyors felszerelése s kiállítása kívántatik, folyó évi augusztus 1-ső napján tartott bizottmányi ülésben tárgyalattott. A tisztikar egész lelkesedéssel karolván fel a felhívást, Szentmiklóssy Antal első alispán, tíz gyermek apja, két serdülő fiával, a felügyelése alá tartozó balogi század nagyobb részével, úgy a másodalispán, egész jegyzői hivatal, fő- és egy alügyész, két főpénztárnok, több fő- és alszolgabírák s esküdtek magukat nagy részben a haza védelmére önkéntesekül besoroztatták. Reményleni lehet, hogy a kívánt 1200 nemzetőr, miután rövid idő alatt 400-an felül iraták be magukat, s a fellelkesülés magyar ajkú polgártársainknál általános volt, önkéntesekből jog kiállittatni.

Almássy és Gedeon őrnagyokká lett kineveztetésük örömmel fogadtattak. Az önkéntes tisztviselők helyébe, mindnyájan mások választottak, kik életidejükre nézve már a nemzetőrséghez nem tartoznak. Tisztviselők részéről, sokan a honmaradók közül túlságosnak

találják e lelkesedést, szintén oly hazafiúi kötelességnek tartván, az erélyes tisztviselők egy részének honmaradását, különösen a mostani időkben, midőn az újoncok kiállítására s egy legközelebb Zombor vidékéről érkezett, s illír kokárdával ellátott, s fogházunkban tartóztatott katonaegyén gyanús ügye forog szőnyegen. Végül kötelesnek tartom egész őszinteséggel kijelenteni, hogy a Március 15-iki lapban, több napokkal ezelőtt megjelent azon cikk, melyben rimaszombati katolikus polgártársaink vallásos izgatással gyanúsítva gúnyoltnak, alaptalan, és alacsony hazugságok által elferdített, rossz szándékú koholmány.⁵³

A hivatkozott cikk, helyesebben egy aláírás nélküli, Rimaszombatról 1848. július 18-én írt levél, a Március Tizenötödike című lapban jelent meg.

Rimaszombat július 18.
Szerkesztő!

Helyben ma tartatik a katolikus plébánosnál az országos, papi javakat elvenni akarók teljes kiirtásuk[ra,] elrémítésük[re,] lepocskolásukra irányzott conferentialis aláírási concilium, melyhez képest a Tridentinum csak Kis Miska volt; a hol is elhatározzák, hogy mind, ki a papi jószágok elvételéről vagy számadottatásáról csak szólni is mer, szörnyűen megmassaciroztatik. Pipaszó mellett talán, de még is rettenetes készülétek tételnek. Aláírási ív nyitlatva, mellyel az országgyűlést és minisztériumot rémítendik el; továbbá fenyegetőznek pap uram bátyámék, hogy ennek következtése legborzasztóbb vallási háború lesz, s én igen hiszem, mert már e célra több nemű fegyverek vásároltatnak, nevezetesen 70,000 darab - varrótű - szűrő, 20,000 ár vágó fegyvereknek, lyukas lakat kulcsok reparáltatnak pisztoly és karabínet, zárkultsok, puskák és ágyúknak, de a dióhajról, mogyoróhajról sincs feledkezés; mint az ő drágalátos „far niente”-jek borzasztó védelmére. Latus országból segelem kéretik. Jaj neked szegény hazám, háromszoros jaj neked, a Gömöri ezen 200 állat majd bebánik neked; csak hamar, de mi hamar, egynéhány egérfogókat az ilyen egerekre.⁵⁴

Az információ **Szemere Bertalan** belügyminiszterhez is eljutott. Ő ezzel kapcsolatban 1848. július 31-én írt levelet Szentmiklóssy Antal alispánhoz, aki azt - nem tudjuk miért - jelentős késéssel, csak augusztus 11-én kapta meg.

668/B. eln.
Gömör vármegye Első Alispánjának.

Értésemre esett, miként a megyében, hol előbb a különböző hitfelekezettűek békében éltek, a római katolikus papság az elégtelenség és a vallásbeli türelmetlenség magvait szórja, s erre egy, az országgyűléshez beadandó kérelmet használ alkalmul; azon ürügy alatt gyűjtven az aláírókat, hogy a római katolikus

vallás sem a minisztériumban, sem országgyűlésen nem bír elegendő képviselőkkel, s az van célzatban, hogy a papok jövedelmei elvétessenek, s az egyházi vagyonok a protestánsok közt felosztassanak. Kívánatos volna tehát, ha ismét a római katolikus vallásnak kedvezett régi rendszer lépne életbe.

Miután a békére soha nagyobb szükség nem volt, mint éppen most, midőn a haza földjébe átültetett közszabadság alig verhetett még gyökeret; az izgatások pedig forrongásba hozzák, és kitörésekre csábítják az indulatokat.

Miután továbbá, a vallás leple alatti izgatás minden egyébnél veszedelmesebb, mert az emberi természet legfelsőbb érdekét, a lelkiismeret szabadságát veszti eszközül.

Annálfogva, hogy az említett lépések ártalmas hatását elfojtani, s a felhevült elméket minél előbb lecsillapítani lehessen, ezennel utasítom Önt, és meghagyom, hogy a kérdéses izgatást éber figyelemmel kísérje. Igyekezze oda hatni, hogy a nép aggódó része, vallásos ügyének valódi mibenlétéről felvilágosíttassék. Intse azokat, kik a kérelmi jog határait nem ismerik, vagy azokon szándékosan túllépnek, s tárja fel előttük a lehetséges következtéseket.

A történetek fogják megmutatni, hogy Ön, tegyen-e, és minő mértékben, rögtönös intézkedést? Azonban a tapasztaltakról adandó jelentését, minden esetre elvárom.

Költ Budapesten, július 31-én 1848.
Belügyminiszter, Szemere Bertalan⁵⁵

Az esetet augusztus hó 8-án kezdődött állandó bizottmányi ülés is tárgyalta.

Somoskeőy Antal rimaszombati, római vallású lelkész, **Lenner Ferdinánd**, **Lubik Ferenc**, **Kollinásy Antal**, **Klebovics József**, **Kesztner Ferenc**, **Bronts János** és **Vicián József** fájdalmas érzéssel kinyilatkoztatják, miképp a Március 15-ik nevű lap 110. számában megjelent azon gúnyos cikk, mint ha folyamodók a papi jószágok elvétele ellen valamely vétkes tanácskozmányt tartottak, s ez eszme barátai ellen véres gondolatokat és kifejezéseket használtak volna, merő rágalom; mert bár tartottak is folyamodó római katolikusok alesperesi kerületi gyűlést, melyben több világiak is jelen valának, annak csak két érdekes tárgya vala: egyik tudniillik az oktatási miniszter rendelete a plébánia és iskola jövedelmei összeírása, másik a katolikus egyház beszerkezete iránt, de a papi javak el vagy nem vételéről szó sem tétel. Miután tehát e kérdéses cikk nem egyéb ellenséges, gúnyos bujtogatásnál, mely a helybeli különböző vallásúak közti kedélyeket máris felingerlette, és könnyen ártatlanul a legkomolyabb következményeket szülhetne, folyamodók, kik minden vallású polgártársaik iránt szeretettel viseltetnek, öngazolásukat fenntartva, maga útján az elégtételt a megye közönsége előtt is nyilvánítani szük-

ségesnek vélték.[Végzés] Sokkal inkább meg vagyunk nyilatkozók hazafiúi jellemükről s testvéri érzelmeikről győződve, mintsem róluk cikkekbeni gúnyosan és botrányosan idézett tény, csak fel is tehettünk. Benyújtott nyilatkozatuk tehát erkölcsi öngazolásuk gyanánt fogadtatván, egyébiránt netalán veendő törvényes elégtétel végett, mely ezután úgysem eszközölhető, a sajtóvétségi törvények pártolása alá utasíttatnak.⁵⁶

Időközben komoly változások következtek be a környező országokban, amelyeknek katonai következményei voltak. Felmerült a lehetősége, hogy esetleg az ország északi részét is támadás érheti, tehát veszélyes lenne, ha az ottani megyékből – az addigi elképzeléseknek és utasításoknak megfelelően – a déli országrészbe irányítanák a nemzetőrséget. Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. augusztus 3-án írt levelében, az igen fontos teendőkre való tekintettel azt kérte Szentiványi Károly főispántól, királyi biztostól, hogy sietve utazzon vissza a fővárosból Szepes, Liptó és Gömör megyébe.

Szentiványi Károly, főispán és királyi biztos úrnak.

Vannak okaim hinni, hogy Galiciában, Lengyelországban mozgalmak történnek, mik részint már származásukban veszélyesek, részint veszélyesekké válhatnak. Azon hiedelemben élek, hogy ravasz politikájával az orosz a lengyelek egy részét megnyerheti. A szláv névben sok mellékfaj örömet elmerül, a szláv név dicsőségének sok feláldozza a szabadságot.

Nyomában vagyok, hogy a Lengyelöldön 20 000 embert akarnak összegyűjteni s azzal a magyarságnak segedelmére jönni. De a körülmények olyanok, hogy azon seregre nézve félnünk kell, miszerint megmentés ürügye alatt meghódítani akarna.

Mennél kevesb katonaság van a felvidéken, a szellemi örökös annál kívánatosb. A látszó nyugalom ne csaljon meg. Megelőzni könnyebb, mint megtorolni.

Idézárook egy levélből kivonatol, mi szinte arra mutat, hogy ott vannak belső, de még alaktalan forradalmak.

Arra hívom fel tehát, hogy

1. Sietve utaznék el Szepes, Liptó, Gömör megyébe.

2. Tegye magát az illető megyék fő- és alispánjaival érintkezésbe.

3. Szerezzen magának biztos híveket több helyeken, kik figyelemmel kísérjenek minden mozgalmakat. A levelezéseket a postán figyelemmel tartassa, kik és milyen sűrűen váltogatnak leveleket. Ha igen alaposan gyanakodnék, a külföldre szóló leveleket fenntartóztathatja és nekem jelentést teend. Azoknak, kik örködni, jelentést tenni fognak, jutalmat rendelhet, ha szükséges és amennyiben tisztók fáradtsággal s netalán utazással jár. Az illető városok, nagyobb községek előjáróival e részben személyesen kellene értekeznie s tudósítást kívánni tőlök.

4. Egyháziak, kik a hazának, királynak, nemzetnek és a szabadságnak hívei, igen jeles szolgálatokat tehetnek e részben, kik az illető község tagjait s ezeknek életmódját folytonos figyelemmel kísérhetik.

5. Ha a népben balhiedelem kezd terjedni, az ellen hatni fog: egyháziak, a törvényhatóságok, küldöttek, nyomtatványok által; mely utóbbiak ezereknél osztásának ki. A pozsonyi tót lap is hasznos szolgálatokat tehet, mely lap a kormány segedelme által tartatik fenn és a törvényes rend érdekében munkálkodik. Biztos, okos, jellemes embereket utaztatván a fontosb vidéken, ezáltal sok jónak magvát el lehet hinteni.

Szóval, az egész felsővidéket, kivált a határszéleken, háló alá kell vonnunk, melynek szálatin minden mozgás, minden ellentörekvés érezhetővé váljék. Nem könnyű, de érdekes és fontos feladat, melynek megoldását melegebb hazafisággal teljes férfiúra nem bízhatjuk. A felsőház ily körülmények közt bár sajnálkozva, de teljes készséggel meg fogja adni a távozásra az engedelmet.

Fogadja szíves tiszteletemet.

Budapest, augusztus 3. 1848.⁵⁷

Szentiványi Károly főispán, királyi biztos a szokott fegyelmezettségével, céltudatosságával és lelkiismeretességével tett eleget a belügyminiszter kérésének.

Főispánunk, Szentiványi Károly jelen választmányi gyűlés második napján Pestről körünkbe megérkezvén, s elnöki székét elfoglalván: ez alkalommal Abaffy János előadta, miként a hadügyminiszter rendelete következtében hazánk alsó részére leküldeni parancsolt 1200 önkéntes nemzetőrök közé mindkét alispánok s több főbb tisztviselők is magukat besoroztatták, s emiatt hivataloskodásukat folytatni megszünvén, előadó, ki hajlottabb kora miatt a harc mezejére nem mehet, hazafiúi szent kötelességének tartotta úgy szolgálni honának és e megyének, mint állapota s körülményei engedték, ennél fogva a megyei választmány bizalma által folyó év és hó 1-ső napján reá ruházott első alispáni hivatal ideiglenesen elfogadta. Most azonban, miután a körülmények változtak, s az önkéntesek lemenetele iránti rendelés visszavétellett, azért is, hogy a közigazgatási dolgok rendes folyamata visszatérjen, több ily módon elválasztott tisztársaival együtt hivatalaikat – a benne vetett bizalomérti köszönettel – leteszik, óhajtván, hogy azokat a rendes hivatalnokok azonnal vegyék vissza. Ennek folytán főispánunk is kijelentette, hogy az önkéntes nemzetőrök lemenetele azért változott meg, mivel észak felől is leginkább Galícia részéről lehelvén mozgalmaktól tartani, melyek ugyan még nem mutatkoznak, ezek ellenében megyénk nemzetőrsége képezheti a legbiztosabb őrvonalat. Ennél fogva, mind a vérüket, s életüket lelkesen elszánt önkéntes vállalkozóknak, különösen hazafiúi példával előment tisztviselőinknek, mind ezek hivatalaiba helyettesített egyé-

neknek köszönetet mond, s miután azt, lesz-e, és mikor a nemzetország hadi lábratételére szükség, előre tudni, és e bizonytalanságban a polgári közigazgatásnak felakadni nem lehetne, óhajlja maga részéről is, hogy a rendes hivatalnokok helyeiket foglalják el. Egyébiránt pedig az egész nemzetország fegyverben szorgalmasan gyakoroltassék.

[Végzés]

Főispánunk s ideiglenes első alispánunk előadásai méltánnyalással fogadatlván, az ideiglenes hivatalnokoknak ezennel nyilvánított általános köszönet mellett, rendes első alispán, Szentmiklóssy Antal, aki 9 évi szolgálatát tekintetbe vétetni kérve, végképpen elbúcsúzni magát elhatározva, szünni nem akaró közkívánatra, a többi rendes hivatalnokok is közmegállapodás folytán hivatalaikba visszalépnek, mi e megyében körözendő lészen. Egyébiránt nem csak az önkéntes, hanem az egész megyei nemzetország, melynek hazafiúi erejét, elszántságát a hon egyaránt igénybe veszi, fegyverbeni folytonos gyakorlata, felfegyverzése s ruházása a lehetőségig teljesítendő.⁵⁸

A legújabb események miatt, Gömör megye 1848. augusztus 8-án tartott állandó bizottmányi ülésének napirendjén több, a nemzetországgal kapcsolatos pont szerepelt. Első közülük Mészáros Lázár hadügyminiszter rendelete:

Hadügyminiszter, Mészáros Lázár folyó esztendő augusztus 6-án, Budapesten 608. sz. a. kelt rendelete által meghagyja, hogy e folyó esztendő július 26-án Közlöny 49. sz. a., e megyéből kiállítani rendelt 1200 főből álló nemzetországot ne az Alföldre szállítsuk, hanem főispánunk rendelkezése alá utasítva, hogy ennek utasításait hazafias készséggel teljesítse, köteleességévé tegyük.⁵⁹

[Végzés] Ezen hadügyminiszteri rendelet tudomásul vétetik, s tartalmához képest 1200 főből álló nemzetországnak főispánunk intézkedése alá hozatik, a hadi gyakorlat, úgy, mint a kiállítása iránt kelt miniszteri rendelet tárgyalása alkalmával határozva volt, továbbá is folytatandó lévén.⁶⁰

Folyamatosan intézkedtek az önkéntesen a megyei tisztségviselői közül a nemzetország soraiba állók pótlásáról, sor került azok felesketésére.

A nemzetországi hivatásra önként ajánkozott tisztviselőink helyeikre folyó hó 3-án tartatott választmányi gyűlésünkön kinevezett új tisztviselők, jelesül **Glosz Sámuel** és **Zsoldos Gedeon** szolgabírák, nem különben **Czékus János** és **Nolten József** csendbiztosok, hasonlóul **Balázsfői Ferenc** esküdt, végre június hó 23-iki választmányi gyűlésen főispánunk által kinevezett **Farkas Endre** tiszteletbeli jegyző, hivatalos esküjük letétele végett előállván, hivatalukra feleskettettek, s abba béiktattattak.⁶¹

Akadtt olyan is, aki nem tudott beállni nemzetországhoz, de segítségét így is felajánlotta:

Tekintetes Választmány!

Minthogy a mostani időszériú körülmények között, a megyei tisztviselő kar köréből, és így a hites jegyzői hivatal irodájából is több egyének a nemzeti őrsereg közé önkéntesekként is hívatattak fel, én, mint gyenge karomhoz képest, még jelenleg a hadviselés terhei viselésére képes nem vagyok, mennyiben is, amiképpen hazámnak jelenleg szolgálhatok, [A] tekintetes]. megyei írnokok sorábai besoroztatásomat alázatosan kérvén, e részbeni alkalmas voltomat, e jelen folyamodásból kiláltható írásom betűi tanúsítják pontosságát és szorgalmat, – belső önbecs érzetem szilárdítandja.

Ezen tisztelettel a Tekintetes Választmánynak alázatos szolgálója, **Medveczky Alajos**⁶²

A tisztviselők hiánya a bíróságok működésével kapcsolatosan is kérdéseket vetett fel.

Némely tisztviselőink, kik egyszersmind pörökben is bírászkodtak, országgyűlési követekké választatlván, mások lemondván hivatalaikról s helyeik más egyénekkel betöltvén, kérdésbe tételet, hogy ezek, úgy szintén a harcmezőre önként felajánkozott pörbírák előtt folyt pörök mi módon, s ki előtt lesznek a jövő törvényszakokon folyamatba veendő, minek folytán elhatározatott, hogy:

[Végzés] A leírt módon változott bíróságok előtt folytatott pörök – minden újabb idézések nélkül – azok hivatal következői előtt tétessenek folyamatba, felmaradván egyébiránt azon pörlekedők joga, hogy azon bíró előtt folytassák ügyüket, kihez bizodalomuk van.⁶³

A megye ideiglenes jegyzője, Jánosdeák András, aki a fentebb idézett jegyzőkönyvet vezette, ezekről a napokról az alábbiakat írta naplójába:

1-ső augusztus: Nagyválasztmányi gyűlés. Megyénket a minisztérium felszólítja, hogy hazánkat ellenségesen megtámadt Illyr, Szerb csoport legyőzésére nemzetországa egy részét állítsa ki, Hazánk vészben forog, a rend mindenütt felbomolva van, ipar, kereskedés, gazdaság megakadva, főleg vidékünket veszély fenyegeti, a jövő nagy borzasztó, mindentől félhetünk, tehát kardra, fegyverre és ki ezt felfoghatja önkéntesen ki is áll, a kívánt szám, s indul mihelyt kell az ellenség ellen. Ez volt tárgya e gyűlésnek.

2-ik augusztus: az önkéntesek közé állott tisztviselők helyettesítettek, engem is ideiglenes jegyzőnek tettek. A Hazáért mit tehelek teszem én is szívesen.

3-ik augusztus délre Harkácsra jöttem s délután ott mulattam. [...] 7-ik délre Rimaszombatba, ott 8-ik, 9-ikben választmányi gyűlésen mint jegyző dolgoztam, de délután a régi tisztviselőket helyükre a főispán visszarendelte, s így még 10-ikben délig is ott gyűlés volt...⁶⁴

JEGYZETEK

¹ Az 1848. július 3-án és a következő napokban Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1511. pontja.

² 1848. július 4., Pest. Almásy Albert százados levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak Eredeti tisztázat MNL OL H 92 1848:1336.

³ 1848. július 31., Serke. Almásy Albert őrnagy levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak Eredeti tisztázat. MOL H 92 1848:2393.

⁴ 1848. július 3., Kassa. Dick György nemzetőrségi őrnagy levele Gömör vármegyéhez. [Címzés:] *Dick György nemzetőri őrnagytól, Tekintetes nemes Gömör vármegyének alázatos tisztelettel. Hivatalból Pelsőcön* [Pecset:] CASCHAU 4. JUL. [Pecset:] TORNALLYA 5/7 Vett. július 6-án 1848. [Hátirat:] 1142. *Olvastott az 1848-ik év augusztus hava 8-án, s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányban. Végezés. Tudomásul vétetvén, e körülmény felől Ragályi Miksa nemzetőri tiszt értesítettni rendeltetik. Km. Jegyzé aljegyző Lakatos Miklós, kiadta főjegyző György Dániel.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; „*Dick György, az állandó nemzetőrségnek őrnagya jelenti: miképp a nemzetőrség haditanácsának múlt július hó 28-kán 250. szám alatt kelt tudósítása szerint a Gömör, Borsod és Heves megyékben rendezendő lovas őrsereghez őrnagynak nevezetett ki, s hogy tartózkodás helye meg nem határozottván, ilyen helyéül Miskolcot, mint legcélszerűbb állomást választotta, hova a hozzá intézendő hivatalos irományok küldendők.* [Végzés] *Tudomásul vétetvén, e körülmény felől Ragályi Miksa nemzetőri tiszt értesítettni rendeltetik.*” Az 1848. augusztus 8-án kezdődött állandó bizottmány jegyzőkönyvének 1779. pontja.

⁵ 1848. augusztus 7., Pest. Az Országos Nemzetőrsereg Haditanácsa levele Dick György lovasosztályparancsnoknak. [Hátirat:] *Lássa VI. osztály. 2266. Elküldve 8/8 1848.* Fogalmazvány MNL OL H 92 1848:2266.

⁶ Az 1848. szeptember 4-én Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 2016. pontja.

⁷ 1848. szeptember 4., Rimaszombat. Gömör megye állandó bizottmánya levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Címzés:] *Gömör megye közönségétől Gróf Batthyányi Lajos miniszterelnök úrnak. Hivatalból Budapesten* [Pecset:] RIMASZOMBAT 6/9 [Hátirat:] *Érk. Szept. 8. 1848. 3588/nő 1848. Rimaszombat, Gömör megye. Tárgyalandó, lovas nemzetőrök elfogadhatók-é? Helyesletetik* Eredeti tisztázat MNL OL H 92 1848:3588.

⁸ 1848. szeptember 11., Tornalja. Dick György őrnagy levele Gömör megye Választmányához. [Címzés:] *Gömör, Borsod és Heves megyék nemzetőri lovassereg Őrnagytól. Gömör megye tisztelt Választmányához. Hivatalból. Rimaszombat.* [Pecset:] TORNALLYA 16/9 [Pecset:] RIMASZOMBAT 17/9 Vett. szeptember 18-án 1848. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁹ Az 1848. szeptember 13-án Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyve 2206. pontja; Másolat az 1848. szeptember 13-i bizottmányi ülés jegyzőkönyvéből. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

¹⁰ 1849. augusztus 18., Keszi. Tomcsányi József, a gömöri lovas nemzetőrök őrmestere kimutatása. [Előirat:] *25. szám Az AA. alatti ellemnyugtaltvány mellett a lovas nemzetőrök felszerelésére felvett 820 pengőforintróli számadása a bent írtnak.* [Hátirat:] *A felvett 820 forintokon felül kiadott 356 forintok, beszédendők. Pelsőc, 19. augusztus 1849. Kubinyi Márton számvévő.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

¹¹ A témát részletesen ismerteti Urbán 1973. 143–178.

¹² Az 1848. június 19-én Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1403. pontja.

¹³ Az 1848. június 19-én Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1405. pontja.

¹⁴ 1848. június 26., Bodoló. Fáy Gusztáv másodalispán és Schlosser Ernő megállapodása. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

¹⁵ Schlosser Ernő útlevele. Bécs. 1848. május 15. MNL OL H 15 Belügyminisztérium Rendőri osztály 1848:4723.

¹⁶ Schlosser Ernő útlevele. Budapest. 1848. június 29. MNL OL H 15 Belügyminisztérium Rendőri osztály 1848:4723.

¹⁷ 1848. június 23., Rozsnyó. Schlosser Ernő árjegyzéke az ágyúkra vonatkozóan. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

¹⁸ 1848. június 28., Gömör megye. Közlöny, 1848. július 5. 26. sz. 103.

¹⁹ 1848. július 10., Rozsnyó. Schlosser Károly levele Fáy Gusztáv másodalispánhoz. [Címzés:] *Tekintetes Fáy Gusztáv úrnak, teljes című Gömör vármegye alispánjának, Bodolón* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²⁰ 1848. július 22., Rozsnyó. Schlosser Károly levele Fáy Gusztáv másodalispánhoz. [Címzés:] *Tekintetes Fáy Gusztáv úrnak, tekintetes Gömör Kishonttal t. e. Vármegye másodalispánjának, Bodolón* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²¹ 1848. augusztus 1., Rozsnyó. Schlosser Ernő levele Fáy Gusztáv másodalispánhoz. [Címzés:] *Tekintetes Fáy Gusztáv, tekintetes Gömör vármegye alispánjának Rimaszombaton* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²² Az 1848. augusztus 1-jén tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1716. pontja.

²³ Az 1848. június 19-én Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1405. pontja.

²⁴ 1848. augusztus 24., Rimaszombat. Miklovics Ferenc biztos jelentése. [Hátirat] *Lőfegyverek vásárlása körüli eljárásról tudósítás. 387. Olvastott az 1848. év augusztus 24-én Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésében. Végezés. Jelentőnek Hindelang János pesti puskaművelés a megyei nemzetőrök számára kiszolgáltatandó 200 fegyverekre nézve tett újabb előterjesztett szerződése egészben helyesletvén, miután a még elkészítendő 118 darab fegyverekért 1888 pengőforintok esnek, a már ezen összegre általa előlegezett 200 pengőforinton, s az itt bemutatott, de jelentőnek e célra leendő fordítás végett az ülésben azonnal visszaadott 360 pengőforint 51 krajcáron felül, még 1327 pengőforint 9 krajcárok szükségesek lennének, ezen, a fegyverek egészbeni kijelzésére megkívántató összegben felül, a fegyvernek ide leendő fuvarozásánál tenni kellő költségek fedezésére szükséges összeggel együtt, nekike ezzel összesen 1360 pengőforintok, számadás és felelet terhe alatt nemesi pénztárunkból utalványoztatván, jelentő oda utasítatik, miképp ezen összeget nemesi pénztárunkból azonnal felvén, a fegyvereknek Pestről mielőbbi ideszállítására nézve, a legcélszerűbb intézkedéseket tegye meg; egyébiránt a fegyverekre már felvett 2000 pengőforintokról jelentésével beadott számadásai, átvizsgálás végett számvévő törvényszékünkre álltettni rendeltetvén. Kelt, mint fent. Jegyzé s kiadta első aljegyző Nagy Pál.* Lásd az 1848. augusztus 24-én tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 2009. pontját. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²⁵ 1848. július 31. és 1848. augusztus 24., Rimaszombat. Miklovics Ferenc biztos elszámolása a Fáy Gusztáv másodalispántól átvett összegről. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²⁶ 1848. augusztus 15., Rimaszombat. Dapsy Vilmos ügyvéd bizonyáglevele. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²⁷ 1848. augusztus 15., Rimaszombat. Lovnitsky Pál ügynök bizonyáglevele. „*Hogy tekintetes Miklovics Ferenc úrtól egy levelet, Hinderlang úrnak szólót, Pestre július 27-én 1848. általvettem, és azt azon na-*

- pon a gyorskocsin el is küldöttem, ezennel bizonyítom. Rimaszombat, 15. augusztus 1848. Lovnitzky Pál ügynök.” Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ²⁸ 1848. augusztus 12., Pest. Rombauer Tivadar levele Miklovics Ferenchez. [Címzés] *Miklovics Ferenc ügyvéd úrnak, Rimaszombat* [Pecsét] PEST 12/8 [Pecsét] RIMASZOMBAT 13/8 Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ²⁹ 1848. augusztus 12., Pest. Kubinyi Rudolf levele Miklovics Ferenc fő közügyészhez. [Hátirat] *Kubinyi Rudolftól Miklovics Ferenc fő közügyész úrnak. K. No. 186./Pto II Rimaszombat* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ³⁰ 1848. augusztus 13., Pest. Rombauer Tivadar levele Miklovics Ferenchez. *Tisztelt Barátom. Minden esetre a fegyverszállítási szerződés is elküldeni kérem. Pest, augusztus 13. 1848. Rombauer* [Hátirat] *K. No. 210./Pto II. Miklovics Ferenc honfűtársnak, Rimaszombat* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ³¹ 1848. augusztus 14., Bodoló. Fáy Gusztáv felhatalmazó levele Miklovics Ferenc részére. (A puskaműves nevét itt is elírták.) Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ³² 1848. augusztus 24. Fáy Gusztáv másodalispán jelentése. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; továbbá Az 1848. augusztus hó 24-én Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyve 2008. pontjának hiteles kivonata. (A puskaműves nevét többször is elírták.) Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ³³ 1848. szeptember 3., Rimaszombat. Sthymmel Samu tiszti közügyész jelentése. [Hátirat] 124. *Közügy. Olvasatott az 1848. október 30-án Pelsőcön tartott állandó választmányi ülésen. Mellékletül a hadügyhöz. Sthymmel Samu tiszti közügyész, a Schlosser Ernőnek fegyverek kiállítására előlegezett kétezer ezüsfórintoknak történet visszafizetésük s bemutatásuk tárgyában teszi hivatalos jelentését. 2375.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; *Stimmel Soma közügyész hivatalosan jelenti, hogy Schlosser Ernővel bizonyos fegyverek készítése iránt kötött szerződés folytán nevezettnek előlegezett 2000 pengőforintokat – végzésünk folytán – behajtotta. [Végzés] A behajtott pénzt hadi főpénztárnokunk állaltette, azért az írományok levéltárba leendő.* Az 1848. október 30-án és következő napokon tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2375. pontja.
- ³⁴ 1848. június 18., Jánosi. Török Andor levele Gömör megye Választmányához. [Címzés] *A tisztelt Választmányhoz, hivatalról való lemondása a bent írtak.* [Hátirat] 4075. *Olvasatott az 1848-ik év június hó 24-ik napján Pelsőcön tartott állandó bizottmányi üléséből. Végezés. Ezen hivatalról lemondás, illető előterjesztésében kifejtett körülményeknél fogva elfogadlatván, ezáltal megürült hivatalnak új választás állati betöltése határnapjául jövő július 3-án tartandó választmányi ülés tűzetik ki; mely ezen határozatunk határozatunk egyrészt azon egyének értesítése tekintetéből, kik ezen hivatalok elnyeréséért jelentkezni kívánnának, másrészt pedig tudomás végett, a szolgabírói hivatal által megveszte közre hirdettetni rendeltetnek. Kmff. Jegyzé s kiadá első aljegyző, Nagy Pál. Levéltár 1445.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; *Török Andor, a hazát vesz környezvén s lételén dúló féreg rágódván, védelmezésében ő is erejéhez képest részt venni kívánnván, az okon, eddig viselt esküdti hivatalától búcsút vesz.* Az 1848. június 24-i állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1445. pontja.
- ³⁵ 1848. június 18., Rimaszombat. Abonyi Pál írnok levele Gömör megye Választmányához. [Címzés] *Gömör Kishont t. e. megye állandó bizottmányi üléséhez intézett kérelme a bent írtak.* Írta Abonyi Pál. [Hátirat] 4081. *Olvasatott az 1848-ik év június hó 24-ik napján Pelsőcön tartott állandó bizottság ülésében. Végezés. Ezen hivatalról lemondás, illető előterjesztésében kifejtett körülményeknél fogva elfogadlatván, ezáltal megürült hivatalnak új választás állati betöltése határnapjául jövő július 3-án tartandó választmányi ülés tűzetik ki; mely ezen határozatunk egyrészt azon egyének értesítése tekintetéből, kik ezen hivatalok elnyeréséért jelentkezni kívánnának, másrészt pedig tudomás végett, a szolgabírói hivatal által megveszte közre hirdettetni rendeltetnek. Kmff. Jegyzé s kiadá első aljegyző, Nagy Pál. Levéltár 1445.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; *Török Andor, a hazát vesz környezvén s lételén dúló féreg rágódván, védelmezésében ő is erejéhez képest részt venni kívánnván, az okon, eddig viselt esküdti hivatalától búcsút vesz.* Az 1848. június 24-i állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1445. pontja.
- ³⁶ Az 1848. július 3-án és a következő napokon tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1539. pontja.
- ³⁷ 1848. június 22., Miskolc. Sütő János, Borsod megye polgári toborzó biztosa levele Szentmiklóssy Antalhoz, Gömör vármegye első alispánjához. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; Lásd az 1848. július 3-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1510. pontját.
- ³⁸ 1848. június 22., Miskolc. Sütő János, Borsod megye polgári toborzó biztosa levele Szentmiklóssy Antalhoz, Gömör vármegye első alispánjához. [Címzés] *A Miskolci Önkéntes Nemzetőrsereg toborzó biztosa, Teljes című Szentmiklósi Antal Úrnak, Gömör vármegye első alispánjának, tisztelettel. Hivatalból* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; Lásd az 1848. július 3-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1510. pontját.
- ³⁹ 1848. július 3., Pelsőc. Szörtsey Antal levele Gömör megye Választmányához. [Címzés] *A tisztelt Választmány elejébe nyújtott s hivatalától felmentését kérő folyamodása a bent írtak.* [Hátirat] 4116. *Olvasatott az 1848. július 3-ik, s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésből. Végezés. Helyébe, szavazattöbbség által, Szalmáry István alszolgabírónak választatott. Kmff. Jegyzé főjegyző Győry Dániel. 1609.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; *Szörtsei Antal putnoki alszolgabíró az önkéntes seregbe beállani szándékozván, hivataláról lemondott. [Végzés] Helyébe szavazattöbbség által Szalmáry István alszolgabírónak választatott.* Az 1848. július 3-án és a következő napokon tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1609. pontja.
- ⁴⁰ 1848. július 26., Pest. Mészáros Lázár hadügyminiszter rendelete. Közölny, 1848. július 28. 49. sz. 227.; röviden összefoglalva közölte Kossuth Hírlapja: *A KÖZLÖNY UTÁN. ... A hadügyminister Hont, Nógrád és Gömör megyékhez rendeletet küldött, melyben őket világosítja, miként a túlságos lelkesedés és nem lelkesedés egyaránt hibás, miért a nagy számmal érkezett és csak kevés időre lekötözött honti nemzetőröket el nem fogadhatván, Hontvármegyét a 2-ik tartalékseregből a 3-ikba tette át; Nógrád és Gömör megyéket pedig oda utasítja, hogy ne minden seregeiket indítsák útjuk; Nógrádból 2200, Gömörből 1200, Honiból 1200 felfegyverzett ember elég lesz.* Kossuth Hírlapja, 1848. július 30. 26. szám. 115.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

- ⁴¹ 1848. július 28., Rimaszombat. Széplaky Lajos főszolgabíró körlevele. Másolat Rim. Lev. XXIV. 3. Klenóc jegyzőkönyve; apró eltéréssel Másolat. Rim. Lev. XXIV. 3. Felsőpokorágy jegyzőkönyve 1848. No. 100.
- ⁴² 1848. július 29., Kuntapolca. Szontagh Gyula főszolgabíró körlevele [Címzés] *A jolsvai polgártársaknak.* [Hátirat] *Kaptam 29-ikén 12 órakor délben. Olvastatott az 1848. évi július 31-én tartott népgyűlésen. Végezés. Célszerűnek találta, hogy a bent érintett tanácskozmányban városunk kebeléből több egyének részt veendenének, és az említett tanácskozmányra mérsékelt költség mellett Maléter István, Márkus András, Ferjencsik Sámuel, Madarász Sámuel, Tremel József, Rajner János, Glós Sámuel, Nagy Pál, Czikornyay Dániel, Sverledszky László, Farkas György és Hokky Ferenc kiküldetnek. Kelt, mint fent. 172. Olvastatott július 31-én 1848.* Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Jolsva város tanácsának iratai.
- ⁴³ Az 1848. augusztus 1-én és a következő napokon tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1690. pontja. Lásd még a Közlöny 1848. augusztus 13-i cikkét.
- ⁴⁴ 1848. augusztus 1., Rimaszombat. Ifj. Török Bálint biztossági jegyző jelentése. [Hátirat] *A haza védelmére kiállítandó nemzetőrség elrendezése tárgyában biztosi tudósítás. 358. Biztos. Olvastatott az 1848. év augusztus 1., s több napjain Rimaszombatban tartott állandó biztossági ülésben.* [Végezés] *Jelen biztosi vélemény azon módosítással, hogy az 1-ső pontban nevezett napidíjakra szükséges pénzösszeg házipénztárunkból lévén ugyan fizelendő, miután az üres, másodalispánunk bármely pénztárra adandó utalvány kibocsátására felhatalmaztatván, a kölcsön fejébe a házipénztár részére vélessék fel, s kulcs készülések, mely szerint a fizetésben az elmenendőkön kívül aránylag ki-ki részesüljön, s az azoktól beszédesség; úgy a 4-ik pontban az elmenendő tisztviselők fizetésüket ill nem létük ideje alatt is húzzák, és az új hivatalnokok tiszteletből hivataloskodjanak; valamint az 5-ik pontban az elmenendő nemzetőrök közül csak a bénák vagy betegek vételhesenek ki, s az elmenendők családjukról s gazdaságaikról az illető helységek, állandó választmánynak felügyelése alatt gondoskodjanak, - mindenekben helyben- és jóváhagyatik. Km. f. Jegyzé aljegyző Lakatos Miklós* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.; a hátirat az 1848. augusztus 1-én és a következő napokon tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének 1720. pontja.
- ⁴⁵ Az 1848. augusztus 1-én és a következő napokon tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1720. pontja.
- ⁴⁶ Herman Károly
- ⁴⁷ 1848. augusztus 2., Rimaszombat. Lakatos Miklós biztossági jegyző jelentése. [Hátirat] *Megyei nemzetőrség zászlóaljakra felosztása, és a táborba menendők felfegyverzése iránti biztosi vélemény. 359. Biztos. Olvastatott az 1848. év augusztus 1., s több napjain Rimaszombatban tartott állandó biztossági ülésben.* [Végezés] *Jelen biztosi vélemény mindenekben helybenhagyatván, azzal póttalatik, hogy 300 darab zubbonynak kiállításáról Dapsy Vilmos gondoskodjék, egyébiránt másodalispáni hivatalunk a működő biztosság, vagy az őrnagyok által szükségelt pénzösszegeknek utalványozhatására meghatalmaztatik. Km. f. Jegyzete aljegyző Lakatos Miklós* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ⁴⁸ Az 1848. augusztus 1-én és a következő napokon tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének 1719. pontja.
- ⁴⁹ elutasítottak = utasítást kaptak
- ⁵⁰ Az 1848. augusztus 1-én és a következő napokon tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének 1718. pontja.
- ⁵¹ találkozó = található
- ⁵² 1848. augusztus 4., Rahó Szontagh István főszolgabíró körlevele. Másolat Rim. Lev. XXIV. 3. Klenóc jegyzőkönyve.
- ⁵³ 1848. augusztus 4., Tudósítás Gömör megyéből. Közlöny, 1848. augusztus 13. 66. sz. 324.
- ⁵⁴ 1848. július 18., Rimaszombat. Olvasói levél. Március Tizenötödike. (Fellelős szerkesztő: Pálfi Albert) Pest, 110. sz. 1848. július 21. 441.
- ⁵⁵ 1848. július 31., Budapest. Szemere Bertalan belügyminiszter levele Szentmiklóssy Antal alispánhoz. [Címzés] *A belügyminisztertől Gömör vármegye Első Alispánjának. Hivatalból. Pelsőcre* [Hátirat] *Vett. augusztus 11-én 1848. 198.* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ⁵⁶ Az 1848. augusztus 8-án és a következő napokon tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1968. pontja.
- ⁵⁷ 1848. augusztus 3. Budapest. Szemere Bertalan belügyminiszter levele Szentiványi Károly főispánhoz, királyi biztoshoz. MNL OL H 9 1848:681.;
- ⁵⁸ Az 1848. augusztus 8-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1811. pontja.
- ⁵⁹ Közlöny 49. szám, 1848. július 28. 227. Hont, Nógrád és Gömör megyékhez. Pest, 1848. július 26.
- ⁶⁰ Az 1848. augusztus 8-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1758. pontja.
- ⁶¹ Az 1848. augusztus 8-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1979. pontja.
- ⁶² Dátum és helyszín nélkül. [1848. augusztus eleje] Medveczky Alajos kérelme Gömör megye Választmányához. [Hátirat] *Tekintetes Gömör-Kishont megye közönségét képező Választmányhoz intézett folyamodás, melyben a körülmények szerint megürülő hites írnoki állomásra törtéendő alkalmazását kéri a bent írt. 4273. Olvastatott 1848. évben augusztus 8-ik, s több egymás után következő napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésén. Végezés. Folyamodó a jegyzői hivatalhoz utasítatván, kellő figyelembe vételre rendeltetik. Kelt mint fent. Jegyzete aljegyző Farkas Endre. 1978. sz. Főjegyzőnek* Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ⁶³ Az 1848. augusztus 8-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1980. pontja.
- ⁶⁴ Jánosdeák András naplója. MNL OL P 732 - 2. tétel - 1. altétel - No. 9.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- Státny oblastný archív v Banskej Bystrici - XI. 1. Župy do roku 1922 - Gemersko-malohontská župa II. (1803-1922) = Besz. Lev. XI. Gömör II.
- Státny okresný archív v Rimavskej Sobote - XXIV. 1. Magistráty do roku 1945 - Magistrát mesta Rimavská Sobota = Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai
- Státny okresný archív, Rožňava - XXIV. 1. Magistráty do roku 1945 - Magistrát mesta Rožňavy = Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
MNL OL H 9 Belügyminisztérium - Elnöki iratok
MNL OL H 15 Belügyminisztérium - Rendőri osztály
MNL OL H 92 = Országos Nemzetőrségi Haditanács - Közösen kezelt általános iratok
MNL OL P 732 = Családi fondok, levéltárak - Jánosdeák család

IRODALOM

- Urbán Aladár
1973: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest

Prakfalvi Péter

Nógrád természeti öröksége 19.

A Medves környéki geocsodák

A Medves környéke a Sátorosbánya–Salgótarján észak-déli irányú völgytől keletre helyezkedik el. Az igen keskeny pászta csak Salgótarján Rónabánya településrészéig húzódik. Kis területe ellenére a földtudományi érdekességek tárháza. Mielőtt rátérnék ezekre, nézzük meg a terület elnevezésének eredetét. Gyakran hallani, hogy az egykoron itt élő (és napjainkban talán újra megjelenő) medvékről kapta megnevezését. A tudományos vizsgálatok inkább azt erősítik meg, hogy a magyar, jelenleg már nem használt „med” szóból származik, ami száraz vagy időnként kiszáradó jelentésű volt. Napjainkban is számos ilyen patak-völgy ismert a területről.

Két részre oszthatjuk a területet: egyrészt a Medves-fennsíkára, másrészt a *Szilvás-kő* vonulatára. Földtani értelemben vett keletkezésük hasonlóan zajlott le: tengeri üledékképződés (szénrétegekkel), majd szárazföldi pusztulás, végül bazalt vulkanizmus formálta. 17–18 millió évvel ezelőtt, a jelenlegi földrajzi helyzetétől akár 1 000 km-rel délebbre elhelyezkedő „földrészleten” alakultak ki azok a sekélytengeri üledékek, amelyek a kis kontinensdarabkával együtt lassú, néhány cm/év sebességgel vándoroltak mostani helyükre és alkotják a jelenlegi Medves és tágabb környékének rétegeit. A sekély tengerparton szénképző mocsár alakult ki, ebben keletkeztek a Nógrádi-szénmedence barnakőszéntelepei. Bár tovább folytatódott az üledékképződés, ezeket a kiemelkedésüket követő eróziós pusztítás okán itt már nem láthatjuk. Ez a felszínformáló folyamat többek között lekoptatta az egyébként 3 település álló sorozatból a felső kettőt, sőt egyes részekeken már eróziós árkokat is mélyesztett az alsó, ún. III. telepbe. Ezt onnan tudjuk ilyen pontosan, hogy a Medves alatt működött szénbányászat során feltárták ezeket az egykori völgyeket, amelyek bazalttal vannak kitöltve. A bazaltvulkánok kb. 3–5 millió éve működtek a területen. Az akkor kiszórt bazalttörmelék és kiömlött láva töltötte ki az akkori felszín mélyedéseit. Van egy napjainkban is bejárható bányavárat a Medves peremén, Salgótarjánnál, az ún. *István-táró* (de az elnevezés nem pontos, mert ez nem egyezik meg az egykori, az 1870-es években nyitott, eredeti *István-táró*-val, hanem attól távolabb kihajtott, újabb kori bányanyílás (**Kriston László** kutatásainak eredménye alapján), amit azért tartanak fenn, mert ebből ivóvizet nyernek. A táróval nemcsak azt a lávabazaltot tárták fel, amiből a kitűnő ivóvizet nyerik (innen kapja, egyebek között, Salgótarján az ivóvizét), hanem az egyik eróziós árok átmetszését is.

Visszatérve a vulkanizmusra: napjainkban már vannak olyan módszerek, amelyekkel elég pontosan meg lehet határozni bizonyos kőzetek korát. De mi volt az ilyen vizsgálatok kidolgozása előtt? Remek példáját láthatjuk ennek egy 1800-as évek eleji leírásból. Egy **Beudant** nevezetű, éles szemű francia utazó járt 1818-ban a környékünkön.

Készített a területről egy földtani szelvényt, amiből egyértelműen látható, hogy kitűnően állapította meg a kőzetek egymásra települését, vagyis korát: a homokkő idősebb, mint a bazalt stb. Ezt nevezik relatív kormeghatározásnak. A magyarra lefordított naplója alapján azt is megtudhatjuk, hogy bele akart nézni a *Medves-magosán*nak nevezett részen a vulkán torkába, kráterébe, de ez nem sikerülhetett neki, mert az már lepusztult. Vagyis formájáról helyesen állapította meg, hogy itt lehet az a vulkáni kúp, amiből kifolytak azok a lávafolyások, amelyek kialakították a Medves-fennsíkát, de azt oldalról és lentől nézve nem állapíthatta meg, hogy az annyira lepusztult, hogy már a krátert nem láthatja – ezzel csak fent a hegytetőn szembesült. A szerző azt is megpróbálta érzékeltetni, hogy ez lapos fennsík. Míves rajzához mindössze egyetlen kritikuss észrevétel tehető: nem jelzi, hogy a bazalt áttörte az alatta lévő üledékeket, e helyett csak „ráfekteti” arra.

A Medves már említett egyik nyersanyag a szén volt. Felfedezésének helyszínei is ehhez a környékhez kapcsolódnak. Igen, helyszínei. Most már egyértelműen tudjuk, hogy két „kigőzölgés” volt a vidéken, ami jelezte a „rendellenességet”, de sokáig nem tudták, hogy ez a szénnel van összefüggésben. **Radványi Ferenc**, Nógrád vármegye első monográfusa 1716-ban írta a következőket Vecseklőről (Večeklov): „Beszéli a lakosság, hogy területünkön van egy verem, amelyben nem tudni, hogy milyen kigőzölgések, egykor maguktól meggyulladtak és sok víz ráöntésével sem lehetett eloltani”. A hely későbbi beazonosítását egy szerencsés véletlen tette lehetővé, ugyanis **Szvircecsek Ferenc** ipartörténész véletlenül bukkant egy térképre a *Nógrád Megyei Levéltárban*. Az 1773-ban készült térképen a *Föld égés Gödre* feliratot találta, ami szinte bizonyosan a Radványi Ferenc által leírt „veremmel” egyezik meg. A térképi adatok azonosításával az is beigazolódt, hogy napjainkban már nem Vecseklőhöz tartozik a helyszín, hanem a *Gortva-patak* magyarországi szakaszához.

A másik, a közismertebb, a *Salgó-hegy* füstölgése, amiről a pozsonyi napilap ad legelőször, 1767-ben hírt. (Ennek a helyét a *Várberek-patak* völgyében valószínűsítjük. Itt egy emléktáró is készült, a völgy bejáratánál pedig egy emléktábla is található.) Annak ellenére, hogy ezek a – relatíve közel egymáshoz elhelyezkedő – helyszínek jelezték leginkább, hogy hol található a hőenergiát biztosító szén, mégsem itt kezdtek el bányászni, iparszerűen kitermelni, hanem az ezektől jó pár kilométerrel arrébb található Inászón, 1848-ban. Valószínűleg ennek az oka a nehezebb megközelíthetőség volt. Arra is érdemes figyelni, hogy több mint 100 év telt el az egyik potenciális lelőhely „felismerése” és a tényleges felhasználás között.

A szénbányászat mellett szintén nagy gazdasági jelentőséggel bírt e területen a bazaltbányászat. **Jansen Adolf**,

LÁSSÁTOK, FELEIM!

holland származású befektető nyitotta az első kőbányát a Somoskő település melletti *Nyerges-hegyen (Bagó-kő)*, 1878-ban. Ebben az időben kezdődtek meg Európában, Magyarországon is az út-, később a vasútépítések, így nagy keletje volt a kopásálló és jól faragható kocka- és zúzott köveknek. Sorra nyíltak a Medves peremén az újabb és újabb bányaudvarok. Ontották a köveket, amit kisvasúton szállítottak a hegy peremén lévő normál nyomtávú vaspályákra. A nagy nyersanyagigény követelte meg, hogy az 1900-as évek elején felszámolt szénszállító kisvasutat újraépítsék, szinte ugyanazon a nyomvonalon, kőszállító kisvasút néven. Még olyan helyen is lehetővé tették ezt a szállítási lehetőséget, ahol nem szálkőzetet, hanem a természet által kialakított, ún. „kőtengert” bányásztak. Ez a somoskői *Vár-hegy* melletti mellékvonalat az 1940-es években létesítették, szerencsére a *Novohrad-Nógrád Geopark* logójának alapjául szolgáló hajlott bazaltszlopokat nem érintette.

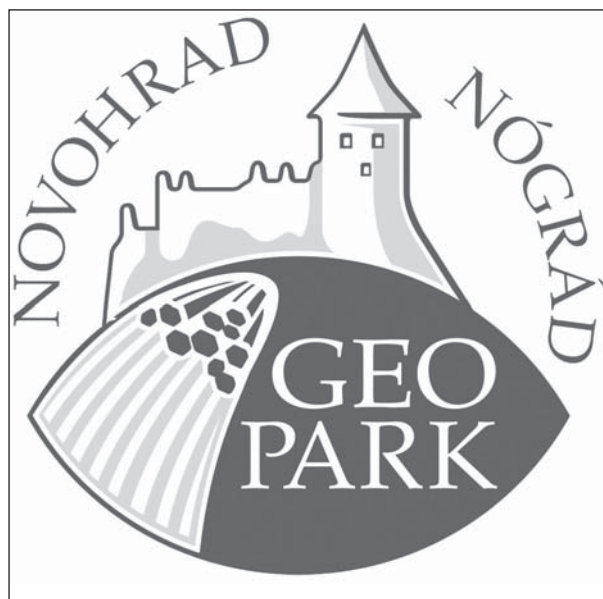
A Medvesen található a legalább két szempontból nevezetesnek tekinthető *Macskalyuki* bazaltbánya. Egyre inkább az terjed el a köztudatban, hogy az utakat burkoló kis kockakövek, az ún. „macskakövek” elnevezése a bánya nevéből eredeztethető. Igazság szerint ez nem állja meg a helyét, de jól hangzik. A kutatások azt támasztják alá, hogy a macska koponyájának a formája volt a névadó, az olyan domború és szögletes, mint a kockakő felszíne. A másik kapcsolódási pont egy határmódosítás története. A bánya tulajdonosa **Krepuska Géza** neves fül-orr-gégész orvosprofesszor volt, akit súlyosan érintett a trianoni békediktátum, ugyanis a határmeghúzással a kőbányája más ország területére esett. Bár az államközi szerződések alapján a bányáját továbbra is működtethette és vám nélkül áthozhatta a kitermelt nyersanyagot, de sokkal bonyolultabbá vált a kőfejtő adminisztratív irányítása. Hasonló helyzet alakult ki a *Salgótarján-Rimamurányi Vasmű Rt.*-nél is, mivel nekik a szénterületeik kerültek más állam territóriumához. Történt, hogy a hazánkban működő antantbizottság egyik angol tagja éppen Krepuska doktorhoz fordult fülproblémájával. A kezelés mellett szóba került a határmegvonás is. Később Krepuska Géza, **Liptay B. Jenő** és a Vasmű képviselőjében **Auer Pál** jogi szakértő együttesen kezdeményezték a határmódosítást, amely eredménnyel járt. 1924. február 15-én, amit napjainkban a *Hazatérés Napjaként* ünnepelünk, visszacsatolták Magyarországhoz Somoskőújfalut és Somoskőt. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a Macskalyuki bánya ezt követően is az akkori Csehszlovákia területén maradt.

Kőbányász kolóniák alakultak ki a nagyobb bányák (*Közép-, Magyar-, Macskalyuki-bánya* stb.) környékén, egyes helyeken iskolával, kocsmával „élelemtárral” stb. Az egyik legkésőbbben (az 1980-as években) bezárt bazaltfejtés az ún. *Eresztvényi-bánya* volt. Noha a bányászati tevékenység valóban beavatkozás volt a környezetbe, azt megváltoztatta, értékeket is a felszínre hozott. A nevezett bányában pl. láthatjuk, hogy a széntelepes összlet üledékeire hogyan települnek igen nagy időhézaggal (kb. 14–15

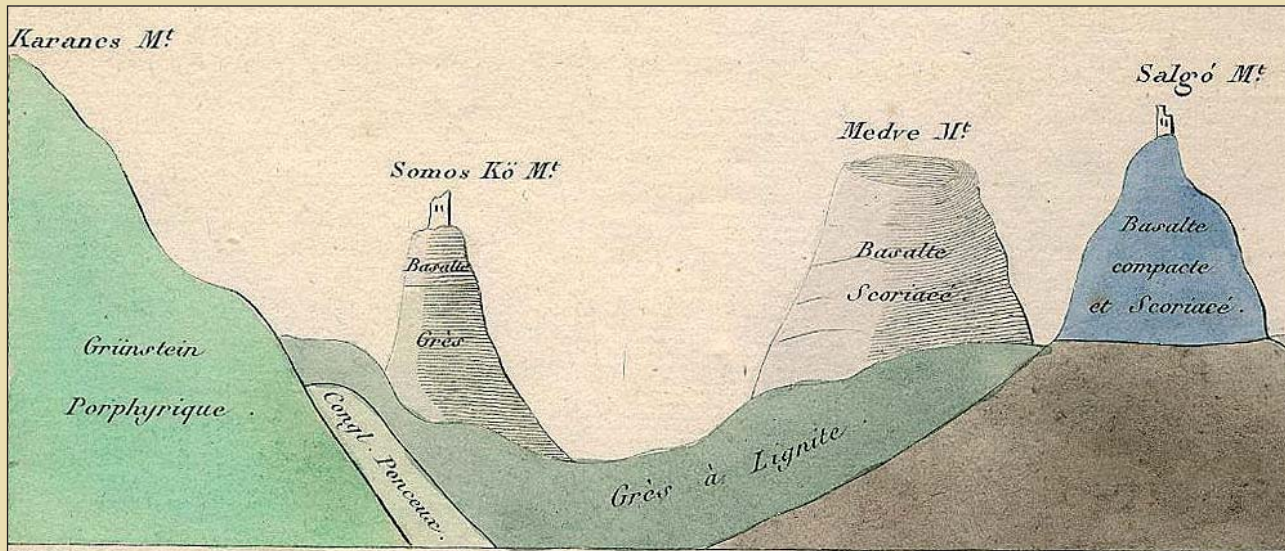
millió év időkülönbséggel) a bazalt szórt anyagai (többek között a különleges „kristálytufával”, ami éppen a benne található szabályos kristályformákkal rendelkező olivin, amfiból stb. ásványokról nevezetes) és a lávafolyás egységei.

A *Szilvás-kő* kis kiterjedése miatt koncentráltan őrizte meg a Medvesen már megismerteket és azon felül további érdekességet is tartalmaz. A kb. 2,0–2,5 m vastag széntelep kitermelése következtében a felette lévő bazalt szétnyílt, s így két 5–15 m mély hasadékrendszer keletkezett. Ezek az esztétikai élmény mellett különleges mikroklímával rendelkeznek. A mély, árnyékos és hólyagos felülete miatt nagy párologással, vagyis nagy hőelvonással járó „szurdok” akár még nyár elején-közepén is hordozhat magában jeges havat, azaz firnt. Az alábányászottság okozta szűk, zezugos üregek – éppen amiatt, hogy keletkezésükben az emberi beavatkozás is szerepet játszott – nem nevezhetők barlangoknak, hanem ún. következménybarlangokként tartják számon őket a szakirodalomban. A *Szilvás-kő* másik nevezetessége a vulkáni kürtő, amiben meredeken álló 20–25 m magas bazaltszlopok meredeznek az égre. Kuriózum nemcsak látványa miatt, hanem azért is, mert a bányászati hozta a felszínre. A kőbányászok verejtékes munkája tette láthatóvá.

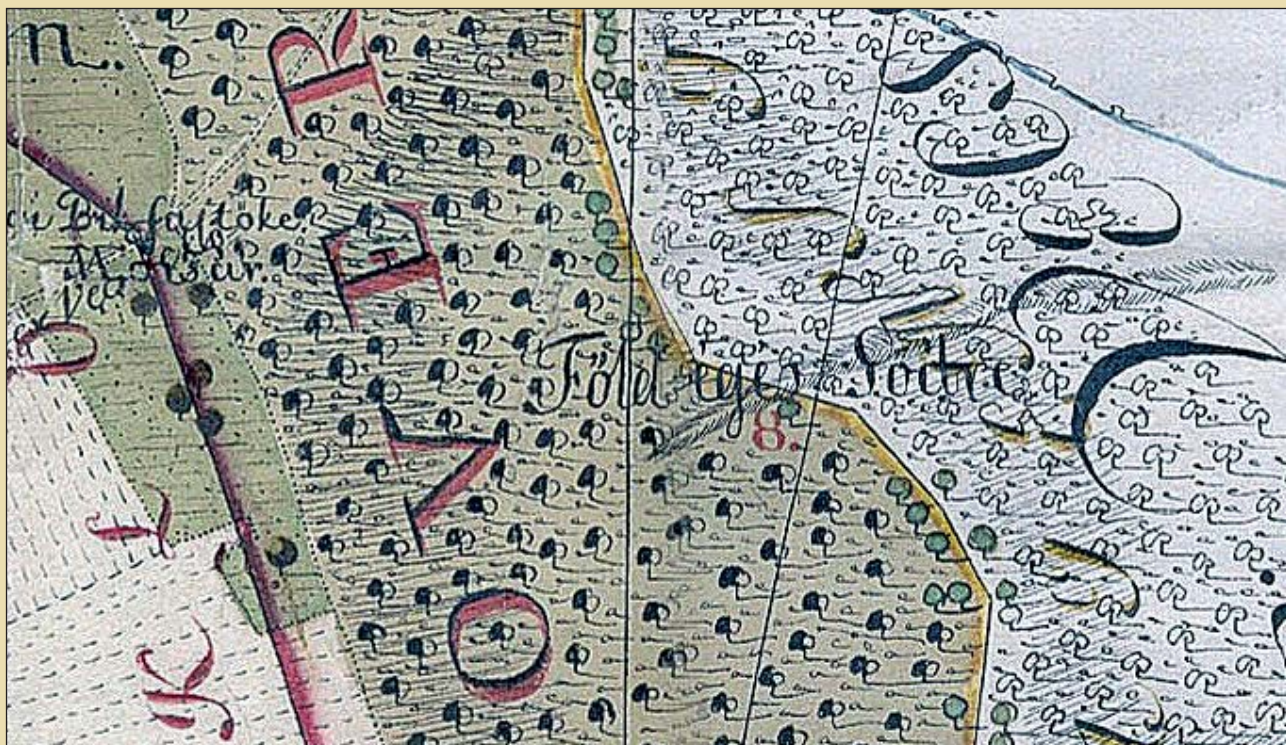
A *Novohrad-Nógrád Geopark* a *Bükki Nemzeti Park*kal együttműködve többek között a fenti területen található földtani értékek bemutatását, a kirándulók tájékoztatását szervezi, annak érdekében, hogy az ide látogatók a legjobban érezzék magukat és a lehető legtöbbet tudjanak meg a környékről.

A somoskői hajlott bazaltszlopok a Novohrad-Nógrád Geopark logójában

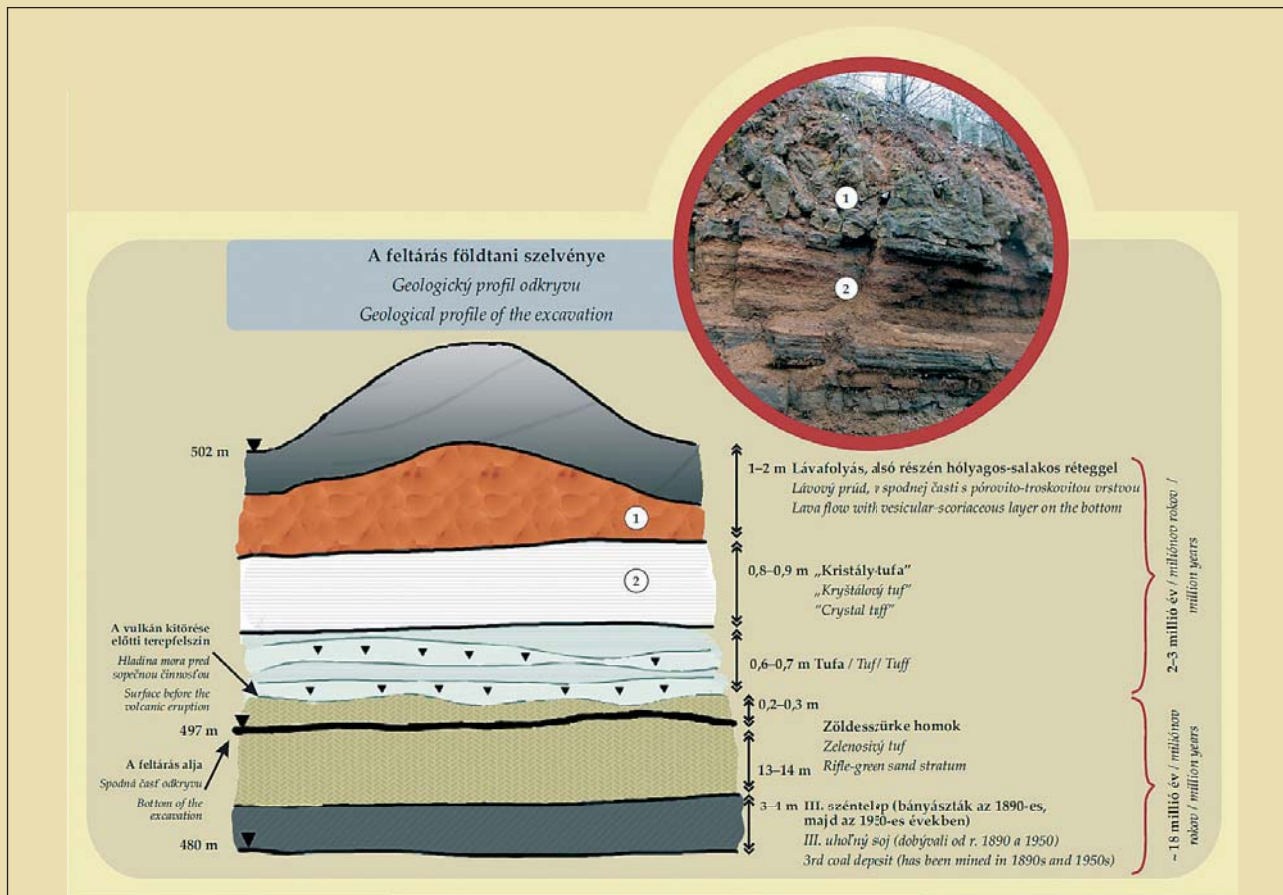

Beudant földtani szelvénye a Karancstól a Medvesen keresztül a Salgóig, 1818-ból

Az 1773-ban készült mives térkép részletén a „Föld és Gödre” felirattal

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Az Eresztvényi kőbánya évmilliókat átölelő feltárása

A Szilvás-kő oszlopos lávabazalttal kitöltött kúrtócsatornája

Kiss László

Palócföld orvosai 37.

Egy évet „elloptak” az életéből: Mányik János (1810–1868)

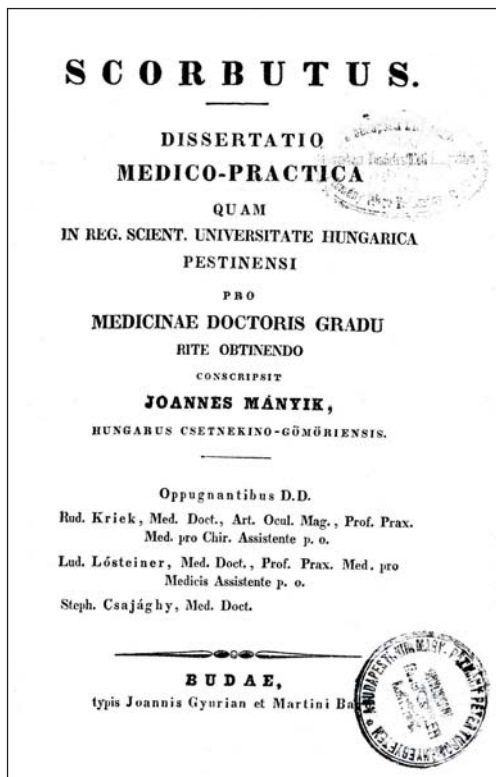
Orvostörténelmi pályafutásom kezdetén sorra jártam Hont vármegye temetőit. Orvos elődeim sírköveit kerestem. Úgy véltem ugyanis, hogy amit kőbe véstek, az csak hiteles, igaz lehet. E vélekedésemet ma már csak fenntartással hangoztatom. Mányik Jánossal kapcsolatban ugyanis is kiderült, hogy a kutató még a sírkőnek sem hihet!

A Bach-korszakban Hont vármegye egészségügyének élén álló doktorról, a Mányik nevet országosan híressé tevő **Ernesztina** lánya révén szereztem tudomást a Borovszky-féle monográfiából. A vonatkozó szócikk – tévesen – a Hont vármegyei Vámosmikolát nevezi meg Ernestina születési helyéül, majd azt állítja, hogy „*atyja vármegyei tisztii orvos volt*”.¹

Feltételezve, hogy mindketten a vámosmikolai temetőben nyugszanak, első nekifutásra nem találtam semmilyen síremléket. 2002-ben aztán egy kiváló helytörténész, **Koczó József** megajándékozott az ominózus sírkőről készült felvétellel – nemes gesztusát ezúton is köszönöm! A sírkő szövege a következő:

„*Itt nyugszik Mányik János Hont m. fő orvosa 1814-1867 leánya Ernestina a fenkelt lelkű énekesnő 1846-1866 Béke hamvaikra.*”

Örömmel közöltem a sírkőről nyert „hiteles” adatot orvostörténelmi kollégámmal, az orvosi értekezések kutatójával, dr. **Dörnyei Sándorral**, aki azonban kezembe adta „*Nemes Mányik János, orvos tudor úr, Hontvármegye főorvosa és az arany érdemkereszt birtokosának*”

A kinyomtatott disszertáció címlapja

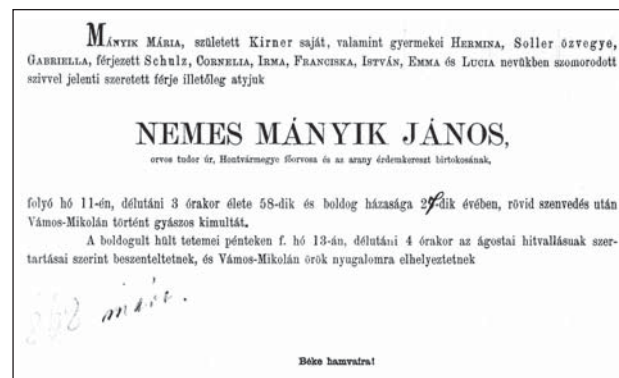
gyászelentését. Mind a nyomdát feltüntető évszám, mind a kézzel a jelentésre írt „1868 márc.” egyértelműen arra utalnak, hogy Mányik nem 1867-ben, hanem egy évvel később, 1868. március 11-én hunyt el.

E kis kiigazítás nemcsak a történelmi igazság miatt fontos, hanem azért is, hogy az új adat birtokában, a vámosmikolaiak ne 2017-ben, hanem csak 2018-ban emlékezzenek majd meg falujuk egykori híres lakója halálának 150. évfordulójáról. Egyébként az 1868-as adatot a nagybörzsönyi evangélikus halotti anyakönyv 1868. évi 6. sorszámú bejegyzése is igazolja.² Vámosmikolán túlnyomórészt katolikusok, illetve reformátusok éltek – így került az evangélikus Mányik a nagybörzsönyi evangélikus halotti anyakönyvbe.

A meglepetések sora ezzel nem ért véget. Hamarosan kiderült ugyanis, hogy nemcsak az atya, de a lánya, Ernestina haláléve is tévesen szerepel a sírkövön.

Amint azt a vámosmikolai római katolikus plébánia halotti anyakönyvéből készült kivonat bizonyítja: **Mányik Ernestina** 1867. június 7-én hunyt el.³ Régen szokás volt, hogy a fiú atyja, a lány anyja vallását követette. Mivel a főorvos felesége, **Kirner Mária** katolikus volt, lányuk is katolikus lett – így kerülhetett be a helyi katolikus halotti anyakönyvbe. S ha már Ernestina ismételtelen szóba került, vázoljuk röviden pályafutását. Mint már jeleztem, nem Vámosmikolán, hanem atyja akkori működési helyén, a Turóc megyei Nécspálon (ma: Nécspaly, Szlovákia) született 1846-ban. A „*drámai dalművész*” pályafutását így írja le a már említett megyei monográfia „Mányik Ernestina” címszava:

„*Atyja [...] leányát előbb a budapesti zenedében, majd Párisban és Milánóban képezte ki. Először Asti olasz városban lépett fel, azután Modenában aratott tüneményes sikert. Külföldről hazatérve, a Nemzeti Színházban mutatta be művészetét. Ez intézetnek tagja is lett, de csak kevés ideig élvezhette a közönség osztatlan kitüntetését, mert egy végzetes meghülés következtében többé a színpadra nem léphetett. 1867-ben, élete legszebb korában, Budapesten, elhunyt.*”⁴

Halotti értesítő

A már hivatkozott anyakönyvi kivonat szerint a halál oka „*phlysis florida*”, azaz heveny tüdővész (tuberkulózis) volt. Vámosmikolán temették el 1867. június 10-én.

Alig egy év múltán atyja követi lányát a halálba. Hogy közös sírkövekre mikor kerülhettek fel a téves halálozási évszámok, nem tudjuk.

Kissé szokatlan módon, de nem megalapozatlanul kezdtük Mányik János főorvos életútját a „másik” végén bemutatni. Térjünk hát vissza, ahhoz a „véghez”, amellyel minden út kezdődik: a születéséhez. Születésének pontos dátuma nem ismert, csupán tippelünk az évre is – 1810 – annak alapján, hogy a gyászjelentés 58 évesnek mondja őt. Vagyis a sírkövön szereplő 1814 is megkérdőjelezhető! A születés helyét orvosi értekezése címloldaláról leolvashatjuk: „*Hungarus Csetnekino-Gömöriensis*”. Az 1837-ben kiadott disszertáció adatát megerősíti az 1837/38-as tanévben a pesti orvosi karon végzetek listája is. A 39 (!) végzős közt a második helyen szerepel: „*Mányik János, Csetnek, Gömör m.*”.⁵ (A teljesség kedvéért: ebben az évfolyamban volt még egy gömői medikus: a lénárdfalvi **Csizy Pál**, aki később Kecskeméten lett gyakorló orvos.⁶)

Szüleiről, gyermekkoráról, iskoláiról nem találtam adatot. Nem tudni, látogatta-e a maga korában híres, 1797-ben Csetneken (ma: Štítinik) megnyitott *Pedagogiumot*, amelyről a földije, **Decsy Sámuel** orvosdoktor szerkesztésében megjelenő bécsi *Magyar Kurir* 1799-ben – többek közt – ezt írta:

„Az egészség fenn tartására különös és nagy tekintet vagyón itten: mert is mindenik Tanító, mihellyest a maga fel-vigyázatának ideje alatt melly napról napra rend szerént folytattatik, vagy egy, vagy más nevendék egészsége leg kisebb változását észre veendő: azonnal, a helyben lévő T(ekintetes) Vármegye Seborvossa által a ne talántán kövelkezendő betegséget hárítani igyekezik [...] Fenn tartjuk e mellett a Nevendékek egészségét hideg ferdőkkel, a mezőre, a szabad levegőre való sétálásokkal.”⁷

Az idézet a betegség megelőző szemlélet intézményszerűsített formájának egyik legrégebb példájára utal.⁸ Az egykori virágzó mezővárost, Csetneket a széles környékén híressé tevő *Pedagogium* nyomát sem a helyileg illetékes monográfiákban, sem a pedagógia történetével foglalkozó magyar és szlovák összefoglaló munkákban nem találtuk meg.

Ami bizonyosnak tűnik: 1832 (?) és 1837 között a pesti orvosi karon tanult. Az orvosi tanulmányok befejezését jelentő avatási értekezését latin nyelven írta meg *Scorbutus* címmel. Akkoriban a skorbut meglehetősen elterjedt kór volt, főleg a börtönökben, illetve a friss zöldséghez, gyümölcsökhöz hozzá nem jutók körében volt gyakori. A mindössze 29 oldalas munka egyik értéke a terjedelmes irodalomjegyzék, illetve a skorbut gyógyítására tett „modern” javaslat: növényi ételek és savak (pl. citromlé) ajánlása. (Ma már tudjuk, többek közt **Szentgyörgyi Albert** kutatásainak köszönhetően, hogy a vérzéses tünetekkel járó skorbutot a C-vitamin hiánya okozza – ezért gyógyítja

a vitamindús citromlé). Az ifjú doktor értekezését egykori (rozsnyói?) iskolatársának, báró **Prónay Gábornak** és ifj. **Szontagh István** táblabírónak ajánlotta.⁹ Amint az a disszertáció címloldaláról kiderül, az értekezés egyik opponense **Lósteiner Lajos** volt – őt ma **Arányi Lajosként** (1812–1887) a kórbonctan első magyar professzoraként tartjuk számon.

Nem tudjuk, hol kezdte orvosi működését Mányik. Azt viszont tudjuk, hogy 1840-ben már Turóc megye másodfőorvosa. A Bugát-Flór-féle „orvosrend” Turóc vármegyével kapcsolatban ezt írja: „**Masztik Rudolf** – első r.(endes) főorvos, Mányik János, orvosdoctor, szemézmester és baromorvos, t. Turóc vm. második r.(endes) főorvosa”¹⁰. Sajnos, a kötet Turóc esetében nem tünteti fel a működési helyet, így csak feltételezzük, hogy Masztik Rudolf a megyeszékhelyen, Turócszentmártonban, Mányik pedig Necpálban lakott. Masztikról a számunkra hozzáférhető forrásokban – Dörnyei „disszertációs” kötetei, Junas monográfiája – nem találtunk adatot. Junas csak annyit közöl „Ján Maník”-ről, hogy 1840-ben (!) jelent meg disszertációja és ugyancsak 1840-ben választották meg Turóc vármegye orvosának.¹¹ Mindkét adat korrigálásra szorul: értekezése 1837-ben jelent meg, és már 1840 előtt a megye orvosa. A Turóci-katlanban, a Turóc folyócska két oldalán elterülő, szlovákok lakta megye a Magyar Királyság egyik legkisebb megyéje. A „*turóci szép fenlapályon*” található megyeszékhelynek, Szentmártonnak még 1891-ben is csak 2 860, Necpálnak 1 230 lakosa van.¹² A megyeszékhelytől délkeletre, a hegyek lábánál fekvő Necpál igazi Isten háta mögötti sárfészek. Ezen adatok ismeretében kell értékelnünk azt a tényt, hogy Mányik itt is igyekezett tartani a lépést az orvostudomány fejlődésével. 1842-ben részt vett a magyar orvosok és természetvizsgálók 3. vándorgyűlésén, melynek a szomszédos Zólyom megye székhelye, Besztercebánya adott helyet. Sajnos, a résztvevők listáján nevénél, lakhelyként csupán „*Thuróc m. (egye)*” szerepel. Ez idő tájt nősülhetett – a gyászjelentés szerint 1841-ben. A már emlegetett Ernesztina lánya Necpálon látta meg a napvilágot 1846-ban.

A szabadságharc idején még Turóc megyében laktak – ezt bizonyítja „*a sajtószabadság második évében*” kiadott naptár címtára. Az ekkor négy járásból álló Turóc vármegyében „*Fő-Orvosok: Masztik Rudolf és Mányik János*”¹³. Sajnos, ismét nem tüntették fel az említett orvosok lakóhelyét.

A hivatkozott címtár szerint „*Honth Vármegyében*” ekkor „*Főorvosok: Stéger János, Horváth Jós.* (ef)”. Az akadémikusi szintig eljutott, Báton működő Horvátrol tudjuk, hogy 1849-ben meghalt.¹⁴ Hont megye Ipolyságon őrzött levéltárát a II. világháború során feldúlták, szétszörték, így nem tudtuk megállapítani, hogy az 1815-től hivatalában lévő s már a hatvanas éveit taposó Stéger mikor, mi miatt (nyugdíjba vonulás? elhalálozás?), s kinek adta át a stafétabotot.

A közben alaposan megszaporodott Mányik család Hontba költözéséről az első adatot az ipolysági anyakönyv-

ben találtam meg. A 102. sorszámú bejegyzés szerint az 1855. december 12-én született **Lucia Georgia** szülei „*Mányik Joannes Aug. Conf. Ord. Physicus Com. Honf*” és „*Kirner Mária R. Cath.*” ipolysági lakosok. Ugyanezen anyakönyvi forrás szerint 1858-ban még Ipolyságon laktak – ez év március 2-án született meg **Gizella Aurelia** lányuk.

Az 1859-ben **Linzbauer Ferenc** által német nyelven kiadott „statisztika” szerint „*az egészségügyi adminisztráció hivatalos szerve*” Hont vármegyében: „*Mányik Johann. Dr. d. M. – Mg. d. AH. Pest 1837 – AC. – 48. – K.k. Komitats-Physicus, Inhaber des gold. Verd.-Kreuzes*”.¹⁵ Feloldva a rövidítéseket, magyarul: Mányik János – orvosdoktor – a szülészet magisztere, 1837-ben Pesten végzett, ágostai (evangélikus) hitvallású, 48 éves, cs. kir. vármegyei főorvos, az aranyéremkereszt birtokosa. Ez utóbbi kitüntetést a *Pesti Napló* 1857. július 3-i számában megjelent hír szerint „*a kolerajárvány idején bizonyított emberbaráti cselekedetért*” kapta.

Nem tudjuk – mikor és miért költöztek el Ipolyságról. A *Gyógyászat* c. hetilapnak „*megyeorvosi ügyeink stb. érdekében*” írt levelét már így fejezi be: „*Bátban 1862. febr. 15-én őszinte tisztelője Dr. Mányik János m. k. hontmegyei első főorvos*”.¹⁶ Az 1863. augusztus 30-án keltezett újabb levelét még mindig Bátban (ma: Bátorce, Szlovákia) írja meg.¹⁷ Utolsó (ismert) levelét viszont „*hosszabb betegségem után*”, 1864. május 12-én már Vámosmikoláról keltezi s ezt már csak „*Dr. Mányik*”-ként írja alá.¹⁸ Lehet, hogy ekkor már nem volt megyei főorvos? E feltevésnek ellentmond a kortárs monográfiája, mely szerint az 1867. május 9-i tisztújításon Mányik János és **Jelsik Lajos** lett megyei főorvos.¹⁹

Mányik utolsó éveiről keveset tudunk. 1864-ben „*hosszabb betegségéből*” még felgyógyult, mert 1864 nyarán részt vett a magyar orvosok és természetvizsgálók marosvásárhelyi (ma: Tirgu Mures, Románia) 10. vándorgyűlésén. Egy év múlva, 1865 nyarán pedig a pozsonyi 11. vándorgyűlésen – a *Gyógyászat* híradása szerint (777. o.) – élénken részt vett a Havas-bizottság javaslatának vitájában. A következő vándorgyűlés színhelye 1867 nyarán Rimaszombat volt (1866-ban a kolerajárvány miatt nem volt gyűlés). Mányik ekkor már beteg lehetett, mert ide, szülőmegyéje székhelyére már nem ment el.

Mányik azon kevés megyei orvosaink közé tartozik, akinek fennmaradt a sírköve – igaz némi „sajtóhibával”. Halálának 150. évfordulóján, 2018. március 11-én e kis helyreigazítással tisztelgünk majd emléke előtt.

JEGYZETEK

¹ Borovszky 1907. 261.

² Az anyakönyvi adatot Lajos János nagybörzsönyi evangélikus lelkész közölte Koczó Józseffel 2002. szeptember 25-én. Köszönöm mindkettejük szíves közlését.

³ A 69/1972. szám alatt kiadott kivonat másolata a szerző birtokában.

⁴ Borovszky 1907. 261.

⁵ Hógyes 1896. 238.

⁶ Dörnyei 1998. 122.

⁷ Magyar Kurir 1799, 51. sz., 780.

⁸ Kiss 1988. 1166.

⁹ Dörnyei 2001. 35.

¹⁰ Bugát-Flór 1840. 104.

¹¹ Junas 1990. 63. és 107.

¹² A Pallas Nagy Lexikona, XVI. kötet, 1897. 435.

¹³ Trattner és Károlyi 1849. 11. (Thuróc Vármegye)

¹⁴ Lásd a Palócföld orvosai 17. részét (Gömörország 2012/1. szám, 45–47.)

¹⁵ Linzbauer 1859. 70.

¹⁶ Mányik 1862. 221.

¹⁷ Mányik 1863. 743.

¹⁸ Mányik 1864. 420.

¹⁹ Gyürky 1882. 77.

IRODALOM

Borovszky Samu

1907: Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. Országos Monografia Társaság, Budapest

Bugát Pál – Flór Ferenc

1840: Magyarországi orvosrend névsora, I. év 1840-re. Pest

Dörnyei Sándor

1998: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772–1849. Első kötet. Abeles-Kuthy. Borda Antikvárium, Budapest

2001: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772–1849. Második kötet, La Rose – Zuckerkandel, Borda Antikvárium, Budapest

Gyürky Antal

1882: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820–1874. Második kötet, Vác

Hógyes Endre

1896: Millenniumi Emlékkönyv a budapesti kir. tud. egyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről. Budapest

Junas, Ján

1990: Lekári a spoločnosti v 19. storočí na Slovensku. Osveta, Martin

Kiss László

1988: Megelőző egészségvédelem 1799-ben (Adalék az iskolaegészségügy történetéhez). Orvosi Hetilap, 129. évf., 22. sz., 1166–1167.

Linzbauer, Franz

1859: Statistik des Medizinal-Standes der Kranken- und Humanitäts-Anstalten der Mineralwässer, Bäder, Trink- und Gesundbrunnen von Ungarn. Wien

Mányik János

1862: Hontmegyéből megyeorvosi ügyeink stb. érdekében. Gyógyászat, 220–221.

1863: Ügyeink. Orvosi segélyegylet, jöjjön el a te országod. Gyógyászat, 742–743.

1864: Ügyeink. Gyógyászat, 418–420.

Trattner és Károlyi

1849: Nemzeti Kalendárium a 1849dik Esztendőre. 35dik esztendei folytatás. A sajtószabadság második évében. Pesten

Néhány gondolat a máig eleven és hiteles Tompa Mihályról

Mint minden tollforgatónak, eleinte nekem is komoly gondjaim akadtak szerkesztőim „dobozba” való besorolási kísérleteivel. Az egyik eleve groteszk íróként akart útnak indítani, másikkal pedig lírai vénámat látta meghatározóbbnak. Elnézést, hogy magamból indulok ki, de talán nincs is olyan alkotó, akivel ez, legalábbis a kezdetekben, meg ne esne. Zajlottak a dolgok, ahogy zajlottak, de most nem is magamról, hanem klasszikusunkról, Tompa Mihályról szeretnék egy-két dolgot elmondani ezzel kapcsolatban.

Pályafutása kezdetén, nagy természetbúvár lévén, keleméri korszakában írogatott virágverseivel lett országszerte ismert, ami egész életén át kísérte. Arany Jánosnak barátja hanvai síremlékén olvasható sorai is emlékeztetnek erre. Ez az első doboz. A második dobozban a gólya kepel rendületlenül, míg a harmadikban a madár fiai énekelnek szakadatlanul. A kitartó, hónapokig hű hazafi *Levél egy kibujdosott barátomhoz* című költeményével tesz tanúbizonyságot állhatatosságáról. Lehetne aztán még több hasonló besorolást készíteni a lant és biblia szerelmi, vallásos, hazafias, népregei, és tájverseiről is, a legnehezebb azonban, úgy ahogy van, magát Tompa Mihályt, mint embert, személyiségét teljes egészében dobozban látni. Mikor volt vidám, szomorú, társasági, magányos, elmerengő, szertelen, táncos lábú, netán lesújtva magába zuhanó? A múlt század egyik nagy klasszikusa, **Füst Milán**, fiatalabb éveiről írott regényének ezt a címet adta: *Ez mind én voltam egykor...* Tompa ezt a saját korában még nem tehette meg, mert mindenféle társadalmi-politikai konvenciók kötötték gúzsba, melyeket átlépve azonnal komoly konfliktushelyzetek alakulhattak ki. Számára még a **Nagy László** által köztudatba került „versben bujdosó haramia” szerepe is nagyon nehezen megoldható feladat lett volna. Így maradt számára az utolsó menedék, az utolsó doboz: az allegorikus, azaz jelképekben megnyilvánuló poézis. Itt táncolhatta ki magát aztán kedvére (mintegy **Weöres Sándor** előképeképpen..?), magára öltve megannyi virág, köztük a *Bajnokfű* jelmezét is. Mondják, misztikus, jövőbelátó tehetsége volt. Azt beszéltek róla, sírjában üzenet várja az utókorra, amelyet halála után 100 évvel kell felbontani. Nagyon elterjedt ennek a híre, olyannyira, hogy sírjának 1968-ban történt felnyitása kíváncsi tömegeket vonzott Hanvára. A félszázaddal korábban felbontott *Fekete könyv*nek azonban nem volt folytatása. A mindennapos bosszúságok, gondok-bajok leírásán kívül az utóbbiban sincs semmi különös... Hacsak nem, hacsak nem...? Olvassuk majd el az egyik humoros hangvételt, *Muszka tréfa* című versét... Mindenki nagyot fog lepődni, ha ennek a jövő századokra vonatkozó üzenetére gondol. Mi is volt 1945-ben, 1956-ban, 1968-ban, netántán mit hozhatnak a folyamatosan

ismétlődő geopolitikai események? Meglehet, ezt látta jó szemmel, és rendkívüli érzékenységgel, s mi több, tragikomikus humorral is ábrázolta. Felhozhatnék más, kevesek által olvasott, számomra kedves verseket. A népdalokon kívül például a *Sándor bácsit*, melyben egy általa ismert, egyszerű hanvai parasztembert ábrázol, akinek agg korában is „csak egy ételés neki Kassa, Hogy magát jól kísétálhassa...”.

A biográfiai legendákról, melyek leginkább a jó emlékezetű **Igo Aladár** által holtig őrzött szájhagyomány által maradtak az utókorra, nem szólok, magam is sokat hallgattam őket, azonban ezeket a néprajzosok reméhetőleg gondosan feljegyezték.

Bettes István
Pozsony, 2017. január 16.

Sándor bácsi

Kész december
Már a kelmed
Fehér haja, ősz szakáll!
De a szíve,
A kedve még
Mindig az áprilist járja.

Élte lakzi...
S gyógyszer torkán
Nem ment még le egy gyűszűnyi,
Mi bordában
Szótték fonták,
Hogy el nem tud immár nyűni?!

Hatvan évet
Hord a hátán,
S megszentülni mégis *jókor?*
Nem szelídül,
Még hamisabb!
Olyan kelmed, mint az ó bor.

Bor a teje
Vén gyereknek;
Jó az új is, jobb a régi!
Igyunk egyet,
Jó barátim!
Mindig csak ez a vers régi!

És viradtig
Dínom-dánom,
Szól a kakas egyszer, kétszer,
De e hangtól
Úgy irtózik!
Búvik tőle, mint szent Péter.

Búvó-hely a
Pince öble,
A tivornyák ősi vára;
S halálig nem
Kapitulál:
Ő *esik el* utóljára.

Egykor úgyis,
Amint tudjuk,
Zászlótartó volt a hadban;
A zászlóból
Már csak a nyél,
A hős tettből egy kulacs van!

S ő a talpán
Mégis ember;
Egy étetés neki Kassa;
Csak azért is
Elmegy addig,
Hogy magát kísétálhassa.

Olyan föld ő,
Hol bürök, gyom,
Rózsa, gyógyfű föltenyésznek;
Vidor kedve
Röpkedő méh:
Hord azokról édes mézet.

Gondja nincs a
Nagy világra,
Ahol vér és tinta folynak;
Maradjon hír
A vitéznek,
A sok betű meg a molynak!

Nem ad gondot
S pénzt kamatra,
Zárja bé majd más az ajtót!
Úgy is minden
Hasztalanság:
Ami csak lesz, ami csak volt!

Tudomány, hír,
Hatalom, fény:
Látó vakság, fényes járom;
Egyik ember
Mélybe sülyed,
Más elvész a magasságon!

Kelmed, látom,
Tartja, amit
Salamon szólt hajdanában:
Mikép a nagy
Bölcsességben
Hasonló *nagy búsulás* van!

Nem is búsult
Életében;
Jól teszi, bármit mond a pap!
Kik foltozzák
E világot:
A bölcsek sem boldogabbak!

Muszka tréfa

Híre futamodott, hogy a muszkák jönnek,
S hogy rémítő volna száma seregöknek!
A kis magyar sereg nem rettent vissza,
Sem a bőjt s imával rosszul védett Tisza.

És megrémülve van a fél ország népe...
Csupán csak egy falu nem esik kétségbe:
Mivelhogy ottan az orosz polgártársak
Az *atyafiakra* nagy örömmel várnak.

S midőn közelgetnek a kedves vendégek,
A falusiak mind eléjük menének;
A bíró járt elől, s az atyafiságot
Kötögetvén, szörnyű nyájas képet vágott.

Hanem majd rosszul járt – amint mégis végre
Hatvan ökröt kívánt a csapat vezére:
Savanyú lett képe, minő a vadalma,
S tisztelettel bár, de azt mégis sokallta.

Erre az lett vége az atyafiságnak:
Hogy a bírónak, kit jól megkancsukáztak,
A jó rokonságtól hatvan ökör mellett,
Husz előfogatot kiállítani kellett.

Hogy ez is készen volt, elindult a csapat,
De nem mint jött: víg dal, – sírás-rívás alatt;
Ejh! egypár tulokért sírni mégis szégyen,
Nem is azért; csak a búcsú ily érzékeny.

Sütött pedig a nap iszonyú mérgesen,
És hogy a forróság még gonoszabb legyen:
Fojtó száraz porral összeelegyedik,
És a boldog tüdőt megjárja fenekig.

A fuvarosok közt egy ifjú ember volt,
Képe gömbölyű is, fakó is, mint a hold;
Száras, mint az agár, hosszú, mint a pálca,
Ritkán szólt, bár mindig nyitva állt a szája.

Gondolkodott pedig, – okosan, most rá-ért!
– Nevezzük Janónak rövidség okáért, –
Azaz fejét törte – mert nem mondok sokat:
A Janó fejében nem járt még gondolat.

Törte hát a fejét: hogy' állhatna félre...
Hanem semmi út-mód nem jött az eszébe,
S miként van a tolvaj s szerelmes szokása
Ő is tanácsot az éjszakától vára.

Úgyis lett. Estére megpihent a sereg,
S kifogtak a tábor szélén a szekerek;
Janó megitatván éjjel a jószágot,
Visszatért, befogott, s lassan odébb-állott.

Már jó darab földet eljött hazafele,
Akkor látja, hogy ez nem az ő szekere!
No semmi! tán még jobb! gondolta magában,
Mert aligha ital nincs a saroglyában.

Mivelhogy jöttében, ha fordula hátra,
Mindig pályinkaszag ütött az orrába;
S úgy kotyog valami ott a szalma alatt:
No az bizonyosan hordó vagy átalag!

Jézus segíts! szóla, de az ostor is szólt,
S lóhalálából jött, pedig csak ökrön volt;
És midőn a hajnal meghasadt az égen:
Haza-verekedett Janó szerencsésen.

Legelsőben is, hogy udvarán megállott,
Kieresztgette az elfáradt jószágot;
Azután fellépett a kerek-küllőre:
Hogy egyet igyék a hordóból előre.

De amint hozzányúlt: csudáknak csudája!
A hordónak rögtön keze nőtt, meg lába,
S úgy nyakszirten vágta Janót az elsővel:
Hogy a szekér mellett fél-ájultan dőlt el.

S mint Neptun felbukik a tengerhullámból,
Egy félrészeg muszka bú fel a szalmából;
Néz és káromkodik, nem tudja, hogy hol van:
A mennyországban-é, vagy már a pokolban?

S azalatt kivirradt s az asszony felébredt,
És amint tudtára esett a történet:
A bős muszka körül addig sűrög-forog,
Hogy békére fordul a háborús dolog.

Mert tudni kell, hogy a Janó felesége
Legszebb menyecske volt az egész helységbe;
Csak az volt a nagy kár, hogy egy kis magzatot
Hét év óta neki az Isten nem adott.

Ekképp mossa pedig szegény Janó fejét:
No te muszkát loptál, ördög bújjon beléd!
Ha loptad, jól eltedd, mert ha kitudódik:
Felkötnek, – s fejemen gyalázat lesz holtig!

Janó úgyis érzé már a veszedelmet;
Amelyet magának a muszkával szerzett;
Most meg úgy megrémült szegény, mint akinek
A nyaka körül jár igazán a zsinég.

Elbámult, mint a juh, – s egy ígét sem, szóla,
És mivel rá-szokott hét esztendő óta,
Hogy felesége volt fő minden dologban,
Hitte, hogy ezt is ő elintézi jobban.

Nem-is csalatkozott, sőt örömmel látta:
Mily szépen megszokott a vad muszka nála;
Csupán csak az egyet csudálta más részről:
Hogy oly régen ott van s még csak nem is készül.

Később aztán gyakran akadt olyan dolog,
Amelyen még egyszer jobban csodálkozott;
De hiszen nem is jó mindent tudni, látni...
Magunkról tudjuk ezt nős emberek már mi!

Hanem egyszer Janó hálni ment a rétre,
S amint másnap jókor reggel haza-térne:
Tárva-nyitva minden... a ház s udvar pusztá,
Sír-rí az aprólék: sem asszony, sem muszka!

Jobban széjjel-nézett: hát üres a láda!
Oda fiókjából a két tinó ára;
Az asszony ruhája... szalonna, meg vászon...
Ugyan én Istenem! mi történt e házon!?

Szomorú a gazda, – s nap nap mellett várja:
Mikor kerül elő jó élete párja?
És elmúlik sok hét, azután sok hónap...
De az elsikkadtak még mind oda-voltak.

S a Janót csípi, marja a lelkiösméret:
Vele a nagy csapás okára ösmértet, –
És bűnbánatában ilyen bús panaszt mond:
Elloptam a muszkát, a muszka az asszonyt!

Így múlik el a nyár és az ősz utána,
Azután fehér lesz a földnek ruhája;

A bajnokfű

Nagy mozgalom vagyon
A tónak környékén,
Sok virág és növény
Aggódván, remélvén.
Némely a más percre
Már csak alig várhat,
Mert mit az a perc hoz:
Öröm lesz, vagy bánat.

Diszben leggazdagabb
Virága a tónak,
– Ki ellenállt eddig
Sok hódító szónak, –
Szeret már valakit,
Szeret valahára!
S a kijelentésre
Időt tűzött mára!

Végre a tavasz is megérkezik zölden:
Megpendül a kapa, nyitnak a szőlőben.

Janó is kiballag, – s hogy megtér estére:
Eláll szeme, szája, megalszik a vére...
Ajtaja kinyitva, – aztán meg világ van,
És kegyetlen gyermek-sikoltás a házban.

Belépett az ajtón... hát nagy öröme
Rég ellopott kedves párjára ösmére.
De azért hallgatott... buta bámulásba'
Nyilatkozván öröm és fájdalom nála.

Mégis egy fortéllyal élt az ajtó mögött,
Hogy észrevettesse magát, hát *köhögött*...
De az asszony unván ezt a csendességet,
Imígy vete annak nagy mérgesen véget:

„Hát tán nem is ösmérsz már engem? átkozott!
Még biz azt sem mondja: hogy az Isten hozott!
Sokat áztam-fáztam, bejártam nagy földet:
Aztán most egy jó szót sem érdelek tőled?”

De Janó edzett hős volt a hallgatásban,
S körülnézett... inkább félénken, mint bátran;
Szeme alkalmasint a muszkát kereste,
Talált is, – de sokkal kisebbet helyette.

Honnan került ez a kis muszka trombita?
A felett közöttök épen nem lett vita;
Majd ha felnő s Janót jól nyakszirten csapja:
Akkor tán ráösmér, hogy ki volt az apja!

Tünődnek: ez a perc
Hozni vajh mi jót fog?
Kit a virág választ:
Melyikök a boldog?!
Ezért a mozgalom
A tónak környékén;
Sok virág és növény,
Aggódván, remélvén.

Pedig e virágról
Lemondhatnak bátran:
Mert az rájuk sem néz
Ábrándos voltában!
Tele van regényes
Vággyal, képzelgéssel...
Fényes árnyat kerget,
Amelyet nem ér el!

Vannak körülötte
Szép ifjú virágok:
S kicsinyléssel gondol,
Megvetve néz rájok;
És a *bajnokfűvet*
Neveztetni hallván:
Ez a név, ez a kép
Rajong gondolatján.

Képzелеg: mily karcsú
S magas az alakja!
Illatos virággal,
Dus lombbal megrakja!
Ugy áll a többi közt
Mint egy *deli bajnok*...
,Ó legyen az enyém,
Ő érte sohajtok!

És a tó növényi
Hogy szavait hallják,
Mind körébe gyűlnek,
S van nagy hallgatóság...
De a választáson
Mindenik csak elhúl...
Nem közülök van az:
Idegen nemzetbül...!

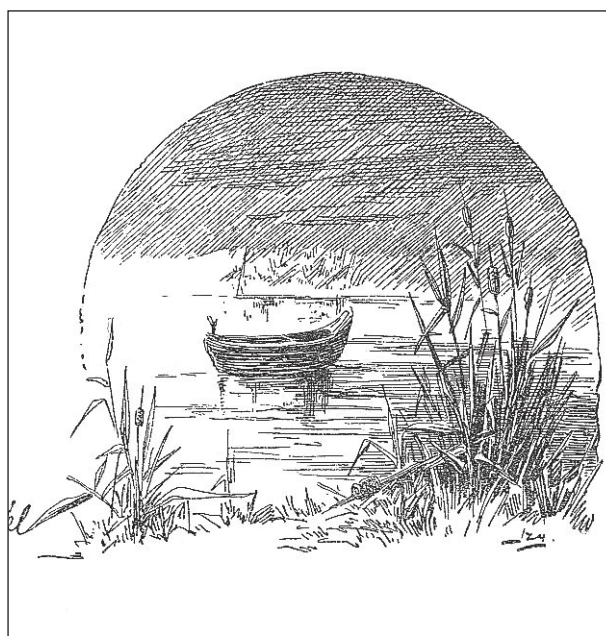

A boldog vőlegényt
Nem ösméri senki;
Nevéről nagyszerű
Virágnak kell lenni:
Utána mentek már,
S a tó várja félve:
Növényit homályba
Borítván szépsége!

Hah...! most megérkezett...
És... lesz nagy hahota,
Hitvány gizgaz jövén
Vőlegénykép oda...
A híres *bajnokfű*,
E törpe rosz káka!
Levele s galya sincs,
Nemhogy vón virága!

Megzudúl a nádas,
Locsog a tó habja:
Ki sokat válogat,
A selejtest kapja!
Ki nem néz érdemet
S többet ad a *névre*,
Érzeleg, képzелеg...
Bolonddá lesz végre!

A kevély virágszál
Ekképen megjárta,
Maradt bús fejének
Hervadás és párta;
S *bajnokfű*, hol egykor
Érte olyan szégyen:
Ott áll, ott nyomorog
Most is a rétszelen.

A vershez készült illusztrációk a költő összes verseit tartalmazó kötetből

Válogatás Arany János és Tompa Mihály levelezéséből

Beje, 1847. június 14.

Isten áldjon meg, édes barátom! Tökéletes igaza volt Petőfinek, minden teketória és cerimónia nélkül kellett volna hozzám berontanod, minden kopogtatás nélkül. Nem mondom, hogy éppen úgy mint Petőfi, ki engem sose látva, életében legelső megszólítása is így hangzott: „Te kutya!” Vagy ha éppen így is, mert ez őnála annyit tesz: „édes lelkem!” No de se baj! Én kezdem el, s mindegyre megy a dolog.

Pesten karöltve sétálgatván Sándorral, egyikünk szólt: tudod-e, ki hiányzik közülünk? A másik felelt: Arany Jancsi! És igazunk volt! Hiányzottál közülünk, éppen úgy, mint én közületek, most, midőn együtt valátok; és ha csak mindhárman együtt nem leszünk, hiányos lesz a társaság.

Szeressük egymást, édes barátim!

Én református pap vagyok. Csendes és zajtalan élttem folyama. Nincs semmi fény, máz és ragyogvány állásomon, s „én ezt nem fájlalom”, Kazinczyval. Bibliámnak és lantomnak élek, s valahányszor szép ének üti meg a füleimet, a magamét elvetem, s más hárfáját hallgatom. Örömmel hallgattam a Toldiról is a hírt, magát még ő Miklós-ságát nem láttam, mégis igen-igen örülök neki. Barátom, én azt tartom: akárki írja, csak legyen! Csak az irodalom emelkedjék! S igazam van! Tudom, hogy Toldid felette jó, mert Arany Jánost nem dicsőítették volna ezek a jóurak úgy meg, ha tökéletesen meg nem érdemlené. Írj, írj, édes barátom! Többet, sokat ilyet, hogy áldjon meg a lant és a nemzet istene!

Nagyon megörvendeztetett a leveled, s lelkemre mondom, ha még néhány napig nem írsz, az enyémet fogod kapni.

Tehát Sándorunk szerencsével, vagy legalább remény-nyel járt Szathmárban? Ezen örülök! Elmegeyek, barátom, akkor el! Te és Jókai vőfények lesztek, én a pap. Nem dicső dolog lenne-e ez?

Bizony, bizony, cudar dolog ez a 40 mértföld! És kivált, ha az ember nem „szabad”! Mert hiszen még ez a tér, Szemere Pállal, „csak egy arasz sem lenne lelkünknek”, de a szabadság! Úgy látom, barátom, mindketten ennek vagyunk nagy híjával. S én még a pénznek is! Ebatta, engem nem áll a királykép, mint én sem állhatom azt. Hanem ez csak gyerekség! Azért látjuk, látnunk kell egymást!

Sándor már nincs ott. Legalább sorai azt mutatják, hogy mikorra ez a levél néhány kehes póstáló kegyes gráciájából hozzád jut, ő már az óperenciás tengeren is túl lesz!

Most már többet nem írok, mert öreg este van, csak azt mondom még, vigyék meg őszinte meleg kézszorításomat és barátságomat neked e sorok; melyért te is küldd a tiédet cserébe! És szeressük egymást igazán! Isten veled! Isten veled! Igaz barátod

Tompa Mihály

Beje, 1848. február 7.

Édes barátom!

Jól megvárakoztattál válaszoddal, az igaz, hanem mégis megbékélek veled, minthogy jó hosszú levéllel örvendeztetted meg. Soraid végén lehetetlen volt fájdalmasan el nem csodálkoznom, s engedd meg, hogy most csak erre válaszoljak, máskorra hagyván a többit.

Írod, *hogy Petőfit rossz embereim környezik*. Meglehet, sőt bizonyos. Bizonyos az alacsony rágalmból, melyek rám fogatnak, melyekről lelkem és ajkam mit sem tud. Ne gondold, barátom, hogy igen fogom magamat mosni, nem engedi ezt egy bizonyos fájdalmas büszkeség: hogy én, ki Petőfiről ezerszer elmondom azt, hogy még ilyen magyar költő nem született, abból mossam magamat, hogy én biz őtet nem becsmérlem. Az élet és világ ez alacsonyságát megszoktam, százszor hallottam már rám fogatni azt, mikor ingyen sem álmodtam. Ez nekem nem újság! Hanem, hogy Petőfi ezt hiszi: az már újság.

Fejébe verte valaki, hogy én *futtatni* akarok vele. Nem értem! Én futni akarok magam, futtatni senkivel. Azonban, ha azon igyekezet, hogy mindig jobbat és tökéletesebbet akarok adni, ha azon gyönyörű dolgokhoz, miket Petőfi írt, hasonlót igyekezem csinálni, futtatás, úgy igenis futtatok, nem csak Petőfivel, hanem mindazokkal, kiknek csak egyetlen versét is szépnek láttam életemben. Már magát ezen futtatás eszméjét aljasság csinálta és gázság ragasztotta reám.

Megmondom én, mi a futtatás: Sárossy *Két művész* című darabját felolvasván valahol, ezt veté utána: *ezzel majd leütünk néhány Petőfit!* Ez a futtatás. Én ehhez nem értek.

Aztán mi baja Petőfinek akár miféle futtatóval? Ha úgy fut, hogy eléri őtet, csak nyereség az egésznek, ha háta megett marad, csak mosolyoghat a hasztalan erőlködőn.

Ismét mondom, nem magamról szólok.

Barátom, nincs az irodalomban vagy országban ember, ki Petőfi érdemeit a maga teljességében jobban méltányolja mint én, és azt ki is mondja. A gáncsnak egyetlenegy fegyvere sem huzatik ki ellene anélkül, hogy én csapás nélkül hagyjam. És lásd, most abból kell tisztítkoznom, hogy én őt nem becsmérlem!

Nyomorult, alávaló világ!

Midőn Petőfi nálam volt, egy szomszéd helyen így nyilatkozott egy okvetlen általad is tudott dologban: *larsa szerencsésének Kossuth, ha velem egy lapba írhat*. Azóta van harc és háború e mondás felett. Barátom, az ellentábor egyedül én képezem, és százszor elmondom, olyan ember, mint Kossuth, minden ötven évben születhetik, de olyan, mint Petőfi, 300 alatt sem. De hányszor szólok én úgy órára, hogy szemébe, pirulás nélkül, lehetetlen volna azt elmondanom! És mégis, látod, mi a jutalom!?

Ki azt állítja, hogy én Petőfit érdemen alól kisebbítem, alacsony rágalmozó.

Fáj nekem végtelenül, hogy murányi utunk emlékéből tudhatná Petőfi: hogy Szécsi Máriát nem versenyből írtam. Hiszen a várban is mondtam neki: *Hallgasd csak, mint fogtam én fel Máriát.* S ő mondá: *no, nekem ne mondd!* Megvallom, hogy itt a Sándor igazságtalansága irányomban jobban fáj, mint rágalmazóim ugatása.

Jancsi, hát nem gyönyörű helyzet-e ez?! Ülök falusi magányomban, mit sem tudva a főváros zajáról, Petőfinek egy hajszálát sem bántva, s egyszer csak azt kell hallanom, hogy én ezt meg ezt teszem. Bizony, gyönyörű állapot!

Én nem vagyok erkölcsi rabja senkinek. Petőfivel magával Muránytól majd Bejéig vitáztam János vitéze felett, *meggyőződése szerént.* Kimondtam eddig is, és ki is fogom nem csak Petőfi, de a szűz Mária felett is a véleményemet. Kimondtam Sándor *egyes helyei* felett eddig is, de hozzá, mint egészhez, mint Petőfihez, mindég érdemei teljes méltánylásával ragaszkodtam és nyilatkoztam is, és teszem ezután is úgy, mint ragyogó tehetsége érdemi – erre saját ösztönöm hajt, mely a szépet minden alakban imádja. Tehetek-e én róla, ha ártatlanul úgy összemaratom!?

Mit mondtam, mit nem mondtam Szécsi Máriája felől, nem tudom. Oly csekélység volt, hogy már nem is emlékezem rá. De ha *nem szerettem* volna is, Istenem, van-e joga azért Petőfinek neheztelni?

Tudom én, hol fekszik a nyúl: ama gyönyörű dominussal* *egyes dolgok* felett válthattam szót, s ő átvivé beszédemet az egész Petőfire. De van-e orvosság ily nyomorú fráter ellen? Ki Petőfinek szemébe hízeleg, háta megett pedig orrfintorgatva beszél róla.

De sokat is fecsegek e tárgyról, mert fáj, hogy minden ok és alap nélkül huzatom e gyalázatosságba.

Én alkalmasint írok Sándornak, mint előtted, úgy előtte is határozottan visszautasítok minden aljas rágalmat, majd meglátom, mit mond rá Sándor. Bizony ő lesz oka, ha vége lesz köztünk mindennek: *mert Isten úgy segítjen, tökéletesen ártatlan vagyok!*

Mi is volna az, barátom, ha Tompa Petőfit méltányolni nem tudná, vagy róla becsstelenítve szólna? Oh, én egy kissé más embernek érzem és tartom magam, mintsem ily nyomorúság lelkemhez férne. De továbbá: mondd meg, az is mi, midőn Petőfi aljas rágalmakat enged fejébe veretni?

Hanem már most az Isten áldjon meg, én hiszem, hogy te hitelt adsz szavaimnak. Amivel barátságunknak tartozom, azt Petőfi irányában is megteszem: tőle fog függni a többi.

Isten veled.

szerető barátod
Tompa

*

Kelemér, 1850. június 12.

Kedves barátom!

Leveled, néhány nap óta feltörve s olvasatlanul hever az asztalomon, legalább nem emlékezem rá, hogy átfutottam volna. Ne csudálkozzál pedig, édes barátom, hogy ez

így történt, keserves dolgok történtek velem pár hét alatt. Temettem és beteget ápoltam, kisfiam himlőben megholt, feleségem az asszonyi bajok legirtózatosbikán, a mellfakadáson esett, sok kínok közt keresztül. Ha nem értenéd, általam igen tisztelt jó nőd megmagyarázza, mit tesz ez: mellkifakadás. Mert, habár nem érzette is, de ismerete minden nőnek van ezen iszonyú bajról. Tehát temettem és virasztottam, s gondolhatod, hogy saját egészségem is megtört a sok nyugtalanság és fájdalom alatt. Bolond aki szeret – boldogtalan, kinek függnie kell valakin. Aki egyedül áll a világban, mint az újjam, az a szerencsés.

Azonban, mint mindennek e világon, az én bajaimnak is a nagyjából már vége lévén, sietek válaszolni szívesen látott leveledre. Bizony, furcsa az ember, édes Jancsim! Mi sohsem láttuk egymást az életben, s rövid idő alatt megbarátkoztunk, meghasonlottunk, s most kibékülünk. Legalább te ezen hitben látszol lenni. Én pedig azt mondom, mi mindeddig nem mentünk tovább az első stádiumnál, a megbarátkozásnál, s valamint nem történt meghasonlás, nincs szükség kiengesztelődésre. Ha én rád haragudni vagy neheztelni tudnék, ez több volna az örülségnél. Mi mindig tisztán állottunk, félreértés és balmagyarázatnköztünk nem történt, s hogy Gräfenbergbe kapott utolsó leveledet válasz nélkül hagytam, annak oka *elszomorodás*, nem *neheztelés* volt. S hogy később sem érintkeztünk, a forradalmi idők s más körülmények nagy befolyással voltak rá. Egyébaránt, mindenesetre, hiba volt.

Elszomorodtam, barátom, az utolsó leveleden. Rossznak, vagy ezzel rokon valaminek nem tartottalak, de igen gyengének, ki a legaljasabb bántalmat, a legembertelebb packázást mosolygva tudta védeni azon emberben, midőn mondád: „vedd úgy, mintha barackot adott volna”.

Sőt, fenyegetőtél, hogy engem (!) fogsz az egész dolog *kezdőjének* s *okának* tartani, ha megbántómhoz én nem közelíték. Ez csak elszomorított, de el nem idegenített tőled – s ez okáért röviden gazembernek nyilvánított azon te és én ösmerősömet, ki a *kétszínű ármánykodót* kitalálta. Ilyesmit nem is *gondoltam* soha, nem hogy mondtam volna rólad. És hogy nem szüntem meg egy percre is barátod lenni, Isten legyen a bizonyosságom!

Olvastam a versedet, melyben *az ő* gyanítható haláláról beszélsz. Mi engemet illet: legpiszkosabb bántalmak közt is tiszteltem benne a talentumot, és sajnálom szívemből a zsenit, hogy hatalmas működésében megszakasztott, ha ugyan megszakasztott. De a csont és hús engem nem érdekel – nem bírok elég nagy lenni, hogy nem érdemlett bántalmait elfeledjem. Nekem mindenesetre halva van, s a holtakról minek beszélni?

Mi minden nem történt azóta, édes barátom, hogy egymást nem láttuk? Tudod te is, tudom én is. Érezzük és – hallgassunk.

Negatív jóléted nem igen vigasztaló – és mégis örülnöm kell, hacsak ezt hallhatom is rólad, mely mindenesetre jobb annyi sok ezrek pozitív nyomoránál.

Én azóta megnősültem. Volt egy kis Kálmán fiam, élek mint falusi pap, csendesen, egyszerűségben, majdnem az

együgyűségig. Néha firkálok valamit, egyébaránt lehangolva vagyok egészen. Irodalom nincs! – A derék fiúk nincsenek! – Nemzeti élet nincs! – Semmi, semmi sincs!

Egyébaránt jól mondod, hogy akik megmaradtunk, csatlakozunk szorosán egymáshoz – különben irányomban nem volt szükség a buzdításra – hallgattam, de szerettelek – barátod voltam, mint vagyok, s óhajtok az maradni.

Vedd ez igaz nyilatkozatot előlegesen – s most a viszontlátásig Isten áldjon meg a tieddel együtt!

igaz barátod
Tompá Mihály

*

Nagykőrös, 1852. október 1.

Szeretett Miskám!

Múlt hó derekáról kelt leveledet éppen most adja a kezembe Szász Károly, s mivel erősen ösztönöz a válaszolási vágy, addig ütöm a vasat míg *meleg*, azaz rögtön *felelek* (assonance). Amint látod, ismét itt vagyok, érkeztem pedig tegnap. Augusztus 5-én mondtam vala búcsút a kőrösi bérelt laknak, szeptember 30-án láttam azt meg újra. De minő változás! Az eddig oly kojtór udvar, mit nem tartottam képesnek egy árva fűszál megtermésére, övig érő dudva vegetációval üdvözölt, a kaput csak félóraig tartó gyomlálás és kapálás után lehetett kinyitni. Más szerencsétlenség nem történt.

Bizony, pajtás, igen sajnálom azokat a te pulykáidat, kacsáidat, méheidet és malacodat, majd annyira, mint azt, hogy téged nem láthatlak. Tudom, *tele* kebelled elbeszélte volna azt, mit *üres* levelekkel nem lehet elmondani. Lásd, itt egy szép antitézis: *tele* kebel *üres* levél! No de, ecsém, nincs még éppen vége a világnak. Várt leány várat nyer, túróm-fűvel orvosoljuk a bajt, noha bár, a nagylány szava szerint: könnyű a fonás, de nehéz a várakozás. Szüreti szünidő itt ugyan lesz, de nem egy hónapig, mint Patakon, hanem csak két nap, legfőleg egy héttig, ameddig t.i. a nagykőrösi *hegyeken* beszűrnek, erre tehát nincs mit számítani.

Ejnye, no, hogy még ellopták ruháitokat! Megállj, adok egy jótanácsot: máskor ne köttesd ládádat a kocs hátuljára, hanem tétesd inkább a kocsiba, vagy ha oda nem fér, s hátul kell felkötni, vigyázz rá, fiam, jól. Gyakran tekint vissza, kivált, ha este utazol, így legalább, ha ellopták, hamarabb észreveszed, ha el nem lopták, azt is észreveszed. Szemesnek a világ, vaknak alamizsna. Rem team custodi, ne auferant – poloni!* Köszönd meg szépen e jó tanácsot, fiam!

Sárga leveleiddel semmi bajom, írhatok – habár sárga papírosra – minden héten egyszer, én nem fogom felpanaszolni. A maradék – az utóvilág – kedegh*, mely, amint mondják, minden tárgyat más szemüvegen néz, meglehet, a te leveleidet is nem sárgáknak, hanem fehéreknek, pirosnaknak, vagy zöldeknek nézheti.

Szásznét ma láttam, még nincs egészen jól, de már fenn jár, Szásznak kutya baja. Gyöngyösre csakugyan hitták, mint hallom, nem fogadta el, s ezt, *amint hallom*, jól is tette. Én először igen örültem a históriának, mert Gyöngyöst jó papságnak gondoltam, de így bolond volna, ha rosszat rosszabbal cserélne fel. Mentovicsék, Jánosi? Mint rendesen, semmi változás.

Hogyan gondoltad azt, hogy dagadt torokkal nekem hosszú levelet írj? Fájós torokkal sokat beszélni nem jó, én legalább, ha a torkom fájna, neked egy betűt sem írnék. Ebből is kitetszik, mennyivel becsületes ember vagy te, mint én – gondolom és hiszem.

A vakációt iszonyú henyeségben töltöttem. Sokak és nagyok voltak vala az én szándékim és terveim, de bizony, azokból semmi sem jött teljesezésbe. Ettem, ittam, vegetáltam, de egy verset nem csináltam. Virgil úr engem is zaklat, hó elején küldi a pénzt, s én még semmit sem küldtem neki. Nem abnormis állapot-e ez, midőn a szerkesztő fizet s az író nem ír? No de majd – majd...

Két hónaptól fogva nem tudok, nem hallottam Pestről semmit, nem láttam egy Hölgyfutárt vagy Visszhangot, nem olvastam egy verset, mi az özönvíz óta *datálódnék*. A pesti cotteriáról* azt sem tudom, ki, mi? Lévyay nincs ott. Hallom, a Hölgyfutár zászlaját Székely József viszi, ily szavakkal ragadván azt meg egy versében (mit ugyan én nem olvastam):

„Ide szegődtem én eh‘ a szegény lapho‘.” Emlékszel-e még szegény Petőfinek egy kedvenc korcsmafíratára: *Az két kék bakokho?*

Szilágyi Sándort elküldték volt Pestről, az igaz, most pedig azzal állt boszút, hogy kecskeméti professzorrá lett. Nem bánta, akármelyik tanszéket adják neki, adták hát a matézist, hanem ezt szeretné valami mással becsereélni, Kőrösön vagy akárhol. Jelenleg éppen Kecskeméten van háztűzlátni, visszajövet lesz hozzá szerencsénk.

Benkert Mariska Pesten van, 100 magyar költőt (!) akar kiállítani németül, 200 verssel és 100 biográfiával.

Remélem, téged is megkeresett. Nekem írt egy gomba levelet, amiért neki utóbbi leveleire válaszolni elmulasztottam. Én akkor feleltem. Azután írt térden csúszva, arra nem feleltem.

Kerényi meghalt! *Bozzai Pali* meghalt! Miért nem halunk meg mindnyájan!

„Az boldog, a ki meghal, mint ezek.

Ki mélyen nyugszik föld alatt.”

Vagy, mint a Barna Péter históriájában (Népdalok I. 381. I.) bővebben megolvashatod:

„Nem jó föld ez pajtás, nem jó itten lakni,

Mert”*

A költészet legalább bajosan fog e földben felvirágzani: a világtörténet ellenkezőt tanít.

No de bízzuk ezt a sorsintéző hatalmakra, mi tegyük, amit tehetünk, s ha semmit sem tehetünk, akkor ne tegyünk semmit. Még ha az irodalom haldoklik is, mi vagyunk a vonagló tagok, melyek mozgásuk által némi életre mutatnak. Tehát csak mozogjunk! – jól vagy rosszul, célra-e vagy cél nélkül, az most mindegy.

Eh, félre az epével! Hiszen én vidor hangon akartam írni. Közönség most van, sohasem volt különb. Szász Károly aláírói szépecskén szaporodnak (*Moore* verseire, amint tudod), Losonczy László 500 aláírót gyűjthetett! Kiben van hát a hiba? Nem a közönségben, annyi való, hanem a költőkben. Miért nem írnak? Mert nem lelkesülnek. Miért nem lelkesülnek fel? Ez már nagyobb kérdés. Kifogytak, kiszáradtak, kihaltak!

Bezárom leveletemet, mert már elláttam, hogy semmiképpen sem bírok kibontakozni e veszekedett rossz vérből. Jobb órában többet s jobbat. Most, édes Miskám, az Isten áldjon meg

Téged magadat is, szerelmes nődet is,
Még, ha ugyan volna, kis csecsemődet is,
Apádat, anyádat, a falamiádat,
Kijáró, bejáró ékonómiádat:
Kívánjuk szívesen én s a feleségem,
Laci, Julcsa, én két apró szép cselédem.
Kívánjuk nem egyszer, hanem száz- meg százszor;
Most ölel forróan, – többet ír *majd másszor*

igaz barátod
Arany János

*

Hanva, 1852. november 1.

Édes barátom!

Meg gondolván, hogy október 1-én kelt levedre egy hónap elteltével válaszolni is lehetne tán már, ezennel tollat fogok és írok amit írhatok. Legelőször is az elveszett ruháink iránti részvétedet kell megköszönnöm, s azon szép és jó tanácsot, melyet adsz, hogy t. i. nézzen hátra az ember, ha szekéren ülven hátul valamije van. Igen kérlek még, édes barátom, kiegészítésül azt is tudasd velünk, miképp kell hátranézni akkor, ha az ember történetesen nem ül a szekéren, hanem 4 mérföldnyire van attól?

Könnyen beszélsz te, drága barátom, mióta azon szerencséhez jutottál, hogy Lévay Józsi téged a maga könyvének az elején a maga barátságával megajándékozott, olyan formán lévén az az ajánlás stilizálva, mintha ő adná neked e nagy szerencsét. Megvallom, e pillanattól irigy kezdek rád lenni.

És nem csak szerencsés, de valóságos boldog ember vagy te, barátom, ki nekem három egész lapot képes vagy írni anélkül, hogy – csak valld meg magad is – valóban ír nál valamit. Én nem tudok ilyen mesterséget. Még egy lap sincs tele, már kifogytam. No de mindegy. Csak mi írjunk egymásnak, akár van abban valami, akár nincs, ha hasonlatosak leszünk is Havyhoz, kiről egykor meg vala írva, hogy hang nélkül énekel. Csak írjunk! Van abban még is valami, ha semmi sincs is benne, ami igen jól esik.

Szilágyi Virgil ma nekem tíz pengőt küldött, hogy én meg neki verset küldjek. A pénzt minden bizonynyal elköltöm, s elébb, mint egy vakarítást tennék neki. Igen sok

példa volt már, hogy megírt és kinyomott versért nem fizetett meg a szerkesztő, hadd legyen arra is példa, hogy a kifizetett vers meg nem iratik.

Szegény Sándor! „Az két kék bakokho!” Mennyit nem röhögtünk (majd röhögtünköt írtam) ezen a számárságon valaha! Midőn még Arany Jánosnak híre-hamva sem volt a világon, de, persze hogy a bánya nem nyílt még meg csupán, az arany már megvolt.

Remélem, nem fogod eltagadni, hogy nem régen engem tetemesen meglóptál, mondván a te kabátodhoz: „Télen nyáron”* sat. Azt is tudod, ámbár nem igen forogtad az írásokat, hogy szemért szemet, fogért fogat, versért verset. Szegény Kerényi és Bozzai haláláról emlékezvén levedben, azt mondod, mért nem halunk már meg mindnyájan! Ezt a sort én ellopom, szükségem van rá, s ezzel kvittek leszünk. Egyszer Petőfivel ettünk a korcsmában, belép egy harmadik, ki vidékről jött. Petőfi rákiált: *mikor jöttél örömemre?* S én rögtön folytattam: *mikor még el gyötrelmemre?* S e második sort Petőfi erővel el akarta tőlem még a helyszínén venni. Aztán kérte kölcsön, de én egy messzely bornál alább nem akartam adni. Végre meglett az alku félmesszely borért s egy törött oldalú szivarért! Istenem, hogy elmúlnak az idők! A múlt olyan mint a hegy, ha kopár és sziklás is, midőn messze van hátunk megett, szép kék színben tűnik fel!

Szegény Kerényi! Jó fiú volt. Mennyit bohóskodtunk azon az Eperjesen egykor, s most – már kettő sírban van a cimboraságból, s én következem! Szeressük egymást, fiú, kik egymás szeretetére méltók s hivatva vagyunk, mert az élet igen bizonytalan és rövid!

Sajnálom Székely Jóskát, ha a Hölgfutár korpája közé elegyedett. Benkert is izent Szilágyi által, de én nem adok neki semmit.

Szász Károlynak mondd meg, 31 aláíró van a 3 íven, ehhez küldött Szemere 4-et = 35. Szemere ezzel az anekdotával küldi: egy borbély a szappanra köpven, úgy dörgölte az úr arcához. Mással is így bánasz, kérdi az úr. Nem, felele a borbély, másnak egyenesen az arcára köpök, úgy dörgölöm a szappant hozzá. Én pedig ezt írom Szász Károlynak: hová a fenébe tette azt a paptant, mely a Bataé volt, s melyet én neki tanúlni átadtam, s melyet azóta nem tudok előteremteni?

Azon felette csudálkozom, hogy Losonczy ötszáz aláíró teremtett. Lévaynak nem volt ennyi. Hát a Hölgfutár hogy fut? Én akkor, írván Nagy Ignácnak, hogy nem kell a lap, nem is küldi azóta, s jól teszi. A költészet felvirulásáról én sem ábrándozom. Nem csak hogy nem halad, de iszonyúan esik vissza. Nem egyesek haladását vonom kétségbe, de az egészét.

Írhatnék még neked sokat kassai életemről, de minek? Elég az, hozzá, hogy kézirataim odavesztek. Már most írjak megint. Nem biz én, a Herko-paternek sem. Elég volt ennyi áldozat. Hanem már most Isten áldjon meg benneteket, barátom. Köszöntsé a fiúkat, családodat pedig csókoló értem s feleségemért.

Mindnyájunkat az Isten áldjon meg!

barátod Miska

Nagykőrös, 1853. április 27.

Kedves jó Miskám!

Csakhogy otthon lehetsz, a többi visszajő magától. A sors megelégteli szenvedésidet. Régen óhajtok írni, de nem tudtam, lehet-e már. Nagyon jó, hogy valahára lehet. Ezentúl ne legyünk hanyagok a levélírásban! Ki tudja, édes Miskám, ki tudja, nem fosztatunk-e meg újra az érintkezés e nemétől? Rest levélíró vagyok, de veled nem levelezek, veled beszélgetek.

Szegény komámasszony! Hát ő is, testileg is szenved? Lelke, tudom, úgyis eleget szenvedett. Fiadról Pákh útján hallottam valamit. Örvendő sorokat vártam tőled, remegtem másrészt, nem vonta-e meg segélyét Lucina istennő*. Azok után, miket tőled hallottam, aggódva óhajtánk bizonyost tudni. S íme, jó a leveled: egészen más baj, mint az, melytől remegénk, arról semmi szó. Elképzeltük a sorsotokat – s könnyeztünk.

Feleségem fenntarthatta volna az érintkezést nőddel, hanem ő is az egész telet betegséggel húzta ki, s ez egy akadály, mit ugyan elhárítani annyiban nem lett volna nehéz, mert voltak napjai, midőn könnyebben érezte magát. Fő akadály az volt, mert nem tudtuk, nem okozunk-e bármely érintkezés által nektek újabb kellemetlenséget, mint az oly viszonyok közt általában sohasem tudja az ember magát tájékozni.

Tehát mondom, az asszony egész télen szenvedett. Betegsége női baj: több hóig terjedt fájdalmas rekedés, amitől rendkívüli vérömlés által menekült meg. Mentovicsné hasonlóan, folyvást szenved. Szásznéról jobb hallgatni, szegényről.

Gyermekeink egészségesek, Laci közelebb nagy erőt fejtett ki a table-moving* kísérleteknél. Ez a bolondság itt is napirenden van, s kell benne lenni valaminek. A szemek hatását én fedeztem fel, azok majd több szerepet látszanak vinni, mint a kezek. Vak tyúk is talál néha egy árpát.

De leginkább becsülném azt az asztalt, mely bennünket mégegyszer egy koszorúba fűzne. Gyógyuljunk meg minél előbb. Július nincs messze, talán – talán...

Itt még három tanárt választanak, hogy a tantervnek elég legyen téve, így remélvén a nyilvánosságot.

Hallom, Szilágyi Sándort nézték ki egynek. Nem jön-e magyar irodalmat tanítani az én helyemre? Igazság! Barátom vagy, maradj Gömörben!

Ad vocem* Gömör. Az ekklezsia csak nincs veszélyben? Mi már attól is remegtünk. Most sem tudósítál, vége van-e már minden bajnak? Ennyit talán lehetne.

Iskolai felügyelőségünk változott. Szőnyi helyébe Mikulás őnagysága lépett, evangélikus. Mondják, erélyes ember, s mindent elkövet, hogy iskoláink a státus céljának minél inkább megfeleljenek.

De a „jövendőnek sivatag homályát bízunk az istenség vezető kezére”, s éljünk, ahogy lehet. Dolgozni keveset dolgozom, bár megrendelés, váltómunka lenne elég. Szeretnék egy kis falusi életet, azaz, ha lenne valamim, amihez lássak, mert így, cél nélkül a legelőre járnai, nem találom

eléggé vonzónak! De ha csak az idő derülne, így is mindjárt derültebb lennék. Ha igazak patriótád jóslásai, a tavasz egészen el fog az idén veszni, a tél után rekkenő nyár áll be, mitől Isten mentsen.

Kifogytam a tárgyból, vagy is nem jöttem bele egészen, amint szoktam. Közelebb majd többet írok, most fogadjatok köszöntésünket és szíves csókjainkat – összevevissza. Gyógyuljatok minél előbb, te szellemileg, kedves komácskám testileg is, Géza pedig nagyot nőjön, mint az apja. Isten veletek!

szerető barátod
Arany János

*

Hanva, 1853. május 17.

Édes jó barátom!

Már csak írok neked, mert ha azt várom, hogy minden bajaink elmúljanak, nem tudom, mikor olvasod a soraimat. Feleségem jobban van már, de most meg a fiam beteg, sír éjjel-nappal, s midőn maga nem alszik, az apját, anyját sem engedi aludni. Így igen szép életet élünk. Vinni kell az embernek hivatalos foglalatosságát, s eljönnek az urak és dámaék a templomba. Imádkozni? Nem! Meghallgatni, szép prédikációt mond-e a pap? Persze, a háznál akárhogy van a dolog, neki szép prédikációt kell mondani. Eljönnek a szerkesztők verset kérni, szép, jó verset. És az embernek, ha az esze a helyén nincs is, bajai miatt kell írni szép és jó verseket! Látogatók jönnek, boldog mosolygó képpel, és az embernek mulattatni kell őket, ha az ördög elviszi is. Ez jelenleg az én életem. Ténnap múlt el a robotos ünnep*, ma az eső szakad, a víz beiszapolta ugyan már a kertet, rétemet, de még nem elég, ismét esik – tökéletesen megveszett a természet, barátom! Tehát az eső esik, a legátust a káplánhoz csaptam, beteg gyerekeket dajkástul és anyjostul kihajtottam a cselédházba, s írok neked néhány sort. Fülelem nem, de lelkem egyre hallja, hogy sír, de már mindegy, benne vagyok.

Hazaszabadultam végre, ítélet nélkül, kegyelem útján. Így rendőri felügyelet alatt lévén, olyan az állásom, mint az írás szavai szerint „a madárnak az ágon”. Ha a felügyelő tisztviselőnek nem tetszik az orrom vagy képem, referál, hogy nem jól viselem magam. Furcsa biz az! Szilágyi Sándornak ördög baja sincs, ki mint *felelős szerkesztő* adta ki a Gólyát, engem pedig majd elítélnek, s majd megfosztanak nyomorult kenyereimtől örökre. Mert *amely pap hadi törvényszék előtt áll, eo ipso* elveszti hivatalát*, ez a rendelet szava. Szerencsém, hogy ítélet nem következett, s így már most, szavaid szerint, csak nincs veszélyben az ekklezsia. Legalább azt kell hinnem ezen elbocsátó szavakból: *In Folge hohen Erlasses vom Militär- und Civil-Gouvernement von 28. März 1853 der weitere Untersuchung enthoben, und auf freien Fuss gesetzt.** Különben, édes barátom, ez esemény keserősége tán örökre a számban marad, mert érzem, hogy egészen ártatlanul

hurcoltattam meg, s kellett annyi költséget tennem. Ne gondold azért, hogy magamat valami mártírnak tartom, szörnyű nevetséges pófával, mert hiszen mi ez ahhoz képest, ami a múltakban történt?

Hála Istennek, hogy szegény komámasszony már jobbakban van. Bizony, úgy szeretünk benneteket, hogy valamint nektek a mi bajunk, a ti bajotok is azonképpen fáj nekünk.

Megbocsáthatlan gazsága a sorsnak, hogy olyan mesze dobott egymástól. Ha egy héten csak egyszer is egymáshoz mehetnénk, mindig megkönnyebbülve térnénk haza bizonyosan! Adjon Isten nektek és gyermekeiteknek sok örömet!

Hogy én menjek professzornak Kőrösre? Jaj, kedves barátom, dehogyan megyek! Örülök, ha meghúzhatom magamat ebben a rongyos faluban, hol senki se lásson. Inkább téged is szeretnék idehozni valami jó papságra, de mikor *tekintetes* úr vagy! Szegény Szásznak sem tudok, minden *tisztelendősége* mellett sem, helyet teremteni, pedig, bizony, igyekszem.

Minő hálátlanság az tőlem, hogy én azt a Jánosit sohse köszöntöm levelemben. Azután, ha nem írom is, mondd neki. No meg Mentovics is mindig ígéri, hogy ír nekem, mégsem ír. Mondd meg neki, hogy ne balfaszkodjék. Sajnálom, hogy olyan szép verset tud írni a Divatsarnokba. Már nem tudta más, becsületes helyre adni?

Belejöttem, az irodalmon vagyok tudtom és akaratom nélkül, pedig róla egy árva betűt sem akartam írni. Köztünk legyen mondva: a Jókai lapja nem olyan mint az Életképek voltak. Mi ennek az oka? Pedig ott van már a két Tót, süsse meg Marci* mind a kettőt. Vas Gerebennek ír-sz-e? Azt hiszem, nem. Én még eddig nem is válaszoltam neki. Nem tudom, mi lesz az, *iszonyú írói díj* és *iszonyú előfizetési díj*, azaz nagyságára az első, kicsiségére a második, félek, nem fizeti ki magát. Úgy, beleestem, benne vagyok! Előfizetést kell nyitnom, mert másképp nyakamon vesz a firkám. Kérlek, kedves Szalontád vidékéről írd össze nekem néhány, különösen asszonyféle ívtartónak való, ekképen.

Bojt Sarolta kisassz. – Túron – u. posta: Nagyvárád és lehető *legrövidebb idő alatt* küldd hozzám. Szász Károly is ad által neked, ha megszólítod, néhányat Erdélyből, zárd a magadéhoz s küldd el nekem – majd aztán... furcsa lenne – félek leírni, hogy majd nem úgy lesz... furcsa lenne, hogy én júliusban Pestre mennék rendelést tenni a nyomtatás iránt, hazafelé Nagykőröst útba ejteném, s onnan veletek együtt Hanvára jönnénk. Furcsa lenne – szeretném, de hát ki tudja még, hogy lesz addig az ember sorja.

Szegény feleségem a szülési bajokon szerencsésen és rövid idő alatt átesett, pedig én ettől tartottam. Csak már no! Jövendőre vagy mit! Csak ne szeretné az ember a feleségét.

Az asztalmozgatás nálunk nem sikerül, azon egyszerű okból, hogy nem próbáljuk. Egyéberánt a szemek történetével elkéstél, mert a berlini levélben valamelyik újságban hosszasan volt róla szó.

Most tehát az Úristen áldjon meg benneteket, apraját, nagyját, s szeressetek bennünket, kik titeket tiszta lélekből szeretünk.

igaz barátod
Miska

*

Hanva, 1853. december 18.

Édes Jánoskám!

Láthatod e megszólításból, hogy most igen nekigyűr-köztem szépen írni hozzád. Olyan szép egyenes betűket tettem, hogy ha a 24-ik sorban is olyat tennék, boldogság volna. Amellett vigyázni fogok, hogy ismét halálos beteg-gé ne tegyem egy napra magamat, mint a múltkor. Én ugyan feltettem már régen rólad annyi barátságot, hogy engem mindenekfelett rossz levélírónak tarts. Hiába, nem születtem rá, nincs hozzá gényomom*. Én igazán olyan összevissza fejezem néha ki magamat, hogy okos ember bolondnak tarthatna. Hanem én azzal mit sem gondolok. Képzeld azt a commoditást*: nem gondolkozni, mikor az ember ír. Én úgy vagyok vele, ha levelet írok. Igaz, hogy ez a tulajdona megvan a mostani írók legtöbbszörének is, kik aztán munkáikat ki is nyomtatják, de bármennyien bírunk is azzal, én azt nagy erénynek tartom. Haviról hajdan – mikor még te csak nagyszalontai jegyző, vagy legföllebb titkos versíró voltál – azt írták a lapok, hogy *hang nélkül énekel*. Ha eszembe jut, mit tiltottak be tőlem legközelebb a Délbábon, nem utolsó mesterségnek tartom: *gondolat nélkül írni*. Ezt nem tiltják be, ne félj. A szerkesztő csak úgy meghonorálja, a publikum pedig soha sem veti szemre, mert hisz az jobb és balkeze közt nem tud különbséget tenni. (Van-e a világon oly ostoba publikum *versre nézve*, mint ez a miénk? Én nem hiszem.) A jövendő pedig és a halhatlanság – ez sohasem volt gyengém.

Ad vocem* Délbáb. Jókai mégis rosszul tevő, hogy nem tudósított, mert hiszen elébb-utóbb csak megtudja az ember az ilyen dolgot. A „fiatal Magyarország” dolgain örülök. Most már szeretem, hogy az örültségbe ment át ez a história. Culmináltak*, majd csak megtérnek már, vagy megvesznek. De korántsem úgy kellene Jókainak fellépni, mint fellépett. Eleget hallotta ő ezelőtt megpiszkoltatásunkat, de a „szép tehetségeknek” szívesen elszenvetde, s csak a Pesti Napló után szólalt fel. Fázom egy idő óta Marcitól. A jellem elromlik a városban, azt mondják, s én elhiszem.

Mennyire szeretlek én téged, édes Jánoskám, hogy nekem könnyű, felvidító történeteket és pletykákat beszélsz. Ez engem igen mulattat. Derék, hogy Mentovics odavágta Losonczyt. Hajdan, mikor a kályhalyukban regényeket olvastam – mert a te jó barátod valaha a kályhalyukban tanulgatta meg a leckéit –, rettenetesen haragudtam, ha nem az ölte meg a másikat, és nem úgy dőlt el az egész regényes processzus, mint akit s hogyan én akartam. Elbeszéléseid elején lélekből mindjárt Mentovics mellé álltam. Együtt küzdünk s forgattuk Losonczyt, s azt hiszem, hogy

az én rokonszenvem is segített neki földhöz csapni. Igaz, hogy ez sokkal előbb történt, mint én tudtam, de – de az semmit sem tesz.

Mentovicsnak add át ezt a 3 előfizetőt, vagyis inkább a pénzét. Nőm szíves bocsánatot kér tőle, hogy többet nem szerezhetett. (Az egész dolog pedig így áll. Ha megfeszülsz sem kapsz itt egy prenumeránst* se, még én sem kaptam Virágregémre egyet is az egész eklézsiában. Hanem egyre én, másokra nőm, harmadikra *fiam* prenumerált*, de ezt valahogy el ne mondd Mentovicsnak.)

Ad vocem* vers! Jánoskám, írasd le a Nők Könyvéből az *Öreg szolgát* és küldd el nekem. Valamint, ha megkaphatnád ilyen című humorisztikus versemet: *Az én lakásom*, azt is megköszöném, a *Hölgyfutárban* jelent meg tán 1851-ben, ha jól emlékszem. Szükségem lenne rájok, tán könyvben még ki nem adott verseimet írom össze. Hé, gondoltam már róla, nem tenne-e már egy jó kötetet a te apróbb verseid összege? Alighanem. Én legalább azt hiszem. Nem lenne jó kiadnod? Ha kapnál érte egy pár garast, az is jobb lenne a semminél.

Friebeisz tán megvenné. Írj róla nekem valamit. Visszatérek a küzdelemre. Nem bántam volna, ha Szilágyi Sándort megcirógatta volna az a katona. Más ember az ember, mihelyt nem újságíró és szerkesztő.

A múlt héten voltam Miskolcon. Nehezen juthattam el. Szeptember közepe óta jár a folyamodványom a passzusért Kassán. Lejött végre, s szólt 5, mond öt napra. Miskolcon csendőrtől csendőrhöz utaltak, visáltak*, stempliztek*, superinspiciáltak*. Szóval, mentse Isten az ilyen utazástól. Lévy beteg, olyan, mint az árnyék, rettenetesen rossz esett neki, hogy velünk nem korhelykedhetett.

János, te Vas Gerebennek írtál? Annak a Vas Gerebennek, aki – tudod milyen Gereben. Látod, én nem írtam neki, pedig nincs rá legkisebb privát ránköröm* sem, de nem írtam mert – azt, mért nem írtam? *Most már* éppen neked nem mondom meg.

Baráti tanácsom: vízzel élj, nyakad, tarkódat, hátgerincdet mosd meg mentül hidegebb vízben. Majd meglásd, nem bánod meg.

Gyermekeid feletti aggodalmadat értem. Mégis menyenyivel szerencsésebb vagy te mint én. Körülbelől egydősek vagyunk, s neked már felnőtt gyermekeid úgyszólván, az enyém pedig csecsemő. Julcsád kétségen kívül igen szellemes gyermek, s egész atyai s anyai figyelmeteket igénybe veszi, vegye is. Az Úristen pedig áldjon meg benneteket.

Csókolunk ezerszer.

igaz barátod
Miska

*

Nagykőrös, 1854. február 13.

Kedves Miskám!

Tökéletes igazad van, e hanyagság, mit a levélírásban, vagyis *nem*-írásban elkövetek, már plusquam* disznóság.

De vigasztald magadat, hé, nem csak te vagy, ki válaszomra vársz – körülbelül tízen vagytok hasonló állapotban, mert én halomra gyűjtöm a levelet, mint a szalontai levélhordó cigány, s akkor adok túl rajtok egyszerre, midőn már egész tarisznyára való összegyűlt. Oka pedig ennek nem annyira az elfoglaltatás, s hála Istennek, nem is annyira a betegség, mint az áldott restség, ha ugyan ez már magában is nem egy neme a kórállapotnak.

Ergo*: a három előfizetési díjat, melyet Mentovicsnak küldöttél, mely iránt én recepissét* írtam alá, s melyet rögtön kézbesíteni el nem mulasztottam... ezennel forma szerint eltágadom. Se láttam, se hallottam, nem tudok róla semmit.

Az Öreg szolgát lemásolva, az „*Én lakásomat*” (respektíve*, „*a te lakásodat*”) pedig a Hölgyfutárból kimetszve, ihol küldöm. Az utóbbit Laukának egy verse is kíséri... ez neked tiszta profit, mert ha leírom, ez utolsó bizonyosan nem kapnád. Mindegyik jó lesz köpenynek eső után, mert úgy hiszem, ünnep után kántálok velök, miután halom, hogy a verseid már sajtó alatt nyögnek. Sed salvavi animam.*

Hogy valahára fogott rajtad a szép szó, hogy iparkodol szebb betűket s egyenesb sorokat írni, azon örülök rettenetes, de az ördög vigye a kalligráfiádat, ha annyi papírt ellopsz vele, hogy egész levél helyett csak felet küldsz. Azért, édes öcsém, ne törd magad oly nagyon a széprással, vagy tartsd azt a szerkesztők számára. Nekem pedig írj, mint eddig, csúnyán, de tömötten. Mit bánom én, ha úgy összehányod is a betűket, mint a nyomda fiókjában hevernek, küldd ide, majd kiválogatom én. Hogy pedig „*gondolat nélkül*” írj, azt, fiú, te meg ne próbáld, nem vagy te vad zseni, hogy azt tedd.

Ami az én apróbb verseimet illeti: nem hiszem, hogy belőlök egy kötet kitelnék, de meg kevés jó van azok közt. A kiadásról még nem gondoltam, azonban privát multságomra hozzáfogtam őket egy bekötött könyvbe írni. Elkezdtem a nyáron. Eddigélé vagy ötöt le is írtam belőlök. Ha így halad a munka, nem soká bevégezem, s akkor majd meglátom, hogyan veszik ki magukat egy csomóban.

Írhatnak én eleget... a divatlapok majd megölnék, de nincs kedvem. A balladára tőlem bizvást pályázhatsz. Gerebennek sem írtam egynél többet, azzal is behúzott materialiter* – 64 hosszú strófát 10 lapra leszorítván, s akképp díjazván. Az ifjúság lapját, mióta megindult, folyvást a nyakamra küldik, még abba nem írtam semmit – nem írok én senkinek.

Különben megvagyok a szokott vágányban, orvosi tanácsod követem és használ. Családom egészséges, kivéve, hogy a nőm egynehány nap óta reumával vesződik. Ölelünk, csókolunk mindnyájan, mindnyájatokat!

igaz barátod
Arany János.

Utóirat. Büntetésből kapsz ily rövid levelet.

Nagykőrös, 1854. június 11.

Kedves barátom!

Különös érzelmek közt fogok tollat. Nem tudom, miképp válaszoljak a leveledre, hogy válaszzal „meg légy elégedve”. Úgy látszik, nem találok többé el a hangot, melyen hozzád szólnom lehet. Komolyság, tréfa, gyermekesség egyaránt sért, ha tőlem ered. Ártatlan kötődésem előttem egy pedátnak kicsinykedése, aki „helyesírási hibádat nagylelkűen javíthatja”. Értem, és fáj. De én nem csak most lettem ily pedánt. Vedd elő régi leveleimet, azokban százszorannyi kicsinykedést fogsz találni. Miért nem nehezteltél akkor? Vagy a teidben nincsenek-e affélék? Mihály, Mihály, hidd el, nem az én irmodorom, hanem valami egyéb változott meg.

Leveledet olvasva, azt kelle hinnem, hogy ez „ultimátum”-képpen van küldve. Sokáig haboztam, nem lenne-e jobb „ami benne keserű van, elnyelni” és hallgatni. De nem tehetem. Enyim volt az első szó – enyém legyen... ha szinte az utolsó is. De nem, ennyire még talán nem mentünk, Isten nem adja azt!

Verseidről, melyeket a napokban olvastam, egy *hozzájok méltó* bírálatot akartam dolgozni, szerencsére, megelőzött Császár. Szerencsére, mondom, mert ki tudja, miképp fogtad volna azt is venni *tőlem* és *most*. De meg nem is vagyok gyakorlott bíráló. Bakot lőhettem volna.

Bocsáss meg, hogy most, mikor lábadozó állapotban vagy, efféle dolgokkal untatlak, vagy keserítlek. Isten látja lelkemet, többet szenvedek én miattad. Tudom, hogy jelen soraim ismét egy sereg félreértést fognak szülni. El vagyok rájuk készülve. Az is meglehet, hogy nem válaszolsz. Ha még ezt kellene is megérnem, jólesik ezúttal kimondhatni, ami a szívemen fekszik. Én *tudva* meg nem sértettelek. Mindazáltal, bocsáss meg, ha akaratom ellen sérteni látszottam, ha enyelgésemm helyén kívül talált, ha szavaim nem voltak kellően választva, s nem azt fejezték ki, amit én akartam. Ennekem a *hét* év emléke holtomig kedves fog maradni. Én büszkén, örömmel – bár a fájdalomnak nem minden vegyülete nélkül – fogok visszagondolni az egykori hármassal, majd kettős szövetségre, melytől idestova elszigetelten állok. Regény, hamis pátoz, úgy-e?

Isten áldjon meg, édes Miskám. Légy jobb – vesd ki szívedből a keserűséget – légy oly jó, mint egykor valál. Úgy – de *csak* úgy – meglátogatlak, úgy öröm lesz veled találkoznom, de „veszekedni”, azaz hogy „igazán” veszekedni nem megyek hozzád. Akkor ismét kijavítom, de minden „nagylelkűség” nélkül, sajtóhibádat, megrovom a kalligráfiádat, krumplihoz hasonlítom a háztelketet, szóval ismét oly ostobaságokat írok mint ezelőtt.

Addig pedig tartson meg az Isten, kedveltjeiddel együtt!

barátod
Arany János

Hanva, 1854. június 17.

Édes kedves barátom!

Sietek leveledre válaszolni, s szeretném, ha mihelyt megírtam, azonnal kezdedbe nyomhatnám, mert azon néhány napon, míg levelem a kezeidbe jut, elhíheted, hogy nem fogom magamat kellemesen érzeni.

Nem tudnám megmondani, a fájdalom vagy szegény volt-e bennem nagyobb, midőn a soraidat olvastam. Hogyan jutottunk mi ennyire? Van-e ok, hogy ilyen hangon beszéljünk egymással? Szabad-e nekünk egymást nélkülözni. Nem a legnagyobb lelki nyomorúság volna-e nem barátok lenni s egymást nem szeretni többé?

Nem, nem, édes barátom, mi vagyunk és maradunk azok, kik valánk! Én örömmel elősmerem, hogy én kezdetem sületlenkedni, hogy olyat *vártam* tőled, mit nem *kértem*, bár bona fide*, mert én azt gondoltam, a versek rögtöni elküldetését kértem.

Ne kívánd tőlem, hogy a dolog részleteinek taglalásába bocsátkozzam. Ördög tudja, hogyan változott köztünk a hang mindig komolyabbá. S miért? *Semmiért!* Ha összerendésünk okát kérdezné valaki, Isten úgy segítjen, én nem tudnám megmondani, de úgy hiszem, te sem.

Azért, édes Jánoskám, ne fájjon semmi, s felejt el mindent! Annnyival inkább, mert utolsó levelem, melyben írom, hogy „jőjj el, s tépjük meg kedvünkre egymást ultimátumok helyett”, esküszöm neked, hogy már az enyelgés hangja volt. Igaz, beteg voltam, tán nem úgy fejeztem ki magamat, mint akartam. Aztán, édes barátom, hidd el, végtelen sokat tesz a hang, az arc, mely a szavakat kíséri, s melyet a papír visszaadni nem bír. Én részemről elfelejtem az egészet, el minden epe s utógondolat nélkül, erre esküszöm neked, s átkozott legyek, ha bennem csak egy hűtlen érzés is volt, s csak távolról is gondoltam törésre. Durcáskodtam – megvallom –, szegénylem és fájlalom, mert sok bajom van nekem is, ne csodáld, hogy ilyen vagyok!

Azért, édes Jánoskám, jőjj csak, jőjj! Győződjél meg személyesen ezekről, amiket írtam! Most már nem elég a levél, kezemet kell szorítnod, s a szemembe nézned, hogy elhidd, miképp meg nem változtam. S ha most már e meggyőződésért jönnöd kell – mint úgy is van –, úgy még jó, hogy történt ez a kis fergeteg. Ki tudja, láttalak volna-e másképp.

Én csak e feltételt teszem, *jőjj hozzám*, s az általad irandókat feltétlenül elfogadom. Ne beszélj keserűségről! Érezem azt éltem fogytáig, ha valaha irántad érzettem. Ne beszélj 7 évről és utolsó szóról, erről hallani sem akarok. Bocsáss meg egy aranyeres embernek, aki még azon felül barátod is lesz örökké. Nekem, részemről a legkisebb megbocsátni valóm sincs. Csak te jőjj! Mikor lesz vége az iskolai évnék? Én merem jósolni, hogy jól fogod találni magad köztünk. Ne foszd meg szegény kis feleségemet sem attól a reménytől s örömtől, hogy látni fog; ámbár csak fél öröme lesz, mert nő- és családdal kellene jönnöd. Így lenne szép, így lenne jó. Azonban 40.000 téglá már a parókia udvarán áll, a többi is majd megjön.

Csekély személyem szinte vet a latba valamit, később Szemere is eljön; de azon felül van itt csirke, saláta; bor és savanyú víz; dohány és szivar. Van jó kis szekerem s két lovam, ez visz bennünket mint a szél, ahová menni akarunk sat, sat, sat.

Tehát meg vagy-e elégedve velem? Igened a legboldogabbá tesz. Hidd, ez éppen olyan hamis pátosz, mint a tied. A leveleket, ezeket az ominózusokat hozd el, kicseréljük, elégetjük, emléke se maradjon.

Több szót ne várj tőlem. Fogadd lelkemet!

A bírálatra nézve: én igen tisztelem Császár vonzalmát irántam, de sajnálom, hogy nem fogott fel, vagy figyelemmel sem olvasta át a verseimet. Én unom azt a *megzendült ismét a tavasz madarának bájdus éneke*-féle bírálatot. A locus communisok* s frázisok nem teszik a bírálatot, azért biz én szerettem volna, ha pl. a Pesti Napló tárcájában megbírálsz. S azt hiszem, szavad többet használt volna nekem mint a Császáré (maradjon köztünk, hálátlanság lenne e nyilatkozat róla, mihelyt a fülébe menne). Azért, ha készen vagy vele, ki vele. *Nem foglak félre érteni*, ebben már most bízhat, jobban mint valaha. De ha elmarad is bajaid miatt, ne tarts a sarkallástól. Sokhoz hozzászóltam már én!

Jókai még csak a megjelenését sem tartja érdemesnek a lapjában megemlíteni. Ha a *Vadrózsák* volnának!

Ezek a kedves fiúk! Kortársak és X-ek*!

Géza Arany bácsi küldeményét nem köszöni még most meg. Elhiheted, hogy bármennyire tisztelem a hősedet, de három perc alatt összetörve, tépve s bemocskolva lenne a fiam kezei közt vitéz Toldi Miklós. Apja teszi hát ezt fia helyett, és várja a *Toldi estjét* is. Elhozhatod magaddal, akkor én is adok példányt a magaméból.

Hát Szilágyi Sándort mi lelte? Két vagy tán 3 évig is kértem a Nők könyvét; füle botját sem hajtotta rá, s most megküldi. *Tán csak nem akar megint szerkesztő lenni?* Egyébiránt szívesen üdvözlöm, könyveit majd hazaviszed.

Hát a Mentovics versei mit csinálnak? Ötöt is szívesen üdvözlöm. Én hiszem, hogy az olyan jó, szelíd ember, mint aminőnek én őt megösmertem egyszeri látásra.

Jánosi már nem lakik ott, úgy-e? Azt sem tudom már, kik professzorok. Hát az a Szász hol van, mit csinál, micso-da? Nem tudom, ez a fiú olyan mint a bolygó zsidó.

Mi élünk csendesesen. Az a bajom, hogy sokat mérgekedem, még a feleségemre is. Hiba, mert nem érdemi. Kisfiunk megvan, igen kicsiny, de eleven. Beh boldog vagy, hogy olyan szép két nagy gyermeked van már. Csak a házunk lenne már hamar készen! Szeretnénk együtt látni benneteket. Én most zsellérségen lakom a házunk felépültéig, de marhánk, kamaránk, kertünk a régi helyen maradt. Ez egy kis baj.

Szívesen üdvözlünk csókolunk mind *4eteket*,

változhatlan barátod
Miska

Nagykőrös, 1854. június 23.

Így, így szeretlek én, édes Miskám. Azaz, nem is így, hagyjuk a recriminatioikat*, a mea culpákat*, s valljuk meg, hogy bolondság volt az egész. Arról biztosítlak, hogy amily nehezen szoktam szert tenni „igaz” barátira, éppoly nehezen bocsátom ki a körmeim közül: tehát efféle csekélység köztünk szakadást sohasem tehet.

Abban tökéletes igazad van, hogy a hűtlen papír nem egyszer fekete színben mutatja a legpirosabb gondolatot. Aztán meg, ha az ember barátjával együtt van, s látja, hogy az komor, levert stb., megkíméli időtlen élceitől, de a levél oly pillanatban kaphatja, midőn a legkevésbé sincs hangolva a tréfa elfogadására, s ilyenkor fáj a csiklandás. Mindazáltal, én ezentúl sem fogok neked böjti prédikációkat írni, mert a korrespondencia nekem élvezet, felüdülés, felderülés. Ezt én sokszor (bocsáss meg önzésemnek) nem kevésbé teszem magamért, mint érted. Azt vélem, hogy egy órán kicsevegtem veled magamat, s ez úgy megnyíhat.

Egyébiránt én most már sokkal vidorabb vagyok. Fülzúgásom ugyan még eléjő néha, tán sohasem is hagy el végképp, de már nem csinálom belőle rémképeket – mert eddig is ez volt a főbaj. Hogy afféle nyavalya volna, mint te gyanítád, s már magam is hinni kezdtem, azt sem merném állítani. Semmi alhasi bajokkal nincs kapcsolatban, pedig már szinte egy éve az első rohamnak. Vértel mindenestre, néha, mikor rosszul fekszem, igen nyugtalan álmaim vannak, milyekkel ezideig ritkán vesződtem, de ez nagy ritkán történik, s a baj egyáltalában tűrhető. Kivált, ha foglalkozásban, mérsékelt munkában szórakozást keresek, akkor igen jól érzem magamat. Reményem van a nyári szünet alatt valami nagyobbat állíthatni elő, mert nem szeretném, hogy már bevégeztem légyen irodalmi pályámat. Mindazáltal egy csöppet sem erőltetem a dolgot, mely erőltetve úgysem megy.

Iskoláink július fogytáig bevégeztetnek, tehát augusztus és szeptember a szünidő. Már ha családostól nem lehet, magam is csak elrándulok hozzád. Attól azonban nem állok jót, hogy az itt lakó bikficek közül valamelyik hozzám nem csatlakozik. De az nem baj, olyan embert nem viszek, akit te szívesen nem látnál, aztán meg nyűgözve* lennél miatta. Legfőleg Szilágyit, kinek sohasem jutott volna eszébe a Nők könyvét Mentovicstól elzsarolni s neked megküldeni, ha én folyvást nem zaklatom, s impertinentiáját* szemére nem hányom. Ez a Sándor jó bolond fiú. Te tán nem ismered annyira, hétköznapi pongyolájában, mint én. E szeretetre méltó pongyola a könnyelműség, minden hibái s erényei kútfeje. Jó, mert nem tudrossz lenni, s rossz, mert nem képes jó lenni: ebből áll jellem-vegyülete.

Mentovics éppen ma kapta az örömhírt, hogy a Szárazlombok, melyeket a pesti polícia Bécsbe küldött néhány gyanúsán hitt versért, csakugyan kiszabadultak. Nagyon meg volt ijedve, mert a nyomdaköltség a nyakán volt, és többnyire csak aláírói valának. Egyébiránt én olvastam a kéziratot: abban alkotmányellenes semmi sincs, hanemha ily általános kifejezések: „hazaszeretet” stb. Szász egy-

szer írt, mióta Kézdivásárhelyen lakik, akkor sem nekem, hanem Mentovicznak. Ő, úgy látszik, meg van elégedve az állapotával, amennyiben oly csapások után, minőket ő szenvedett közelebb, a „megelégedés” szót használhatni. Révpartra jutott ezegyszer. Rokoni közt, édesanyja oldalán fog élni, s erre neki nagy szüksége van. Jánosi Kecskeméten professzor egy év óta, de megy Pestre közelebb, kémiai laboratóriumba, hol a vidéki patikások számára galic és kékkövet stb. fognak nagyban előállítani, hol ő felügyelő hivatalnok lesz, mire nagy szenvedélye van. Professzoraink, Szász és Jánosin kívül a régiek. Amannak helyét Theodorovics (az irodalomban: Tomori) Anasztáz, becsületes görög fiú „unser Muszka”*, ezét Lengyel Dániel, orvos doktor, s a császári királyi természettani társulat szép kis feleségű tagja pótolja. No meg, tudod, kettővel szaporodtunk volt: Szilágyi és Losonczyval, kiket, midőn ide csábítottunk, azt mondták a kecskeméti: „Szegény tatár!”

Engem pedig ezek a Néplap, Népkönyv, Gyermeklap, Naptár, Divatlap stb. szerkesztők, majd megölnek a honorárium ígéretével, de bölcsen átláttam, hogy ha én az időmet s erőmet ökgigyelmezőkre fogom fecsérteni, akkor sohasem fogok valami nagyobbat produkálni. Azért ezentúl még csinjabban kapnak tőlem, mint eddig. Szerelmes nem vagyok, hogy mindennap egy Hozzá című verset vágjak, a tárgyias költeményhez pedig tárgy kell, és ami több, hevülés a tárgy iránt, az pedig nem jó minden füttyentésre. Verseid bírálattát, vagy „ismertetését” is csak az első impetusban* tudtam volna megírni, most már némileg idő után van. Rendkívül bosszantott engem az, hogy nálunk a bírálat minden egyéb, csak nem bírálat, azaz olyan, miből az író vagy tanulhatna, vagy büszkeséget, a jövőre kitartást, kedvet stb. meríthetne. Cigányos magasztalás, vagy otromba szidalom az egész, tertium non datur*. De mégis: előre kiteszik a rőföt egy tudós esztétikai értekezésben, aztán hozzászabják a költeményt, s ha nem találják összeillőnek, kész a mocsok, ha pászolni vélik, akkor minden egyéb hiány dacára emelik az égbe. Ez aztán nem kevésbé kínos a magasztaltnak, mint a legyalázottnak. Kivált irányodban láttam folytonos méltatlanságot, hogy a magyar nem tudja megbecsülni amije van, s oly külföldi mintákat állít fel magának, aminőkkel ott is csak századok dicsekedhetnek. Nézzük el bármelyik – német, angol, francia – irodalmat! Leszámítva egy-két világhírű celebritást: avagy nem mérkőzhetünk-e mi a többivel? Mivel nagyobb egy Greibel, Beck, L. Cavanagh stb. stb. mint Tompa? Sőt, mivel több, mint Szász Károly és Iduna! Magamat szándékosan hagytam ki a hasonlításból, nem mintha fontosabb érezném, de mert iskolám azokétól lényegesen elüt. E méltánytalanság miatti bosszankodásomban annyira hevültem, hogy abba akartam kezdeni, ami nem kényerem, s meglehet, nem is tudtam volna magamat oly tudákosan kifejezni mint Greguss. Bírálatot akartam adni verseidről „sine ira et studio”*, meg is róni egy keveset, kiemelni sokat, de bár az előrajzot megkészítettem főben, a bírálatot nem írtam meg. Névalírással kellett volna adnom t. i., vagy névtelenül: emígy el fogott veszni a bírálatok

özönében, úgy a pajtáskodás vádját lobbanthaták szemére. Megelégszem tehát a gyönyörrel, melyet a gyűjtemény olvasása közben – csaknem folytonosan – éreztem, s azt kell mondanom, hogy csakugyan igaza volt Berecznek, midőn írta: „Tompá emelkedik”, mert az első kötetben megjelent verseid, bármily szépek is helyenként, ez utóbbival nem állják ki a versenyt. És ennek örülj, Miska! Bár rólam is azt mondhatná valaki! Különösen tárgyiaságod, s tehetséged „műegészet alkotni” – nem szórni képeket pazarul, hanem odatenni az erőt, ahova kell. Szóval, az egészet és nem a részeket ajándékozni meg főbb figyelemmel: ez, amit én művészi haladásnak mondok. Virágregéidet – talán a zsánere miatt – kevésbé szeretem, bár abban is van egynehány, amit teljesen bírok élvezni.

Hanem ily pedántságokkal kifogyék a papírból, azért hát röviden tudatom veled, hogy jól vagyunk. Köszöntünk és csókolunk mindnyájan mindnyájatokat...

Ölel érchű barátod

Arany János

SZÓMAGYARÁZAT

(A külön nem jelzett szavak, ill. kifejezések a latin nyelvből valók.)

ad vocem = jut eszembe (az adott szóról, dologról)
 bona fide = jóhiszeműen
 commoditás = kényelem
 cotteria = érdekszővetség, klikk
 culminál = eléri a csúcspontot, tetőzik
 dominus = úr
 eo ipso = eleve
 kedegh = pedig (rég.)
 locus communis = közhely
 Lucina istennő = a szülő nők pártfogója
 Marci = Jókai Mór beceneve
 materialiter = anyagilag
 mea culpa! = én bűnöm
 Mert..... = Az eredetiben is így! A sor folytatása ez: „Mert a szegény legényt meg szokták itt fogni.”
 plusquam = nagyon
 prenumerás = előfizető
 ráncor = harag, nehezletés
 recepisce = nyugta
 recriminatio = szemrehányás
 Rem team custodi, ne auferant – poloni! = Őrizd vagyonodat, nehogy elvigyék lengyeleid! Átvitt értelemben: elszegényedett magyar nemes, akit barátai tartottak el.
 robotos ünnep = pünkösd
 Sed salvavi animam. = De legalább könnyítettem a lelkemen.
 sine ira et studio = harag és szemrehajlás nélkül
 superinspiciál = felülvizsgál
 table-moving = asztaltáncoltatás
 „Télen-nyáron” = Tompa ismeretes dala: „Télen, nyáron pusztán az én lakásom;” és Arany verse (Érzékeny búcsú): „Télen, nyáron nincs több, csak egy kabátom.”
 Tertium non datur. = Harmadik lehetőség nincs.
 unser Muszka = a mi Muszkánk (ném.)
 vizálás = láttamozás

(Összeállította: B. Kovács István)

Köszöntjük a 80 éves Erdélyi Gézát

Idén április 2-án adhattunk hálát az Úrnak azért, hogy elhívott szolgája, Erdélyi Géza felvidéki emeritus püspök betöltötte 80. életévét.

Az Erdélyi család jól ismert a magyar művelődés történetében, elegendő tán utalni Erdélyi Jánosra, az irodalomtörténész, esztéta személyére, vagy Erdélyi Zsuzsannára, a néhai kiváló folklórkutatóra, archaikus népi imádságaink nagy kutatójára és testvérére, az irodalomtörténész Ilonára.

Erdélyi Géza Abarán született, ahol édesapja lelkészként szolgált. A komáromi gimnáziumban érettségizett. Teológiai tanulmányait Prágában végezte (1958), ahol később (1988) doktori címet is szerzett.

Lelkészi pályáját Varga Imre püspök mellett kezdte Rimaszombatban. Mint maga megvallotta, amikor püspöke megkérdezte tőle, hol szeretné végezni a szolgálatot, úgy válaszolt: mindegy, csak Gömörben ne. Végül úgy alakult, hogy szinte egész felnőtt életét gömöriek között élte le, ide kötötte lelképásztori szolgálatának teljes időszaka. Rimaszombából Szalócra került, majd 1971 és 1985 között Rozsnyón folytatta a lelkészi szolgálatot. Tompa Mihály kései utódjaként Hanvára került, majd első szolgálati helyén, Rimaszombatban fejezte be az aktív szolgálatot. Erdélyi Gézának nem kis érdeme van abban, hogy az a gömői reformátusság, amelynek a 2. világháborút követően a gerincét roppantották meg, s már-már szinte missziós terület lett, ha megfogyva is, de túlélte a ki-, át- és betelepítés keserveit, a kommunista évtizedeket. Sőt, az elpusztult templomok, s elfogyott gyülekezetek mellett az építkezésre is van ereje. Az Úr, aki megőrizte gömői népét, áldja meg Erdélyi Gézát mindazért, amit javunkra, az Ó dicsőségére tett!

Az Úr 1996-ban őrá, az akkortájt hanvai lelkészre bízta a Csehszlovákiában élő reformátusok irányítását. Mint földije, szolgatársa, a református egyház főgondnoki tisztességét betöltő Koncsol László fogalmazott:

„Emberpróbáló munka volt egy szétzilált, tönkretett egyházkerület újjáépíteni, gyülekezeti birtokokat visszaperelni, épületeket, templomokat is visszacsikarni, renoválni, iskolákat, menházakat alapítani, a révkomáromi teológiát is beleértve, kapcsolatokat ápolni az öt kontinens református egyházaival, pénzt szerezni a magyarországi és nyugati protestáns segítség-szervezetektől mindenre, ami Egyházunk számára halaszthatatlanul szükséges, és utazni, utazni, utazni éjjel és nappal hetven fölött is fáradhatatlanul. Lelkipásztorokat nevelni nagy számban az üres parókiákra, új egyházalkotmányt és új egyházi törvények sokaságát alkotni meg a Zsinattal egyházi parlamentünk elnökeként. Tömören: Rád az Úr néhány felelős emberünk kezdeményei után Egyházunk újjáépítésének hatalmas munkáját bízta.”

Miután 2002-ben újraválasztották, Erdélyi Géza 2008-ig, nyugállományba vonulásáig látta el a püspöki szolgálatot. E mellett, 2001-től a *Magyar Református Egyházak*

Konzultatív Zsinatának elnöke, 2010-től pedig az Emberi Méltóság Tanácsának alelnöke.

Erdélyi Géza lelkészi szolgálata mellett a tudomány terén is jeles eredményeket ért el. A prágai cseh műegyetemen 1975-ben művészettörténeti diplomát is szerzett. A gömői klasszicizmusnak legkiválóbb ismerője. Eredményeit a *Gömör vármegye klasszicista építésze* c. monográfiájában ismertette, amely négy kiadásban is megjelent. Elsőként foglalkozott a klasszicizmus legkiválóbb tehetségű gömői építésének, Miks Ferencnek az életével és munkásságával. Rozsnyói szolgálati éveit katalógizálta a betléri Andrassy-kastély könyvtárát, fellelte az utókor számára a Wesselényi-féle összeesküvés és a gályarabok perének iratanyagát is. Az előbbi a mai napig nem juthatott el az olvasókhöz.

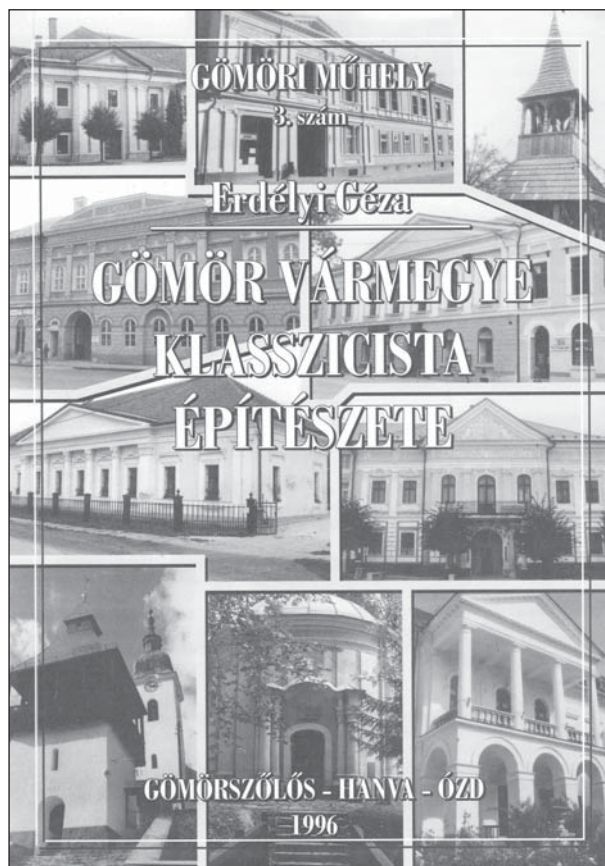
Próbálok felidézni, mikor ismerkedtünk meg, de bizonytalan vagyok. Tudni tudtam róla már budapesti egyetemistaként is, hisz a rozsnyói református lelkész híre messze eljutott. Úgy rémlik, valamikor a 70-es évek végén, vagy a 80-as évek elején került sor az első személyes találkozásra akkori *Gömői Múzeumban*, ahol magam akkortájt régészként dolgoztam. Egy helységben ültünk Farkas Veronika művészettörténésszel, s őt kereste fel.

Szorosabb kapcsolatba azt követően kerültünk, hogy elfoglalta a hanvai lelkészi állást.

A 80-as évek végén egy átfogó regionális kutatást szerveztünk, amelynek a célja a Vály-völgy múltjának és jelenének a bemutatása volt. Zömmel fiatal, az *Eötvös Loránd Tudományegyetemen* frissen végzett néprajzosok

A 70. születésnapjára emlékező kötet címlapja

Nevezetes munkájának egyik kiadása

végezték a kutatást, de bekapcsolódtak más területek szakemberei is. Erdélyi Géza akkortájt már elismert szakértője volt a klasszicista építészetnek, így kézenfekvő volt, hogy felkérjük Őt a műemlékek feldolgozásában való részvételre. Szívesen vállalta. Egy alkalomra jól emlékszem, amikor is szülőfalumban, Baracán keresett fel, hogy megbeszéljük a kutatással kapcsolatos teendőket. Közösén jegyzett dolgozatunk *Műemlékek Alsókálósától Felsővályig* címen jelent meg a *Vály-völgy* c. kötetben.

A munkakapcsolat új dimenzióval gazdagodott 1989 novemberét követően, amikor mindketten belekerültünk a társadalmi változások forgatagába.

Erdélyi Gézának hervadhatatlan érdeme van abban, hogy 1999-ben megnyithatta kapuit a rimaszombati *Egyesült Protestáns Gimnázium* szellemi örököseként a *Tömpe Mihály Református Gimnázium*. Ugyanitt 2002-ben létrejöhett az egyház múltját, emlékeit megőrizni és bemutatni hivatott intézmény, a *Református Tudományos Gyűjtemények* is.

A jubilánsnak számos díjban, elismerésben volt része. Következzen ezek felsorolása, mert jól jelzik azt a széleskörű megbecsülést, amely a személyét övezi. Ezek: *Pro Gömör* (1997), *Pro Ecclesia* (2000), *Esterházy János Emlékérem* (2000), *Magyar Művészetért Alapítvány Díja* (2001), *Szlovák Köztársaság Aranyérme* (2002), *Pribina kereszt 2. fokozata* (2003), *Tőkés László Díj* (2005), *Árpád fejedelem-díj* (2007), *Bocskai István Ezüstgyűrű* (2008), *Bethlen Gábor-díj* (2008), *Károli*

Gáspár-díj (2009), *Forster Gyula Emlékérem* (2009), *Még Nem Késő Díj* (2010), *Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje* (2010), *Szüllő Géza-díj* (2014). Csak természetes, hogy birtokosa *Rimaszombat Város Díjának* is (2017). Idén július 16-án a diószegi református templomban vehette át a *Bocskai-díjat*. A *Szent László Lovagrend* tagja (2008), tiszteletbeli tagja a *Zürichi Magyar Történelmi Egyesületnek*, a *Kazinczy Ferenc Társaságnak*, díszpolgára *Rozsnyónak* (1997), *Szalócnak* (2006) és *Tornaljának* (2006). *Perth Amboy* (USA, 2000) polgármestere, a helyi hagyománynak megfelelően, a város kulcsát adta át Erdélyi Gézának.

Köszöntönket a már idézett Koncsol László szavaival zárjuk:

„Próbáról próbára küldött a teremtő, s látva, hogy a rád bízott talentomokat híven az Ő és Egyháza javára hasznosítod, a legtöbbet bízta rád. Nemcsak a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház, hanem a Kárpát-medence reformátussága is köszöni fáradozásodat, továbbá azt, amit egyházkerületeink egyesítéséért Te is végeztél. Köszöntünk kerek születésnapod ürügyén, és kérjük a teremtő és megtartó Istent, hogy lehess sokáig boldog híveid, szolgatársaid és családod körében. Az Úr áldása legyen életeden és további szolgálataidon.“

B. Kovács István

Búcsúunk Kolár Pétertől

Életének 71. évében elhunyt Kolár Péter, akitől kevesen szolgálták sokoldalúbban, elkötelezettebben, önzetlenebbül a felvidéki magyarság ügyét.

A kassai ravatalozóban április 4-én megtartott gyászszertartáson a család és rokonság mellett megjelentek a magyar politika, kultúra és közélet szereplői: Bárdos Gyula, a *Csemadok* országos elnöke, Menyhárt József, az *MKP* országos elnöke, Duray Miklós politikus, a *Szövetség a Közös Célokért* elnöke, A *Simonyi Alapítvány* igazgatótanácsának képviselői, Czimbalmosné Molnár Éva, Magyarország pozsonyi nagykövete, Haraszi Attila, Magyarország kassai főkonzulja, Szili Katalin miniszterelnöki megbízott, és sokan mások, hozzátartozók, barátok, munkatársak. Jelen volt a *Thália Színház* egész társulata, Kassa kulturális intézményeinek, a *Márai Sándor Gimnázium*nak, a *Szakkay József Ipari Szakközépiskola*nak, a *Rovás Akadémiá*nak és a *Kikeletnek* a képviselői. A temetésen a *Csermely Kórus* énekkel búcsúzott Kolár Pétertől.

*

A gyászszertartáson Orémus Zoltán kassai református lelkész, abaúj-tornai esperes hirdette a vígasztalás ígétjét.

„A mi segítségünk és a mi vígasztalásunk jöjjön attól, aki így szól: *»En vagyok az Alfa és az Omega, aki van, és aki volt, és aki eljövendő»*.

Ámen

Énekeljük a 90. zsoltár 1. és 2. versét!

»Egy hang szól. Kiált! Én kérdezem. Mit kiáltok? Minden test csak fű, és minden szépsége mind a mezzei virágé. Elszárad a fű, elhervad a virág, ha ráfúj az Úr szele.

Bizony csak fű a nép! Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk ígéje örökre megmarad.»

(Ézs 40,7-8)

Textus:

»Ennek a várfálnak az építésénél dolgoztam,... Tartsd emlékezetben, Istenem, az én javamra mindazt, amit ezért a népért tettem.»

(Neh 5,16.19.)

Megrendülve és szomorúan állunk most meg e koporsó mellett, amely Kolár Péter földi porsátorát fedi be. Megrendülten állunk itt a kassai és a felvidéki magyar közélet képviselői, barátai és tisztelői. Megrendülten állunk itt. De megrendülten álltok itt elsősorban Ti, drága gyászoló család, akik számára ez a koporsó a hűséges férjet, a szerető

édesapát, az unokáit szeretettel körülvevő nagyapát takarja most el.

Ti, akiknek az életében az utolsó ellenség, a halál egy éven belül a második közeli férfiút ragadta ki.

Megrendülve és magunkat a halálnak kényszerűségeiből megadva fordítjuk egymás felé tekintetünket és kimondatlanul is kérdezzük: Honnan jön ilyenkor a segítség? Kolár Péter koporsójánál, akinek Isten itt a földi létben a zsoltáros által megszabott időt adta: *»életünk ideje hetven esztendő»*, érzéseinkben, emlékeinkben és megrendültségünkben egy halk, de egyre hangosodó kérdés merül fel: Honnan jön az én segítségem? Halljuk – mert meg kell hallanunk, mert a gyászban még jobban meg kell hallanunk: *»Az én segítségem az Úrtól van, aki az eget és földet alkotta»*. Gyászoló család, jól tudjátok ezt. Most hadd erősítsen újra Titeket is, és minket is az Isten ígéje.

»Ennek a várfálnak az építésénél dolgoztam.» Sok ezer évvel ezelőtt ezt a mondatot Nehémiás mondta. Az a Nehémiás, aki a Perzsa király udvarában volt főtisztviselő, és amikor megtudta, hogy Jeruzsálem várfala milyen rossz állapotban van, amikor elmondták neki, hogy az idő mennyire megemésztette, és lerombolt részeit senki meg nem építette, amikor megtudta, hogy a meglévő várfalakon repedések és hatalmas rések vannak, engedélyt kért a királytól, hogy hazamenjen, és megszervezze a várfal építését. Hazament, és megszervezte a várfal építését. Sőt, Ő maga állt a munka élére. Közben a munkát többen hátráltatták. Voltak ellenségek is, akik nem akarták, hogy a jeruzsálemi várfal felépüljön. Nehémiásnak nehéz feladata volt. Egyrészt építeni kellett a romokat, vezetnie és szervez-

nie a rések és a repedések kijavítását, másrészt védekeznie kellett az ellenség ellen, és támadásukat meg kellett hiúsítania. Sok küzdelemmel és kitartással a várfal felépült. Jeruzsálemet, a nemzeti és lelki élet mindennél fontosabb központját újra várfal védi. A munka végén Nehémiás megállt, ránézett a várfalra, élete fő művére, és így szól: »*Ennek a várfalnak az építésénél dolgoztam.*«

Most mi állunk meg a várfalnál. Mi, akik itt vagyunk, annál a várfalnál állunk meg, amelynek építésén Kolár Péter annyit munkálkodott. Ő volt az, aki építette a várfalat, szervezte a munkát, betömte a réseket, kijavította a repedéseket. Ha más nem tudott menni, hogy dolgozzon, ment ő, mert a várfalnak épülnie kellett. Mert vallotta: népét, népünket az anyanyelv várfala, a nemzeti kultúra várfala, a nemes és nemesítő hagyományok ápolásának a várfala tudja megvédeni. Építette a várfalat, főleg a kassai magyarok várfalát. Itt szervezte, intézte és védte az építkezést. Itt építette az anyanyelv és a nemzeti kultúra várfalait.

Volt ellenség is. Van, és lesz is ellenség. A közömbösség, az egoizmus, és a modern élet félrevezető sodrásai. A várfalat építeni viszont csak felelősséggel, áldozatkészséggel, és a sodrásoknak ellenállva, helytállva lehet.

Köszönjük Istennek, hogy Kolár Pétert életét úgy alakította, úgy indította el 1947-ben, úgy vezette a pedagógus szülők által, úgy védte meg és gazdagította őt és szüleit a kisszalóki, majd a csizi évek alatt, úgy nevelte őt a rimaszécsi, tornaljai, és a kassai tanulmányai alatt, hogy őt talentumos szolga lehetett. Isten úgy intézte, hogy hűséges hitvestársa oldalán, két leánygyermek mellett, sokszor a drága időt tőlük elvéve, a kassai magyarok várfalán dolgozhatott. Igen ennél a várfalnál dolgozott, és mi tudjuk, hogy az Istentől kapott talentumait a várfal építésénél haláláig forgatta.

Nehémiás mást is mondott. »*Tartsd emlékezetben Istenem, az én javamra mindazt, amit ezért a népért tettem!*«

Ez már nem szervezés, nem munka, ez már imádság. Nehémiás rövid imája. Istenhez fordul, és hozzá imádkozik: Istenem, tartsd emlékezetben! Fontos, hogy mire emlékszik majd Nehémiás életét követően az ő népe. Mihez kapcsolják az ő nevét.

Fontos, hogy mire emlékezünk Kolár Péter halála után. Mire emlékszik a család, évek múltán az unokák. Mire emlékezünk mi, kassai magyarok, mi felvidéki magyarok. Fontos, hogy emlékezzünk, és az is fontos, hogy mire emlékezünk. Emlékezzünk a várfal hűséges és elkötelezett építőjére. De Nehémiás tudja, hogy az a legfontosabb, hogy ebből a munkából mit tart az emlékezetében az Isten. Mi az, amire Isten majd emlékezni fog. Emlékezzél meg rólam! – kéri Nehémiás az Istent. A Bibliából tudjuk, hogy Isten emlékezik arra, aki hűséggel végezte a munkáját, hűséggel forgatta talentumait. Mikor az Úr találkozik a hűséges szolgálóval így szól: »*jól vagyon jó és hű szolgálóm.*« De van olyan is, amiről nem szeretnénk, ha Isten megemlékezne. Amikor inkább azt kérnénk: ne emlékezzél meg. Van, amire ezt kell kimondanunk: Uram, ne emlékezz! Bűneimre és

vétkeimre ne emlékezz! A Biblia azt tanítja, hogy Isten arról a bűnről nem emlékezik meg, amit megbocsátott, amit Jézus Krisztus magára vett, amit az ő vére eltörölt.

Ezért most Nehémiás rövid imádsága a mi imádságunk is lehet: Uram, emlékezz a várfal építésénél hűséggel helytálló testvérünkre, és Jézus Krisztus által könyörülj rajta, és könyörülj rajtunk! Ámen.»

*

Bárdos Gyula a következő szavakkal búcsúzott:

„Kedves gyászoló család, tisztelt gyászoló gyülekezet!

Felvidéki magyar nemzeti közösségünk kiválóságától, hazai kulturális és közművelődési életünk meghatározó egyéniségétől, a rendkívüli szervezőkészséggel és sokoldalú tehetséggel megáldott vezetőtől, tanártól, elnöktől, igazgatótól, férjtől és édesapától, a közösségi szolgálatot minden körülmények között vállaló és azt mindig mély alázattal végző személyiségtől, baráttól és kollégától Kolár Pétertől búcsúzunk itt Kassán, aki ebben a városban született hét évtizeddel ezelőtt és aki a múlt héten szeretett városában hunyt el.

Kolár Péter nagyszerű indíttatást, jó példát, kiváló útravalót kapott pedagógus szüleitől, akikkel a Késmárk melletti Kisszalókról, miután a múlt század ötvenes éveinek elején újjáalakultak a magyar iskolák, a Rimaszombat közelében lévő Csíz fürdőbe került. Az itt töltött esztendő meghatározóak voltak számára. Itt kezdett ugyanis iskolába járni, itt kezdte zenei tanulmányait, ezen a kis fürdőhelyen szívta magába a magyar szót, itt találkozott az akkor még újnak számító Csemadok színjátszó csoportjának próbáin a magyar irodalommal, s a színjátszás szeretete innen eredeztethető. Ezután Rimaszécs, majd Tornalja következett, ahol édesapja volt a magyar gimnázium igazgatója, akit amiatt váltottak le, mert intézményvezetőként nem akadályozta meg, hanem megértéssel fogadta, hogy a diákok a magyar irodalom órán nemzeti imánkat, a himnuszt tanulták és énekelték. Ezután Péter ismét Rimaszécsen tanult, majd a hajdani Magyarország első gépipari technikumban, a *Kassai Ipariskolában* folytatta tanulmányait.

Az érettségit követően a *Kassai Műszaki Egyetemen* tanult, de párhuzamosan az esti konzervatóriumot is elvégezte. Több népzenei együttes zenei vezetője és prímása lett. Szervezte az *Új Nemzedék* néptáncsoportot, segítette a színjátszó együttes fellépéseit, irányította a kassai klubéletet, majd 1968–69-ben, a Csemadok egyik kassai vezetőjeként részt vett a *Thália* megalapításában. Részt vett a kassai magyar értelmiségi csoport, a *Balsányi Kör* munkájában és ott volt a *Kazinczy Napok* 1967-es indulásánál. Ebben az időszakban a *Magyar Ifjúsági Szövetségben* is tevékenykedik.

Az 1968-as *Prágai Tavasz* megtorpanása és megtorlása után a további tanulmányoktól eltanácsolták. Így került – apja halálával szinte egy időben az utcára. Ekkor

a *Budapesti Műszaki Egyetem Gépészeti Karán* találta meg a továbbtanulás lehetőségét. Itt végezte el a mérnök-tanári szakot is, ami később arra jogosította fel, hogy hajdani iskolájában, a kassai Ipariban is taníthasson. Természetesen Budapesten is részt vett az ott tanuló mintegy háromszáz felvidéki hallgató mozgósítását szervező munkában, s elnöke lett a *Szlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetség* budapesti szervezetének. Nagyon fontos döntése volt, hogy a promóciót követően hazajött a szülőföldre, s tervezőmérnöki tevékenysége mellett a *Csemadok*-ban is folyamatosan dolgozott. Szervezte a klubéletet, zenélt a *Regös*, illetve a *Kassai Gépgyár*, a *VSS* együttesében játszott a *Szép Szó* irodalmi színpadban, művészeti vezetője volt *Csermely Kórusnak*, szervezte a kassai magyarok kulturális életét. Kezdeményezője és szervezője lett a *Somodi Művelődési Táboroknak* és az országos klubtanácsnak.

1980-tól a szlovákiai magyar kultúra hivatásos dolgozója volt, a *Csemadok* kassai és Kassa-környéki titkára. A rendszerváltás évében keresték meg a *Thália Színpad* művészei, hogy vállalja el a színház vezetését. Nemcsak elvállalta, hanem 1990 júliusával az addig Komáromhoz tartozó kassai színházat sikerült önállósítania. A minisztérium által kiírt igazgatói pályázatot megnyervén, az 1990-es évtől, négy év megszakítással, 2011-ig a kassai *Thália Színház* vezetője.

A rendszerváltozás időszakában részt vesz a szlovákiai magyar pártpolitika szervezésében, az *Együttélés Politikai Mozgalom* elnökségi tagja lett. A kilencvenes évek elejétől Kassa óvárosának önkormányzati képviselője, majd az egységes *Magyar Koalíció Pártja Országos Tanácsának* is a tagja volt. A *Magyarok Világszövetségében* is vezető-ségi tag, részt vett a *Duna Televízió* létrehozásában, majd annak kuratóriumi tagja. Szlovákia önállóságát követően a *Szlovák Televízió* tanácsának is tagja. A Mečiar-korszak kultúrpolitikája ellen felemelte szavát, ennek következtében eltávolították a *Thália Színház* éléről.

1996-ban megválasztották a *Csemadok* főtitkárának. Ezt a tisztséget akkor vállalta, amikor a szövetséget az új szlovák állam megfosztotta az alanyi jogon járó, a működést korábban biztosító anyagi támogatásától. A *Szlovák Kormány Nemzetiségi Bizottságában* követelte, hogy a számbeli kisebbségben élő nemzeti közösségek kapjanak kulturális tevékenységük megvalósításához állami támogatást. A kisebbségek képviselői megválasztották a kulturális támogatásokat elbíráló bizottság első elnökének.

A *Csemadok Országos Közgyűlése* 1997-ben megválasztotta a szövetség országos elnökének. Ezt a tisztséget 2000-ig töltötte be. Ekkor tért vissza Pozsonyból a *Thália Színház* élére, ahol neki köszönhetően létrejött a *Márai Stúdió*. Az ezredfordulón a kassai tagság megválasztotta a városi választmány elnökének, s ezt a tisztségét becsületesen ellátta egészen haláláig.

Kedves gyászoló, tisztelt jelenlevők!
Nem tudok, nem tudunk mit kezdeni a gondolattal,

s azzal a valósággal, hogy Kolár Péter fizikai mivoltában, hús-vér emberként immár nincs, nem lesz, nem lehet közöttünk. Szinte az utolsó hetekig, amíg megromlott egészségi állapota ezt lehetővé tette, Péter szervezett, irányított. Rengeteg terve volt, elég, ha csak a *Fábry Zoltán-hagyatékkal* és *-házzal* kapcsolatos elképzeléseire, vagy éppen a neki köszönhetően szépen felújított kassai pinceszobák, valamint a *Márai-ház* jövőjével kapcsolatos terveire, remek ötleteire gondolunk.

Kolár Péter nagyszerű munkát végzett, közösségi szolgálata példaértékű nemcsak a kassaiaknak, de egész felvidéki magyarságunknak. A sok díj és elismerés mellett ezúton is köszönjük Neked mindazt, amit értünk, kultúránkért, magyarságunkért tettél. Alaposan feladtad a leckét a kassai magyaroknak, szövetségünknek, a *Csemadok*nak s egész közösségünknek, ha folytatni akarjuk azt a munkát, amelyet te évtizedeken át eredményesen végeztél.

Tavaly ősszel, amikor Brüsszelben közösen vettük át a legrangosabb európai civil díjat a *Csemadok* nevében, majd azt követően Kassán a *Helystállásért-díj* odaítélésakor köszönőbeszédemben röviden szóltam a múlttól, ám annál bővebben kifejtettem a jövővel kapcsolatos elképzeléseidet és aggályaidat. Megszívlelendő és főleg követendő mindaz, amit röviden úgy foglaltál össze, nem szabad csüggedni, nem lehet feladni nemzeti azonosságunkat, anyanyelvünket, kultúránkat. Azt mondtad, hogy meg kell találni azokat, akik a nehéz körülmények ellenére is élére állnak a kassai magyarságnak. Bölcs szavaid, intő figyelmeztetésed, de főleg sokrétű munkásságod legyen az útmutató mindazoknak, akik folytatni fogják, akik komolyan gondolják azt a közösségi szolgálatot, amely végigkísérte földi életedet s amely nélkülözhetetlen lesz a jövőben is.

Emlékedet megőrizve, s remélhetőleg munkásságodat folytatva köszönjük a Teremtőnek, hogy voltál. Nyugodj békében! Isten Veled!"

*

A *Bódva-völgyi Stúdió*, T. Nagy Imre rendezésében 2016-ban portréfilmet készített Kolár Péterről *Ahonnán elindultam* címen. A következőkben ebből merítünk. Azt a részt idézzük fel, amikor Kolár Péter a Gömörben eltöltött gyermek- és fiatalkorára emlékezik.*

„Csíz olyan, mintha a szülőfalum volna. Igaz, hogy nem itt születtem, de 15 éven keresztül itt laktam, és ez nagyon sokat jelentett a számomra. Ide jöttem haza, itt találkoztam a barátokkal, itt játszottunk. [...] Csíz fürdőnek a központja egy kicsit város is volt, kicsit falu is volt [...] Itt, a templom mellett laktunk. Valamikor a templom és az iskola egységet alkotott... Négy-öt éves lehettem, amikor idejöttünk a Késmárk mellőli Kisszalókból. A húgom még kisebb, három éves volt. Érdekességből elmondanám azt is, hogy mi akkor alig beszéltünk magyarul, mert addig teljesen szlovák környezetben voltunk, szüleink szlovák iskolában tanítottak reggeltől estig, és mi a nevelő lány-

nyal, Jankával mindig szlovákul beszélünk. Tehát amikor Csízbe kerültünk, a környezetünkkel inkább próbáltunk szlovákul beszélni, de hát ez megbukott, persze, mert itt jóformán senki nem tudott szlovákul. Úgyhogy mi is hamarosan áttértünk a magyarra, el is felejtettük, amennyire lehet, a szlovákokot.

(A film a továbbiakban egykori csízi otthonuk előtt folytatódott.)

Ha nem tévedek, nagyon sokat jelent neked ez a ház.

Hát, ez a ház volt a lakóházunk. Kezdetben az iskola épületével együtt volt egy kis lakás, és amikor körülbelül 7-8 éves voltam, akkor építették föl ezt a házat. Pontosabban: mi építettük, állami ház lett belőle – de nagymértékben az én szüleim munkáját láthatjuk benne. Hat éves koromtól, pontosabban öt éves koromtól hegedültem, és ezt a hegedülést egy itteni cigányprímás irányította, akinek rendkívül jó pedagógiai érzéke volt. De ő is szeretne volna, hogy ha hivatalosan, úgy, ahogy azt kell, megtanulok hegedülni, illetve, hát ha az elméletet is megtanulom. Hét éves lehettem, amikor már elkezdtem Rimaszombatba járni. Akkor még hat napon keresztül volt iskola. Ebből a hat naphoz három napot töltöttem részben Rimaszombatban, hiszen délután elmentem a zeneiskolába, ott voltam, onnan, amíg hazautaztam, este kilenc, fél tíz, tíz óra volt, attól függött, milyen vonatot sikerült elkapni, vagy esetleg milyen autóbust. Volt nekem egy nagyon jó barátom – egy varjú. Ezt a varjút egész pár napos korában egy gyerek szedte ki a fészekből. és A gyerekeknek a neve Jóska volt, és mi róla neveztük el a varjút is Jóskának, vagy Józsinak. Ez a Józsi varjú, amikor felnőtt, teljesen az én „kiszolgálásomra” rendezkedett be, ha szabad ezt mondanom, és éppen ezért nagyon szerettük egymást. Ő mindig kijött elém az állomásra, vagy ha itthon voltam, velem játszott, vagy a húgommal, természetesen. Kevesen tudják, hogy a varjú az egyik legértelmesebb állat a földkerekségen. Ha beszélünk hozzá, játszottunk vele, azt teljesen emberi módon vette, nagyon értelmes és intelligens volt.

Messze van a csízi vasútállomás? Úgy szeretném látni, hol szálltál fel annak idején a vonatra.

Nincs semmi akadálya, elmegyünk, körülbelül másfél kilométerre van.

Csak azért nem mertelek megkérni, hogy álljunk le a sínekre, és mint gyermekkorunkban, egyensúlyozzunk egyet, mert nemsokára érkezik állítólag Pozsonyból a gyors Kassa felé. De gyermekkorodnak egy komoly színhelye volt ez a csízi vasútállomás.

Ez volt a mindennapos helyünk, hiszen reggel innen utaztunk iskolába, délután ide érkeztünk, vagy éppen este, úgyhogy el lehet mondani, hogy hét naphoz hat napon keresztül minimum kétszer itt voltam az állomáson. Természetesen, hatvan év alatt ez is nagyon megváltozott. Akkor volt egy kis épület, meg egy pajta, itt, az épület mel-

lett, ahol el is tudtunk bújni, hogyha éppen kellett, hiszen reggel korábban értünk ide, és a gyerekek, természetesen, csínytevők, s mi sem voltunk mások.

Szinte hihetetlen, hogy egészen ide elrepült hazulról a Jóska, a varjú, a kedvenced?

Igen, hát ő nagyon jól tájékozódott, el lehet képzelni, hogy a madarak tudják, hogy hová mennek, jobban, mint mi. Mi az úthoz vagyunk kötve, ők viszont a légtérhez, úgy hogy pontosan tudta, hová kell jönnie. Hát, rengeteg élményem van, tíz filmre se férne el, viszont még egy dolgot elmondanék, mert ez szinte minden évben megismétlődött. Itt négy patak és folyó folyik, Csíz környékén, és amikor nagy esőzések, vagy zivatarok voltak, kiléptek a medrükből. Akkor még szabályozás nemigen volt, úgyhogy sok esetben térdig, térden felül érő vízben gázolva kellett hazamennünk, illetve kijönni az állomásra, hiszen itt a környéken víz volt. Télen ugyanez átváltozott jéggé, úgyhogy több faluba tudtunk eljutni korcsolyával. Akkor összeverődtünk öten, tízen, és akkor kirándultunk, reggeltől szinte estig.”

(Az emlékek felidézése Rimaszombatban folytatódott.)

„Rimaszombat nagyon szép kisváros volt annak idején, és szívesen jártam ide, s nem csak azért, mert a rokonság is itt élt, és az unokatestvérem, de nagyon szerettem a zeneiskolába járni, ahol egyrészt a hegedűtanárom, Gabonás Tibor rendkívül jó pedagógus volt, és aztán még ketten, akik az elméletet tanították, Horváth Juci néni és Breuer Bözsi néni, hiszen ők akkor hozzám képest tényleg nénik voltak. Amit én tudok a zenetörténetből, azt 95 százalékban ott tanultam. Rimaszombattal együtt él a zene, és ha nem a zene, akkor vers- és prózamondás, hiszen a vers- és prózamondó versenyek is ide települtek. Nagyon nagy dolog, segít, hogy Rimaszombat magyarsága is megmaradjon.

Felkeresed manapság még néha-néha ezt a gömöri várost?

Természetesen, Rimaszombatba elég gyakran eljutok, hiszen a *Simonyi Alapítvány* működésében is részt veszek, de ettől függetlenül, ha csak tehetem, amikor Pozsony felé megyek, akkor letérek a főútról, s megnézem Tompa Mihály szobrát, vagy éppen a Petőfi Sándorét, és nagy élményt jelent számomra minden esetben, amikor oda mehetek.

Tizenegy éves korodban már átjöttél ide, hatodik osztályba, Tormaljára. Milyen volt itt az élet? Édesapád volt az iskolaigazgató...

Igen, ő volt az alapítója ennek a magyar gimnáziumnak, s éppen azért jöttem ide, hogy ne több irányba utazunk, hiszen a legközelebbi alapiskola 6-ikos osztállyal Rimazécsen volt. Így egy irányban tudtunk utazni, úgyhogy a hatodik évfolyamot itt végeztem. Rengeteg élmény fűződik ehhez az iskolához, rengeteg korai barátság, nagyon jó tanárok, nagyon jó légkör az iskolában.”

(Itt megszakítjuk a filmszöveget, s beiktatunk egy részt a *Fórum Intézet* által készített beszélgetésből, amelyben erre az időszakra emlékeznek.)

„Csízben csak ötosztályos iskola volt. Tehát nem volt nyolcéves, illetve a későbbiek szerint kilencéves tanulási lehetőség. Korábbi osztálytársaim az ötödik osztály elvégzése után Rimaszécsen folytatták tanulmányaikat, de én, mivel apukám naponta Tornaljára utazgatott, vele együtt én is oda kerültem. Ez azt jelentette, hogy minden reggel hatkor el kellett utaznom, és jó későn értem haza. Ha ehhez hozzászámítjuk azt, hogy Rimaszombatban jártam zeneiskolába, egy „munkanapom” a következőképpen nézett ki: reggel hatkor elmentem Tornaljára vonattal, onnan kora délután átvonatoztam Feledre, ahol vártam egy-két órát az átszállásra, majd Rimaszombatba mentem tovább. Délután-estefelé megvoltak a zeneórák, s aztán elindultam hazafelé. Este tizenegykor értem haza. Ekkor tizenkét-tizenhárom éves voltam. És ezt az útvonalat hetenként háromszor végigjártam – mert heti három alkalommal jártam zenedébe. Ma is csodálkozom szívósságomon, ezt ma nem bírnám ki. Hozzá kell tennem, hogy akkor még szombaton is volt tanítás, úgyhogy a hét napjaiból hatot szinte csak elutaztam, tanultam, zenéltem. Az eredménye mindezeknek olyan értelemben persze megvolt, hogy zenei szempontból eléggé előreléptem. Talán érdekes, hogy 1959-ben Dolný Kubínban, vagyis Alsókubinban volt az

országos zenei verseny, ahol hegedű kategóriában megnyertem az országos vetélkedőt. A zenéhez így kerültem közel. Apukám 1959-ben megbetegedett, többször egymás után infarktust kapott. Emiatt Tornaljáról visszajött Csízbe. Ennek következményeképpen a kilencedik évfolyamot már én sem Tornalján, hanem Rimaszécsen végeztem el. Az első olyan korosztályhoz tartoztam, amelyiknek a kilencedik évfolyam is kötelező volt.”

(Visszatérünk a filmszöveghez.)

„A gömöri nyelvjárás nem ragadt rád soha?”

Azt hiszem, hogy részben rám ragadt, de a szüleim nem beszéltek gömöri nyelvjárásban, mert az egyikük Csallóközből származott, a másik Losoncról, úgyhogy igazából nem beszéltem palóc nyelven, de ettől függetlenül én igyekeztem akkor palóc tájszólásban beszélni, hiszen az ember szeretett volna úgy beszélni, ahogy a többi gyerek mondja a magáét – hát én is igyekeztem úgy.

A 9. osztály elvégzése után aztán egy nagy ugrás következett, Kassára kerülél, az ipariba.

Én szerettem fényképezni, szerettem a műszaki dolgokat is, én nem csak művészeti irányba, műszaki irányba is kacsingattam, ha szabad így mondanom, nagyon szerettem a magyar ipariskolát is.

Fűzhet-e mindehhez a szerkesztő néhány keresetlen, személyes megjegyzést? Engedtesen ez meg nekem!

Csíz ugyan általában a Rima völgyébe szokás helyezni, valójában azonban maga a falu a Kolár Péter által említett négy patak egyike mellé települt. Ez utóbbi pedig a baracci patak volt, amelyet mi otthon csak *Nagy-patak*ként emlegettünk – merthogy volt *Kis-patak* is. Ő a patak alsó folyása mentén, én néhány kilométerrel feljebb, a csíziek számára a pataknak nevet adó Baracán nőtem fel.

Visszagondolok, s azt látom: Kolár Péter úgy volt a számomra követendő példa, hogy sokáig nem is tudtam róla.

Magam éppúgy Tornaljára jártam „polgáriba”, s akárcsak az övé, az én utam is a kassai ipariba vezetett onnan. Bizonyosan találkoztunk Kassán is, de ez a találkozás még nem hagyott mélyebb nyomot bennem. Ő akkortájt már a kassai közélet meghatározó alakja volt, én egyike az iparisták akkortájt igen népes seregének. Innen engem éppúgy Budapestre vetett a sors, mint Őt. Olvasván emlékezéseit az akkori Rózsa utcai csehszlovák kereskedelmi kirendeltségen tartott klubrendezvényekről, megannyi emlék villant fel az emlékezetemben... Amint Ő hazatért, úgy jöttem haza én is. Ő Kassára, én Rimaszombatba, s lettünk mindketten, ki-ki a maga módján, a felvidéki magyar közélet robotosai. 1989 novemberét követően mindketten az *Együttélés PM* tagjai voltunk. A hírhedt Mečiar-korszakban Őt a kassai *Thália Színház* éléről, engem a rimaszombati *Gömör-Kishonti Múzeum* igazgatói tisztségéből rúgtak ki. *Duna Televízió* kuratóriumában is követhettem. Az utóbbi években a *Simonyi Alapítvány* igazgatótanácsi ülésein találkoztunk rendszeresen.

Gömörről, a felnevelő otthoni tájról soha nem feledkezett meg. Nem oly régen volt, hogy Kassán személyesen mutatta be nekem a Kassa színházi múltját ismertető, igen tartalmas kiállítást. Akkor felemlítettem neki a gömöri színháztörténetről készített dolgozatát (*A gömöri színháztörténet kezdetei. Nyelvünk és kultúránk* 33/3. 53–59), kérve, hogy folytassa azt. Igent mondott, de már nem volt rá érkezése...

Egyik utolsó találkozásunk Budapesten volt. Az alkalmat az adta, hogy iskolánk, a „magyar ipari” megkapta a *Magyar Örökség Díjat*. Hogyan is hiányozhatott volna, hisz egyike volt azoknak, akik erre az elismerésre okot szolgáltatottak!

Gyakorta használta ezt a beszédfordulatot: „ha szabad így mondanom”. Szabad, Péter, szabad! Sőt, csak úgy szabad – s nem csupán mondani, de cselekedni is, ahogy Te tetted!

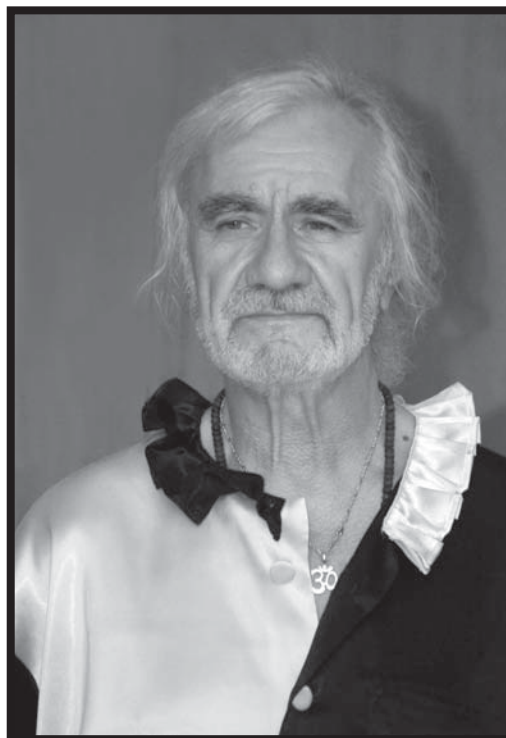
Nyugodj békében!

(az emlékezést összeállító)

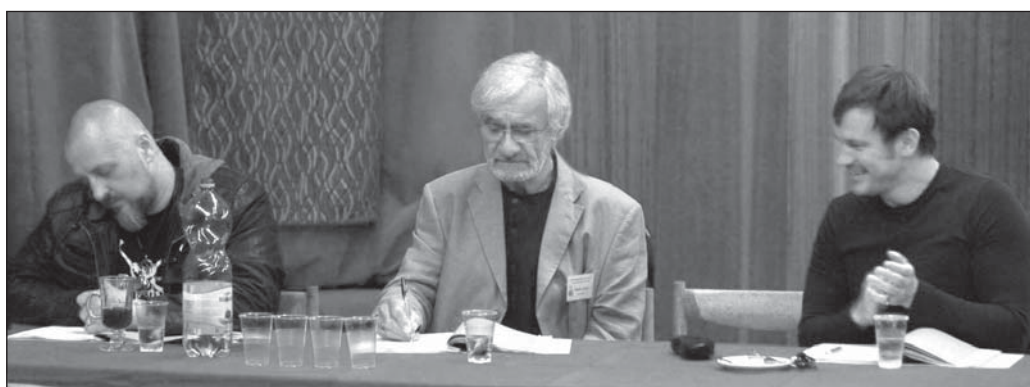
B. Kovács István

Gyászom a Tündérmirályért (Csendes László halálára)

Üzenet érkezett a mobiltelefonomra: „Meghalt Csenedes László.” Közös ismerősünk lakonikus közlése személyes emlékek kavargó áradatát indította el bennem, s rádőbbsentett: „színházi életem”, színházhoz való viszonyom kialakulásának egyik meghatározó személyisége távozott örökre. 1970-ben szüleim először határoztak úgy, 14 évesen már én is velük tarthatok a színházba. Az akkor a *Kassai Thália Színpad* (hivatalos nevén a *MATESZ Thália Színpada*) Goldoni: *Két úr szolgálja* c. művének Beke Sándor rendezte előadásával vendégszerepelt Rimaszombatban. Az előadás hatására váltam a színház örökös, odaadó hívévé, és örökre megjegyeztem két színész nevét is: a főszereplő Váradi Béláét és a Florindóót alakító Csenedes Lászlót. Akkor tudtam meg, hogy Csenedes László Rimaszombatban született. Keblem dagadt a lokálpatrióta büszkeségtől. Hát még amikor a házunk előtt találkoztam vele, és kiderült, hogy a szomszéd házban albérletben lakó néni az édesanyja! Gyermeki izgalommal vártam a következő vendégjátékot. A véletlenek szerencsés összjátéka folytán ismét Goldoni-mű volt és ismét kiváló, ma már tudom, szakmailag is színháztörténeti jelentőségű előadás: a *Mirandolina* Zsámbéki Gábor rendezésében (*Ripafratta lovag*). Később jöttek kevésbé jelentős, összhatásukban sokszor csalódást jelentő, néha bizony kétes értékű szövegeket nem meggyőző rendezésben színre vivő előadások. Ezekből Csenedes Lászlótól megtanultam, hogy a jó színész „a pokolban is művész”, vagyis a gyengébb produkciókban is művészi élményt nyújt alakításával, színészi nagyságával. A 80-as évek elején volt még a Thália Színpadnak egy nagyon rövid „második aranykora”, amikor Örkény *Kulcskeresők*-jének (Csenedes a *Bolyongó*-t játszotta benne) és Kocsis István: *Bolyai János estéje* c. monodrámájának Gágyor Péter rendezte előadásait, és Csenedesnek a monod-

Gárdonyi Géza Színházban találkozhattam újra nagy-szerű, és meggyőződésem szerint nem megfelelően reflektált, nem művészi értékeihez mérten értékelt alakításaival (többek között a *Ványa bácsi Asztrov doktora*, a *Mesél a Bécsi Erdő Tündérmirályja*, a *Szentivánéji álom Zubolya*, a *Salemi boszorkányok John Proctora*, valamint az újabb monodrámá *Van Gogh*-ja). Ha hívták, jött újra Kassára is (Ratkó: *Segítsd a királyt!*-jének István királyaként számomra itt is újra maradandót alkotott), de jött haza, Rimaszombatba is a Van Gogh monodrámával, s az egri társulat, egy időben rendszeresnek mondható ven-

A Rompa Mihály Országos Vers- és Próza-mondó verseny zsűrijében • Gecse Attila felvételei

rámában nyújtott alakítását Magyarország legfontosabb kulturális hetilapjának az *Élet és Irodalom*nak a kritikusa a magyar színház számára is példaértékű produkciókként méltatta. Gágyor „kiebrudalásával” az addig a „nekünk itt kell maradni”, „nekünk itt van feladatunk, kötelességünk” elvét való Csenedes is távozott Kassáról. Kecskeméti és debreceni évei után a Gali László alapította és vezette Egri

déjjátékaival, a *Tompa Mihály Országos Vers- és Próza-mondó Verseny*, vendégeként, föllépőjeként...

Színháztörténetünk, s az én személyes „színháztörténetem” kiemelkedő alakja távozott, életműve megérdemel-ne egy alapos színháztörténeti elemzést, földolgozást!

Hizsnyan Géza

Ünnepség Sajószentkirályon

A Sajószentkirályi Református Egyházközség szervezésében négy szomszédos gyülekezet (Kövecses, Naprágy, Sajórecske és Sajószentkirály) közösségében 2017. március 18-án ünnepi istentisztelet keretében emlékeztek meg az 1848/49-es forradalom és szabadságharc és a reformáció 500. évfordulójáról, „a hit reformációs és a haza revolúciós” hőseiről. Az istentiszteleten – amelyre nem csak a gömői református egyházmegyéből érkeztek számosan, de megjelentek a *Sajószentpéteri Református Nagytemplomi Egyházközség* testvérgyülekezet képviselői is – **Nagy Ákos Róbert** esperes hirdetett igét.

Köszöntötte az ünneplőket Ft. **Erdélyi Géza** felvidéki emeritus püspök is, a putnoki *Serényi Béla Mezőgazdasági Szakképző Iskola* diákjai pedig tartalmas műsorral emelték az ünnepség fényét.

Az ünnepi istentiszteletet követően került sor a templom mellett a kopjafa avatására. Az ünnepi avatóbeszédet **Kósis Edit**, a *Sajószentkirályi Református Egyházközség* gondnokasszonya tartotta:

*

„Hálaadás hallatszik onnan és örömmel szava. Megsokasítom őket, és nem fogyatkoznak meg; megdicsőíttem őket, és nem szégyenülnek meg. (Jer 30,19)

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

A sajószentkirályi református leányegyházközség minden tagja nevében szeretettel köszöntök minden kedves megjelentet mai ünnepünkön. A szokásos márciusi ünnepet most, a reformáció emlékévében, kopjafa avatással tesszük még emlékezetesebbé gyülekezetünkben.

Sokan mondják, hogy már úton-útfélen kopjafát avatnak, de nekünk ez az első és egyedüli. Öröm és boldogság, hogy immár a sajószentkirályi keresztyéneknek is van a templomunk mellett egy kegyeleti helye, ahová hálaadással, örömmel, kéréssel, imával és, olykor talán könnyel állhat meg bármelyik imádságos lelkületű ember.

Amikor felvetődött a kérdés, hogy hogyan ünnepeljük meg a reformáció 500. évfordulóját, gyülekezetünkben azonnal a kopjafaállítás gondolata fogalmazódott meg. A kopjafa egy igazi református jelkép, hisz a temetőben elhunyt szeretteink sírjára is kopjafát, fejfát állítunk emlékként. Igaz manapság már ezeket a fejfákat sajnos kiszorítják a sírkő emlékek, ami nagy kár, hiszen régen erről mindjárt felismerhető volt, hogy itt egy református ember nyughelye található.

A faragott emlékoszlop állításának gondolatát tett követte, s **Jónai Gábor** mérnök, felsőrási fafaragó művész közreműködésével – akinek köszönetünket nagyszerű munkájáért ezúton is kifejezem – megszületett ez a kopjafa, ahonnan most már hallatszik a hálaadás és az öröm szava. Megköszönöm továbbá mindenkinek, aki tevéke-

nyen hozzájárult, hogy ez a faragott emlékoszlop ma itt áll a választott helyén. Azzal biztat az igében Isten, hogy megsokasít bennünket és soha meg nem szégyenülünk. Ehhez nekünk is hozzá kell adnunk egyéni lelkesedésünket, hitünket, reménységünket.

Kedves Testvéreim!

Néhány gondolatban felhívom szíves figyelmüket arra, mit jelent ez a kopjafa nekünk, akik állítottuk és mit jelenthet azoknak, akik elhelyezik majd mellette virágjaikat, vagy hálaadással gondolnak az előttük járókra, élőkre. Először is nemes szándék vezette a kezdeményezőket, hogy emléket állítsunk azoknak, akik a nehéz időkben is kitartottak hitükben, s bátran harcoltak hazájukért és szabadságukért. Együttal legyen ez az emlékoszlop bátorítás a ma élőknek a mindennapok küzdelmeihez. Amennyiben Kálvin János útmutatását követjük, miszerint az ember köteles erkölcsös és tevékeny életet élni, talán igazat adnak nekem, hogy bizony ehhez a 21. században is bátorságra, kitartásra és az Istenbe vetett szilárd hitre van szükségünk.

Szeretnék még néhány szót szólni arról is, hogy milyen szimbólumokat, feliratokat láthatnak kopjafánkon.

A szemünk elé táruló kopjafa – melynek leleplezésére most összegyűltünk e jeles alkalmon – kettős történelmi hagyatékat üzenetét adja nekünk hírül jelképrendszerén keresztül. A kopjafa megjelenésében egyszerre csendül össze az 500 éve elindított reformáció emlékezete és a magyar nemzeti szabadságért vívott harcok utókorai megbecsülése. Mindkettő történelmi és szellemi örökség felvidéki keresztyén magyarságunk alappillére kell, hogy legyen, a múltból egy logikus felépítettség mentén haladva a jelenkor létezéséig. Az ősmagyar kultúrkellékek közül XXI. századi mivoltunk emlékjelvévé fejlődött kopjafák rendeltetése mindig is az volt, hogy sűrítetten, de következtetéssel üzenjenek az előttük megálló embereknek egy szimbólumrendszerbe bujtatott titkot, amelyet csak a megértés bonthat ki maradandó üzenetként.

A mi kopjafánk is így épül fel egy egésszé – jelen esetben fentről lefelé haladva, követvén ezzel a bibliai tengelyt, miszerint előbb mindig Istennel kell rendeznünk dolgainkat ahhoz, hogy az emberekkel szemben is hitelesen megállhassunk –; így látjuk magunk előtt a szilárd, mindenkor győzedelmes isteni dicsőség lángját a kopjafa csúcsán, amely a Krisztushoz vezető – hiszen senki se mehet az Atyához, csakis Óáltala –, református szimbólummá nőtt csillagfaragáson nyugszik. Csak ezután következhet, és ez teremthet feltételt az emberi szabadság kivívásának, amelyet a Szentháromság hármaskörének védjegye alatt a keresztbe tett két kard jelenít meg, körbefonva a szabadság szándékát II. **Rákóczi Ferenc** híres jelmondatának szavaival: „*cum Deo pro patria et libertate*” – „*Istennel a hazáért és a szabadságért*”.

A következő kopjamotívum, a többszörös csillagos jelkép, a csillagos ég határát jeleníti meg, meghaladván ezzel

az e világ határait, Isten színéig jutva. Alatta a dőlt kereszt a keresztyén magyarság hitvallásának szilárdságát üzeni a viszonytagságok között is, amely a XXI. században sem kezdhető ki, mert nem elégszer lehet ismételni **Kálvin János** mindig érvényes jelmondatát – amelyet a kézben tartott szív motívum jelenít meg – „szívemet mintegy égő áldozatul az Úrnak felajánlom”, „soli Deo gloria” – „egyedül Istené a dicsőség”, és senki másé.

Mindez egy út a történelemben és az ember belső mélységeiben, amit állandóan felrészítve és elevenen számon kell tartanunk, ezért következik a tudomány nyelve által mindenkinek megüzenő módon a tájékoztatás: „*In memoriam reformationis Christianum et revolutionis patriotarum*” – „*A keresztyén hívők reformációjának és a hazafiak szabadságharcának emlékére*”, beágyazva ez emlékeztetést a földi körülményeket ábrázoló, vésett szántás-motívumok közé, mutatván, ez történt itt 1517-ben, 1848-ban, és ehhez tartuk magunkat 2017-ben is!

A kopjafa egész motívumrendszerét a keresztyénség egyik legrégebbi jelképe, az ún. Krisztus-monogram zárja – aki összefogja a létezését, aki alfa és ómega, és aki mintegy út is az ideigvalóságból az örökkévalóságba –, ez egész isteni okulmányt pedig körbefogja a Szentháromságot jelképező, részekre bontott háromszög – mint az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek a megjelenítői – mindenkire mutató egy-egy sarka. Így ez emlékjel mindannyiunk múltját és sorsát magán hordozza, mindannyiunkra rámutat, legyen hát számunkra e kopjafa a megvilágosítás, a helyreigazítás és a tényeken alapuló igazság jelzőoszlopa, vagy éppen szellemi „világítótornya”.

Ne feledjétek, szeretett Testvéreim, hogy a mai naptól kezdve e kopjafa mellett állandóan hálaadás hallatszik és örömmek szava. Legyen áldott a szándék, mely emeltette ezt az emlékfát, legyen áldott mindenki, aki keresztyénként/keresztényként melléje tér, hogy fejet hajtson. Arra kér Pál apostol szüntelen bennünket is – éljünk bárhol a világban –, hogy legyünk kitartóak és éberek az imádkozásban és a hálaadásban (Kol 4,2). Elsősorban ez lesz a megtartónk azokban a nehéz időszakokban, amikor alig szavaznak nekünk túlélést.

Ámen.

A kopjafát az emlékező ünnepséget irányító **Rákos Lóránt** lelkipásztor és a gondnokasszony leplezte le.

*

Ezt követően a gyülekezet átvonult a kastély udvarába, ahol a *Szent László-év* alkalmából koszorút helyeztek el **I. László** királynak a szobránál. Itt fellépett a helyi női énekkar, majd **Béres Ferenc** polgármester mondott ünnepi beszédet.

„Tisztelt lakosok és kedves vendégek! Tisztelt Megemlékezők, az Ünnepségen megjelent Hölgyek és Urak, Gyermek!

Nemzeti ünnepeink közül kiemelkedő helyet foglal el március 15-e, hiszen minden magyar, párt, mozgalom, legkülönbözőbb gondolkodású ember magáénak vallja, sajátjának érzi. A magyar nép mindig tiszta szívvel, fenntartások nélkül ünnepli eme magasztos eseményt. Büszkén emlékezik vissza a 169 éve lezajlott forradalom és szabadságharc példaértékű üzeneteire.

De mit is ünnepelünk március 15-én? Miért tűzünk nemzeti színű szalagot, kokárdát mellkasunkra?

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Magyarország újkori történetének egyik meghatározó eseménye, a nemzeti identitás egyik alapköve. Erre az ünnepre büszke minden magyar, határon innen és azon túl. Méltán is lehetünk büszkéek, hiszen 1848. március 15-én példaértékűen cselekedtek a márciusi ifjak, mikor szabadságukért szembeszálltak az elnyomó hatalommal. Mit is jelképez mindez számunkra? Azon az esős délelőttön megszületett valami, egy olyan erő mely megrengette az akkori Pest utcáit. A szabadságot nem egy arctalan tömeg vívta ki. Az egyének kiknek neveit (**Petőfi, Jókai, Táncsics** és még sorolhatnám) örökre emlékeztünkbe véstük. Ők azok, akik a közös célért tenni tudtak és legfőképpen tenni akartak. Személyük teremtették és egyben alkották meg a szabadságot. Mindehhez nélkülözhetetlen volt a fent említett erő. Az erő melyet úgy hívnak: ÖSSZEFOGÁS!

Akaratukat összekovácsolta, erejüket megsokszorozta, mert tudták, hogy nagy dolgokra képesek, ha összefognak. Rájuk emlékezünk-e napon, kik felismerték az egység eget rengető erejét.

Legyünk hát büszkéek azokra a magyarokra, akik nyilvánították akaratukat 1848-ban, s EGY EMBERKÉNT álltak a szabadság elnyeréséért az elnyomással szemben. A hősök iránti tisztelet készíti, hogy minden év március 15-én kokárda kitűzésével megemlékezzünk. Fontos, hogy eme elismerő tiszteletet tovább adjuk a felnövekvő nemzedékeknek. Éljen bennünk is a tudás, hogy összefogva nagy eredményeket érhetünk el. Az összefogáshoz bizalomra van szükség, amely nélkül az ország nem működhet jól. Mindez igaz egy vidéki település lakóira is, hiszen Sajószentkirály a mi kis országunk, földünk, életterünk. Minden nap küzdünk, hogy szebbé élhetőbbé tegyük településünk. Egy közösség csak akkor emelkedik ki a többi közül, ha a célhoz vezető úton segítünk egymáson. Csak akkor van összetartás, ha együtt lélegeznek, ha a szívük egy ütemre dobban, melyhez arra van szükség, hogy közös céljaink legyenek, melyekért együtt teszünk. Az említettek legyen példaértékű a márciusi ifjak és az 1848/49-es szabadságharc hőseinek cselekedetei.

Jókai Mór szavaival zárnam ünnepi beszédem:

„Kell, hogy történjenek olyan csodák, amiket tíz nemzedék megemlégessen. Példákat kell adni ennek a nemzetnek, amik a szíveket megerősítsék.”

Éljen a magyar szabadság, éljen a hazánk!”

Az ünnepelő templomi gyülekezet

Az emlékoszlop felavatása

Szent László szobra előtt

A felavatott emléktábla

Könyvről könyvre!

Pécsi L. Dániel: Címerekkel írt történelem. A történelmi Magyarország ország- és nemzetrészeinek címerei, címerleírásokkal és térképmellékletekkel. (Kiss András kiadása, Budapest, 2016. 278. oldal.)

A könyvnek az alcíme: „Nemcsak nyelvében, hanem jelképeiben is él a nemzet!”

A szerző, Pécsi L. Dánielt idézem:

„A könyv megszületését egyrészt a Trianoni Békediktátum máig tartó traumája, másrészt a kommunizmus bukása következtében létrejött, az új utódállamokban tapasztalható durva magyarellenesség kényszerítette ki. [...] A könyvben található leírásokkal – a nemzeti összetartozás jegyében – igyekeztünk feltárni és megismertetni a Trianoni Békediktátum óta kilenc részre szétszakított ország- és nemzetrészek legfontosabb földrajzi, táji, néprajzi jellemzőit, valamint történelmi múltját, jelenét, és művelődéstörténetét, az önazonosságukat és önbecsülésüket kifejező címereken és térképeken keresztül. [...] Jó szándékaink szerint, az ország- és nemzetrészek címerekkel, valamint térképekkel jelképesen és virtuálisan egyesítettük a Trianonban szétszabdalt Kárpáthazát.”

Örömmel nyugtázzuk, hogy a könyvben helyet kapott Gömörország (80–81) és Palócföld (90–94) címere is.

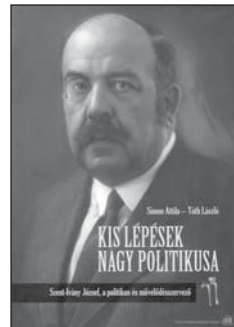
Goda Gertrúd: Holló Barnabás szobrászművész. (Officina musei 23. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2016. 95 oldal)

„Keveset tudunk Holló Barnabás (1865–191?) szobrászművészről, pedig Az Akadémia megalapítása című domborművét szinte valamennyien ismerjük.

A gömői származású fiatalember tehetsége korán megmutatkozott, így kerülhetett **Stróbl Alajos** híres *Mesteriskolájába*. A világvárossá fejlődő Budapesten úgy beszéltek róla, mint a „kuruc lélek kései fellobbanásáról”. S valóban, művészetét ennek a mély magyarságtudatnak állította szolgálatába. Szeretettel mintázott lovas szobrokat: előbb nemzeti romantikus szellemben, majd eljut az expresszív erővel megjelenített történelmi szobrászathoz.

A millennium korszakának emlékművei közül ő alkotta a Hősök terén álló *Bocskai Istvánt*, valamint a honfoglaló vitéz alakját a Corvin téri *Millacher-kúton*.

Köztérre állított emlékszobrai nemcsak a nemzeti szobrászat kiemelkedő alkotásai (*Tompa Mihály-szobor*, Rimaszombat), hanem betöltik azt a nekik szánt feladatot, hogy több mint 150 év múltán is kijelöljék közösségeik kulturális terét (Hajdúböszörmény, Sajógömör). E monográfia aktualitását a kispasztikáiból áradó humanizmus és az irántuk mutatkozó érdeklődés adja.”

Simon Attila – Tóth László: Kis lépések nagy politikusa. Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező. (Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2016. 246 oldal)

„Szent-Ivány József (1884–1941) a két világháború közötti (cseh)szlovákiai magyar politika, közélet és művelődés egyik (ha nem a) legfontosabb személyisége, emblematikus alakja, aki egyszerre volt birtokos, politikus, mecénás, köz- és szépirodalmi, művelődésszervező és egyben jó családapa. Az 1918–20-as államfordulat előtt a *Gömör-Kishonti Gazdasági Egyesület* vezetőjeként, 1918 őszén a polgári-demokratikus forradalom gömői mozgójaként kapott jelentős szerepet. A két háború közötti Csehszlovákiában ő volt a magyar kigazdálkodás társadalom megszervezője, a *Magyar Nemzeti Párt* vezetője, négy cikluson át a magyarság egyik legaktívabb nemzetgyűlési képviselője. Nagyrészt neki köszönhető a legfontosabb korabeli felvidéki magyar napilap, a *Prágai Magyar Hírlap* megalapítása is. S bár életének és tevékenységének ismerete nélkül lehetetlen megérteni a korszak szlovákiai magyar történetét, alakja sokáig mégis a feledés homályába veszett. Kötetünkkel ennek a külsőre joviális, ám közösségi stratégiákban gondolkodó gömői magyar embernek kívánunk emléket állítani.”

A kiállításában és tartalmában egyaránt igényes könyv régi adósságot törlesztett.

Szabó Ottó (A szövegeket válogatta és szerkesztette: **Kovács Ágnes**. Borítóterv, grafikai tervezés: **Zeman Zoltán**. *Rovás*, Kassa, 2015)

A gyönyörű kiállítású album kiváló képzőművészünk alkotásait, s kortársak értékeléseit, megnyilvánulásait tartalmazza.

Erdélyi Géza

Mai hitvallás és nemzeti önazonosságtudat – Magyarok és szlovákok a Felvidéken

„Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz a szívében.”
(Széchenyi István: Hitel)

A megadott téma lehetővé teszi, hogy az előadás személyes hitvallásomat is tartalmazza. Európa nemzetek Európája akkor is, ha egy-egy nemzetrész nem a saját hazájában, hanem elcsatoltan, valamely más országban él. A továbbiakban legyen szó nemzetünkről, a magyar nemzetről, szűkebb időkorlátozás nélkül. Meggyőződésem, hogy nemzetünknek küldetése van. Rendeltetése egyszer s mindenkorra szól, és azt vagy teljesíti, vagy elbukik. A nemzet akkor alkothat maradandót, ha küldetését felismeri és betölti. A nemzettudat csak közösségben, megfelelő lelki, szellemi, fizikai (biológiai) közegben születhet, fejlődhet, erősödhet és teljesebbé válhat. Fejlődésének tehát történelmi, közösségi, vallási és nyelvi előfeltételei vannak – és még valami, de az már ősidóktól a génekbe van kódolva. Mégis, tegyük föl a kérdést: valóban van rendelt küldetése a magyarságnak? Régóta vitatott kérdés ez. Vannak, akik ellenzik, esetleg tagadják, de vannak, akik kutatják és vállalják. Alapos történelmi, kultur- és szellemi tudás szükséges annak felismeréséhez, hogy megfogalmazható legyen a pozitív válasz.

Vajon mi a magyarság küldetése a világban? Ha van ilyen, akkor az olyan lelki, szellemi elrendeltetés, amelynek megélése és gyakorlása széleskörű hatással bír. Az egyértelmű válasz leginkább úgy fogalmazható meg, hogy mindenkorai küldetésünk nem más, mint az igazság, igazságosság és a szabadság önzetlen szolgálata. Ez a fölöttébb nehéz, sok próbatétellel és szenvedéssel járó szolgálat összehasonlítási alapon európai viszonylatban is mérhető és kimutatható, anélkül, hogy bármely más nép, nemzet ragaszkodását saját igazához és jogát a szabadsághoz megkérdőjeleznénk. Példaként említhető Magyarország szembehelyezkedése a török hódítókkal és hódításokkal, mivel az mások (Nyugat-Európa) szabadságának érdekében is történt. A negyvennyolcas szabadságharc Petőfi látomása és megfogalmazása szerint a „világszabadság” kivívásának jegyében folyt. Az 1956-os felkelés és forradalom az egész világra kihatott, hasonlóképpen 1989 is, sőt, a nagy történelmi változást előidéző határnyitás – a Berlini fal ledöntése, a város, majd az ország két részének egyesülése – egyenesen mások érdekében történt. Mi volt ez, ha nem a szabadság és igazságosság szolgálata a világban? Magyarországra nézve sérelmes és fájó az a tény, amit nem szabad elhallgatni, hogy mindössze negyedszázaddal később, azaz napjainkban, amikor az események résztvevői, a szemtanúk milliói még élnek, egyes országok politikusai, történészei és újságírói Magyarországnak e hatalmas történelmi vállalkozását és tettét máris megkísérik elhallgatni, sőt, más országoknak tulajdonítva elvitatni. Ugyanakkor szerényen meg kell jegyeznünk, hogy azonos, netán

hasonló jellegű önzetlen történelmi vállalkozást, bátor tettet, tehát nem különböző önző érdekből fakadó döntést a (volt) gyarmattartó nagyhatalmak részéről korunkban hiába keresnénk.

Az elmondottakkal kapcsolatosan szükségesnek tartom szólni arról a hosszú idő óta folyó, múltat feltáró kutatási eredményről, amely a magyarság tudatában évezredek óta génjeibe kódolva – bibliai kifejezést használva – csontjaiba rekesztve, meghatározó módon jelen van: a mellérendelő gondolkodásról (erre a ritka szép és nemes tulajdonságunkra sokszor ráfizettünk), tehát nem az alárendelő, elnyomó, másokat leigázni akaró állandósult szándékáról, hanem annak az ellenkezőjéről. (Bővebb információval a ZMTE publikációi, valamint **Cser-Darai: Kárpát-medence, vagy Szkítia** című kötete szolgálnak). Meglehet, hogy többek között éppen ennek az egyedülálló, sajátosan magyar gondolkodásmódnak és magatartásformának a nemzetek közötti kapcsolatokban történő továbbadása, meghonosítása jelenti a ránk bízott feladatot, küldetésünk lényegét. Valószínű, e két ránk jellemző tulajdonságot, az igazság és a szabadság mindenkorai szolgálatát, valamint a mellérendelő gondolkodást érintette a **Tibeti Láma** velünk kapcsolatos több megnyilatkozása. Valóban ősi nép vagyunk. A *Science* (2000. nov. 10., Vol. 290, 1155–1159. old.) a magyarság szempontjából felbecsülhetetlen eredményt közöl.

„A genetikai szakterület nemzetközi élvonalának 17 elismert képviselője – közöttük nincs egyetlen magyar – által aláírt jelentés szerint a legrégebb európai gén, az Eu19, 40–35 ezer éves. Ma legnagyobb előfordulása a magyar mintában van, 60%. Ezáltal egy rendkívül alapos, laboratóriumi munkára épülő bizonyítékkal alátámasztják más szakterületeken elért tudományos eredményeinket, amely szerint a Kárpát-medencében itthon vagyunk 40–35 ezer éve. Egyesületünk eddig megjelent 50 kiadványában erre bőséges bizonyítékkal szolgálunk. Magyar, ne hagyj elveszni lelked!” (*Magyarok őstörténete összefoglaló*. ZMTE Zürich – Budapest, 2000.) Ismételtelen szeretném fölhívni a figyelmet arra, hogy a szabadság és az igazság bármilyen gyarló módon történő szolgálata az eddig elmondottakon túl valami mást is jelent, mégpedig állandó jellegű küzdelmet és szenvedést. **Széchenyi** életútját vizsgálva **Arany János** megállapította, hogy a magyarság sorsa: szenvedés. Ha hűségesek akarunk maradni küldetésünkhöz, akkor ezt vállalnunk kell, de jóval több bölcsességgel, mint eddig tettük. Mindezeket túl rendeltetésünket változtatlan határozottsággal vállalva, szembenézve a régóta tartó gáncoskodással, esetenként a gyűlölettel. Hitvallásunk

csakis ez lehet: minden körülmények között megmaradni magyarnak, és teljesíteni küldetésünket a világban! Ezt mondatja velem a családi otthonban átélte, az egyházban és a magyar nyelvű iskolában szerzett, történelmi múltunkra épült magyarságélményem és azonosságtudatom.

Lezárva a megadott témakör első részét, hogy ne kelljen szembenézni „a nemlét iszonyával”, szeretném személyes jelleggel újra kihangsúlyozni, hogy a nemzet valóban nyelvében, elvében, hitében, alkotásaiban, sokféle művészetében, múltja vállalásában és jövőbe tekintő szilárd reményességében él.

II.

A jelen csakis a múlt ismerete alapján érthető és értelmezhető. Témánk második részének (*Magyarok és szlovákok a Felvidéken*) boncolgatása azonban csak akkor visz előbbre a kölcsönös megértés irányába, ha azt nemcsak a 20. század történelmi eseményeinek, viharainak, fordulatainak ismeretére alapozva tárgyaljuk. A nehezen elemezhető és érthető mai jelenségek megértéséhez szükséges visszatekinteni a távolabbi múltba, és elfogulatlanul foglalkozni az eddig tabuként elhallgatott tényekkel, történelmi igazságokkal és igazságtalanságokkal, a fölmerülő, megoldásra váró problémákkal, amelyeket többször külső erők kényszerítettek ránk, máskor bizonyos elfogadhatatlan, történelmietlen elvek és kívánalmak szerint igyekezett a sajátos politikai vagy ideológiai érdek értelmezni, de amelyek alkalmanként sajnálatos módon oktalán indulatokat váltottak ki a kevésbé tájékozott vagy művelt rétegekben, és amelyek olykor könnyen felkelthető, bizonyos esetekben állandósult gyűlöletig fokozódtak. Márpedig gyűlöletre képtelenség jövőt építeni, legfeljebb erőszakkal, ideiglenesen területet, azzal ellenségeket szerezni. Ennek kapcsán sok fájdalmas esetet nevezhetnénk meg. Lássunk egy példát!

Az egyik januári köztársasági elnöki fogadáson az Elnök beszédében foglalkozott a szlovák nemzet régmúltjával, úgymond a 7. századi, első szlovák állami formáció (?) létével, amely büszkeséggel kell hogy eltöltse a nemzetet. Ezt követően a 9–10. századi drámai eseményekről is szólt, amikor a magyarok megjelenése és honfoglalása a Kárpát-medencében – úgymond – ezer évre megtörte és ellehetlenítette a szlovák nemzet államiságának teljes kibontakozását. Az efféle elharapózott, a világhálón is terjesztett, minden bizonyítást és alapot nélkülöző, tudománytalan feltevések érezhetően fokozzák a félműveltekben fortyogó gyűlöletet, de a jószándékú polgártársakat is könnyen megtévesztik. Ennek a nem kívánt folyamatnak változatlanul külön táptalajt biztosít a rég bevált „oszd meg és uralkodj” elve mint külső inspiráció, és ez nem a véletlen műve. Sajnos, napjainkban is könnyen tetten érhető a történelmi Magyarország területén élő nemzetiségek 20. század elején nyíltan kitűzött célja, a tiszta nemzetállam létrehozása, akár embertelenségek árán is. A történelmi alkalom a Nagy Háborút követően (1918) elérkezettnek

bizonyult. Megvalósítása különösen a második világhétség után könyörtelen módon folyt. Erről a későbbiekben még szó lesz. Ennél is fájdalmasabb tény, hogy Csehszlovákia második felbomlása után (1993) – az előzőhöz mérten sokkal nagyobb területen – létrejött Szlovák Köztársaságban az eredeti cél elérése, a nemzetállam megvalósítása még sürgetőbbnek tűnik, s bár más eszközökkel, de a régóta tartó igyekezet nem lankad.

Kíséreljük meg legalább dióhéjban összefoglalni az 1945-ben a *Kassai Kormányprogram*ba foglaltak alapján erőteljesen beindított, nem titkoltan gyarmatosítás, célzott szlovákosítás folyamatát. A hivatalos Törvénytárban (*Zbierka zákonov*) ma is több helyen olvasható a háború utáni években hozott törvényekben a következő fogalmazás: *Kolonizácia južného Slovenska*, magyarul: Dél-Szlovákia gyarmatosítása. Szándékuk megvalósításában, a folyamatok ismertetésében segítségünkre lesz a kiváló történészünk, **Vadkerty Katalin** műveihez írt két, fülszövegből vett idézet:

„Már a II. világháború utolsó szakaszában egyértelművé vált, hogy a csehek és szlovákok nemzeti államaként felújítandó Csehszlovákia meg akar szabadulni az országban maradó nem szláv, azaz német és magyar lakosságtól. Az új, kisebbségellenes nemzeti politikát meghirdető Kassai Kormányprogram elfogadása (1945. április 5.) jelentette a kezdetét annak az intézkedéssorozatnak, amely során a csehszlovákiai magyar kisebbség egészét háborús bűnösnek nyilvánítják, s megvonják tőle a csehszlovák állampolgárságot, elkobozzák ingatlanjait, bezárják iskoláit. A magyar lakosság nagy tömegeire a kitoloncolás, a kilakoltatás, az internálás, a lakosságcsere várt. [...] E folyamat egyik fejezetét alkotta az ún. reszlovakizáció, a szlovák etnikai terjeszkedés egyik sajátos formája. Ez azt jelentette, hogy a magukat magyarnak valló személyek szlovák őseikre hivatkozva megváltoztathatták nemzetiségüket, és szlováknak jelenthették magukat. Ennek fejében mentesültek az egyoldalú kitoloncolástól, a deportálástól, megtarthatták vagyonukat, visszakapták csehszlovák állampolgárságukat. A reszlovakizálás 719 települést érintett, s ennek során 423 264 személy kérte a szlovák nemzetiség megadását...” (A reszlovakizáció. Kalligram, Pozsony 1993).

Gerinctörés volt ez a javából, mert akikre és amikre a folyamodók hivatkozni kényszerültek, azok – ritkán előforduló esetektől eltekintve – nem léteztek.

Második idézet:

„A második világháború idején a Csehszlovák Köztársaság háború utáni megújulását előkészítő cseh és szlovák politikusok a nemzetállam megteremtésében látták az ország megmaradásának legfőbb garanciáját. Ezért megtervezték az 'idegenek', vagyis a cseh országrészekben élő több mint három millió német és a több mint hatszáz ezres őshonos szlovákiai magyar kiűzését. A magyar lakosság eltávolítására kidolgozták

az ún. magyartalanítási tervet, nem tagadva, hogy ennek megvalósítása során a fasiszta szlovák állam zsidókkal szembeni politikáját kívánják folytatni. [...] A magyarok a háború utáni Szlovákia zsidósága - állapították meg, nem titkolva, hogy a szláv nemzeti öntudat felkorbácsolása csupán eszközként szolgált ahhoz, hogy minél nagyobb vagyont vehessenek el a magyaroktól. A gazdag dél jól felszerelt gazdaságait még a nagyhatalmak döntése előtt szerették volna átadni az új tulajdonosoknak. A szlovák politikai vezetés - pártállásra való tekintet nélkül - a csehszlovákiai németekkel kapcsolatban megfogalmazott kollektív bűnösség elvét önkényesen - a győztes nagyhatalmak beleegyezése nélkül - a magyarokra is kiterjesztette, s már 1945 tavaszán megkezdte a magyarok vagyonának elkobzását és szlovákoknak történő kiosztását. Ezzel egy időben kidolgozta a belső, észak-déli irányú kolonizáció tervét, melynek keretében a vagyonukból kiűzött magyarok helyébe szlovák családokat telepítettek be. Mindezt a külföld felé belső migrációnak, munkaerő-vándorlásnak tüntették fel.

*A győztes nagyhatalmak [...] többször figyelmeztették ugyan a cseh és szlovák politikusokat arra, hogy a magyarok nem németek, ám a csehszlovák belpolitika a saját magyarellenességét az általuk humánusnak és igazságosnak deklarált lakosságcserevel és további kitelepítések engedélyezésével fedezte. [...] ezt a szerződéses diktátumot, amely során a csehszlovák fél el távolíthatta az országból a legvagyonosabb magyar családokat, s megbonthatta az ősi magyar települési és társadalmi szerkezetet.” (A belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony 1999.) Természetesen, idézhetnénk másokat, köztük **Janics Kálmánt, Szarka Lászlót, Duray Miklóst, Popély Gyulát, Gyurgyik Lászlót.***

Ha a hivatkozott művekben foglaltakhoz hozzáadjuk (csak) a 20. század katasztrófáit: Doberdót, Trianont, a Don-kanyart, a délvidéki vérengzést, a málenkij robotot, a kitelepítést és deportációt, 1956. november negyedikét és az azt követő megtorlásokat, azt kell mondjuk, hogy megmaradásunk valóságos csoda. (Sajnos, sok hasonlóságot fedezhetnénk fel, ha párhuzamot vonnánk az új évezred szégyenteljes magyarországi eseményei, illetve az utódállamokban tetten érhető folyamatok között, amelyeknek közös jellemzője napjainkban is a magyarellenesség számos változata. Elegendő az idegen érdekeket készséggel kiszolgáló kormányokra, a szervezett tüntetésekre, még inkább Magyarország külföldön történő lejáratására gondolni.)

Mielőtt rátérnénk történelmünk legújabbkori valós problémáinak konkrétabb ismertetésére, amelyeket elhallgatni nem lehet, mert évtizedek óta meg kell velük vívnunk mindennapi küzdelmeinket, és elfáradnunk sem szabad, szeretném előre bocsátani, mert ez ma is időszerű, hogy visszautasítunk minden olyan gyalázkodó, ránk erőszakolt megbélyegzést, mint „bűnös nemzet” vagy „utolsó csatlós”, különösen akkor, amikor az az első, önkéntes

csatlós utódai részéről hangzik el. Hibáinkkal, bűneinkkel készek vagyunk szembenézni, de hangsúlyoznom kell, hogy senkinél sem vagyunk rosszabbak, sem bűnösebbek, különösen azoknál nem, akik háborúkat robbantottak ki, és cinkosaikat még díjazták is, miközben bennünket keményen büntettek, és országunkat prédának tekintették. Bizonyos vagyok abban, hogy **Márai Sándor** nem véletlenül írta a ma is érvényes, figyelmeztető megállapítást: *„Az emberek sohasem olyan veszedelmesek, mint amikor bosszút állanak olyan bűnökért, amelyeket ők maguk követtek el.”* Gondoljuk végig – és ez nem naivitás – mennyire másként alakulhatott volna a sorsunk, ha nem történik meg Kassa provokatív bombázása, de még inkább azt, ha a nagyhatalmakban lett volna fogadókészség Magyarország kiugrási szándéka iránt. Egyszerűen nem felel meg a valóságnak, hogy az ország vezetése elkésett vele. Elegendő Románia átpártolásának sokkal későbbi időpontjára gondolni. Magyarország az üldözöttek, különösen a kiirtásra ítélt zsidók mentsvára maradhatott volna. Nem következett volna be a szörnyűségek szörnyűsége, a holokauszt. Fölöttébb szükséges lenne végre megkülönböztetni és megnevezni a valódi felelőseket, de a jövőre nézve nem kevésbé fontos a szabadság megőrzése és az igazság érvényesülése.

Arról már publikációk sora jelent meg, hogy mi történt velünk az ismét létrehozott csehszlovák államban a háborút követő években, hogy mit tett velünk az akkori kormány, ezen belül az első csatlósból győztesé átminősített szlovák politika. Most szóljunk inkább arról, hogy az elmúlt évtizedekben miként folyt, folyik tovább, gyorsuló ütemben, a korábbi magyartalanítás.

Legújabbkori történelmünk földolgozása még folyamatban van. Reméljük, hogy a munka az objektivitás követelményeinek megfelelően folyik.

A legnagyobb veszélyt jelentő műveletek azon, modernizációnak, reformnak nevezett intézkedések és különböző területeken végzett kísérletezések, amelyek az oktatás, a közigazgatás, a gazdaságpolitika, a nyelvhasználat stb. területén már hosszabb ideje folynak. Most nem térhetünk ki a helyi közigazgatási szervek akcióinak számtalan problémát okozó igazságtalanságaira, annak ellenére sem, hogy a napi negatív megtapasztalások, a szalonképes vagy ellenkezőleg, durva sértegetések, törvényszegések, szabálytalanságok elviselése roppant sok erőt igényel.

Tapasztalataink alapján előre kell bocsátanunk, hogy – pártpolitikára való tekintet nélkül – a régi szándék megmaradt, még csak nem is gyengült. A régen kitűzött cél változatlan, csupán a nemzetállam megvalósításának módszerei, formái és eszközei lettek változatosabbak, csiszoltabbak, napjaink kedvelt kifejezését használva: időközönként – bársonyosabbak.

Az oktatás területe

Veszélyes utakra kényszerítettek bennünket. Az egy- mászt követő folyamatok a következő pontokban rögzíthetőek:

- a.) A magyar iskolák bezárása, majd
 b.) a megnyíló iskolák fokozatosan történő szlovák igazgatóság alá helyezése,
 c.) egyes tantárgyaknak szlovák nyelven történő oktatására tett kísérlet,
 d.) kizárólag szlovák szerzőktől származó tankönyvek használatának bevezetése,
 e.) iskolák összevonása, központosítása, kis létszámú iskolák elsorvasztása. Ez különösen a nemzetiségek iskoláit érinti végesen. Külön szabályozásra lenne szükség,
 f.) intenzív propaganda a magyar gyerekek szlovák iskolákba történő beíratása érdekében. (Ahol a magyar szülők bedőlnek neki, ott maguk számolják fel az anyanyelvű oktatást, és rántják ki a talajt a magyar pedagógusok lába alól. Számos szlovák intézetben átnevelő munka folyik, nem akarom a régi megjelölést, azaz a janicsárrá nevelés kifejezést igénybe venni.)
 g.) Korábban több, megtévesztő manipuláció révén bevett gyakorlattá vált a magyar anyanyelvű egyetemisták létszámcsökkentése. A nemzetiségi arányszám szerinti 10–12 százalék helyett 3–4 százalék magyar hallgatót vettek föl, akik közül legfeljebb 2–3 százalék szerezhettek diplomát. Indoklás: nyelvi problémák, alkalmatlanság, stb. Ez annál is érdekesebb és elfogadhatatlanabb, mivel a magyar hallgatók a csehországi egyetemeken ugyanakkor remekül helytálltak, holott a cseh nyelvet korábban nem tanulták, nem ismerték, a szlovákokat viszont igen. A diplomát szerzők közül, sajnos, számosan Csehországban kerestek és találtak maguknak megbecsült állást, ezért végleg ott maradtak. Az ellenünk kitalált fondorlatok és manipulációk választéka kimeríthetetlenül gazdag, a külföldiek előtt pedig mindez hihetetlennek tűnik többek között ezért sem téma, nem hajlandók foglalkozni vele.

Gazdaságpolitika

A trianoni döntés után, alighogy létrejött Csehszlovákia, a csehek azonnal elnyomó politikát kezdtek folytatni velünk, illetve magukkal a szlovákokkal szemben. Például beindították iskoláink folyamatos felszámolását.

Szlovákia területén alig volt ipari létesítmény, termőfölddel pedig elsősorban a magyar régiók rendelkeztek. Az ország éléskamrája a magyarok lakta vidék volt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a két világháború között, azaz az első Csehszlovák Köztársaság idején az itteni magyarság viszonylag független volt, és tisztas életszínvonalon élt. Néhány év eltelte után azok a szlovákok, akik a magyar földbirtok elosztásában részesültek (és csak ők, illetve a morvák részesülhettek benne), szintén fölemelkedtek, közelítve a kisiparosok, kereskedők, bányászok, városi polgárok és a magyar gazdák életszínvonalához. Elnyomás dolgában azonban jó tanulóknak bizonyultak a szlovák politikusok, s mondhatni, hogy a saját bőrükön szerzett akkori keserves tapasztalataikat máig kamatoztatják velünk szemben. Amint akkor a csehországi munkabérek jelentősen magasabbak voltak a szlovákiáknál, az 1989-es fordulatot követő néhány év után ugyanez volt tapasztalható Szlovákián

belül, különösen az ország kettéválása után (1993). Észak- és nyugat-Szlovákia nagy tempóban iparosított régióiban kétszer-háromszor magasabb béreket kapnak az ott élők, mint a magyarok lakta vidéken, ahol ráadásul a munkanélküliség 30–40% között állandósult. Az EU-ból érkező felzárkózási támogatásokat nem arányosan osztják el. A magyarok lakta régiókba szinte semmi sem jut, nincs befektetés. Sem gyárak, sem üzemek, sem korszerű utak nem épültek. Jelenleg az a tényleges helyzet, hogy a szocializmus idején az őshonos magyarok által lakott vidékekre telepített ipari létesítményekkel jelentős szlovák tömeget telepítettek be, ez által alaposan megváltoztatva a lakosság nemzetiségi, jelentős mértékben vallási összetételét is. A fordulat után az itteni ipari létesítményeket privatizálták, vagy külföldiek kezébe kerültek, akik gyorsan leépítették, lerombolták őket, de helyükbe újakat nem telepítettek. Az új lakosok itt maradtak, a fiatalok fokozatosan elköltöztek, a magyar vidék gyorsan leépült, közben a mezőgazdasági termőföldek gazdát cseréltek, újabban jelentős arányban idegenek bérlik, illetve veszik őket tulajdonukba. Tulajdonképpen létünkben váltunk fenyegetettekké. Vidékünkön a munkanélküliség jelenleg is 30% százalék fölött van. A szalonképtelen kitelepítés és deportálás nélkül is el lehet népteleníteni egy-egy nemzetiségi régiót. Ezt a szomorú ténytet egy eklatáns példával szeretném alátámasztani. Rimaszombatban hét gyár, illetve üzem (gépgyár, konzerv-, sör-, cukor-, dohány- és szódagyár, mezőgazdasági üzem) működött a kilencvenes évek végéig. Ma már egyikben sem folyik termelés. Jelenleg tehát nincs drasztikus kitelepítés, embertelen elüldözés, de lett helyette egy teljesen tudatosan indított vidék-züllesztés. Egyik brüsszeli találkozónkon nyugati képviselők, kérdésemre válaszolva, arról beszéltek, hogy az EU támogatások nem a szlovákoknak, hanem Szlovákiának, vagyis, minden lakosának szólnak. A gyakorlat azonban egészen más, és ezideig senki sem ellenőrizte a támogatások útját.

A mezőgazdasággal kapcsolatosan még megjegyezném, hogy a szocializmus éveiben a megtermelt javak, illetve a termékekből befolyt tiszta összeg egy tekintélyes részét az államkasszába kellett utalni, úgymond az északi, szlovákok lakta részek gyengélkedő szövetségzeteinek segítségére. Az összeg esetenként elérte a 65–70 százalékot. Ennek következtében régióinkban a helyi fejlesztésekre, a települések csinosítására nem, vagy csak kevés pénz maradt. Erről nem volt tanácsos beszélni. Pontosán ma sem tudható, mi az igazság. A tanúk pedig lassan kihálnak, ezáltal a múltbeli praktikák elfelejtődnek, letagadhatókka válnak.

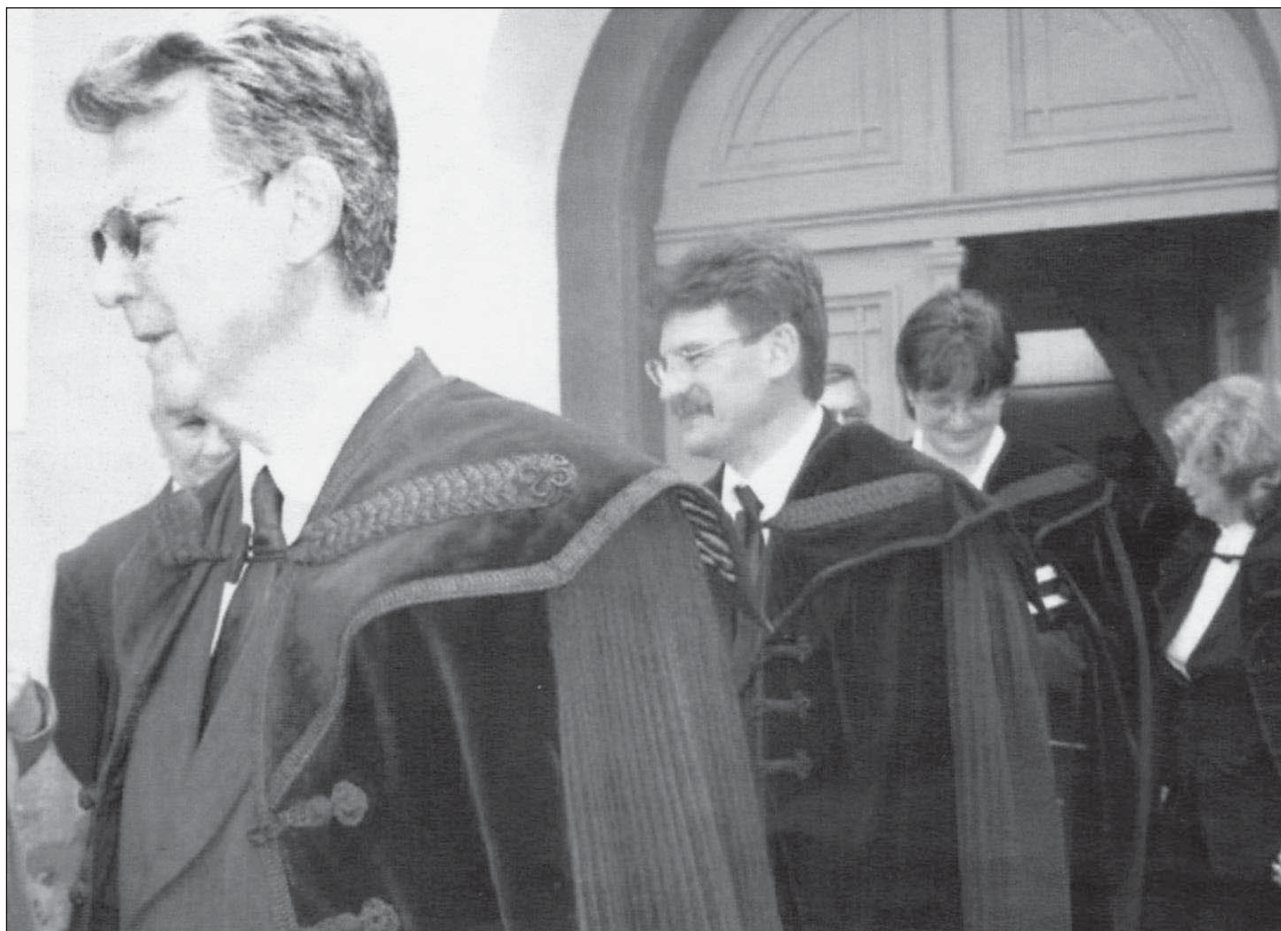
A közelet más területein is hasonló a helyzet. Gondoljunk az anyanyelvünk használatát szigorúan korlátozó nyelvtörvényekre, a korábbi nyelvőrök megfélemlítő tevékenységére, vagy a közigazgatási területek felszabdálására, az észak-dél irányú felosztásra, a nemzetiségek agyonhallgatására a médiában. A nemzetiségi műsorok kivételével a hírközlő szervek nem akarnak tudni másokról, csak

a szlovákokról. Sajnos, éppen őket nem tájékoztatják a régimúlt történelmi tényeiről, az országban élő, őshonos polgárok életéről, sorsáról, munkájáról, teljesítményeiről és gondjairól. Napjainkban is előfordul a többségiak részéről, hogy megkérdézik: mit keresünk itt, miért nem települünk haza, Magyarországra, ahonnan jöttünk. Hallottam már olyat is, hogy bennünket **Horthy** telepített ide, ám nem folytatom sem a siralmas ostobaságok, sem az alaptalan vádak felsorolását. Viszont kérdem: milyen történelemoktatás folyik még mindig a szlovák nyelvű iskolákban? Hogyan képzelik el a mindenkori állami vezetők a kölcsönös megbékélést? Végül is ez kell legyen a cél, nem a nemzeti-ségek, a nemzetrészek felszámolása, eltüntetése. Fölöttébb aggasztó az a jelenség, hogy nyugati EU parlamenti képviselők némelyike is azon csodálkozik, hogy miért lakunk Szlovákiában, miért nem térünk vissza Magyarországra, ha diszkriminációnak vagyunk kitéve. Némelyeknek fogalmuk sincs arról, hogy a magyar régiók már ezer éve a szülőföldünk, hogy szülőföldünkön nem mi vagyunk a betelepülők. Ők tehát nem a sokféle diszkrimináció megszüntetésén fáradoznak. A történelmi tények nem érdeklik őket. Olyan probléma ez, amelynek megnyugtató rendezésén együtt kellene törekedniük a nemzeteknek és az EU-nak, mindazoknak, akik ezt az áldatlan állapotot végül is előidéztek. A tartós és megnyugtató megoldást az önrendelkezés törvényekkel biztosított megadása jelentené.

Végezetül, de nem utolsó sorban, meg kell állapítanunk, hogy már legalább egy százada nagy adósság terheli a magyarországi tudomány és a magyarság politikai képviselőit, mert teljességgel elhanyagolták a nemzet múltjának és jelenének világnyelveken történő folyamatos ismertetését. A sértő és megalázó támadásokra, történelmi tények meghamisítására – érkezzenek bármely irányból, bármikor vagy bárki részéről – legtöbbször nem reagálnak kellő szinten, kellő eréllyel, meggyőző módon, sajnos, leginkább sehogyan sem. Reménykeltő viszont, hogy az utóbbi években e téren pozitív változások kezdődtek.

Láthatjuk, rengeteg a fontos és sürgős tennivaló, s nem csupán magunk között, a magunk számára, hanem a külvilág felé is. Az informatika korában föltétlenül igénybe kellene vennünk a modern technika vívmányait és a kínákozó lehetőségeket. Országok, nemzetek között felmerülő nagyon sok probléma megelőzhető lenne, ha saját érdeünkben végre élnénk a rendelkezésünkre álló eszközökkel. Gondolkozzunk és cselekedjünk szabadon, felelősséggel, ne lelki rabokként, hanem a lélek szabadságában.

Előadásomat – bátorításul – Széchenyi-idézzel kezdem, befejezni is – figyelmeztetésként – tőle kölcsönzött szavakkal szeretném, Kunszabó Ferenc nyomán: *„A lelki rab csak úgy szól, mint haszna vagy féjelme súgja.”* – *„Ha a magyar töpreng, jobb társaságot keres és olvas, azért még nem párttűlő!”* (Világ)

Lelkészibocsátás Rimaszombatban. Erdélyi Géza mögött Fazekas László látható

„Hiszek a megújulásban, aminek el kell jönnie”

Beszélgetés Erdélyi Géza nyugalmazott református püspökkel

Abarán született, szolgált Szalócon, Rozsnyón, Hanván és Rimaszombatban. 1996 és 2008 között a *Szlovákiai Református Keresztény Egyház* püspöke, 2001-től a *Magyar Református Egyházak Konzultatív Zsinatának* elnöke. Lelkész és egyetemi tanár, művészettörténész és író, a szó legjobb értelmében vett közösségi, közösségépítő ember; gazdag életútját nehéz pár mondatos keretbe foglalni. Főtiszteletű Erdélyi Géza Püspök Úr nemrég ünnepelte születésének 80. évfordulóját. Rimaszombati otthonában beszélgetünk.

Egy párhuzam jut eszembe, nem véletlenül. Idén ünnepeljük a reformáció 500. évfordulóját, és ugyancsak idén, áprilisban ünnepelte püspök úr a születésének 80. évfordulóját. Lehet ebben szimbolikát találni?

Érdekes a felvetés. Jómagam ugyan nem gondoltam rá, de a két dolog valahol mégis összeér. Időben ugyan elég távol esnek egymástól, de hát a reformáció, a reformáció tanítása, a Biblia újra felfedezése, s általa a magyar kultúra hihetetlen mértékű gazdagodása, valamint az én életem, amely mindennek a jegyében indult, folyt és tart mindmáig, nyilván összefügg egymással. A kontinuitás ott is érvényes, hogy édesapám is, nagyapám is református lelkész volt, s mindketten Sárospatakon tanultak. Ecsetelhetném részletesebben is, de a lényeg a fontos: magukban hordozták az ötszáz éves tanítást, ami a családi életünket is nagymértékben meghatározta. A hitbeli vetülete ennek az volt, hogy az evangélium értelmében hitben és szeretetben neveltek bennünket.

Mai szóhasználatnál élve nagycsaládosok voltak.

Négyen voltunk testvérek, de ott éltek a nagyszülők is velünk. Lelkész nagyapám markáns személyisége volt a múlt század eleji – akkor még egészséges – liberalizmusnak. Nagyon művelt ember volt, sokat tanultam tőle. A gondviselés úgy rendezte, hogy ha a testvéreimen, a családon túl magamra gondolok, ott volt a tudománynak a komoly képviselője, nagyapám, ott volt édesapám, aki lelki ébredési mozgalmat élt át, nagyon mélyen képes volt átérzeni a Biblia üzenetét, és hihetetlen, ritka, gazdag imaéletet élt. Ugyancsak nagyon lelkiismeretesen tanult, képezte magát mint lelkészt, hiszen tizenhat kötetet tesz ki a leírt (és nem csak vázlatos) prédikációinak összessége. Tette ezt minden más gondja, munkája ellenére. A jogvesztés idején ő is három évig munkás volt, többek közt sáncpartot kaszált a tehéneknek, hogy legyen miből élnünk. És ott volt édesanyám, az anyai szeretetnek az igen gazdag és erőteljes dinamikájával. Ő volt az, és nem a két férfi, aki például élénk figyelemmel követte a világi eseményeket is, a körülöttünk történő dolgokat, tehát aki a realitások látására vezetett bennünket, engem és a testvéreimet is. Olyan családi hajlék volt a miénk, olyan közeg, ahol szellemileg,

lelkileg, tudományban is optimális mértékű gazdagságot vagy lehetőséget kaptam. Mint református lelkész, rendkívül puritán – azért nem használom a „nyakas kálvinista” kifejezést, mert az már kálvinizmus, amibe az „izmus” szó is belefolyik, ami nem feltétlenül szükséges –, az evangélium szellemében, Kálvin látásmódja szerint történt a nevelésünk. Sokan azt mondhatnák, vastag nyakú kálvinisták. Ami nem igaz. Mindenre nyitottak voltunk, ennél fogva befogadók is. Ha kívánhatok valamit a gyerekeinknek, unokáinknak, déd- és szepunokáinknak, akkor azt kívánom nekik, hogy ilyen családban jöjjenek a világra, éljenek, ilyen szellemiség uralkodjon a családjukban. De nem csak nekik kívánom, hanem a fokozatosan csőlátásúvá váló, úgynevezett mai modern ifjúságnak is, amely a műszaki csodák világában egyre szűkebb területen egyre kevesebbet lát, ért és él át az életből, annak ellenére, hogy a csillagokat is tudja kutatni. Ez az örült tempójú műszaki haladás azzal jár együtt, hogy már a szomszédját sem ismeri. Tehát a közösségi élet egyre szegényesebb és sekélyesebb.

Milyen volt maga a falu, a közösség gyermekkorában?

Érdekes volt. Három és fél évtizedig működtek ott a szüleim, és mert példának okáért nem voltak körorvosok, csak nagyon távol, tehát gyógyítani is kellett, sebeket ellátni. A lelkészi hivatáshoz ez is hozzá tartozott akkoriban – legalábbis a reformátushoz – és ez olyan lelkészi munkát igényelt, amelyet én átéltem és láthattam a szüleimtől. Abara akkoriban jómódú község volt. Birtokainak egy részét, miként az erdőket is, **Lorántffy Zsuzsanna** ajándékozta a gyülekezetnek, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy Abarának. Mert akkoriban ott mások nem is éltek, mint magyar reformátusok. Részben így van ez máig is, mert egy református egyházközség, van, ahová aztán különböző címen már korábban is – főleg a két világháború között – bejöttek munkát, otthont keresők. Ám minden változás ellenére megvolt a község életének rendje, amit az érkezők vagy elfogadtak, vagy távoztak. Nem úgy volt, mint ma.

Ezzel együtt, gondolom, a közösség is befogadó volt.

Jöttek a betelepülők, ennek-annak, pásztorok, szolgálni, és nem voltak hajlandók visszamenni oda, ahonnan jöttek, inkább alávetették magukat a helyi, több évszázados rendnek. Érdekes módon a község lelkülete is ilyen volt, mondhatnám, e tekintetben bibliás. Néhány év után mindenkinek jutott néhány hektár föld, rét. Építkeztek, megvoltak, nem kíváncsok voltak elmenni. Pedig többnyire nem voltak reformátusok. Régi gótikus templom van Abarán, részben átépítve és bővítve, s az oldalsó bejáratnál van egy sekrestyeféle, pitvar. Először csak azt kérték, hogy mivel szeretnének ők is az istentiszteleten részt venni, s mivel – lévén római katolikusok és görög katolikusok – papjuk nincs, először csak oda jártak. Aztán édesapám, megbe-

szélve a dolgot a presbitériummal, a gyülekezettel, beljebb tessékelték őket. A fiatalok aztán együtt jöttek a templomba a falu református ifjúságával. Ez is egy érdekes tapasztalat volt számomra: hogyan is kell viszonyulni azokhoz, akik az életüket biztosítandó, bejönnek egy közösségbe, s ők hogyan viselik magukat. Túl gazdagok nem voltak az abaraiak, s nem emlékszem olyan családra, amelynek birtoka erdővel, legelővel együtt meghaladta volna a harminc hektárt. Többnyire tizenöt-harminc hektár közötti birtokok voltak, de becsületesen, nagyon lelkiismeretesen dolgoztak. Tulajdonképpen mindenki elégedett volt az életével. Amikor később az erőszakos szövetkezetesítők jöttek a járásról, pártelnökök és hasonló emberek, az egyikük azzal kezdte a mondókáját, hogy mi azt akarjuk, mindenkinek bőséggel legyen, ne legyetek szegények. Az abaraiak egymásra néztek: miről beszél ez? Akadt, aki felállt, és kijött, mondván, bolond beszédek nem fog hallgatni. S amikor kezdtek erőszakkal összeszántani a parcellákat, egy asszony a traktor elé feküdt, így egy darabig meg is szakadt ez a kísérlet. Édesapám bevezette a gyümölcsészetet. Lófogú kukoricát termeltek azelőtt, amikor elfogadtatta a gazdákkal, hogy nem azt kell, hanem a bánkútít, amely tömött csöveket termelt, tehát sokkal nagyobb volt a hozama. Szülőfalum határát három folyó érinti, a Laborc, a Latorca és az Ondava, halban rendkívül gazdag folyók, különösen őszi-tavaszi áradáskor. Amikor szabályozták a Laborcot, többkilométeres holtág alakult ki a falutól távolabb, amely minden tavasszal kiöntött. Ilyenkor olyan mennyiségű hal került bele – bár maga a folyó is halban mindig gazdag volt –, hogy a nyári apadáskor fáskosarakkal, de volt úgy, hogy ketten-hárman összefogva mérítő szák helyett pelyvaskosarokkal meregettük a halat a vízből. Csukát, pontyot, keszegféléket. Tehát bőség volt, s még a táplálkozás is sokkal színesebb, egészségesebb volt. Arról nem szólva, hogy nekünk, gyerekeknek ez paradicsomi állapot volt. Télen, amikor befagyott a holtág, korcsolyáztunk, nyáron csónakáztunk. Evezős versenyeket tartottunk. A Laborc aranyos homokpartjára kijártak strandolni a városból is, ahol sült halat ettek, abarai bort ittak. Kecskemétiével összevethető finom barack, zamatos szőlő termelt a határban, és mindenkinek volt bora. Ma pedig semmi. Beszédes példa, hogy a homokdombunk egy részét, édesapám 1972-ben történt nyugdíjazása után, aminek csaknem fél évszázada, idegenek kitermelték. A homonnai és a kassai mélyépítő vállalat minden további nélkül, engedélyt nem kérve hordta el, markolókkal, teherautókkal. Ilyen volt a világ.

Gyermekfejjel élte át a bécsi döntést, az anyaországhoz történt visszacsatolást, majd ennek a pár éves „jövátételnek” a háború veletl véget, amely jócskán rányomta bélyegét a gyermekkorára.

A visszacsatolás után remekül éreztük magunkat. Sajnos, ez túl rövid ideig tartott. Amikor az oroszok bejöttek, a bátyám már tízéves volt, én nyolc. Mielőtt bejöttek volna, pincelakók lettünk. Faluhelyen nem olyan pincék voltak,

ahol kényelmesen meg lehetett volna húzni magunkat. A parókia (amelyet már édesapám tervezett) alatt sínnel és betonnal fedett pince volt. A szomszéd családban két fiúgyerek volt, **Bálint** és **Ottó**, bátyámmal és velem egyidősek, nekik nem volt hol elrejtőzniük, így egyetlen pincehelyiségben szorongott a két család. Alig lehetett mozdulni. Ez az állapot hónapokig tartott. Előbb bejött egy ukrán katona, aki a németekkel harcolt. Nem csinált semmit, csak enni kért. Ugyanaznap estefelé bejött egy partizán, ő is elemőzsiáért jött. Ezt még simán megúsztuk. Meg kell mondjam, a németek másképp viselkedtek. Intelligensen. Minden fel volt nekik térképezve, pontosan tudták, hogy édesapám lelkész. Megkérdezték, tud-e németül, de akadt olyan tiszt, aki angolul beszélt, tehát megértették egymást. Tiszteletben tartották, köszöntek, rendet tartottak. Aztán megjöttek az oroszok, és ezekből már volt vegyesen. Berontottak a pincébe, és németeket kerestek. Van-e german szoldát? A tiszték másképp viselkedtek, a gyalogosok „válogatott népség” volt. Nagypapám nagy méhésztudós volt, a kaptárjai felét feldöntögették, szétverték. Aztán jöttek románok is, azok pedig mindent szétloptak, összeszedtek. Fejszét, ásót, kaszát, kalapácsot, mindent, amit csak mozdtítani lehetett. (Ezt le is írtam a *Hűség*-ben.) Én pedig már gyerekfejjel olyan voltam, hogy a másét nem kívántam, de ami az enyém, azt nem adtam. Mikor elaludtak, még az őr is a csűrben, odalopakodtam a szekerekhez, és az összes szerszámot visszahordtam és eldugtam, mondanom sem kell, a szüleim nagy szörnyülködésére. Te gyerek, agyonüthettek volna, hát mit csináltál? A háborúnak sokféle vetülete és arca volt. Aztán egy időre odatelepedett a parancsnok, egy orosz őrnagy. A parancsnoksággal nők is érkeztek, katonák. Ők nem harcoltak, más volt a feladatuk. Jóságú, fiatal nők voltak, akik elszörnyülködtek az állapotainkon. Édesanyámat leszidták, hogy milyen anya az, aki a gyerekeket a pincében tartja. Úgyhogy, én és a bátyám a bárisnyákkal együtt aludtunk, akiknek külön szobát rendeztek be. Magukhoz vettek bennünket, mert a gyerekekre vigyázni kell. És hogy-hogy nem ebédelünk, csak tejet iszunk? (A két tehenet ugyanis meghagyták.) Együtt táplálkoztunk velük. Édesanyám borzasztóan félt, hogy megmérgeznek bennünket, vagy ki tudja, mit művelnek velünk. Sokszor sírt. Nem kellett pedig félnie, ezek jólelkűek voltak, még mézes kalácsot is kerítettek valahonnan. Természetesen az oroszok közt mindenféle ember volt. Akadt köztük egy gyűlölködő őrnagy, aki bizonyára tősgyökeres kommunista lehetett, mert ahányszor édesapám közelébe került, belerúgott. A sofőrje viszont bibliás ember volt, a mellényzsebében az Újszövetséget hordta. Tudott kicsit németül, s ő elmesélte édesapámnak, hogy ez a „vadállat” hogyan bújik be a német stukák elöl az autó alá, és reszkelve imádkozik. Kiürítette a templomot, és istállót rendezett be benne. Ez volt **Malinovszkij** marsall hadserege. Ő viszont előreküldött egy tisztet, ha jól tudom, szintén őrnagyot, akit megelőzött a híre. Nagyráska, Vaján, Deregnjó felől érkezett, ahol elpanaszolták neki a rablásokat, a nők megerőszakolását. Azokat a katonákat könyörtelenül

főbelövette. Mielőtt hozzánk ért, már tudta, kik, hol, mit raboltak. Tudott a méhkaptárakról, és tudott a templomról. Tisztességtudóan leültette édesapámat, és kérte, mindent mondjon el, mit műveltek, ki tette. Édesapám, persze, igyekezett simítani a dolgot, ahogy tudta. Erre azt mondja a tiszt: holnaputánra harangoztasson be, és istentiszteletet fog tartani. Na de hol, kérdezte édesapám, hiszen istálló van a templomban! Azzal ne törődjön, csak harangoztasson be. Odarendelt egy csapatot, amely éjjel-nappal takarított, kiürítette, felmosta a templomot, visszahordta a padokat, és édesapám istentiszteletet tartott. Ez érdekes oldala Malinovszkijnak, de ezt is el kell mondani.

A háború után következett a jogfosztottság, miközben iskolába kellett volna járni. Püspök úrnak is kijutott az idegen nyelven való tanulás „örömeiből”.

Már akkor sem járhattunk rendszeresen iskolába, amikor tartott a front. Néha, egészen ritkán sikerült csak iskolába menni, mert folyton bombáztak. Gondviselészerűen jó tanító nénim volt, a **Molnár Annuska** tanító néni, egy csupa szív, igazi pedagógus, a szó legnemesebb értelmében. Neki egyetlen gondja, feladata volt gyerekeket nevelni, tanítani, törődni velünk. A felsőbb osztályban, a negyedikes, ötödikes tanulók viszont kifogtak egy szadista, Kassáról származó – amúgy kitűnő számtanos – tanítót, aki ütötte-verte őket, ha nem tetszett neki valami. Tanító néni azonban megmaradt az emlékezetemben. Úgy bánt velünk, mint a saját gyermekeivel. Tulajdonképpen négy „háborús” osztályt jártam, mert megtanultam a bátyám leckéjét is, így, különbözőzeti vizsgát téve, előre léptem egy évet. Kissé előre futva: az első iskolareform idején, amikor három évre szűkítették a négy gimnáziumi évet, szintén nyertem egy évet. Úgyhogy tizenhét évesen érettségiztem. De ez már Komáromban volt. A sok „csavarnak” az lett az eredménye, hogy én voltaképpen sosem tanultam magyar grammatikát, nyelvtant. A gimnáziumban már nem tanultuk. Szlovákot igen, meg orosz, Komáromban franciát, az egyetemen németet meg angolt, és hát görögöt, latint meg hébert. Utóbbiakat ráadásul csehül. Az idegen grammatikai fogalmaknak nem volt mihez kötődni, ami óriási hiba. Ha az ember az anyanyelvét elsajátítja, és a grammatika felől közelíti, ami nehezebb, ám fölöttébb szükséges, nyert ügye van. Hogy mások szerint színesebben és gazdagabban beszéltek bátyámmal – a hugomnak szerencséje volt, ő már végig magyar iskolába járhatott – a magyar nyelvet, azt a szülők bölcsességének köszönhattuk. Ott volt a családi könyvtár, s szüleink azt mondták, gyerekek, ha szeretnétek szépen megtanulni magyarul, itt vannak a könyvek, olvassatok. Szüleink rávezettek az irodalom és a költészet szeretetére, és annyi verset megtanultunk, amennyit csak bírtunk.

Előre ugorva, csak mert a témához tartozik: amikor a *Selye János Egyetemen* a legismertebb magyar költőktől idéztem – mert a kétórás előadásból negyedórát mindig az irodalomra szántam a teológiai előadáson a katekétáknál –, döbbenet tapasztaltam, hogy nem ismerik a magyar

irodalmat. Ez sem tartozik a témához, de elmondom. Huszonnégy leendő pedagógus tartózkodott akkor a Selyén, akik második tantárgyként a katekétikát választották. Észrevettem, hogy nem figyelnek. Papírgalacsinos üzeneteket dobálnak, kacsintgatnak egymásra, ami persze érthető, hiszen húsz éves fiatalokról volt szó. De ami sok, az sok. Megálltam az előadással, és azt mondtam: tantermen kívül én is magázok mindenkit, tantermen belül tegezni foglak benneteket. Közületek hárman-négyen figyelnek, a többi itt sincs, csak testi mivoltában. Pedagógusok szeretnétek lenni, tanítani akartok. Mit fogtok tanítani? Mit csináltak itt, az órán? Mondok nektek egy példát. Gyermekkoromban a falumba szolgának jött be egy család. Ezek fia egy másik betelepült család lányának kezdett udvarolni. Meglestük őket a gyümölcsösben, befeküdtünk a nagy fűbe, úgy hallgattuk őket. A rossz sövény egyik oldalán a Julis, másikon a Gyuri. A diskurzus így zajlott közöttük: Julis, én a lábadra lépek! Ne tedd má! Csend. Egy idő után: De én komolyan a lábadra taposok! És így tovább. Ez volt az udvarlás. Tudjátok, miért mondom ezt nektek? Mert rájöttem, hogy nem ismeritek a magyar költészetet. Hihetetlenül szegényes a szókincsetek. Nehogy nálatok is ebből álljon az udvarlás! Elszégyelltek magukat. Kértem, jelentkezzen, hányan választották tudatosan a pedagógiai pályát. Hárman jelentkeztek a huszonnégyből.

Térjünk vissza a gyerekkorba: a háború után bezárták a magyar iskolákat.

Abarán, lévén tiszta magyar falu, egy szót sem tudtunk szlovákul. Nem is volt rá szükség. Központi iskolákat hoztak össze. Valahonnan fentről irányították őket, hogy melyik községet hová csatolják. Tőlünk feljebb már vegyes községek voltak, még feljebb elszlovákosodott falvak, egészen fel, Homonnáig, ahová egykor lengyelek, ukránok, mindenféle náció települt be. Még ma is találunk sok kúriát és kastélyt az egykori földbirtokosok után, akik a legolcsóbb munkaerőt hozták oda. Földbirtokosnak, báróknak nyoma sem maradt, a lakosság viszont kicserélődött.

Milyen volt a malčicei-málcai szlovák iskola?

Egy szlovák tanító és két tanítónő volt a tantestületben, akik érettségivel rendelkeztek. Ők nagyon kedvesek voltak, és egy **Kónya** nevű, volt sárospataki diák, valamint egy **Načinová** nevű ruszin, az orosz nyelvet tanította. Meg kell mondjam, nagyon jól, szívvel-lélekkel. Meg is tanultam, és négy év után majdnem azonos szinten beszéltem az orosz, mint a szlovákot. Ez az ő érdeme volt. Voltak aztán közöttük nem akármilyen gazemberek. Akadt olyan, aki a végtelenségig gyűlölt bennünket, és pogánynak tartott, mert nem tudtuk a szlovák imádságot. (Nekem majdnem kicsapta a szememet a pecsétgyűrűjével.) Büntetésből százszer le kellett írni a szlovák imádságot másnapra, hajnalig írtam. Nem voltak tankönyveink, a tanítók közt alig akadt érettségizett. Volt köztük olyan is, aki hat elemi végzett, s akit felvettek, mert hiány volt, és szükség volt rá. Amúgy értelmes ember volt. A színvonalról jobb nem

beszélni, hiszen legtöbbször tollbamondásként írtuk a tananyagot, amiből persze mi, magyarok, egy árva kukkot sem értettünk. Szó szerint írtunk mindent, tehát a szövegben azt is, hogy pont, zárójel, felkiáltójel stb. Ezt kellett visszaadni feleléskor, miközben az osztály és tanítóink jókat röhögtek rajtunk. Eztán egy szép napon Pozsony mellől, Szentgyörgyről jött egy valódi pedagógus, aki három nyelvet beszélt, úgy, ahogy illett, köztük a magyart is. Amikor megtudta, mit művelnek velünk, azonnal betiltotta a módszert, és attól kezdve a kabaréműsorok (mintegy fél évig tartottak) elmaradtak. Persze, a magyar-szlovák ellentét is jelen volt, nem is annyira a szlovák gyerekek miatt. De akadt köztük egy **Janics** nevű szerb gyerek, aki mindig provokált. Jó néhányszor verekedtünk. Abaráról nyolcan jártunk be a központositott iskolába, de az én osztályomban egyedül voltam magyar. Egy Sárospatak mellől áttelepült, **Seman** nevű fiú az unokaöccsével tudott magyarul, ők voltak a tolmácsok köztem és a tanítók között. Verekedésnél ők mindig hozzánk álltak. S bizony, előfordult, hogy az iskolaudvarról lezavartuk az egész osztályt. Nem vallottunk szégyent, ha kevesen is voltunk.

1954-ben kezdte a teológiát Prágában. Ugyanakkor gyerekejjel külmisztóra készült. Honnan jött az ötlet?

Ezt a lelkeséget, ahogy említettem, gyermekkortól kezdve erősítette bennem a családi élet. Sokat bibliáztunk, és sokat imádkoztunk együtt. Este addig nem mentünk aludni, amíg Bibliát nem olvasott a szülők egyike. Kezembe került **Molnár Máriáról**, az első jelentős magyar miszionárius életéről egy könyv, s az ő példája hihetetlenül megtetszett nekem. Ez volt a két fő motiváció, a belső indíttatás. Milyen szép lehet elmenni, és az embereket jóra tanítani! Ennél a vágnál később is leragadtam, amikor már tervezget az ember, mi legyen a jövője. Akkor az egyszer nem hallgattam a nagy bölcsességgel megáldott édesanyámra. Édesapám csak annyit mondott, jól van fiam, ha te így érzed, akkor biztosan úgy leszel boldog, ha ezt fogod csinálni. Édesanyám pedig ezt mondta: végezd el előbb az orvost, mert ott gyógyítani is kell, aztán a teológiát, aztán ha lehet, elmegy. Ó, édesanyám, feleltem, hol lesz már akkor ez az istentelen kommunizmus, amikor én elvégzem a teológiát! Megfordítottam a sorrendet. Tudott dolog, hogy a teológia elvégzése után már sehová nem vettek fel. Egyidejűleg felvételiztem Pozsonyban az orvosira, Nyitrán a tanítóképzőbe, miközben elmentem Prágába, és megcsináltam a teológiai felvételit. És azt választottam. Ez volt életem egyik nagy tévedése. Vagyis hát, tévedés? Olyan gyönyörűen van leírva a Bibliában: „Az én utaim nem a ti utaitok, az én gondolataim nem a ti gondolataitok.” Valószínűleg soha nem tölthettem volna be ezt a tisztséget, amibe én egyébként nem törekedtem. A gondviselés úgy rendezte, hogy sosem voltam én-központú. A nevelésem is olyan volt, a szüleimmel, nagyszüleimmel, a gyermekparalízisben félig megbénult nagynénémmel együtt kilencen voltunk a családban, de az egész abarai gyülekezet és a község is olyan volt, mint egy nagy család. Mi akárhol

megebédelhettünk gyerekkoromban, ha nem akarózzott hazamenni. Ha közelebb volt a játszótérhez valamelyik család, bementünk, s a világ legtermészetesebb dolga volt, hogy ott is ebédeltünk. Mindig közösségekben gondolkodtam. Mindmáig így vagyok ezzel. Édesapám tanított: fiam, bármilyen furcsán hangzik, és tudod, mennyire szeretünk titeket, igyekszünk mindent megadni, de értsetek meg engem is, a lelkésznek a gyülekezet a legfontosabb, amelynél a hivatását betölti. Párhuzamosan természetesen a családdal. Amikor édesapámnak nem volt fizetése, és ki kellett fizetni a villanyszámlát, nem fogadta el a gyülekezettől a pénzt. Édesanyám sírt. A gyerekeidtól veszed el! Akkor sem fogadta el. Inkább ment, és melózott, mint akármelyik munkás. Ezek az összefüggések döntő benyomást tettek az emberre. Persze, probléma mindig adódik, de könnyebb leküzdeni, mert a helyes gondolkodás, a jó irány, amerre el kellett indulni, az adva volt. Ezért tartom én a családi életet most is nagyon-nagyon fontosnak. Ma nincsenek családok, nincs családi élet! Fialaloknak szoktam nyíltan feltenni a kérdést házasságkötés előtt: szeretitek egymást? Előfordult, hogy csodálkoztak, hát ezt még senki nem kérdezte tőlünk! Egymásnak már bevallottátok? Mire fogjátok alapozni a házaseletet? Fura helyzetek állnak elő. Fel szoktak kérni előadásra, ott is felvetem az ifjúságnak: szeretnétek boldogok lenni? Hát persze! És miben vélitek megtalálni a boldogságot? Erre már többnyire csend van. Egy dologra felhívnam a figyelmeteket: ne keressetek árulásban, csalásban boldogságot. Ezek ócska és rövid lejáratú dolgok. Általában szeretet nélkül folyik. Volt egy professzorom a teológián, aki kereken kimondta: Ne ütközzetek meg rajta, de ahol nincs szeretet, az nem más, mint szexuális kanalizáció. Miért nem keresi a mai ifjúság a hűséget a boldogságban? Hát nem örület? Egynyári szerelem! Egy hétféje. S mire kezdeni kellene a boldog életet, egymással megosztva, kiégnek. Család, család, család... A melegek jogai? Ez nem más, mint egy diagnózis. Egyetemi tanároknak kellene erről előadni, ha nem félnének. Nézzük meg kultúrtörténeti szempontból a jelenséget. Mindig a nagy korszakváltások idején, nagy történelmi krízisek korában jelentkeztek a melegek (a görög kultúra alkonya, a középkor vége...). Akkor hatalmasodott el a mindenféle deviancia, aztán elcsitult. Jövőt építeni? Mikor fog meleg házaspár szaporulatot biztosítani, távlatos jövőt tervezni? Sátáni dolgok történnek napjainkban.

Szerb Antal után szabadon: ez mind ön volt egykor. És hadd ne soroljam fel mindet. De nem hagyhatjuk ki a műgyetemet, hiszen püspök úr építészet- és művészettörténész egyebek mellett.

Sportoló például. A sportról annyit, hogy fontos volt, mert megtanított küzdeni. Sőt, a bátorságomat, akaratéremet is erősítette. Ismét egy közösségi példa. Egy osztályba jártam **Dudás Kálmán** CsSzM-titkárral. Hozzáteve, hogy hazafiságról, magyarságtudatról ma nem tudsz beszélni, akkor pedig nem volt szabad. Kálmán kijön egy atlétikai versenyre, ahol összesen öten képviseltük a magyar gim-

náziumot. Azt mondja, tudom, hogy indulsz vagy hét-nyolc számban. Hát ki induljon, ennyien vagyunk jelen, mondom neki. Mit tegyek? Gyorsfutó, magasugró, távolugró, diszkoszdobó, gerelyvető vagyok. Azt mondja Dudás, hozott sóborszeszt, s ha fáradtságot érzek, lekeni az izmaidat. Csak bámultam rá: miért fontos ez neked, kérdeztem. Azért, hogy a magyar gimnázium nyerje meg a versenyt! Felvonultak a szlovák gimnáziumok tizenöt-húsz versenyzővel, és mi nyertük meg a versenyt, a legtöbb első helyet mi szereztük. Ez is a közösség.

Ugye, világleletemben tanulni akartam, s nem vettek fel sehova a teológia után. Ide kerültem Rimaszombatba, a püspöki hivatalba. Körülnéztem, s láttam, az egyháznak nincs fiatal jogásza. Jelentkezem a jogi karra, gondoltam. Szóltam a püspöknek, **Varga Imrének**, kértem a támogatását. Nézett rám. Géza, te hol élsz? Hol van itt jog? Mit akarsz te tanulni? Ebben igaza volt, nem is vettek fel. A válasz az volt, diplomás ember vagyok, ne foglaljam mások helyét. Ugyan ki helyét foglaltam volna távúton? Vagy itt van a könyvészet, a tizenkétezer kötetes Andrassy-könyvtár Betlérben, amit feldolgoztam. Miért ne lenne róla papírom is, ha már évekig csináltam? Elmentem, nem vettek fel. 1969-ben jelentkeztem doktorátusra. 1985-ben kaptam rá választ.

Tizenhat év múlva.

Akkor is csak azért, mert **Csémy** professzor, aki gyakorlati teológiát adott elő – s annak a 85 százalékát magyarul – nyugdíjba készült. Ki lesz utána? Bejelentkeztem. De még előtte arra gondoltam, hogy az újszövetségre felkészülök, hiszen prédikálok róla. Választ sem kaptam. Akkor, tizenhat év múlva közölték, hogy Csémy rövidesen nyugdíjba megy. De akkor már úgy gondoltam, elég volt a csalódásból, nem csinálom. **Horváth Zsigmond** püspökünk egyszer bejön hozzám Betlérben a könyvtárba. Azt mondja: te gyerek, utánad jöttem. Parancs! Jó hely ez itt?, kérdezte, s körbe nézett. Sejtettem, mire céloz (a poloskákra – szerk. megj.). Menjünk haza, Rozsnyóra, a parókiára. Azt mondja Zsiga bácsi: ide hallgass, nincs egy lelkészünk sem, aki doktorátussal rendelkezne. (Egyedül a **Lotti** volt, ő megkapta az engedélyt, de Svájcba emigrált.) Meg fogod csinálni! Értem, Zsiga bácsi, feleltem, de nem fogom megcsinálni. Nekem elegendő lett abból, hogy Varga Imre püspök háromszor hívatott be, hogy elküld külföldi ösztöndíjra, majd mindig más ment ki, s kivéve Liptay barátomat, hazatérte után egyik sem doktorált. Élveztek a komoly ösztöndíjat Angliában, Skóciában, Svájcban, Németországban, és hol az eredmény? És ki intézi el az engedélyt, kérdeztem. Hiszen engem itt nyaggat a titkosszolgálat, számtalanszor becitáltak, hogy legyek munkatárs. Azzal te ne törődj, mondta. És az öregúr elintézte. Elküldtem a kérvényt Prágába, nyolcvanötben elfogadták. Amikor Zsiga bácsi meghalt, a püspökhelyettes, aki magát nevezte ki, átnézte a levéltárat, ki volt az a gazember, aki nekem engedélyt intézett? Az öreg azonban úgy intézte el, hogy nyoma sem maradt. Mielőtt meghalt volna, kaptam

tőle egy néhány soros üzenetet: itt vagyok a komáromi kórházban, őrség áll az ajtón, nem engednek be senkit hozzám, de ekkor és ekkor gyere, erre és erre bejutsz a kórházba. Szóltam a sógoromnak, neki volt autója, azonnal mentem. Tudtam, hogy súlyos beteg. Azt mondja nekem: tudod, a jövő szempontjából azért intézkedtem, mert szüksége van rád az egyházunknak. De nagyon vigyázz, mert akik körül fognak venni, azok gyilkosok. Jól tudta, mit beszél, hiszen már évek óta Alzheimer-kórban szenvedett, amikor elvitték Svájcba egy konferenciára, ahol bevitték egy nagyáruházba, „véletlenül” elveszítették. Másnap találta meg a rendőrség egy parkban, ott éjszakázott egy padon. El volt intézve, hogy eltévedt, lehült, meghalt. Ezért is mondta, amit mondott. Én nem választottam a helyettesemet, sem a titkáromat! Mellém rendelték! A sofőrömet se választottam! Nyugtattam, hogy megértettem mindent, Zsiga bácsi, meglesz, már megbeszéltem a családdal is, s ha Isten élte, minden rendben lesz. Ezt persze nem mondtam el senkinek. Ezek belső dolgok, és bizony, sok hasonló van belőlük.

Püspök úr többször említette, hogy mindig sügött a lélek, csak figyelni kellett.

Még Mečiar idejében történt, amikor a hanvai templomot akartuk visszaszerezni, konfiskátum volt az is. Felmentem Pozsonyba, az államtitkárhoz. Mondom, államtitkár úr, ebben az ügyben jöttem, tatarozni kell a hanvai templomot, fontos hely egyházi szempontból, a hívek és készen állnak, de senki nem nyúlhat hozzá. Hogyhogy? Állami tulajdon, konfiskátum. Hozzányúlhatunk? Nem. Mondom neki: biztos vagyok benne, hogy a minisztérium nem fog Hanvára járni istentiszteletre. Nézz rám, majd azt mondja: püspök úr, ne mondja senkinek, ezt elintézzük, rögtön átíratjuk, és mehet a javítás. Másik eset. A *Teológiai Akadémia* akkreditációját intézzük. Szintén **Mečiar** államtitkárhoz megyünk, az akkori főgondnokkal. Azt mondja az államtitkár: püspök úr bizonyára tudja, hogy ez már elkezdődött korábban, még az elődje idejében, és el van intézve, van róla dokumentum is. Megegyezett az állam az egyházzal, hogy a református teológia a luteránusnak lesz a fiókja, ehhez megvan az akkreditáció. De ön bizonyára tud erről. Ugyan honnan tudtam volna? Titkolták! Olvasta, ugye, azt a szerződést, kérdi a hivatalnok. Államtitkár úr, még nem került a kezembe. Tudja, nem rég vettem át a hivatalt, s még nem tudtam mindent átnézni. És most, esetleg kíváncsi rá? Hogyne! Behozzák a szerződést, s az államtitkár választ vár. Államtitkár úr, ön bizonyára érti a munkáját, de szükségét érzem érzékelteni, milyen helyzetbe kerültem, és mit képviselek. Hadd mondjak egy hasonlatot a politikából. Ha egy szociáldemokratának azt mondaná a kommunista, hogy itt fogjuk képezni a ti politikusaitokat nálunk, vajon mit válaszolna? Végül is, ez is, az is baloldal! A két egyház helyzete hasonló: egyik luteránus, a másik református, igaz, közeliek, protestáns mindkettő. De nem vagyunk ugyanazok. Elismert egyház vagyunk, s ma Szlovákiában, kivéve a reformátusokat, minden egyháznak,

még a kis baptistának is, akkreditált lelkészképzése van! Csak nekünk nem járna? Kértem a jegyzőkönyv másolatát, erre ijedten nemet mondott. Így is megköszöntem az információt. És sikerült célt érünk. Amikor az egyházak megkapták az állambiztonsággal együttműködők névsorát, felkerestem **Ján Langoš**, a *Nemzeti Emlékezet Hivatalának* igazgatóját. Roppant udvariasan fogadott. Mielőtt bármit is mondanánk, kezdte, püspök úr, a legőszintébb elismerésem! Hívó katolikus vagyok, az én nagybácsim is katolikus pap. Az én egyházam nem tett semmit ebben a tisztátalan, piszkos ügyben. De a többi sem. A református egyház az egyetlen, amely zsinati döntést hozott erről, amihez gratulálok. És, katolikus lévén, szégyellem magam. Ön jár helyes és igaz úton. Felvettem neki: igazgató úr, van nekünk is két-három lelkészünk, akikről én belsőleg biztosra veszem, hogy együttműködött, s még sincs a listán. Langoš nézett rám, és így szólt: akik változatlanul vállalták és aktívák, azok... Ugye, érthető, püspök úr?

Püspök úr mindig fontosnak tartotta a lelkészi szolgálatot. Melyik volt – ha lehet ilyet kérdezni – a legkedvesebb, netán legfontosabb? Rozsnyón szolgált a legtovább.

Én nem adtam fel azt, hogy lelkészi esküt tettem. Tehát nem az határozta meg a programomat, munkatervemet, gondolkodásomat, hogy mi fog tetszeni. Amikor Rozsnyóra kerültem, már volt gyakorlatom a rimaszombati püspöki hivatalból, ahol sosem voltam káplán, hiszen a Zsinati Elnökség sajtótitkári posztján tevékenykedtem, de meglehetősen gyakran, gyülekezeti szolgálatot is végeztem. Itt is szerveztem az ifjúsági bibliaórát, kirándulást. Ezt folytattam Szalócon is. Ott a három év alatt színdarabot játszottunk, röplabda csapatot szerveztem, a kikotort Sajóban árral szemben tanítottam úszni a fiatalokat, mert láttam, hogy lehet velük dolgozni. Aztán elmentem Rozsnyóra, ahol azonnal meghirdettem a rendszeres hittanórát (ami be volt tiltva). Ha nem lehet az iskolában, akkor gyülekezeti teremben. És elkezdtük a gyülekezeti munkát: konfirmáció előkészület, ifjúsági és felnőtt bibliaóra, alkalmi ének, családlátogatás, bekapcsolva a gyülekezeti előjárókat is. Hamarosan egy olyan ifjúsági csoport jött össze, amelyre csak álmomban mertem gondolni. S épp a szocializmusban! A hét közepére terveztem, ám ahogy hírül ment a dolog, hamarosan jöttek a Kassán tanuló diákok, egyetem hallgatók a kéréssel, hogy tegyük hétvégére. Nekem az nem igazán felelt meg, a három-négy istentisztelet miatt, de persze azonnal beleegyeztem. Az ifjak pénteken hazajöttek, és volt úgy, hogy harmincnál több fiatal összejött. De tizenhatnál, tizennyolcnál kevesebben nem voltunk. Egyeztettük a témákat, felírták egy papírra, mi érdekli őket. Természetesen minden kérdést a Biblia tanításához kötöttük. Utána beszélgetés. Ilyen munkát a szociban? Felejthetetlen volt! Később visszahallottam, hogy felnőtt emberként is abból éltek, annak alapján gondolták végig a dolgaikat, amiket „*Erdélyi tiszteletes úrtól kaptak*”. Hát nem tőlem, de rajtam keresztül kapták. Ettől nekem Rozs-

nyó külön fejezet. És énekkart szerveztem, rövid színdarabokat írtam bibliai témákról a tizenévesek számára, és évente három-négy előadást tartottunk a templomban. Ezt persze szétrobbantották az iskolákon keresztül, de aztán is akadtak bátrak közöttük, akik azt mondták: minket nem érdekel a tiltás, csak azt nem szeretnénk, ha baja lenne belőle Géza bácsinak. Megbeszéltük, hogy attól kezdve négyes-ötös csoportokban jövünk össze, és nem ugyanazon a napon. Roppant időigényes volt ez számomra, de jöttek, és én foglalkoztam velük. Tanárok, mérnökök és kiváló szakemberek lettek belőlük. Sok áldást hozó, szép munka volt.

Annak idején, amikor első szolgálati helyére került, a püspök kérdésére, hogy hová szeretne menni, azt válaszolta, bárhová, csak ne Gömörbe. Miért?

Ennek több oka van. Máshol elmondtam már több változatban. A Felvidéken is úgy van, hogy egymástól távol vagy akár közelebb eső magyar vidékeken más lelkületű, más gondolkodású emberek élnek. Kelet, ahol felnőttem, s ahová sokáig haza jártam, mondjuk Kassától Szatmárnémetiig, még mindig magán hordozza azt a jegyet – bár sokat változott, és nem javára –, hogy az ott élő emberek a szívükkel gondolkodnak, és még az eszükkel is éreznek. Onnan nyugatabbra, a palóc-vidéken, különösen Gömör vármegyében, ez fordítva van. A gömöri magyarok még a szívükkel is spekulálnak, mert más az észjárásuk. Leginkább a székeliekhez hasonlítottam, amikor megismertem őket. S ez számomra idegen volt. Becsülöm őket, de kissé távol áll tőlem ez a gondolkodás. (Amúgy nagyon jó, hogy van ilyen is, s bárcsak tartanák meg, de úgy látom, hogy bajok vannak.) Az igazi ok azonban az volt, hogy keleten, ahonnan jöttem, négy-ötszáz lélekszámú gyülekezetek voltak, és vasárnap délelőtt édesapámmal már aggódni kezdtünk, mi történt, nincs-e valami baj, mert csak kétszáznegyvenen-kétszázötvenen vannak a templomban. De vasárnap délután is összejöttek vagy százötvenen-százhatvanan. Itt pedig lézengenek a templomban. És Gömör teli van kis gyülekezetekkel. Akkor még nem ismertem teljes mélységében az okokat: hogy nálunk, keleten annak idején leállították a kitelepítést, itt viszont szétverték a faluközösségeket, s ezzel együtt a gyülekezeti közösségeket is. A népesség struktúráját, összetételét, minden szempontból. Legátusként voltam itt is, ott is, a Csallóközben is. Utólag, az emlékeimből össze lehetett hozni, hogy ha egy ezerötyszáz-kétezres lélekszámú csallóközi gyülekezetbe betelepítettek kétszáz idegent, az nem jelentett akkora csapást. Persze, ha van tartása az ottani népnek. (Most már ott is bajok vannak.) De ha itt egy négyszáz lelkes gyülekezetből kétszázat kitelepítettek (a jánosi példát le is írtam, ahonnan 169 személyt deportáltak), azzal teljesen megroppantották a gerincét. Ennek megvannak a nagyon sajnálatos következményei. Én, itt?, mondtam a püspöknek. Itt minden szép, beleértve a tájat, a történelmet, az egyháztörténetet, a gályarab prédikátorokat, mindent. Csak hát. Őszintén mondom, sosem akartam tisztséget, én

gyülekezeti lelkipásztor akartam lenni, gyülekezettel dolgozni, úgy, mint Rozsnyón. Ott (a szocializmusban!) 168 új egyháztágot jegyeztünk be. Az egy missziói munka volt. Nagy gyülekezetet szeretnék, minél nagyobbat. Nagy munkaterületet. Hiszen még Rimaszombatban sem haladta meg hivatalosan a hívek száma a négyszázat. Na, és hova?, kérdezte a püspök. Tudom, hogy nagyon sokat dolgoztál itt, tizennégy órát naponta, ha lehet, s el tudom intézni, válassz. Akkor mondtam, bárhova, püspök úr, csak ne Gömörbe. Másfél hónap múlva behívatott, kezembe adta az állami engedélyt. Nézem: Szalóc, Vígtelek, Gombaszög. Mondom: püspök úr, de hát ez Gömör! Az öregúr nyersen válaszolt: naná, hát mit gondoltál?

Ehhez képest püspök úr ma is itt él, Rimaszombatban. Itt kezdődött minden, és itt is fejeződött be.

Amikor 1996-ban átvette püspöki hivatalát, zilált állapotokat talált. De aztán beindult az élet, sikerült az egyház javainak nagy részét visszaszerezni, iskolák nyíltak, sínre került az egyetem akkreditációja, nyolc konfiskált templomot sikerült visszaszerezni, felépült egy diakóniai ház, püspöki székházat vett az egyetemes egyház. És sorolhatnánk.

És ki ne felejtjük, hogy még a szocializmus idejében sikerült megtartani a rozsnyói templomot. Mert le akarták bontani. Nagy Lenin teret akartak ott kiképezni, és hogy nézett volna ki a Lenin tér egy templommal? Már ott tartott az ügy, hogy behívtak. Kiszálltak a pozsonyi fejesek, a rozsnyói városházára becitáltak, és közölték, hogy lebontják a templomot, és felépítenek helyette egy újat, másutt. Mondjak igent. Ezt meg kell tárgyalnom a presbitériummal, a gyülekezettel, válaszoltam, mert nálunk igazi demokrácia van. A végső szót a közgyűlésnek kell kimondania. Az pedig így szólt: semmi esetre sem! Mi az, hogy! Már egyre inkább fenyegető hangnemre váltottak. Mit lehet itt tenni? A lélek láthatatlan, de mindenütt jelen van, és ismét sügött. Azt mondtam nekik, engem ne vádoljanak, és ne szorongassanak, nem az én tulajdonom a templom. Értsék meg, ez egy munkás, bányász gyülekezet, amely ragaszkodik a templomához, azt nem lehet csak úgy elintézni. Személy szerint egy esetben aláírom. Erre felvillanyozódtak. Ha a prágai várban a Szent Vitus-székesegyház látványa nem bántja a központi bizottságot, márpedig hat-hét évig prágai lakos voltam, s tudom, ott székel a köztársasági elnök, nos, ha azt lebontják, engem sem fog zavarni, ha a rozsnyói templomot eltávolítják a leendő Lenin térről. Persze, tudtam meg aztán, szidtak, mint a bokrot, zavarban is voltak, de ami a fő: nem tehettek semmit. Megmaradt a templom.

A hanvai áthelyezés is úgy alakult, hogy az elvtársak – szerencsére – tudatlanok voltak.

Rozsnyón – az előbb elmondottak miatt – egyre kellemetlenebb személy lettem a hatalom számára. Megfigyeltek, sokszor becitáltak. A végső, több mint három órán keresztül tartó nyaggyatáson közölték, fel is út, le is út. Hol szavakkal símogattak, hogy milyen művelt vagyok, és

püspök lesz belőlem, hol pattogva, fenyegetve. Az akkori titkosrendőr, aki az egyházakat felügyelte, egy keleti fiatalember, hozzátette: különben nagyra becsüljük a betléri könyvtárban végzett munkáját, mert ki tudta volna azt megcsinálni, tizennégy nyelvű könyvtárat rendbe rakni, semmi hiba, nagyon becsüljük, de hát értse meg, innen mennie kell. Kerek-perec közölték: a lehető legrövidebb időn belül tűnjek el Rozsnyóról. Ez nem ilyen egyszerű, mondtam nekik, ha nem hívnak meg, hová menjek? Intézkedtek. Egyszer csak jönnek a hanvaiak és a másik három gyülekezet delegációja. Bányász volt akkor a kurátor Rozsnyón, nézte az idegeneket. Ezek meg mit keresnek itt? Ki sügött nekik, nem tudom, talán Orémus lelkésztől kapták a tippet, akivel Prágában három évig együtt voltunk diákok. Azt mondja az öreg kurátor: ha tudtam volna, miért jöttek, még a templomból is kivertem volna őket! Kurátor úr, mondtam neki, nyugodjon meg, ez mindenképpen megtörtént volna, s én nem önként megyek el. Így kerültem Hanvára. Azt hitték, eldugtak egy jelentéktelen helyre. Jobb lett volna, ha egy kis magyar irodalmat is tanulnak. Akkor, 85-ben még pesti liberálisok is – akik akkor tényleg küzdöttek a moszkovita kommunisták ellen – újságírók küldtek, s csak később tudtam meg, hogy amerikai lapban is megjelent a történetem. Ha „fönt” megtudták volna, talán a szolgálati engedélyemet is elveszik. A betléri kastélybeli ténykedésemet még elnézték, mert valakinek meg kellett csinálni, és zsebpénzért dolgoztattak, holott napon-ta öt-hat nyelvet kellett használnom. Pedig Betlérben sok mindenki megfordult, jöttek a turisták, a pártdelegációk, például a dán kommunista párt főtitkára, cseh és magyar akadémikusok, és **György Tibor** igazgatótól mindig azt kérték, én vezessem a csoportot. Mialatt igyekeztek eltitkolni, hogy lelkész vagyok. Hanván pedig az volt a helyzet, hogy sokan jöttek Tompa Mihály sírjához, s a kapcsolataim tovább bővültek.

Nyolcvan évesen szép mérleget lehet vonni, akár csak a kézzel fogható eredmények tekintetében is. Ez végülis mind-mind magyar örökség.

Már a szocializmus éveiben újultak meg templomaink, parókiáink, szolgálati autókra titokban szereztem pénzt nyugatról (másképp nem lehetett). Megépült a diakóniai ház, visszaszereztem a losonci templomot, amit az egyház önként adott át, ezért volt különösen nehéz feladat. Sikerült visszaszerezni a *Timoteus-házat* Komáromban, mert azt is elvitték volna vállalkozók (a gyülekezet nagy örömeiben elfelejtette átíratni a tulajdonlapon). Nyolc konfiskált templom visszakért, sok imaház épült. Feldolgoztam az Andrássy-könyvtárat, kijavítottam hét templomot és három parókiát. Húsz éven át tanítottam, tíz évig tanszékvezetőként, sokezer igehirdetést tartottam négy kontinensen. Nem tudom, ebben a kis országban hányan tettek többet a magyar örökségért. Mindenhez a Jóistentől kaptam erőt. Írtam hét könyvet – kettő kéziratban várja a megjelenést –, a nyolcadik csehül várja a megjelenést.

Püspök úr ma is aktív. Min dolgozik jelenleg? Vagy megérdemelt pihenését tölti?

Ha csak a munkát nem nevezem pihenőnek. Tapasztalom is, és néhány bölcs embertől tudom még ifjabb koromból, hogy amikor az ember magas kort él meg, egyet nem szabad: a munkát abbahagyni. Mert az a halál közelségét jelenti. Ha nincs program, és nincs miért reggelente felébredni. S ez valóban így van. Persze, a munka megszállottjának lenni sem egészséges dolog. Számptalan lehetőségeket kínálnak fel, szolgálni istentiszteleteken, s egészen az utóbbi időig, míg a gyengeség a lábamban meg nem jelent, örömmel tettem eleget minden meghívásnak. Természetesen nemcsak idehaza, bár ezt tartom a legfontosabbnak, hanem, amíg bírtam, másutt is. Három ausztráliai körúton vettem részt, három éve volt az utolsó, amikor körbeprédikáltam az egész keleti partvidéket, Adelaide-et, Melbourne-t, Sydney-t, Gold Coast-ot és még egy bennszülött nevűt (most nem jut eszembe), ahol előadásokat tartottam. Két és fél hónapot töltöttünk ott a feleségemmel, s ezalatt huszonhárom istentiszteletet tartottam, miközben minden istentiszteletet beszélgetés követett. Ez kissé megterhelő volt, de örömmel végeztem. Most már nem tudok eleget tenni a felkéréseknek. Előadásokat még tartok, nemrég például Tiszaújvárosban jártam, ám ennek a feltétele, hogy hoznak és visznek.

Látok itt pár dobozt, teli kézirattal.

Igen, legfőbb időtöltésem az írás. A nyolcvan év idő szempontjából olyan magaslat, ahonnan körültekintve sok mindent meglát az ember, sok minden érthetővé válik, ami azelőtt nem volt az. Nagy hálaadással kell mondanom, hogy amit szerettem volna az életben, azt az isteni kegyelem megadta. Mint említettem, nagy gyülekezetben szerettem volna lelképásztor lenni, hogy minél többet dolgozhassak, tisztásra nem törekedtem. A gondviselés viszont úgy rendelte, hogy nem nagy gyülekezetet kaptam, hanem az egész Kárpát-medencét, Nyugat-Európát, a tengereken és óceánokon túli közösségeket, lévén, hogy 2002-ben megválasztottak a *Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata* elnökének. Minden magyar református, aki a Földön él, oda tartozik. Tehát ha nagy gyülekezetet akartam, az Úristen megszorozta, és megadta. Ezt óriási dolognak tartom. A tudományt is kedveltem mindig, és megtettem, amit lehetett, amit engedtek, mert hiszen erősen korlátoztak. Szereztem még egy diplomát, megírhattam a gyönyörűség Gömör, az egykori Gömör vármegye egy korszakát, a klasszicizmus századának száz-harminc épületének feldolgozását. Szép volt, és gondolom, hogy hasznos. A végén azt gondoltam, hogy írok belső használatra néhány gyakorlati tankönyvet a gyakorlati teológiából; ehhez az előadásaimat kellene összeszedni. Azonban a Jóisten úgy intézte, hogy **Koncsol László** barátomat és **Tózsér Árpád** barátomat is galléron fogta, akik meggyőztek arról, hogy valóban jó és szükséges lenne, amit legalább száz-százötven lelkész használhatna. De hát – szegeztek nekem a kérdést – mi lenne, ha megírnád azt, amit csak te tudsz megírni? Mert te élted meg. Az életutadat,

a püspöki szolgálatok végett is, nem utolsó sorban, mert ez az egész közösségünket érinti. Úgyhogy szelíd kényszerrel rávettek, hogy ezt csináljam. S itt kezdődött – nem akartok nagyképű lenni, de bizonyos értelemben mégiscsak – az írói munkám. A ki nem adott munkákkal együtt azért mégiscsak nyolc kötet, de ide tartozik egy 40-45 oldalas, hosszú, művészettörténeti tanulmány németül, a **Ravasz László** igehirdetői és teológiai munkásságának az ismertetése cseh nyelven, a többi pedig magyar nyelven. Írtam szlovákul is, de arra nem volt érdeklődés. Illetve volt, már el is különítették a kiadásra az anyagiakat, csak az valahol eltűnt, én pedig nem kopogtatok sehol. Tehát a szellemi munkát tovább folytatom. Végül is a lábam nem jön számításhoz a számítógép mellett, és írni tudok. Amíg van olyan gondolat, meglátás, ami hasznos lehet az egész közösség számára, azt igyekszem megfogalmazni. És értékelni. Ez utóbbi rendkívül fontos, mert nem vagyok elégedett a mai felfogással, amit a neoliberalizmus terjesztett el. Ez az abszolút független, se jobbra, se balra – szerintem előre se, de még hátra se nagyon – tekintő felfogás csak arra való, hogy leírom a valót. Ez vagy sikerül, vagy nem sikerül, de hol az igazság? Én úgy írok, hogy igyekszem, amennyire csak lehet, valóban objektíven, a valóságot, de feltétlenül az igazat is írni. Mert azt hiányolom. Mert hogy van az, hogy egy mai felkészült újságírótól, írótól egyszerűen nem fél a politika világa? Hogy létezik az, hogy **Balzactól** féltetek? **Móricz Zsigmond**tól is, **Mikszáth**-tól is. A hírközlésben nem csak az állásfoglalást hiányolom, de személytelen is. Ezért nem nyújtanak fogódzót a fiataloknak. Eltűnik a helyes és a szükséges értékítélet, amit meg kellene hozni a döntésekről. Azért amíg az ember lélegzik, és valamit fel tud mutatni ezen a területen, azt fel kell mutatnia, mert az Úristen számon fogja kérni. Megtetted? Nem tetted? S ott van a végén ismét a Biblia, mindenkinek ajánlom, sűrűn olvassa: *„Ha mindent megtettél, ami kötelességed volt, mondd azt, hogy haszontalan vagyok, mert csak azt tettem, ami a kötelességem volt.”* Mindig azon felül kell tenni! S akkor minden társadalomban hasznos lehet az egyén, az ember. Megint eszembe jut, hogy új világrendről, megújulásról beszélnek. Nagyon nagy szükség van rá. Itt képzetkapcsolódások révén sok minden beugrik, például **Sütő András**tól a fű példája, amely, ha letapossák, meghajlik, majd újra felegyenesedik. Hogy a rét zöld és virágos legyen, azért mindent meg kell tenni. Az valóban megújulás lesz, ha újra kivirágzik a rengeteg emberi tehetség, Isten adta adottság. Ha nem fogják korlátozni, ha nem szűkítik be az életét. Ha nem jut koldusbotra az alkotó. Ez közös felelősség, Isten és ember előtt. Ez vár a következő nemzedékekre is. Ezért gondolom azt, hogy ha fiatal lennék, mennyi mindent lehetne-kellene vállalni.

Eszmei, hitvallásbéli üzenet? Például fiatal embereknek, akik lelkésznek készülnek? Mire ügyeljének, mivel vértézzék fel magukat?

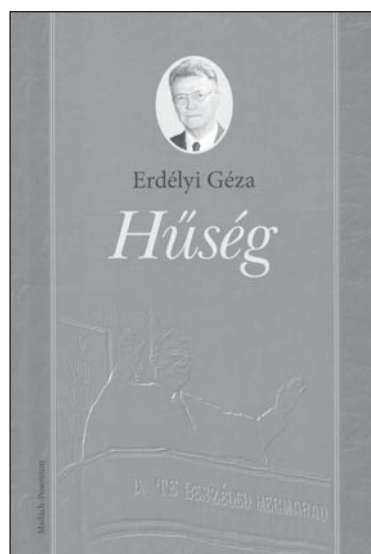
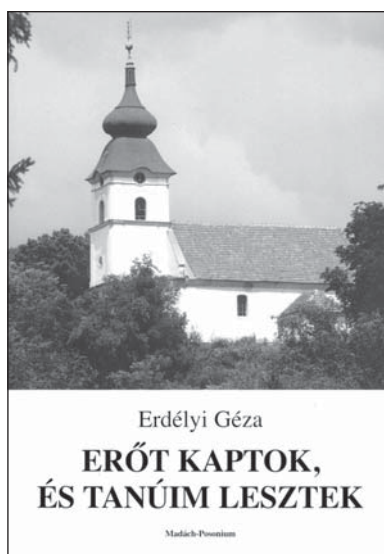
Nemcsak a felvidéki magyarság szempontjából mondom, mert lényegében az emberiséget tekintve is érvényes,

de a magunk életében, az egyházunk és a nemzetünk életében ez hatványozottan érvényes. Először is az idősebb generáció felé elismeréssel kell, hogy szóljunk. Mert átélve és forrásokból is megismerve a lelkipásztori munkát, azt kell mondjam, hogy sok gyengeség és elesettség ellenére tulajdonképpen vannak mártírjaink. Akik megmaradásunk vonatkozásában vállalták a negyven évet, bizonyos értelemben hősök voltak. Nem menekültek el, nem adták fel, nem mondtak le, kiálltak a hivatásuk mellett, és ezzel együtt az egyház és a magyarság mellett. És még másokat – nem magyarokat – is szolgáltak. Tehát nem szabad lekezelően beszélni róluk, gyengeségeik ellenére sem. Sok jó példaképet találhatnak a fiatalok, kutassák a régmúltat és a közelmúltat, hogy okuljanak belőle. Ami a középgenerációt illeti – akik az én tanítványaim is, hiszen több mint százan vannak –, nekik csak azt tudom mondani, hogy a lehető leglelkiismeretesebben készüljenek minden szolgálatra, ne elégedjenek meg azzal, hogy a harang szava hívogat alkalmanként és nem csak vasárnaponként, de hétközben is a templomba, hanem menjenek el a hívek után. Látogassák meg, ismerkedjenek meg az életükkel, a problémáikkal, s ahol lehet, feltétlenül segítsenek. Nem lehet hátra sorolni a közösségnek az ügyét, annak mindig ott kell lennie az első helyen! Gyámolítsák a családokat, mert már a jelenünk is kérdőjeles, éppen a születendő gyermekek hiánya miatt. Jövőt pedig mire akarunk építeni? Ezt kell átadni, megbeszélni, életcélá, programmá tenni, a családi keretek között. A jövőt illetően: ne dőljenek be a különböző izmusoknak. Nem csak a lelkészeknek mondom. Mert az izmusok jönnek és mennek. Volt már embertelen izmus elég, a huszadik században különösképpen. Szükség van az ideológiára, de amikor már az izmuson van a hangsúly, mikor már a femina nem fontos, csak a feminizmus, ami propagandát szolgál, félrecsúszott érdekeket szolgál, akkor nagy a baj. Nem szabad abba az irányba elmenni. Isten ügye az emberek között kell legyen a legfontosabb. Mert az egyben az ember ügye is. Jó reménységgel tervezni kell a jövőt. Tisztán kell élni az életet. Minél nagyobb, minél szélesebb látókörre kell szert tenni, hogy az ember az összefüggéseket is értse. S amennyiben lehet, a kuliszszak mögé is be kell látni. A világban pillanatnyilag egy kezemen megszámlálhatom – lehet, hogy elfogult vagyok, de ez az én meglátásom – az igazi államférfiakat, akiknek van jövőlátásuk, akik érzékelik a mikéntjét is, hogyan tovább. Megnevezés nélkül, mi, magyarok hálával tartozunk az Úristennek, hogy három komoly, nagy államférfit láthatunk a jelenlegi történelemben. Adna az Úristen sokat. Kivész a humánus. Hideg ráz, amikor Márai prófétai soraira gondolok a *Halotti beszédből*: „*Túrd, hogy ember nem vagy ott, csak osztályidegen! / Túrd, hogy ember nem vagy itt, csak szám egy képletben!*” Egyre több ez a szám, nem ember, hanem a szám, akiknek a lelkével lehet játszani, akiket lehet gyilkolni. A tanítók és a lelkészek igen komoly feladatot végezhetnek az élet, egymás és a természet megbecsülésében. Amit ha össze kellene foglalni, azt mondanám, hogy minden egyes embernek, aki életet

Konfirmandusokkal Rozsnyón

nyert és aki értelmet nyert, akinek szíve van, rendeznie kell a kapcsolatát a Teremtőjével, embertársaival, és nagyon itt az ideje rendezni a kapcsolatot a teremtettséggel, a természettel. Különben az ember fogja elpusztítani önmagát. Ehhez biztos támaszpont az, ami maradandó: a kijelentés. Tehát azt tudom mondani a fiataloknak: művelj magad, de vedd a Bibliát, és olvasd! Éltre szóló igékkel van tele. Nem szabad lemondani róla! Úgy gondolom, hamarosan szabályozni kell az iskolákban a technikai irányzatot, mert mindent ellepett, és előhozni a humán vonalat, az emberit, mert szinte kivész. Meggyőződésem, hogy az egyházakra és a sokszor leértékelt pedagógusokra igen-igen nagy feladat vár a jövőben. Új világrendről beszélnek. Hogyan? Ki? Mit? Az ember soha nem látott méretekben lett bálványimádó, a bálvány pedig nem egy faragott szobrocska, hanem a banki számla, a pénz, a technika, az élvezetek, túlfűtött, káros, romboló méretekben. Az elidegenedés egymástól. Hogyan juthattunk odáig, simán, komoly gondolkodás és viták nélkül, hogy milliók járnak el egymás mellett gyárba, szórakozni, teljesen idegenként. Elidegenedtek egymástól, ami azt jelenti, hogy az élettől idegenedtek el. Annyi tenni-való van! Ha most lennének fiatal, lelkendeznék, uramisten, micsoda feladatokat bízott ránk a Teremtő! Szemben nem lehet összefoglalni, mint a Nagyparancsolatban: „*Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből, és szeresd felebarátodat, mint önmagadat!*” Azt hiszem, ma már a legtöbb ember nem is érti, mi az a felebarát. Meg azt sem, hogy mi a barát. Ilyen-olyan partnerek vannak, de hiányzik a barátság. Sápadt, beteg

Két könyvének címlapja

az emberiség, az óriási technikai vívmányok ellenére. Vagy talán részben azért is.

Nyilván a szeretetért és az önfeláldozásért dolgozni is kell, nem akarni és sodródni, az ingereknek behódolni könnyebb, pláne, ha folyamatosan, a nap minden órájában ezzel bombázzák az embert az izmusok tervezői.

A legtöbb emberről azt tartják, hogy sérült. Ilyen a legtöbb fiatal is. Márpedig ha sérült, akkor elsősorban az úgynevezett családban sérült. Amely már nem család. Ott kapja az első sebeket. Szeretethiányos lett az élet. Gyermekvállalás? Ahol szeretet van, ott nem lehet probléma! Ha egy gyermek van, azt már a szülők meglopták! Miért nincsenek testvérei? A testvéri érzés hihetetlenül tudja kölcsönösen gazdagítani az életet. Egyre inkább úgy érzékelem, hogy az emberiség zsákutcába jutott. Hogyan tovább?

Valami biztatóval kéne befejeznünk...

Mindezek ellenére, ha az ember igazán szeretné ezt a helyet, amit földgolyónak nevezünk, és ha igazán becsülné a rajta élőket, embereket, állatokat, növényeket, ahogy megadatott, akkor bizony megízlelhetnénk valamit abból, amit mi mennyországnak hívunk. Egészen más lehetne az emberi élet! Nem szabad tovább engedni, hogy egyre sátánibb legyen. Legyen egyre inkább látható az ember istenképűsége. Mert teremté az Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára. S ez nem arcvonásokat jelent, hanem azt, ahogyan az életet megéled, ahogyan bánsz az életlehetőségekkel, ahogyan rátekintesz az embertársadra, a szeretteidre, a természetre, fűre, fára, vízre, virágra az élőlényekre. Minden adott hozzá, hogy az ember a kijelentés mércéjével mérhető emberhez méltó legyen.

Lehet, hogy nekünk jobb esély kínálkozik, mint a nyugat-európai embereknek, ahol már bontják a templomokat? Lehet, hogy Közép-Európa fogja megújítani Európát?

Nagyon erőteljesen – és nemcsak a személyes ismeret-

ség alapján – igyekszem odafigyelni arra, amit a jelenlegi magyar miniszterelnök mond. Neki adott az Úristen prófétai látásmódot, képességet. Nem véletlenül mondja ő azt, amit én is sok millió embertársammal vallok, mert oda vezet az emberi megfigyelés, sőt, még az érzéseink is, hogy Közép-Európának (a térségben élőknek) van mondanivalója, van üzenete, van igen fontos tapasztalata, és van jövőlátása, víziója. Valamikor régen, még az EU-ba való belépés előtt történt, hogy Debrecenbe hívtak össze bennünket, egyházi és világi vezetőket, a *Kossuth Lajos Egyetemre*. Ott, megbízatás alapján Felvidék nevében püspökként szóltam. Arra hívtam fel a politikusok és a megbízott figyelmét, akit Brüsszel küldött, hogy vegyék nagyon komolyan: mi nem szegények vagyunk. Mi jórészt pénztelenek vagyunk. Mindemellett a nyugatiaknál sokkal, de sokkal gazdagabbak hitben, népi művészetekben, eredeti forrásból bugyogó kincsekben, ami náluk rég kikopott, és ki tudja, fel lehet-e támasztani. Tehát úgy fogadjanak bennünket, és úgy tekintsenek ránk, hogy kevés ugyan a pénzünk (nem véletlenül, sajnós), pedig legalább annyit dolgozott a közép-európai ember, ha nem többet mint a nyugati, mégis tudunk adni valamit a büszke és fejlett Nyugatnak. És ez mind igazán emberi vonás, emberi munka eredménye: a jónak a megtartása, amit nem prédáltunk el, nem szégyelltünk. Kultúrkincseink vannak, mindenkit tudunk vele gazdagítani, aki csak igényli. S nem utolsó sorban hitünk van. Istenhitünk, itt, Közép-Kelet-Európában. Mert Kelet-Európa, sőt Dél-Európa egy része is – nem csak papíron –, keresztyén. De maradjunk csak Közép-Európában, a valamicskével tágabb Kárpát-medencénél. Ez az a hely, ez az óriási tájegység, amely ezer kilométerekben mérhető, s az itt élő emberek azok, akik közül nagyon sokan a vertikális, a fentről jövő hangokat, üzeneteket érzékelik, és készek tovább adni. Nemcsak a horizontális dolgokat. Én hiszek abban a megújulásban, aminek el kell jönnie.

Püspök úr, köszönöm a beszélgetést.

Kövesdi Károly